
ISABEL ALLENDE

Paula

*În decembrie 1991, fiica mea, Paula, s-a îmbolnăvit grav,
iar la puțin timp după aceea a intrat în comă.
Am scris aceste pagini de-a lungul orelor nesfârșite petrecute
pe culoarele unui spital din Madrid și într-o cameră de hotel,
unde am viețuit mai multe luni, precum și lângă patul ei,
în casa noastră din California, în vara și toamna lui 1992.*

1

PARTEA ÎNTÂI

Decembrie 1991-mai 1992

Ascultă, Paula, vreau să-ți spun o poveste, ca atunci când te vei trezi să știi pe ce lume te afli.

Legenda familiei ia naștere la începutul secolului al XIX-lea, când un zdravăn marinar basc a debarcat pe coasta chiliană, cu capul plin de planuri de mărire și apărat de medalionul maică-sii atârnat de gât; dar,

ca să nu ne îndepărtăm atât de mult, ajunge să știi că descendența sa s-a compus dintr-o stirpe de muieri impetuoase și bărbați buni de muncă și cu inimă mare. Unii dintre ei, mai irascibili, au murit scoțând spume pe gură, dar poate că motivul n-a fost turbarea, așa cum susțin gurile rele, ci vreo boală locală. Au cumpărat pământuri mănoase în apropierea capitalei, care și-au sporit valoarea în timp, s-au cizelat, au înălțat conace senioriale cu parcuri și alei, și-au măritat fetele cu creoli bogăți, și-au educat fiii în severe colegii religioase, astfel că, anii trecând, au ajuns să facă parte dintr-o orgolioasă aristocrație moșierească ce a dăinuit mai bine de un secol, până când tăvălugul modernității a înlocuit-o la putere cu tehnocrați și comercianți. Unul dintre ei era bunicul meu. A venit pe lume în condiții îmbelșugate, dar tatăl lui a murit curând după aceea, în urma unui glonț inexplicabil; nu s-au aflat niciodată amănuntele celor petrecute în noaptea aceea fatidică, o fi fost un duel, o răzbunare sau vreo crimă din dragoste, oricum, familia s-a pomenit sărăcită așa că el, bunicul meu, fiind cel mai mare, a fost nevoit să lase studiile și să-și caute de lucru ca să-și întrețină mama și să-și țină frații mai mici la școală. Mulți ani mai târziu, pe când ajunsese un domn cu avere în fața căruia oamenii își scoteau pălăria, mi-a mărturisit că sărăcia cea mai rea e cea care se vede după haine, pentru că trebuie s-o ascunzi. Se prezenta impecabil în costumele tatălui său transformate pentru el, cu guler țepăn și hainele bine călcate ca să nu se vadă cât de vechi erau. Perioada aceea de penurie i-a călit caracterul, credea că viața înseamnă doar trudă și muncă și că un om onorabil are menirea de a-și ajuta aproapele. Încă de pe atunci avea expresia aceea de concentrare și integritate care l-au caracterizat mereu, era făcut din același aluat dur ca și strămoșii săi și, aidoma multora dintre ei, era un om cu picșoarele pe pământ, numai că o parte din suflet îi zbură spre tărâmul abisal al viselor. De aceea s-a amoretat de bunică-mea, mezina unei familii cu doisprezece copii, cu toții niște nebuni excentrici și adorabili, precum Teresa, căreia spre sfârșitul vieții începuseră să-i crească aripi de sfântă, iar în noaptea când a murit, s-au uscat toți trandafirii din Parcul Japonez; sau Ambrosio, mare petrecăreț și muieratic, care în clipele de generozitate se despuia pe stradă și-și dăruia hainele săracilor. Am crescut ascultând povești despre talentul bunică-mii de a prezice viitorul, a citi gândurile altora, a vorbi cu animalele și a muta obiectele cu privirea. Se spune că odată a deplasat masa de biliard din salon, dar eu n-am asistat decât la mișcarea unei biete zaharnițe, care la ora

ceaiului o pornea ușurel pe fața de masă. Aceste însușiri produceau oarece rezervă și, în ciuda faptului că fata era încântătoare, posibiliii pretendenți cam dădeau înapoi; însă pentru bunicul telepatia și telekinezia erau niște amuzamente nevinovate, în nici un caz niște opreliști serioase în calea căsătoriei. Pe el nu-l neliniștea decât diferența de vârstă: ea era mult mai mică, atunci când o cunoscuse, încă se mai juca cu păpușile și umbla cu o perniță jerpelită în brațe. Văzând-o mult timp doar ca pe o copilă, nu și-a dat seama de sentimentele lui decât într-o bună zi, când ea a apărut îmbrăcată în rochie lungă și cu părul strâns; a avut atunci revelația iubirii lui latente, ceea ce l-a aruncat într-o criză de timiditate și l-a făcut să renunțe să mai vină în vizită. Ea a ghicit însă ce era în sufletul lui și, înainte chiar ca el să-și lămurească simțămintele încurcate, i-a trimis o scrisoare, prima dintre multele pe care-avea să le scrie în clipele hotărâtoare ale vieții lor. Și nu era o epistolă parfumată de tatonare a terenului, ci un biet bilet scris cu creionul pe o foaie de caiet în care-l întreba fără ocolișuri inutile dacă voia să fie bărbatul ei, iar în caz că da, când. După câteva luni se căsătoreau. Mireasa a ajuns în fața altarului ca o imagine de pe vremuri, învăluită în dantele de culoarea fildeșului și cu flori de ceară în păr; de cum a văzut-o, a știut c-avea s-o iubească cu încăpățănare până la sfârșitul zilelor.

Pentru mine, acest cuplu s-a numit mereu Tata-mare și Memé. Dintre toți copiii lor doar maică-mea are ce căuta în povestea asta, căci dacă mă apuc să-ți spun de restul tribului, n-o să termin niciodată, iar cei care încă sunt în viață se găsesc foarte departe; așa e exilul, duce oamenii în cele patru puncte cardinale și e greu să-i mai aduni laolaltă. Mama s-a născut între cele două războaie mondiale, într-o₃zi de primăvară din anii '20, o fată sensibilă, care nu-și urma frații prin pod la vânatoare de șoareci, cu scopul de a fi puși la păstrare în borcane cu formol. A crescut apărută de zidurile căminului și ale școlii, ocupată cu lecturi romanțioase și opere de caritate, cu faima de a fi cea mai frumoasă din familia asta de femei enigmatice. Încă din pubertate în jurul ei au roit amozzii, pe care tatăl îi ținea la distanță, iar mama îi analiza în cărțile de tarot, asta până când inocentele cochetării au luat sfârșit prin apariția unui bărbat talentat și echivoc, care i-a dat la o parte pe ceilalți rivali fără efort și i-a vârat fetei, neliniștea în suflet. E vorba de bunicul tău, Tomàs, care a dispărut în ceață și pe care-l pomenesc acum doar pentru că tu, Paula, ai ceva din sângele lui, nu din alt motiv.

Tipul cu minte iute și vorbă nemiloasă era prea inteligent și prea lipsit de prejudecăți pentru societatea provincială, o pasăre rară în orașul Santiago de atunci. I se atribuia un trecut obscur, umbra zvonului că ar fi fost mason, drept care era un dușman al Bisericii, și că ascundea un fiu bastard, însă nimic din toate acestea n-a folosit pentru ca Tata-mare să-o facă pe fiică-să să-și schimbe părerea: n-avea dovezi și nici nu era el omul care să mânjească neîntemeiat o reputație. Pe vremea aceea, Chile era un fel de prăjitură *mille-feuilles* - într-un fel sau altul mai e și acum -, existau mai multe caste, ca în India, și suficiente epitete peiorative menite a-l pune pe fiecare la locul lui: *zdrențăros*, *țoapă*, *arivist*, *prefăcut* și multe altele, până să ajungi la situația comodă de *om ca lumea*. Nașterea era determinantă; era ușor să cobori în ierarhia socială, dar pentru a urca nu erau suficienți banii, celebritatea sau talentul, mai era nevoie de strădania susținută a mai multor generații. În favoarea lui Tomàs vorbea stirpea sa onorabilă, deși Tata-mare vedea și niște antecedente politice suspecte. Încă de pe atunci se vorbea de un anume Salvador Allende, fondatorul Partidului Socialist, care propovăduia împotriva proprietății private, a moralei conservatoare și a autorității patronilor. Tomàs era vărul aceluși tânăr deputat.

Uite, Paula, am aici portretul lui Tata-mare. Bărbatul acesta cu trăsături severe, privire limpede, ochelari fără ramă și bască neagră e străbunicul tău. În poza asta stă pe scaun, cu o mână pe măciulia bastonului, iar alături de el, sprijinită de genunchiul lui drept, stă o fetiță de vreo trei ani îmbrăcată de sărbătoare, care privește în aparat cu ochi languroși. Tu ești asta, în spate suntem maică-mea și cu mine, iar fotoliul îmi ascunde pânțele în care-l port pe fratele tău Nicolàs. Bătrânul e în prim-plan și trebuie să-i apreciem atitudinea mândră, demnitatea fără fisură a omului care s-a format singur, a mers pe un drum drept și nu mai așteaptă nimic de la viață. Eu mi-l amintesc mereu bătrân, deși aproape fără riduri, cu excepția celor două brazde adânci de la colțurile gurii, cu o coamă albă leonină și râsul brusc care lăsa vederii dinții îngălbeniți. În ultimii lui ani se mișca greu, dar tot se ridica în picioare la venirea și plecarea femeilor; sprijinit în baston, își petrecea musafirii până la poarta grădinii. Îmi plăceau mâinile lui, puternice și noduroase, precum crengile răsucite ale unui stejar, eternul șal de mătase din jurul gâtului și mirosul lui de săpun englezesc: lavandă și dezinfectant. A încercat, cu un umor dezinteresat, să le inculce urmașilor filozofia sa stoică; lipsa de confort i se părea ceva sănătos, o

casă încălzită era ceva nociv, cerea mâncare simplă - să nu vadă sosuri și feluri complicate -, iar distracția pentru el era un lucru vulgar. Dimineața făcea un duș rece, obicei pe care nimeni din familie n-a îndrăznit să-l imite și pe care l-a practicat până aproape de sfârșit, stând pe un scaun sub jetul înghețat. Își presăra vorbele cu proverbe expresive, la întrebări răspundea cu alte întrebări, așa că dacă despre ideologia lui nu știu multe, în schimb îi cunosc bine caracterul. Uită-te la maică-mea, care în poza asta are puțin peste patruzeci de ani și e la apogeul frumuseții, îmbrăcată la modă, cu fustă scurtă și părul ca un cuib de viespi. Râde și ochii ei mari și verzi se văd ca două crăpături sub arcul sprâncenelor negre. A fost perioada cea mai fericită din viața ei: copiii crescuseră, era îndrăgostită și lumea părea încă sigură.

Mi-ar plăcea să-ți arăt și o fotografie a tatălui meu, dar le-au ars pe toate acum mai bine de patruzeci de ani.

Pe unde umbli tu, Paula? Cum vei fi când te vei trezi? Vei fi aceeași femeie sau va trebui să învățăm să ne cunoaștem ca două străine? Îți vei aminti sau va trebui să-ți povestesc cu răbdare cei douăzeci și opt de ani ai tăi și cei patruzeci și nouă ai mei?

„Dumnezeu să-ți păzească fata”, murmură cu greu don Manuel, bolnavul din patul de alături. E un țăran în vârstă, operat de câteva ori la stomac și care tot mai luptă cu degradarea și cu moartea. „Dumnezeu să-ți păzească fata”, mi-a spus ieri și o tânără femeie cu un copil mic în brațe, care auzise despre tine și venise la spital să mă îmbărbăteze. Acum doi ani avusese o criză de porfirie și fusese în comă mai bine de o lună, i-a trebuit un an de zile să revină la normalitate și trebuie să se îngrijească toată viața, dar lucrează, s-a măritat și a făcut un copil. Mi-a spus că starea de comă e ca un somn fără vise, ca o paranteză misterioasă. „Nu mai plânge, doamnă, fiica dumitale nu simte nimic, o să plece de aici pe picioarele ei și n-o să-și amintească nimic”, mi-a spus. În fiecare dimineață străbat culoarele de la etajul șase în căutarea specialistului, pentru amănunte noi. Omul ăla îți ține viața în mâini și n-am încredere în el, căci trece ca vântul, distrat și grăbit, oferindu-mi niște explicații vagi despre enzime și articole xeroxate despre boala ta, pe care încerc să le citesc, dar din care nu pricep nimic. E mai interesat de statisticile de pe computer și de formulele de laborator decât de trupul tău crucificat pe pat. Asta e boala, unii își revin din criză repede, alții stau cu săptămânile la terapie intensivă, înainte mureau pur și

simplu, acum putem să-i ținem în viață până când metabolismul reîncepe să funcționeze, îmi spune fără să mă privească în ochi. Păi, dacă e așa, nu rămâne decât să așteptăm. Dacă tu rezisti, Paula, o să rezist și eu.

După ce te vei trezi, vom avea luni, poate ani în care să lipim la loc bucățile sparte din trecutul tău sau, și mai bine, să-ți inventăm amintirile pe potriva fanteziilor tale; deocamdată îți povestesc despre mine și despre alți membri ai familiei noastre, dar să nu-mi ceri exactitate, pentru că or să se strecoare și greșeli, am mai uitat, voi schimba poate multe lucruri, nu rețin locuri, date și nume, în schimb nu uit niciodată o poveste bună. Stau lângă tine, mă uit la ecranul pe care niște linii luminoase arată cum îți bate inima și încerc să comunic cu tine prin metodele magice ale bunică-mii. Dacă ar fi aici, ți-ar transmite mesajele mele și m-ar ajuta să te agăț de lumea asta. Tu faci o călătorie ciudată prin smârcurile inconștientului. La ce bun atâtea cuvinte dacă nu mă poți auzi? La ce bun paginile astea, pe care poate că nu le vei citi niciodată? Viața mea capătă sens pe măsură ce o povestesc, memoria mi se fixează prin scris; ceea ce nu aștern pe hârtie dispare în vânt.

Azi e 8 ianuarie 1992. Într-o zi ca asta, acum opt ani, am început la Caracas o scrisoare de rămas-bun către bunicul, care agoniza după un secol de luptă cu viața. Oasele lui tari mai rezistau încă, deși se pregătea de mult să plece după Memé, care-i făcea semne din prag. În Chile nu mă puteam întoarce și nu se făcea să-l deranjez cu telefonul care-l enerva atât, ca să-i spun să plece liniștit, căci nimic n-o să se piardă din comoara de povești pe care mi le spusese de-a lungul prieteniei noastre, pentru că nu uitasem nimic. La scurt timp după asta s-a prăpădit, însă povestea mă prinsese deja și nu m-am mai putut opri, alte glasuri vorbeau prin mine, scriam ca în transă, cu senzația că desfac un ghem de lână, cu aceeași repeziciune cu care scriu acum. La sfârșitul anului se adunaseră cinci sute de pagini într-o sacoșă de pânză și-am înțeles că aia nu era o scrisoare, așa că mi-am anunțat timid familia că scrisesem o carte. Cum se numește? m-a întrebat mama. Am făcut o listă de titluri, însă nu ne-am oprit la nici unul, iar atunci tu, Paula, ai dat cu banul. Astfel s-a născut și s-a numit primul meu roman, *Casa spiritelor*, iar eu m-am scufundat în viciul irecuperabil de a spune povești. Cartea aceea mi-a salvat viața. Scrisul e o introspecție îndelungată, o călătorie către grottele cele mai ascunse ale conștiinței, o meditație lentă. Scriu pipăind tăcerea, descoperind particule de adevăr, mici cristale care-mi cad în

palmă și-mi justifică trecerea pe această lume. Tot pe un 8 ianuarie mi-am început al doilea roman, iar apoi n-am mai îndrăznit să schimb data asta norocoasă, poate și din superstiție, dar mai ales din disciplină: toate cărțile mele au fost începute pe un 8 ianuarie.

Acum câteva luni am terminat *Planul infinit*, iar de atunci mă pregătesc pentru ziua asta. Aveam totul gata: tema, titlul, prima frază, totuși încă n-am să scriu povestea asta, pentru că de când te-ai îmbolnăvit n-am putere decât ca să stau cu tine, Paula. Dormi de o lună, nu știu cum să ajung la tine, te chem întruna, dar numele tău se pierde prin cotloanele spitalului. Mi-e sufletul plin de nisip, tristețea e un pustiu sterp. Nu știu să mă rog, nu reușesc să leg două gânduri, cum aș putea să mă apuc de altă carte? Paginile astea sunt o încercare irațională de a-mi învinge spaima, mi-a trecut la un moment dat prin minte că dacă dau o formă durerii devastatoare poate că te ajut și mă ajut, poate că exercițiul meticolos al scrisului va fi salvarea noastră. Acum unsprezece ani i-am scris o scrisoare de bun-rămas bunicului; în acest 8 ianuarie îți scriu ție, Paula, ca să te aduc înapoi la viață.

Mama era o superbă fată de optsprezece ani atunci când Tata-mare și-a dus familia în Europa într-un voiaj plin de dificultăți, care pe vremea aia se făcea o dată în viață, căci Chile era atunci o țară la călcâiul lumii. Intenția lui era să-și lase fiica la un colegiu englezesc, unde să dobândească ceva cultură și să uite de amorul ei pentru Tomàs, numai că Hitler i-a dat planurile peste cap și al Doilea Război Mondial a izbucnit ca un cataclism tocmai când erau ei pe Coasta de Azur. Cu greutate de necrezut, înaintând împotriva curentului pe drumuri ticsite de oameni care fugeau pe jos, călare sau în orice fel de vehicul disponibil, au reușit să ajungă la Anvers și să se îmbarce pe ultimul vas chilian care pleca. Puntile și bărcile de salvare fuseseră ocupate de zeci de familii evreiești care fugeau lăsându-și bunurile - în unele cazuri, adevărate averi - în mâna unor consuli lipsiți de scrupule care le vânduseră viza la preț de aur. În lipsa cabinelor, călătoreau precum vitele, dormind sub cerul liber și făcând foamea, căci alimentele erau raționalizate. În timpul acestei penibile traversări a oceanului, Memé le consola pe femeile care-și plângeau căminul pierdut și viitorul incert, în timp ce Tata-mare negocia mâncare la bucătărie și pături cu marinarii pentru a le împărți refugiaților. Unul dintre ei, blănar de meserie, i-a făcut lui Memé cadou un palton somptuos de astrahan gri. Au navigat săptămâni în șir prin ape

în care mișunau submarine inamice, cu luminile stinse pe timp de noapte și spunând rugăciuni ziua, reușind în cele din urmă să străbată Atlanticul și să ajungă întregi în Chile. Când vaporul a tras la chei în Valparaíso, primul lucru pe care l-au văzut a fost silueta inconfundabilă a lui Tomàs în costum de în alb și pălărie de Panama, iar atunci Tata-mare și-a dat seama că era inutil să te opui misterioaselor căi ale destinului și, fără nici un chef, și-a dat consimțământul pentru nuntă. Ceremonia s-a ținut acasă, cu participarea Nunțiului Apostolic și a câtorva personalități oficiale. Mireasa purta o rochie sobră de satin și afișa o atitudine sfidătoare; nu știu cum arăta mirele, căci fotografia e tăiată, nu i se mai vede decât un braț. Conducându-și fiica în salon, unde improvisaseră un altar împodobit cu cascade de trandafiri, Tata-mare s-a oprit o clipă în josul scării.

- Mai ai timp să te răzgândești. Nu te căsătorești, fata mea, gândește-te bine, te rog. Ajunge să-mi faci un semn și scap de toată liota asta, ducă-se pe pustii...

I-a răspuns cu o privire glacială.

Așa cum văzuse bunică-mea într-o ședință de spiritism, căsnicia părinților mei a fost de la bun început un dezastru. Mama s-a îmbarcat din nou, de data asta spre Peru, unde Tomàs fusese numit secretar al Ambasadei Chile. Ducea cu ea o întreagă colecție de cufere grele cu zestrea de tânără nevestă și cadourile de la nuntă, atât de multe obiecte din porțelan, cristal și argint, că o jumătate de secol mai târziu tot mai dădeam de ele unde ne așteptam mai puțin. Cincizeci de ani de destinații diplomatice prin diverse latitudini, divorțuri și lungi perioade de exil n-au reușit să scape familia de povara asta; mă tem, Paula, că ai să moștenești, printre alte obiecte firoase, o lampă cu nimfe hațice și cherubini durdulii pe care mama încă o mai păstrează. Casa ta e de o simplitate monahală, în dulapul tău pirpiriu nu atârână decât patru bluze și doi pantaloni, mă întreb ce faci cu tot ce primești de la mine, dacă ești oare la fel ca Memé, care de cum a coborât de pe vas a lepădat blana de astrahan, punând-o pe umerii unei cerșetoare. Mama și-a petrecut primele două zile din luna de miere așa de ameteită de legănările Pacificului, că n-a părăsit o clipă cabina, iar de cum s-a simțit mai bine și a ieșit să respire aer curat, a căzut la pat soțul ei, doborât de o durere de măsea. În timp ce ea se plimba pe punte, indiferentă la privirile pofcioase ale ofițerilor și marinarilor, el gemea în pat. Asfințitul colora în portocaliu orizontul nesfârșit, iar noaptea stelele invitau în mod scan-

dalos la dragoste, însă suferința amândurora a fost mai tare decât idila. Au mai trecut trei zile interminabile până când pacientul i-a permis medicului de la bord să-i ușureze supliciul cu cleștele; abia atunci umflătura a dat înapoi și soții și-au putut începe în sfârșit viața conjugală. În seara următoare au venit împreună în sufragerie, invitați la masa căpitanului. După un toast formal în onoarea proaspeților căsătoriți a fost adus aperitivul, languste servite în cupe de gheață. Într-un gest de intimitate cochetă, maică-mea și-a întins furculița și a luat una din farfuria bărbatului, dar ghinionul a făcut ca un strop din sosul american să aterizeze pe cravata lui. Tomàs a încercat s-o ștergă cu cuțitul, dar pata s-a întins și mai mult. Atunci, spre uluirea comensurilor și groaza nevestii, diplomatul și-a vârât degetele în farfurie, a apucat crustaceele, s-a frecat cu ele pe piept, îngălându-și cămașa, costumul și restul cravatei, după care și-a trecut mâinile prin părul lins, s-a ridicat, a salutat cu o plecăciune scurtă și s-a întors în cabina lui, unde a rămas tot drumul, ferecat într-o tăcere încăpățanată. În ciuda acestor neajunsuri, eu am fost concepută în larg.

Mama nu era pregătită pentru maternitate, pe vremea aceea astfel de subiecte se comentau în șoaptă în fața fetelor, iar Memé nu avusese ocazia s-o informeze în legătură cu activitățile indecente ale albinușelor și floricelelor, deoarece plutea în alte sfere, mai interesată de natura translucidă a stafiiilor decât de realitățile grosolane ale acestei lumi; cu toate acestea, de la primele semne de graviditate, mama a știut că va avea o fată, a numit-o Isabel și a stabilit cu ea un dialog neîntrerupt care durează și azi. Legată de făptura care-i creștea în pânțele, a încercat să compenseze astfel singurătatea de femeie căsătorită fără noroc; îmi vorbea cu glas tare, sperându-i pe cei care o vedeau purtându-se ca o țicnită; bănuiesc că eu ascultam și-i răspundeam, deși nu-mi amintesc nimic din perioada intrauterină.

Tatăl meu avea gusturi de lux. Ostentația a fost întotdeauna un viciu prost văzut în Chile, unde sobrietatea e semn de rafinament, în schimb la Lima, oraș de viceregi, fastul era de *bon-ton*. S-a instalat într-o casă disproporționată față de poziția sa de al doilea secretar de ambasadă, s-a înconjurat de servitori indieni, a comandat la Detroit un automobil de lux și s-a apucat să cheltuiască pe petreceri, cazinouri și plimbări cu iahtul, fără să-și poată cineva explica în ce fel își putea permite asemenea extravagante. În scurt timp a reușit să intre în legătură cu crema lumii politice și mondene, a descoperit slăbiciunile tuturor și,

grație relațiilor, a aflat unele confidențe indiscrete, ba chiar și niște secrete de stat. A devenit invitatul nelipsit al petrecerilor din Lima; în plin război, făcea rost de cel mai bun whisky, de cocaina cea mai pură și de curtezanele cele mai amabile; i se deschideau toate ușile. În timp ce el urca pe treptele carierei, nevastă-sa se simțea prizonieră fără scăpare, legată, la numai douăzeci de ani, de un bărbat alunecos de care depindea pe de-a-ntregul. Lânzezea în zăpușeala umedă a verii scriindu-i maică-sii scrisori interminabile, care se încrucișau pe mare cu răspunsurile acesteia sau se rătăceau la poștă într-un dialog de surzi. Melancolicele misive adunate teanc pe birou au convins-o pe Memé de nefericirea fiică-sii; a suspendat ședințele de spiritism cu cele trei amice ezoterice din Frăția Albă, și-a pus cărțile de ghicit într-o valijoară și a plecat la Lima într-un bimotor fragil, dintre puținele care transportau pasageri, căci pe timp de război avioanele erau rezervate scopurilor militare. A ajuns la timp pentru nașterea mea. Cum își adusese copiii pe lume acasă, ajutată doar de bărbatul ei și de o moașă, a fost nedumerită de metodele moderne ale clinicii. Viitoarea mamă a fost zăpăcită cu o injecție, nelăsându-i-se posibilitatea să ia parte la eveniment, iar bebelușul a fost imediat dus într-o creșă aseptică. Abia mult mai târziu, când efectele anesteziei s-au risipit, mama a fost informată că născuse o fetiță, dar regulamentul spunea că n-o putea vedea decât în timpul alăptării.

- E un monstru, de-aia nu mă lăsați s-o văd!

- E o fetiță foarte drăguță, a răspuns bunică-mea, încercând să fie convingătoare, deși nu apucase să mă vadă bine. Printr-un geam i se arătase un pachet învelit într-o păturică și nu i se păruse ceva chiar omenesc.

În timp ce eu urlam de foame la alt etaj, maică-mea se agita furioasă prin salonul ei, gata să-și recupereze plodul cu forța dacă ar fi fost nevoie. A apărut un doctor, a diagnosticat o criză de isterie, i-a mai făcut o injecție și-a lăsat-o să doarmă încă douăsprezece ore. Între timp, bunică-mea se convinsese că nimerise în anticamera iadului; imediat ce fiică-sa s-a deșteptat cât de cât, a ajutat-o să-și dea cu apă rece pe față și să se îmbrace.

- Trebuie să plecăm de aici. Îmbracă-te și ieșim ca două cucoane care au venit în vizită.

- Dar nu putem pleca fără fată, mamă, pentru Dumnezeu!

- Firește, a zis bunică-mea, care pesemne uitase acest mic amănunt.

Au intrat hotărâte în sala unde erau ținuți nou-născuții, au înșfăcat un bebeluș și au plecat repede, fără să dea naștere la suspiciuni. Sexul l-au identificat după faptul că mica făptură purta o panglică roz la mână, dar n-au mai avut timp să verifice dacă era a lor -, oricum, asta nu era de importanță vitală, căci toți plozii sunt cam la fel la vârsta aia. E posibil ca în grabă să mă fi confundat și undeva să existe o femeie clarvăzătoare și cu ochi de culoarea spanacului... Ajunse acasă, la adăpost, m-au desfășat ca să vadă dacă eram întregă și mi-au descoperit semnul soarelui în josul spatelui. „E semn bun pata asta”, a decretat Memé, „nu trebuie să ne facem griji, o să crească sănătoasă și cu noroc.” M-am născut în august, în zodia Leului, iar dacă nu m-au schimbat la clinică, am sânge castiliano-basc, un sfert francez și o doză de sânge *araucan* sau *mapuche*, la fel ca toți cei din țara mea.

Deși am venit pe lume în Lima, sunt chiliană; vin din „petala lungă de mare, vin și zăpadă”, cum a definit Pablo Neruda țara mea, și tot de acolo vii și tu, Paula, cu toate că porți pecetea de neșters a Caraibelor, unde ai crescut. Ți-e cam greu să înțelegi mentalitatea celor din sud. În Chile suntem determinați de prezența eternă a munților, care ne despart de restul continentului, și de senzația de precaritate, inevitabilă într-o zonă de catastrofe geologice și politice. Totul se cutremură sub tălpile noastre, nu cunoaștem siguranța, dacă suntem întrebați ce mai facem, răspundem „nimic nou” sau „așa și așa”; ne mișcăm de la o incertitudine la alta, pășim precaut într-o zonă de clarobscur, nimic nu e exact și precis, nu ne plac înfruntările, preferăm negocierea. Atunci când împrejurările ne împing la extreme, ni se trezesc instinctele cele mai rele și istoria face un salt tragic, pentru că aceiași oameni care în viața cotidiană par să fie blânzi devin, fiare sângeroase de cum au parte de nedreptate și de un pretext potrivit. Însă în vremuri normale chilieneii sunt sobri, circumspecți, formalști și panicați să nu atragă atenția asupra lor, ceea ce pentru ei e totuna cu a fi ridicoli. De altfel, asta e și motivul pentru care eu am fost o pacoste pentru familia mea.

Și unde era Tomàs în timp ce nevastă-sa năștea și soacră-sa punea la cale răpirea discretă a primului său copil? Habar n-am, tatăl meu e doar o mare absență în viața mea, a plecat atât de repede și într-un mod atât de categoric, că nu păstrez nici un fel de amintiri despre el. Mama a conviețuit cu el timp de patru ani întreruși de lungi despărțiri, apucând să nască însă trei copii. Era atât de puioasă că ar fi fost suficient să

existe o pereche de izmene pe o rază de jumătate de kilometru ca să rămână gravidă, calitate pe care am moștenit-o și eu, doar că am avut bafta să trăiesc în era pilulei. La fiecare naștere, soțul se făcea nevăzut, ca și atunci când era de rezolvat o problemă importantă, apoi, odată criza depășită, revenea vesel și cu un cadou extravagant. Ea vedea cum se înmulțesc tablourile pe pereți și porțelanurile chinezești prin casă, neînțelegând cum de-și permiteau atâta risipă; era inexplicabil tot luxul ăsta dintr-un salariu care abia le ajungea celorlalți funcționari, dar când încerca să-l chestioneze el se tot eschiva, la fel ca atunci când îl întreba despre absențele sale nocturne, călătoriile misterioase sau prieteniiile deloc limpezi. Avea deja doi copii și era pe punctul de a-l naște pe al treilea, când castelul din cărți de joc al inocenței ei s-a prăbușit. Într-o dimineață, Lima s-a trezit în rumoarea unui scandal care, deși nepublicat în presă, a ajuns în toate saloanele. Era vorba de un bătrân milionar care-și împrumuta apartamentul amicilor pentru întâlniri amoroase clandestine. În dormitor, printre piese de mobilă veche și covoare persane, se găsea o oglindă falsă în ramă barocă, de fapt, un geam. De partea cealaltă, se instalau stăpânul casei cu un grup atent ales de invitați, aprovizionați cu băuturi și droguri, pentru a se delecta cu zbunguierile celor doi, care în general nu bănuiau nimic. În noaptea cu pricina, printre voyeuri se găsea și un om politic cu funcție înaltă în guvern. Trăgând perdeaua ca să spioneze jocul amanților imprudenți, prima surpriză a fost să constate că era vorba de doi bărbați, iar a doua că unul dintre ei, împopoțonat cu corset și portjartier din dantelă, era chiar fiul său mai mare, un june avocat căruia i se prevedea o carieră strălucită. Umilit, tatăl și-a pierdut controlul, a spart cu lovituri de picior oglinda, s-a repezit la fiu-său să-i smulgă lenjeria de muiere și, dacă nu l-ar fi oprit ceilalți, l-ar fi ucis cu mâinile lui. Câteva ore mai târziu, toată Lima comenta pățania, îmbogățind-o cu detalii care mai de care mai scabroase. Se bănuia că incidentul nu fusese întâmplător, ci era vorba de o scenă pusă la cale de cineva din pură răutate. Speriat, Tomàs s-a făcut nevăzut fără nici o explicație. Mama a aflat de scandal abia după câteva zile; trăia izolată atât din cauza sarcinilor permanente, dar și ca să nu dea ochii cu creditorii care reclamau plata facturilor. Sătui să-și tot aștepte salariile, servitorii au plecat, rămânând doar Margara, o chiliană care slujise familia din timpuri imemorabile. Exact atunci au început durerile facerii; mama a strâns din dinți și s-a pregătit să nască în modul cel mai primitiv. Eu aveam aproape trei ani, iar fratele meu

Pancho abia învățase să meargă. În noaptea aceea, ghemuiți pe un culoar, am auzit gemetele mamei și am văzut-o pe Margara agitându-se încoace și-ncolo cu apă caldă și prosoape. Juan a venit pe lume la miezul nopții, mic și zbârcit, un fel de șoricel fără păr care abia respira. S-a constatat curând că nici nu putea să înghită, avea un nod în gât care nu lăsa hrana să treacă mai departe; era sortit pieirii cu tot laptele care dădea pe dinafară din pieptul mamei, tenacitatea Margarei l-a salvat căci ea s-a încăpățânat să-l țină în viață, mai întâi cu o bucată de vată îmbibată în lapte, din care îi picura în gură, apoi cu un terci des pe care i-l dădea cu forța cu o lingură de lemn.

Ani în șir mi-am frământat creierii căutând motive care să justifice dispariția tatălui meu, până m-am plictisit să tot întreb în dreapta și în stânga; în jurul lui s-a instaurat o tăcere conspirativă. Cei care l-au cunoscut și mai trăiesc încă mi-l descriu ca pe un tip foarte inteligent și-atât. În copilărie mi-l imaginam ca pe un criminal, mai târziu, când am aflat că există perversiuni sexuale, i le-am pus în cârcă pe toate, dar se pare că trecutul său nu merită un asemenea calificativ românesc: era doar un laș, care într-o zi s-a văzut pus la zid de propriile minciuni, a pierdut controlul și a șters-o. A părăsit Afacerile Externe, pe mama, rudele și prietenii și a dispărut în ceață. Mi-l imaginez - în glumă, firește - fugind spre Machu Picchu deghizat în indiană peruviană, cu cozi false și fuste colorate. „Să nu mai spui asta, de unde scoți prostiile astea?” m-a repezit maică-mea când i-am pomenit de o astfel de ipoteză. Oricum ar fi fost, a dispărut fără urmă, dar nu s-a topit în înălțimile transparente ale Anzilor ca să se piardă într-un sat de indieni *aymara*, cum îmi imaginam, pur și simplu a coborât o treaptă din implacabila ierarhie socială chiliană și a devenit invizibil. S-a întors la Sañtiago, unde putea fi văzut pe străzile din centru, dar pentru că nu frecventam același anturaj, pentru noi era ca și cum ar fi murit. N-am mai văzut-o pe bunica mea paternă și pe nimeni din familia lui, cu excepția lui Salvador Allende, care a rămas aproape de noi dintr-un sentiment solid de loialitate. Nu mi-am revăzut tatăl niciodată, n-am mai auzit nimic despre el, habar n-am cum arăta, așa că a fost de-a dreptul ironic să fiu chemată la un moment dat să-i identific cadavrul la morgă, dar asta a fost mult mai târziu. Îmi pare rău, Paula, că aici personajul trebuie să dispară, pentru că răii reprezintă sarea și piperul oricărei povești.

Mama, care crescuse într-un mediu privilegiat în care femeile n-aveau a se ocupa de aspectele economice, s-a baricadat în casa închisă,

și-a șters lacrimile de femeie părăsită și a decretat că, măcar pentru o vreme, n-avea să moară de foame: avea doar o comoară întregă de tăvi de argint care puteau fi vândute una câte una. Era singură cu trei copii mici într-o țară străină, înconjurată de un lux inexplicabil, dar fără un ban în buzunar; în plus, prea orgolioasă pentru a cere ajutor. Oricum, ambasada era la curent, s-a aflat imediat că Tomàs dezertase și-și lăsase familia în mizerie. Era în joc imaginea țării, era inadmisibil ca numele unui funcționar chilian să fie târât în noroi, cu atât mai puțin ca soția și copiii lui să fie scoși în stradă de creditorii. Consulul a venit în vizită, având instrucțiuni să trimită familia înapoi în Chile cât mai discret posibil. Ai ghicit, Paula, că era vorba de unchiul Ramón, bunicul tău princiar și descendent direct din Isus Christos. După cum singur spunea, era unul dintre bărbații cei mai urâți din generația sa, dar eu cred că exagera; nu se poate spune că e drăguț, dar ce-i lipsește ca aspect fizic e compensat cu asupra de măsură prin inteligență și farmec și, în plus, anii i-au conferit un aer de mare demnitate. Când a fost trimis atunci în ajutorul nostru era un domn pipernicit, cu ten verzui, mustăți de morskă și sprâncene mefistofelice, tată a patru copii și catolic practicant, nici urmă de personajul mitic care a devenit mai târziu, când și-a schimbat pielea precum șopârla. Margara i-a deschis ușa și l-a condus în odaia mamei, care l-a primit stând în pat, înconjurată de copii, încă marcată de naștere, dar în toată splendoarea dramatică și vigoarea clocotitoare a tinereții. Domnul consul, care abia de-o ținea minte pe nevasta fostului coleg - o văzuse mereu gravidă și afișând un aer distant care nu te lăsa să te apropii -, a rămas în picioare în prag, copleșit de un vârtej de emoții. Se interesa de amănuntele situației și îi expunea planul repatrierii, în timp ce în piept parcă-i galopa o cireadă de tauri. Soțotind că nu era pe lume femeie mai fascinantă ca ea și neînțelegând cum de-o părăsise bărbatul, când el și-ar fi dat și viața pentru ea, a suspinat mâhnit de nedreptatea îngrozitoare de a o fi cunoscut prea târziu. Ea l-a privit lung.

- De acord, am să mă întorc acasă la tata, a acceptat ea.

- Peste două zile pleacă un vapor de la Callao la Valparaíso, încerc să vă fac rost de bilete, s-a bâlbâit el.

- Plec cu cei trei copii, cu Margara și cu cățelușa. Nu știu dacă acest copil, care s-a născut tare plâpând, va rezista drumului pe mare, a mai spus ea, încercând să nu plângă, dar cu ochii în lacrimi.

Într-o secundă, prin mintea lui Ramón s-au perindat imaginile nevesti-sii, ale copiilor, a tatălui care-l țintuia cu un deget acuzator și a unchiului episcop, în mână cu un crucifix din care țâșneau fulgere de condamnare, s-a văzut excomunicat de Biserică și dat afară din minister, dar nu era în stare să se desprindă de chipul perfect al acestei femei. A fost luat pe sus de un uragan. A făcut doi pași spre pat, care i-au hotărât viitorul.

- Din clipa asta o să am eu grijă de tine și de copiii tăi, întotdeauna.

Întotdeauna... Paula, ce-o fi asta? Am pierdut noțiunea timpului în clădirea aceasta albă plină de ecouri și-n care nu e niciodată noapte. Granițele realității s-au dizolvat, viața e un labirint de oglinzi și de imagini răsucite. Acum o lună, exact la ora asta, eram altă femeie. Am o fotografie de atunci, făcută la lansarea ultimului meu roman în Spania, port o rochie decoltată de culoarea vinetei, colier și brățări de argint, am unghii lungi și zâmbesc încrezător, sunt mai tânără cu un veac decât acum. Nu recunosc femeia în care m-au transformat patru săptămâni de durere. În timp ce explicam la microfon împrejurările care au dus la scrierea *Planului infinit*, agenta mea literară și-a făcut drum prin mulțime și mi-a șoptit la ureche că tocmai fuseși internată la spital. Am presimțit imediat că o nenorocire se abătea peste viața noastră. Deja de când venisem la Madrid, cu două zile în urmă, te simțeai rău. Am fost mirată că nu veniseși să mă aștepti la aeroport, ca de obicei, am lăsat valizele la hotel și, ruptă de oboseală după zborul din California, am venit acasă la tine, unde te-am găsit vomitând și arzând de febră. De-abia te întorseși dintr-un sejur de meditație spirituală împreună cu măicuțele de la școala la care lucrezi patruzeci de ore pe săptămână ca voluntară, ajutând copiii defavorizați, și mi-ai spus că fusese o experiență intensă și tristă, erai copleșită de îndoieli, credința ta era fragilă.

- Îl caut pe Dumnezeu, dar îmi scapă, mamă...

- Dumnezeu poate să aștepte, acum e mai urgent să căutăm un doctor. Ce-i cu tine, fata mea?

- Porfirie, mi-ai răspuns pe loc.

De câțiva ani, știind că moștenești această afecțiune, te îngrijeai atent și erai sub controlul unuia dintre puținii specialiști în domeniu din Spania. Văzându-te fără pic de putere, soțul tău te-a dus la Urgență,

unde ți-au diagnosticat o gripă și te-au trimis înapoi acasă. În seara aceea, Ernesto mi-a spus că de săptămâni întregi, dacă nu chiar luni, erai încordată și obosită. În timp ce noi vorbeam de o posibilă depresie, tu sufereai închisă în camera ta; porfiriea te otrăvea rapid și nici unul dintre noi n-a avut ochi să priceapă. Nu știu cum mi-am văzut în continuare de treabă, eram pe altă lume, între două conferințe de presă fugeam la telefon să te sun. Când am aflat că te simțeai tot mai rău, am întrerupt turneul și am zburat la spital, am urcat în fugă cele șase etaje și am găsit în clădirea monstruoasă salonul în care erai, întinsă în pat, lividă, cu o expresie rătăcită. O simplă privire mi-a fost de ajuns ca să-mi dau seama că era grav.

- De ce plângi? m-ai întrebat cu un glas pe care nu-l cunoșteam.

- Pentru că mi-e frică. Te iubesc, Paula.

- Și eu te iubesc, mami...

Au fost ultimele cuvinte pe care mi le-ai spus. Câteva clipe mai târziu delirai recitând numere, cu ochii pironiți în tavan. Ernesto și cu mine am rămas cu tine toată noaptea, încremeniți, stând cu rândul pe singurul scaun disponibil, în timp ce pe alte paturi din salon agoniza o bătrână, urla o dementă și încerca să doarmă o țigancă subnutrită și bătută. În zori l-am convins pe bărbatul tău să plece să se odihnească, veghea deja de multe nopți și era extenuat. La plecare, te-a sărutat pe gură. După o oră s-a dezlănțuit oroarea, ai vomitat sânge, ai fost zguduită de convulsii; trupul tău înțepenit, arcuit în sus, se agita în spasme violente care te ridicau din pat; brațele îți tremurau, mâinile voiau să se agațe parcă de ceva, în ochi ți se citea groaza, chipul ți-era congestionat și-ți curgeau balele. M-am aruncat peste tine să te țin, urlam după ajutor, salonul s-a umplut de persoane în halate albe care m-au scos cu forța. Îmi amintesc că stăteam în genunchi, îmi amintesc că am primit o palmă pe obraz. „Potoliți-vă, doamnă, sau plecați! Fiica dumneavoastră e mai bine, puteți să vă duceți și să stați cu ea”, m-a scuturat un infirmier. Am încercat să mă ridic, dar nu mă țineau picioarele; m-au ajutat să ajung la tine și s-au dus, lăsându-mă singură cu tine și cu pacienții din celelalte paturi, care priveau tăcuți, fiecare adâncit în propria sa suferință. Aveai culoarea cenușie a fantomelor, ochii dați peste cap, un firicel de sânge uscat în colțul gurii și erai rece. Te-am strigat cu numele pe care ți le dădeam când erai mică, dar te îndepărtai în altă lume; am vrut să-ți dau apă, te-am scuturat, m-ai fixat cu pupilele dilatate și sticloase, priveai prin mine spre alt orizont, apoi ai

rămas deodată nemișcată, fără vlagă, fără să respiri. Am început să strig, am încercat să-ți fac respirație gură la gură, dar frica mă paralizase și n-am procedat corect, ți-am suflat aer cum am nimerit, de cinci sau șase ori, fără ritm și metodă, iar atunci am constatat că nici inima nu-ți mai bătea, am început să-ți aplic lovituri pe piept. După câteva clipe au sosit ajutoare și n-am mai văzut decât cum patul în care zăceai era dus în viteză pe culoar spre ascensor. Din clipa aceea, viața s-a oprit în loc pentru tine și pentru mine, am trecut amândouă un prag și am pătruns în regiunea cea mai întunecată.

- Starea ei e critică, m-a informat medicul de gardă de la secția de Terapie Intensivă.

- Să-l chem pe tatăl ei din Chile? O să dureze mai bine de douăzeci de ore până ajunge aici.

- Da.

Vestea se răspândise, începeau să vină rudele lui Ernesto, prietenii, măicuțele de la școala ta; cineva ne-a anunțat familia, răspândită în Chile, Venezuela și Statele Unite. A venit și bărbatul tău, senin și blând, mai atent la ceilalți decât la propria lui epuizare. I s-a permis să te vadă câteva minute, iar când a revenit ne-a anunțat că erai conectată la aparatul de respirat și că ți se făcea transfuzie de sânge. „Nu e chiar așa de grav, inima Paulei bate puternic alături de a mea”, a spus el, o frază care atunci mi s-a părut lipsită de sens, dar acum, că-l cunosc mai bine, îl înțeleg. Ne-am așezat amândoi în sala de așteptare, eu mai așteptam din când în când de epuizare, iar când deschideam ochii, îl vedeam nemișcat, în aceeași poziție, așteptând.

- Sunt terminată, Ernesto, am recunoscut în zori.

17

- Nu putem face nimic, e în mâinile Domnului.

- Ție îți e mai ușor să accepți, măcar ai credința...

- Sufăr la fel ca tine, dar mă tem mai puțin de moarte și sper mai mult în viață, m-a îmbrățișat el. Mi-am lipit nasul de haina lui, am tras în piept mirosul lui de bărbat tânăr, zguduită de o spaimă atavică.

Câteva ore mai târziu au sosit din Chile maică-mea și Michael, iar din California a venit Willie. Taică-tău era livid, se urcase în avion la Santiago convins că avea să te găsească moartă, îți dai seama ce lung i s-o fi părut zborul. Am luat-o pe mama în brațe și mi-am dat seama că, deși micșorată de vârstă, continua să fie o uriașă prezență protectoare. Pe lângă Willie părea un gigant, dar tot pieptul ei mi s-a părut mai mare

și mai sigur ca să-mi sprijin capul. Am intrat la Terapie Intensivă și te-am văzut inconștientă și ceva mai bine decât cu o zi în urmă, medicii începeau să-ți administreze sodiu, pe care-l pierdeai masiv, iar sângele primit începea să te întremeze; iluzia n-a durat decât câteva ore, pentru că ai avut o criză de anxietate și ți-au administrat o doză masivă de calmante, care te-a adâncit într-o comă profundă din care n-ai ieșit nici acum.

- Biata fată, nu-și merită soarta. De ce nu mor eu, că sunt bătrân, în locul ei? murmură don Manuel, bolnavul din patul de alături, cu glasul slab al omului în agonie.

Îmi vine tare greu să scriu paginile astea, Paula, să parcurg iar etapele durerosului drum, să-mi amintesc toate amănuntele, să-mi imaginez cum ar fi fost dacă ai fi nimerit pe mâini mai bune, dacă nu te-ar fi pleoștit cu medicamente, dacă... Cum să scap de sentimentul ăsta de vină? Când ai pomenit de porfirie am crezut că exagerezi, și-n loc să caut ajutor m-am încrezut în oamenii în alb, te-am dat fără rezerve pe mâna lor. E cu neputință să dau timpul înapoi, nu trebuie să privesc în urmă, totuși, nu pot să fac altfel, e o obsesie. Acum nu mai există pentru mine decât certitudinea acestui spital madrilen, restul existenței mele a fost înghițit de o ceață deasă.

Willie, care a trebuit să se întoarcă după câteva zile în California, mă sună în fiecare dimineață și seară ca să mă îmbărbăteze, să-mi aducă aminte că ne iubim și avem o viață fericită dincolo de ocean. Glasul lui vine atât de departe, încât mi se pare că visez și că de fapt nici nu există casa de lemn cocoțată deasupra golfului San Francisco și nici acest iubit focos, devenit acum soțul de departe. Tot un vis mi se par fiul meu Nicolàs, nora mea Celia, micuțul Alejandro, cu genele lui de girafă. Carmen Balcells, agenta mea literară, vine uneori să-mi transmită urările editorilor mei sau să-mi dea vești despre cărțile mele, dar nu știu despre ce vorbește, nu exiști decât tu, fata mea, și spațiul lipsit de timp în care ne-am instalat noi două.

În lungile ore de tăcere mă năpădesc amintirile, totul pare că s-a întâmplat în aceeași clipă, de parcă toată viața mea ar fi o singură imagine învălmășită. Fetița și tânăra care am fost, femeia care sunt, bătrâna care voi fi, toate etapele sunt o apă dintr-un singur torent năvalnic. Memoria mea seamănă cu o pictură murală mexicană în care toate sunt prezentate în mod simultan: corăbiile conchistadorilor într-un colț, Inchiziția care torturează indienii în altul, eliberatorii care

galopează purtând steaguri însângerate și Șarpele cu Pene în fața unui Christ în suferință lângă coșurile fumegânde ale erei industriale. Așa e și viața mea, o frescă multiplă și schimbătoare pe care doar eu o pot descifra și care-mi aparține ca o taină. Minte alege, exagerează, trădează, evenimentele se estompează, persoanele se uită, până la urmă nemairămânând decât drumul inimii, rarele clipe de revelație a spiritului. Nu ce s-a petrecut e important, ci doar cicatricile care mă marchează și mă singularizează. Trecutul meu e destul de ne semnificativ, nu văd în el ordine, limpezime, scopuri sau căi, ci doar un drum pe care l-am urmat orbește, purtată de instinct și de evenimente incontrollable care mi-au deviat destinul. N-a fost calcul, doar intenții bune și vaga bănuială că există un plan superior care-mi determină pașii. Până acum nu mi-am împărtășit niciodată trecutul, el e ultima mea grădină secretă, în care nici măcar omul pe care l-am iubit cel mai mult n-a pătruns. Primește-l, Paula, poate-ți va folosi la ceva, căci cred că trecutul tău nu mai există, s-a rătăcit în somnul acesta prelungit, iar eu îți spun că fără amintiri nu se poate trăi.

Mama s-a întors la casa părintească din Santiago; pe atunci, o căsnicie eșuată era ghinionul suprem pentru o femeie, dar ea încă nu știa asta și mergea cu fruntea sus. Ramón, consulul sedus, a condus-o la vapor împreună cu copiii, cu temuta Margara, cățeaua, cuielele și lăzile cu tăvi de argint. La despărțire, i-a luat mâinile într-ale sale și i-a repetat promisiunea de a avea grijă de ea mereu, numai că ea, preocupată de problemele spațiului redus în care trebuia să se aranjeze, l-a răsplătit doar cu un surâs incert. Era obișnuită cu complimentele și nu avea temeiuri pentru a bănui că acest funcționăraș deloc chipeș avea să joace un rol esențial în viitorul ei, nu uitase că omul avea nevastă și patru copii, în plus, erau lucruri mai urgente: nou-născutul respira ca peștele pe uscat, ceilalți doi plângeau speriați, iar Margara se scufundase într-una dintre tăcerile ei posace și dojenitoare. Când a auzit motoarele pornite și sirena care anunța plecarea vaporului, a presimțit pentru prima dată uraganul în care intrase. Putea conta pe găzduire în casa părintească, dar de-acum nu mai era fată de măritat și trebuia să se ocupe de copii ca și cum ar fi fost văduvă. Începea să se întrebe cum avea s-o scoată la capăt, când legănarea valurilor i-a amintit de cabina

din luna de miere, iar atunci a zâmbit ușurată că măcar era departe de ciudatul ei soț. Tocmai împlinise douăzeci și patru de ani, habar n-avea din ce-o să trăiască, dar nu degeaba îi curgea în vene sângele aventuros al marinarului basc de demult.

Și așa am crescut eu în casa bunicilor. Mă rog, să zicem c-am crescut, adevărul e că am reușit cu mari eforturi să ating un metru și jumătate, statură pe care mi-am păstrat-o până acum o lună, când am constatat că oglinda din baie era parcă mai sus. „Aiurea, nu te-ai micșorat, doar ai slăbit și nu ești pe tocuri”, mă liniștește maică-mea, dar văd că mă cercetează pe furiș. Să spun că am crescut cu mari eforturi nu e o metaforă: s-a făcut tot posibilul ca să mă lungesc, doar hormoni nu mi-au dat, pentru că pe atunci erau încă în fază de experiment și Benjamín Viel, medicul nostru de familie și amoretat etern și platonice de maică-mea, s-a temut să nu-mi crească mustăți. N-ar fi fost grav, astea se bărbieresc. Ani în șir m-au dus la o sală de gimnastică unde, printr-un sistem de corzi și pârghii, eram atârnată de tavan, pentru ca forța gravitației să-mi întindă oasele. Când am coșmaruri, mă văd legată de picioare cu capul în jos, dar mama mă asigură că n-am pățit așa ceva, mă atârnav de gât cu o instalație modernă care evita moartea prin sufocare. Mijlocul acela extrem s-a dovedit inutil, neavând alt rezultat decât lungirea gâtului. Prima mea școală a fost la călugărițele nemțoaice, dar n-a ținut mult, la șase ani m-au dat afară pentru perversiune: organizasem un concurs de arătat chiloții, deși se pare că adevăratul motiv era că maică-mea scandaliza pudibonda societate din Santiago prin faptul că n-avea soț. Am fost înscrisă într-un colegiu englezesc mai înțelegător, unde acest gen de exhibiții nu atrăgea după sine consecințe majore, totul era să le faci în mod discret.²⁰ Sunt sigură că alta mi-ar fi fost copilăria dacă Memé ar fi trăit mai mult. Bunică-mea mă pregătea să devin Iluminată, primele cuvinte învățate de la ea eu fost în esperanto, o chestie de nepronunțat pe care o considera limba universală a viitorului; eram încă în scutece când mă așeza la masa de spiritism, dar toate posibilitățile astea frumoase au luat sfârșit odată cu plecarea ei. Căsoiul familiei, încântător pe vremea în care prezida ea seratele de intelectuali, boemi și lunatici, a devenit după moartea ei un spațiu trist prin care sufla vântul. N-am uitat niciodată mirosul de atunci: sobe de parafină iarna și zahăr ars vara, când în curte se fierbea pe un foc mare dulceața de mure într-un enorm cazan de cupru. După moartea bunicii n-au mai fost păsări în colivii, au încetat

sonatele la pian, s-au uscat plantele și florile din jardiniere și glastre, pisicile au fugit în pod și s-au transformat în fiare sălbatice; treptat și celelalte animale domestice au pierit, iepurii și găinile au fost gătite de bucătăreasă, capra a scăpat în stradă și-a fost călcată de căruțul lăptarului. N-a rămas decât cățeaua Pelvina López-Pun, ce dormea lângă draperia care separa salonul de sufragerie. Eu băntuiam strigând-o pe bunica printre mobila grea spaniolească, statui de marmură, tablouri bucolice și stive de cărți, care se adunau prin colțuri și se înmulțeau noaptea precum o faună incontrollabilă de hârtie tipărită. Există o graniță tacită între partea locuită de familie și cea compusă din bucătărie, curți și odăile servitorilor, unde mi-am petrecut cea mai mare parte a vieții. Era o sublimă de camere prost aerisite, întunecoase, mobilate doar cu un pat, un scaun și o comodă plesnită, împodobite cu un calendar sau cu imagini de sfinți. Era singurul refugiu al femeilor care trudeau din zori și până noaptea, primele care se trezeau dimineața și ultimele care se duceau la culcare după ce serveau cina și spălau bucătăria. Aveau liber o dată la două duminici, nu țin minte să fi avut concediu sau familie, îmbătrâneau și mureau slujind în casă. O dată pe lună venea o matahală de om pe jumătate țicnit care dădea podelele cu ceară. Își lega de tălpi un fel de perie de oțel și rașcheta parchetului dănțuind un fel de sambă jalnică, după care întindea ceara stând în patru labe și o lustruia manual cu un fel de măturoi. Spălătoreasă venea săptămânal, o femeie mărunțică și slabă, cu doi sau trei plozi atârnați de fuste, ducând pe cap un munte de rufe. Erau numărate, ca să nu lipsească nici una când venea cu ele spălate și călcate. De fiecare dată când se întâmpla să asist la umilitorul proces de numărare a cămășilor, șervetelor și cearșafurilor fugeam să mă ascund printre faldurile draperiei, unde găseam ȃrtațele iubitoare ale bunicii. Nu știam de ce plâng, dar acum știu: plângeam de rușine. În draperie domnea spiritul bunicii, bănuiesc că de aceea cățeaua nu se clintea de acolo. În schimb, servitoarele credeau că băntuia prin subsol, de unde răzbăteau zgomote și luminițe, drept care evitau locul. Eu cunoșteam bine originea acestor fenomene, dar n-aveam nici un interes s-o dau în vileag. Căutam chipul translucid al bunicii Memé în faldurile teatrale din salon, îi scriam mesaje pe bucăți de hârtie pe care le împătureau atent și le prindeam cu ace de gămălie de țesătura groasă ca să le găsească și să știe că n-o uitasem.

Memé a părăsit viața simplu, nimeni nu și-a dat seama că se pregătea pentru Marele Dincolo până în ultima clipă, când a fost prea

târziu. Conștientă de faptul că trebuie să fii foarte ușor pentru a te desprinde de pământ, a aruncat totul peste bord, s-a lepădat de bunurile terestre, de sentimentele și dorințele inutile, păstrând doar esențialul, a scris câteva scrisori, după care s-a întins în pat și nu s-a mai sculat. A agonizat o săptămână, avându-l alături pe bărbatul ei, care a apelat la toată farmacopeea posibilă pentru a-i ușura suferința, în timp ce viața o părăsea și-n piept îi răsuna o tobă în surdină. N-a fost timp să fie anunțată lumea, cu toate astea, prietenele ei din Frăția Albă au aflat prin telepatie ce se întâmpla și s-au înființat în ultima clipă să-i încredințeze mesaje pentru spiritele binevoitoare care le însoțiseră în toți acești ani la ședințele de spiritism din jurul mesei cu trei picioare. Femeia aceasta minunată n-a lăsat nici o urmă materială a trecerii ei pe pământ, cu excepția unei oglinzi de argint, a unei cărți de rugăciuni cu coperte de sifed și a câtorva flori de ceară albă rămase de la parura de mireasă. Nici multe amintiri nu mi-a lăsat, cele pe care le am sunt deformate de viziunea infantilă de atunci și de trecerea timpului, dar nu face nimic, căci prezența ei m-a însoțit dintotdeauna. Când astmul sau neliniștea îi tăiau răsuflarea, mă strângea la piept ca să se încălzească, asta e imaginea cea mai clară pe care o păstrez: pielea ei ca hârtia de orez, degetele fine, îmbrățișarea, aerul care-i șuiera în gât, aroma de apă de colonie, amestecată uneori cu cea de la uleiul de migdale cu care-și dădea pe mâini. Mi s-a vorbit despre ea, păstrez într-o cutie relicvele rămase, restul l-am inventat, pentru că toți avem nevoie de o bunică. Nu doar că și-a jucat minunat rolul, în ciuda morții, dar mi-a inspirat și personajul pe care-l iubesc cel mai mult dintre toate cele care apar în romanele mele: Clara, *clarissima*, clarvăzătoarea din *Casa spiritelor*.

Bunicul nu s-a împăcat cu pierderea soției. Cred că trăiau în lumi ireconciliabile și s-au iubit sporadic cu o tandrețe dureroasă și o pasiune secretă. Tata-mare avea vitalitatea omului practic, sănătos, sportiv și întreprinzător, pe când ea parcă nu era de pe lumea asta, era o prezență eterică, de neatins. El a acceptat să trăiască sub același acoperiș, dar în altă dimensiune, și n-a reușit niciodată s-o stăpânească cu adevărat. Doar în câteva ocazii solemne, precum nașterea copiilor, pe care i-a primit în mâinile lui, sau în ceasul morții a avut impresia că există cu adevărat. A încercat de nenumărate ori să pună mâna pe spiritul ușor care-i trecea prin fața ochilor precum o cometă care lasă în urmă un praf de stele, dar de fiecare dată îi scăpa. La sfârșitul vieții, când mai avea puțin până să împlinească un secol și din patriarhul energetic nu mai

rămăsese decât o umbră mistuită de singurătate și de trecerea anilor, s-a împăcat cu ideea din tinerețe că nu mai era stăpânul absolut și de-abia atunci au fost pe picior de egalitate. Umbra lui Memé a dobândit contururi precise, devenind o ființă tangibilă care-l acompania în minuțioasa reconstrucție a amintirilor și în beteșugurile bătrâneții. Rămas văduv, se simțise trădat, a acuzat-o că-l lăsase la jumătatea drumului, s-a îmbrăcat în doliu sever, ca un corb, a vopsit mobila în negru și, ca să nu sufere, a încercat să renunțe la sentimente, fără a reuși complet, căci era prea bun la inimă. Ocupa o cameră mare la parter, în care bătea funebru din oră în oră o pendulă înaltă. Ținea ușa închisă, rareori îndrăzneam să bat în ea, dar dimineața treceam să-l salut înainte de a pleca la școală și uneori îmi dădea voie să caut o ciocolată special ascunsă pentru mine. Nu l-am auzit niciodată văitându-se, era de o tărie eroică, dar ochii i se umezeau des, iar când se credea singur, vorbea cu soția pierdută. Au trecut anii, beteșugurile s-au înmulțit, și-atunci nu și-a mai putut controla plânsul, își ștergea lacrimile cu mâna, furios pe propria-i slăbiciune, „îmbătrânesc, ce dracu”, mârâia atunci. După moartea ei a izgonit florile, dulciurile, muzica și orice motiv de veselie, tăcerea punând stăpânire pe casă și pe sufletul lui.

Situația părinților mei era ambiguă, pentru că în Chile nu există divorțul, dar Tomàs s-a lăsat ușor convins să anuleze căsătoria, drept care frații mei și cu mine am ajuns copii de mamă necăsătorită. Tata, care nu se omora nici cu cheltuielile de întreținere, a cedat și tutela copiilor săi și-apoi a dispărut complet în ceață, în timp ce prietenii mamei făceau zid în jurul ei pentru a pune capăt bârfelor. Tot ce-a cerut tata când a semnat anularea căsătoriei a fost să-și recupereze blazonul, trei câini costelivi într-un câmp albastru, ceea ce a obținut pe dată, căci mama și restul familiei râdeau pe rupte de el. Cu îndepărtarea blazonului caraghios a dispărut fără urmă și spița la care am fi putut avea vreo pretenție, am rămas fără stirpe nobilă. Imaginea lui Tomàs a fost dată uitării. Bunicul nu voia să audă de fostul ginere și nu admitea văicăreli, nu degeaba își avertizase fiica să nu se mărite. Mama a făcut rost de o slujbă modestă la o bancă, al cărei principal avantaj era posibilitatea de a ieși cu pensie întreagă după treizeci și cinci de ani de muncă plină de abnegație, iar principalul dezavantaj era concupiscenta directorului, care-o înghesuia prin colțuri. În căsoiul familiei mai viețuiau și doi unchi burlaci, care-au avut grijă să-mi umple copilăria de

emoții. Preferatul meu era unchiul Pablo, un tânăr singuratic și nesociabil, brunet, cu ochi arzători, dinți albi, păr negru și țepăn, pieptănat pe spate și dat cu briantină, semănând destul de bine cu Rudolf Valentino, veșnic îmbrăcat cu un pardesiu cu buzunare mari în care ascundea cărțile furate de la bibliotecile publice și din casele amicilor. L-am implorat de multe ori să se căsătorească cu mama, dar mi-a explicat că din legăturile incestuoase se nasc copii siamezi cu spatele lipit; am renunțat și i-am cerut același lucru lui Benjamín Viel, pe care-l admiram enorm. Unchiul Pablo a fost marele aliat al soră-sii, îi strecura bani în geantă, o ajuta cu copiii și-o apăra de bârfe și agresiuni de tot felul. Dușman al oricăror forme de sentimentalism, nu admitea să fie atins sau să i se sufle în nas, considera telefonul și poșta niște invaziuni în intimitate, se așeza la masă cu o carte deschisă lângă farfurie pentru a descuraja orice încercare de conversație și încerca să-și sperie aproapele cu purtări sălbatice, dar cu toții știam că era bun la inimă și că, pe ascuns, pentru ca nimeni să nu-i bănuiască viciul, ajuta o armată întreagă de amărâți. Era mâna dreaptă a lui Tata-mare, cel mai bun prieten al său și asociatul lui la afacerea de creștere a oilor și export de lână în Scoția. Slujnicele îl adora și, în ciuda tăcerilor lui posace, a maniilor și glumelor groase, avea o grămadă de prieteni. Mulți ani mai târziu, omul acesta excentric și cu viciul lecturii s-a amoretat de o verișoară încântătoare, care crescuse la țară și înțelegea viața ca pe o combinație de religie și muncă. Ramura asta a familiei, compusă din oameni foarte conservatori și formali, a suportat cu stoicism ciudățeniile pretendentului. Într-o zi, unchiul meu a cumpărat o căpățână de vacă de la piață, a descărnat-o și curățat-o o zi întreagă, spre sila noastră, care nu mai văzuserăm de aproape ceva atât de puturos și de monstruos, după care s-a prezentat duminică după slujbă acasă la fată, îmbrăcat după cum cerea eticheta, dar cu căpățâna pe post de mască. „Poftiți, don Pablito”, l-a salutat fără să se piardă servitoarea care i-a deschis ușa. În camera lui erau rafturi cu cărți până-n tavan, iar în mijloc se afla un pat de anahoret în care-și petrecea citind cea mai mare parte din noapte. Reușise să mă convingă că pe întuneric personajele ies din pagini și umblă prin casă; îmi băgăm capul sub cearșaf de frică să nu-l văd pe Diavol în oglindă și să nu dau cu ochii de mulțimea de personaje care se plimbau prin odăi, retrăindu-și aventurile și pasiunile: pirați, curtezane, bandiți, vrăjitori și domnițe. La opt și un sfert trebuia să sting lumina și

să dorm, dar unchiul Pablo îmi dăduse o lanternă ca să citesc sub pături; de-atunci am o înclinație perversă pentru lecturile interzise.

Era imposibil să te plictisești în casa plină de cărți și de rude țicnite, cu un subsol interzis, generații succesive de pisoi proaspăt fătați - pe care Margara îi îneca într-o găleată cu apă - și radioul din bucătărie, deschis pe ascuns de bunicul, care ne asurzea cu cântece la modă, știri despre crime feroce și piese triste. Unchii mei au inventat și *jocurile bruște*, o distracție feroce care consta în esență în a speria copiii până ajungeau să plângă. Modalitățile erau inedite, de la a lipi de tavan o bancnotă de zece pesos pe care o primeam după masă, unde o puteam vedea, dar nu și atinge, până la a primi bomboane din care scosese ră cu seringă ciocolata și o înlocuise ră cu sos picant. Sau ne dădeu drumul din susul scărilor într-o ladă, sau ne atârnu cu capul în jos deasupra veceului și ne amenințau că trag apa, sau umpleau chiuveta cu spirt și-i dădeu foc și ne promiteau bani dacă aveam curaj să băgăm mâna, sau puneau una peste alta anvelopele vechi de la mașina bunicului și ne vârau acolo, lăsându-ne să țipăm de frică în întuneric, pe jumătate sufocați de mirosul de cauciuc degradat. După ce ne-am schimbat vechea mașină de gătit cu gaz cu una electrică, ne așezau pe plita pornită la o temperatură scăzută și ne spuneau o poveste, ca să vadă dacă tălpile încăle ale pantofilor erau mai puternice decât curiozitatea noastră, iar noi țopăiam de pe un picior pe altul. Mama ne apăra ca o leoaică, dar nu era tot timpul aproape, în schimb, Tata-mare era de părere că *jocurile bruște* ne căleau caracterul și erau chiar o formă de educație. Pe atunci nu exista încă teoria conform căreia copilăria trebuie să fie o perioadă de inocență placidă, asta au inventat-o mai târziu americanii, până atunci toată lumea știa că viața avea să fie aspră, drept pentru care ne căleau nervii. Metodele didactice se bazau pe rezistență: cu cât mai multe încercări inumane trecea un copil, cu atât mai pregătit era pentru zbuciumul vieții adulte. Recunosc că, în cazul meu, metoda a dat rezultate bune, iar dacă aș fi fost consecventă tradiției, mi-aș fi martirizat la rândul meu copiii, și acum și nepotul, dar nu m-a lăsat inima.

Uneori plecam în duminicile de vară la San Cristóbal, un deal din inima capitalei, care pe-atunci era sălbatic iar acum a devenit parc. Câteodată veneau cu noi Salvador și Tencha Allende împreună cu copiii și câinii. Allende era deja un politician cunoscut, deputatul cel mai bătaios al stângii și ținta urii dreptei, dar pentru noi rămânea doar un

simplicu unchi. Ne cățărăm cu greu pe cărări proaste, printre bălării și pășuni, cărând coșuri cu mâncare și pături de lână. Ajunși sus, căutam o poieniță cu vedere la orașul întins la picioarele noastre, așa cum aveam să fac și după douăzeci de ani, în timpul loviturii militare, dar din motive total diferite, și dădeam gata proviziile, apărând copanele de pui, ouăle tari și plăcintele *empanadas* de câini și de legiunile de furnici. Adulții se odihneau, iar noi și verii noștri ne ascundeam prin tufișuri și ne jucam de-a doctorul. Auzeam uneori răgetul unui leu de la grădina zoologică de dincolo de deal. O dată pe săptămână, fiarele erau hrănite cu animale vii, pentru ca ideea de vânatoare și adrenalina să-i păstreze sănătoși; marile feline devorau un măgar bătrân, șerpii boa înghițeau șoareci, hienele primeau iepuri; se zvonea că aici ajungeau și câinii maidanezi și pisicile fără stăpân prinse de hingheri și că lumea aștepta cu grămada ca să asiste la fiorosul spectacol. Visam bieteile animale aruncate în cuștile carnivorilor mari și mă zvârcoleam de groază gândindu-mă la primii creștini din Colosseumul roman, căci în fundul sufletului eram sigură că dac-aș fi avut de ales între a renunța la credință și a fi dată de mâncare unui tigru bengalez, aș fi optat neîndoielnic pentru prima variantă. După masă coboram în goană, împin- gându-ne, pe cărarea cea mai abruptă: Salvador Allende în frunte cu câinii, fiicăsa, Carmen Paz, și cu mine ultimele. Ajungeam cu genunchii juliți când ceilalți deja se plictiseră să ne mai aștepte. În afară de aceste duminici și de vacanțele de vară, viața era alcătuită din sacrificii și efort. Au fost ani grei pentru mama; avea de luptat cu lipsurile, cu bârfele și mutrele foștilor prieteni, leafa de la bancă abia de-i ajungea să cumpere ace, căci își rotunjea venitul făcând pălării. Parcă o văd așezată la masa din sufragerie - aceeași masă de stejar spaniol care e acum biroul meu din California -, înconjurată de catifele, panglici și flori de mătase. Le trimitea cu vaporul în cutii rotunde la Lima, unde ajungeau la coconetul cel mai fudul din oraș. Dar tot n-ar fi putut rezista fără ajutorul lui Tata-mare și al unchiului Pablo. La școală am primit o bursă cu condiția să iau note mari, nu știu cum a făcut rost de ea, dar cred că a înghițit destulă umilință. Stăteam cu orele la coadă la spital cu fratele meu mai mic Juan, care învățase să înghită grație lingurii de lemn, dar care acum suferea de o afecțiune intestinală grea și devenise obiect de studiu pentru medici, asta până când Margara a descoperit că mânca pastă de dinți și l-a vindecat cu cureaua. Mama devenise o femeie copleșită de răspunderi, suferea de migrene insuportabile care o țintuiau două-trei

zile la pat, epuizând-o. Lucra mult, n-avea timp de viața ei și de cea a copiilor. Margara, care cu anii se înăsprise până la tiranie, încerca prin orice mijloc s-o țină departe de noi; când mama se întorcea seara de la bancă, noi eram gata îmbăiați, mâncați și culcați. „Nu-mi deranja copiii”, îi spunea. „N-o deranjați pe mama, o doare capul”, ne poruncea. Mama se agăța de noi cu puterea singurătății, încercând să compenseze orele de absență și sordidul existenței prin poezie. Dormeam toți trei cu ea în cameră și noaptea, singura perioadă în care eram cu ea, ne povestea întâmplări despre strămoșii ei și povești fantastice presărate de umor negru, ne vorbea despre o lume imaginară în care eram cu toții fericiți, unde nu exista răutate omenească și nici nu domneau legile nemiloase ale naturii. Aceste conversații cu glas scăzut, fiecare în patul său, dar atât de aproape că puteam să ne atingem, au fost partea cea mai frumoasă a acelei perioade. Atunci mi s-a născut pasiunea pentru povești, la acea parte de memorie mă întorc când încep să scriu.

Pancho, cel mai rezistent dintre noi la *jocurile bruște*, era un băiețel blond, zdravăn și liniștit, care uneori își ieșea din pepeni, transformându-se într-o fiară gata să muște. Adorat de Margara, care-i spunea *regele*, a fost pierdut când femeia ne-a părăsit. Adolescent, a plecat cu o sectă ciudată să trăiască într-o comunitate în deșertul din nord. Ne-a ajuns la urechi cum că ar fi călătorit în alte lumi cu ajutorul unor ciuperci halucinogene, că făceau orgii despre care nu se putea povesti, iar tinerilor li se spăla creierul pentru a deveni sclavii șefilor; n-am aflat niciodată adevărul, cei care au trecut prin astfel de experiențe nu vorbesc, dar rămân marcați. Fratele meu s-a desprins de familie și de toate legăturile afective, ascunzându-se după o carapace care nu l-a ferit totuși de nevoi și nesiguranță. Mai târziu s-a căsătorit, a divorțat, s-a recăsătorit și iar a divorțat de aceeași femeie, a avut copii, a trăit mai mult în străinătate și mă îndoiesc c-o să se întoarcă vreodată în Chile. Știu puține lucruri despre el, pentru că nu-l cunosc; pentru mine e un mister, ca și tatăl meu. Juan s-a născut cu darul rar de a fi simpatic, chiar și acum, când e un profesor solemn în plină maturitate, se face iubit imediat. Copil, era un îngeraș cu gropițe în obraji și un aer lipsit de apărare în stare să înmoaie inima cea mai aspră, era prudent, prevăzător și micuț, multiplele boalași întârziindu-i creșterea și șubrezindu-i sănătatea. Îl consideram intelectualul familiei, un adevărat înțelept. La cinci ani recita poezii lungi și calcula într-o clipită restul pe care trebuia să-l primească dacă voia să cumpere cu un *peso* trei bomboane de câte

opt cenți. A obținut două masterate și un doctorat la universități din Statele Unite și acum studiază ca să devină teolog. E profesor de Științe Politice, agnostic și marxist, dar în urma unei crize spirituale s-a hotărât să caute la Dumnezeu răspunsurile la problemele omenirii, a renunțat la profesie și s-a apucat de studiul divinității. E căsătorit, așa că n-a putut ajunge preot catolic, cum ar fi vrut ca să urmeze tradiția, optând să fie metodist, spre uluirea maică-mii, care nu știa cum e cu biserica asta și credea la început că geniul familiei va ajunge să cânte imnuri la chitară într-o piață publică. Astfel de conversiuni subite, nu reprezintă o raritate în neamul maică-mii, am o grămadă de rude mistice. Nu mi-l imaginez pe frate-meu predicând în amvon, căci nimeni nu i-ar pricepe predicile docte, cu atât mai puțin în engleză, dar va fi un remarcabil profesor de teologie. Aflând că ești bolnavă, a lăsat totul, a sărit în primul avion și a venit la Madrid să mă sprijine. „Trebuie să sperăm că Paula se va face bine”, îmi repetă întruna.

O să te faci bine? Te văd cum zaci în pat, legată la vreo șase tuburi și sonde, nici să respiri singură nu poți. Abia te recunosc, corpul ți s-a schimbat, mintea ți-a intrat în umbră. Ce-o fi în capul tău? Aș vrea să-mi vorbești despre singurătatea și frica ta, despre viziunile distorsionate, despre durerea din oasele care-ți atârnă precum pietrele, despre siluetele amenințătoare care se apleacă peste patul tău, despre glasurile, șoaptele, luminile care pentru tine n-au nici un sens; știu că auzi, pentru că tresari la zângănitul unui instrument metalic, nu știu însă dacă înțelegi. Vrei să trăiești, Paula? Ai încercat o viață întreagă să ajungi la Dumnezeu. Vrei să mori? Poate c-ai început deja să mori. Ce sens au zilele tale acum? Te-ai întors la inocența totală, la apa din pântecel meu, la starea de peștișor care erai înainte de a veni pe lume. Număr zilele și deja sunt prea multe. Trezește-te, fata mea, te rog, trezește-te...

Îmi pun o mână pe inimă, închid ochii și mă concentrez, înăuntru e ceva necunoscut. La început e ca aerul nopții, ca un întuneric transparent, dar apoi se transformă în plumb greu. Încerc să mă liniștesc și să accept bezna care m-a invadat, să mă las în voia imaginilor din trecut. Mă văd într-o oglindă mare, fac un pas îndărăt, apoi încă unul, cu fiecare pas se șterg decenii întregi, mă fac tot mai mică, până când oglinda îmi arată chipul unei fete de vreo șapte ani, eu.

A plouat zile în șir, mă întorc sărind peste băltoace, îmbrăcată într-un pardesiu albastru prea mare pentru mine, cu ghiozdanul în spate, o pălărie de fetru trasă peste urechi și pantofii uzi flească. Poarta de lemn, umflată de apă, e înțepenită, trebuie să mă împing cu tot corpul ca s-o clintesc. În grădina bunicului e un plop uriaș cu rădăcinile la vedere, o santinelă jalnică ce păzește proprietatea ce pare părăsită, cu stururile scoase din țâțâni și zidurile coșcovite. Afară abia începe să se întunece, dar înăuntru e deja noapte, doar în bucătărie se vede lumină. Într-acolo mi se îndreaptă pașii, după ce trec prin garaj, spre încăperea mare, cu pereți stropiți de grăsime, de care atârnă tigăi și polonice înnegrite. Două becuri pătate de muște luminează scena; pe foc fierbe o oală și țiuie ceainicul, miroase a ceapă, iar un frigider uriaș zumzăie întruna. Margara, o muiere solidă cu trăsături indigene și o coadă răsucită pe cap, ascultă piesa de la radio. Frații mei stau la masă în fața ceștilor cu cacao fierbinte și a tartinelor cu unt. Femeia ridică privirile. „Du-te s-o vezi pe maică-ta, iar e în pat”, bombăne ea. Îmi scot pardesiul și pălăria. „Nu-ți lăsa lucrurile vraiste, nu sunt servitoarea ta să strâng după tine”, îmi spune în timp ce dă radioul mai tare. Ies din bucătărie, înfrunt întunericul din restul casei, pipăi după întrerupător și reușesc să aprind un bec chior ce abia luminează un hol mare în care dau mai multe uși. O mobilă cu labe de leu susține bustul de marmură al unei fete gânditoare, e și o oglindă mare cu ramă groasă de lemn, dar nu mă uit pentru că s-ar putea să apară acolo Diavolul. Urc scările dârdâind, de undeva din arhitectura asta ciudată trage curentul, ajung la etaj ținându-mă zdravăn de balustradă, scara parcă nu se mai termină, percep tăcerea și umbrele, mă apropiu de ușa închisă din fund și intru încet, fără să bat, în vârful picioarelor. Singura licărire vine de la sobă, tavanul s-a acoperit de pulberea grea de parafină arsă, strânsă acolo de ani de zile. În cameră sunt două paturi, o canapea, un divan, tot felul de scaune și mese, abia te miști printre mobilă. Mama, cu cățeaua Pelvina López-Pun adormită la picioare, zace sub un munte de pături, pe pernă i se vede doar o jumătate de față: sprâncenele bine desenate îi încadrează ochii închiși, nasul drept, pomeții înalți și tenul foarte palid.

- Tu ești? scoate o mână mică și rece și o caută pe a mea.

- Te doare rău, mami?

- Simt că-mi plesnește capul.

- Mă duc să-ți aduc o cană cu lapte cald și să le spun celor mici să nu facă gălăgie.

- Nu pleca, stai cu mine, pune-mi mâna pe frunte, asta-mi face bine.

Mă urc în pat și fac ce mi-a cerut, tremurând de milă, neștiind cum s-o scap de durerea asta blestemată, Sfântă Fecioară, Maica Domnului, roagă-te pentru noi, păcătoșii, acum și în clipa morții noastre, amin. Dacă ea moare, frații mei și cu mine suntem pierduți, ne vor trimite la tata, gând care mă îngrozește. Margara spune că, dacă nu sunt cuminte, asta am să pățesc. O fi adevărat? Trebuie să aflu, dar nu îndrăznesc s-o întreb pe mama ca să n-o doară capul și mai rău, nu trebuie s-o supăr pentru ca durerea să nu devină mai mare și să facă să-i plesnească capul, însă nu pot deschide subiectul nici cu Tata-mare, căci n-am voie să pronunț numele tatălui meu în prezența sa, „tăticu” e un cuvânt interzis, cine îl rostește eliberează toți diavolii. Mi-e foame, aș vrea să mă duc în bucătărie să-mi beau ceașca de cacao, dar n-o pot lăsa pe mama și n-am curajul să dau ochii cu Margara. Am pantofii uzi și picioarele înghețate. Mângâi fruntea bolnavei și mă concentrez, acum totul depinde de mine, dacă nu mă clintesc și mă rog fără să-mi zboare gândul, voi învinge durerea.

Am patruzeci și nouă de ani, îmi pun o mână pe inimă și rostesc cu glas de copil: nu vreau să fiu ca mama, vreau să fiu ca bunicul, puternică, independentă, sănătoasă și tare, n-am să admit să mi se poruncească, nici să datorez ceva cuiva; vreau să fiu ca bunicul și să-mi apăr mama.

Cred că Tata-mare a regretat nu o dată că nu m-am născut băiat, căci atunci m-ar fi învățat să joc pelotă bască, să-i folosesc uneltele și să vânez și m-ar fi luat cu el în călătoriile pe care le făcea anual în Patagonia la tunsul oilor. Pe atunci, drumul spre sud se făcea cu trenul sau cu mașina pe niște drumuri întortocheate și noroioase ce se transformau în bălți de mâl în care se înfundau roțile, de era nevoie de boi ca să scoată automobilul. Lacurile se traversau cu șalupa trasă cu odgoanele, cordiliera se trecea cu catârii; erau adevărate și obositoare expediții. Bunicul dormea sub cerul liber, bine învelit în pătura lui de Castilia, se spăla în apele năvalnice ale râurilor alimentate de zăpada topită de pe culmi și se hrănea cu fasole și sardele la cutie, asta până ajungea în Argentina, unde era așteptat de un grup de bărbați aspri cu o camionetă și un miel care se frigea la foc potolit. Se așezau tăcuți în jurul focului, nu erau comunicativi, viețuiau într-o natură imensă și

pustie, unde vântul lua cu el cuvintele, din care nu mai rămânea nici urmă. Tăiau bucăți mari de carne cu cuțitele lor de *gaucho* și le devorau cu ochii la jar, fără să se uite unul la altul. Uneori cineva cânta la chitară un cântec trist, în timp ce cana de *maté* mergea din mână în mână, infuzia aceea de iarbă verde și amară care pe acolo se bea precum ceaiul. Păstrez imagini de neșters din singura mea călătorie în sud cu bunicul, cu toate că atunci simțeam că mor de amețeala produsă de hurducăielile automobilului, catârul m-a trântit la pământ de vreo două ori, iar când am văzut cum se tundeau oile am rămas mută și n-am mai scos nici o vorbă până ne-am întors în civilizație. Cei care le tundeau, plătiți la bucată, erau în stare să radă o oaie pe minut, dar în ciuda dibăciei lor, tot mai scoteau și câte o bucată de piele, ca să nu mai zic că nu doar o dată am văzut animale spintecate de-a dreptul; le vârâu mațele la loc, le coseau cu un ac de plăpumar și le dădeau drumul în turmă pentru ca, în cazul în care ar fi supraviețuit, să producă altă lână.

De atunci mi-au rămas dragostea pentru înălțimi și relația mea cu copacii. Am revenit de mai multe ori în sudul chilian și de fiecare dată peisajul îmi deșteaptă aceeași emoție, trecerea Anzilor mi s-a gravat în suflet ca un moment revelator al existenței mele. Acum, ca și în alte clipe de disperare, în timp ce încerc să-mi amintesc rugăciuni și nu găsesc nici cuvintele, nici riturile, cărările înguste prin selva rece, printre ferigi uriașe și trunchiuri înalte, trecerile abrupte printre munți și silueta ascuțită a vulcanilor ninși care se reflectă în apa lacurilor de smarald sunt singura imagine consolatoare la care pot recurge. Să fii cu Dumnezeu seamănă pesemne cu a te găsi în mijlocul acestei naturi extraordinare. Am uitat de bunicul, de ghid și de catâri, sunt singură și pășesc în tăcerea solemnă din templul de rocă și vegetație. Înghiț aerul pur, înghețat și umezit de ploaie, pașii mi se înfundă într-un covor de mâl și frunze putrede, mirosul pământului îmi pătrunde în plămâni precum o spadă, până la oase. Simt că merg, merg cu pas ușor printr-un defileu de ceață, dar am încremenit pe vecie în locul acela necunoscut, printre arbori centenari, trunchiuri prăbușite, bucăți de scoartă aromată și rădăcini care ies din pământ ca niște mâini vegetale. Mă ating pe obraz pânze fine de păianjen, perdele de dantelă perlate de rouă care traversează cărarea, găze cu aripi fosforescente. Pe alocuri, zăresc florile roșii și albe ale liliacului *copihue* și altele, cățarate pe copaci precum niște mărgele luminoase. Simți răsuflarea zeilor, prezențe palpabile și absolute în universul de abisuri și pereți înalți de rocă neagră pe care

zăpezile i-au lustruit dându-le perfecțiunea senzuală a marmurei. Iar apa e peste tot. Șerpuieste cristalin prin crăpăturile stâncilor și ale muntelui, se adună în pâraie mici sau în cascade zgomotoase. Tresar deodată la țipătul unei păsări sau la rostogolirea unei pietre care cade, dar pacea desăvârșită se reinstaurează imediat și-mi dau seama că plâng de fericire. Călătoria aceea plină de piedici, pericole ascunse, singurătate dorită și frumusețe indescriptibilă seamănă cu propria mea viață. Amintirea asta e sacră, amintirea asta e și țara mea, când rostesc „Chile”, la asta mă gândesc. De-a lungul vieții am căutat de câteva ori emoția pe care mi-o produce pădurea, e mai intensă decât orice orgasm, oricât de perfect, și decât orice aplauze, oricât de prelungite.

În fiecare an, când se deschidea sezonul de lupte libere, bunicul mă lua la Teatrul Caupolicân. Mă îmbrăcau „de duminică”, cu pantofi negri de lac și mănuși albe, care contrastau cu aspectul grosolan al publicului. Astfel gătită și ținută zdravăn de mână de țăfnosul meu bunic, ne făceam drum prin mulțimea zgomotoasă. Ne așezam negreșit în primul rând, *ca să vedem sângele*, cum zicea Tata-mare, însuflețit de o feroce anticipație. O dată ne-a aterizat în poală unul dintre luptători, o grămadă de carne transpirată și sălbatică, strivindu-ne ca pe niște gândaci. Deși se pregătise îndelung pentru o astfel de scenă, bunicul n-a reacționat, și-n loc să-i moaie oasele cu bastonul, cum se lăuda, l-a salutat cu o strângere cordială de mână, la care omul n-a putut decât să zâmbească timid. Asta a fost una dintre marile supărări ale copilăriei mele, Tata-mare a coborât din Olimpul barbar în care până atunci ocupase singurul tron și s-a micșorat la dimensiuni omenești; cred că atunci au început revoltele mele. Favoritul era unul poreclit Îngeșul, un bărbat chipeș cu plete blonde, gătit într-o mantie albastră cu stele argintii, cizme albe și niște pantalonași caraghioși care de-abia-i acopereau rușinea. În fiecare sâmbătă își punea la bătaie minunatu-i păr auriu împotriva temutului Kuramoto, un indian *mapuche* care se dădea japonez, purta kimono și galenți de lemn. Se încleștau într-o luptă spectaculoasă, își suceau gâtul, își aplicau lovituri în vintre și-și înfigeau degetele în ochi, în timp ce bunicul, cu basca într-o mână și ridicând bastonul cu cealaltă, striga „Omoară-! Omoară-!” la nimereală, căci îi era indiferent cine avea să ucidă pe cine. Două din trei bătăi erau câștigate de Kuramoto, și-atunci arbitrul scotea o pereche de foarfeci scânteietoare și, în tăcerea respectuoasă a publicului, falsul războinic

nipon prindea să tundă cărlionții rivalului. Miracolul că o săptămână mai târziu îngerul apărea din nou cu pletele până la umeri era dovada irefutabilă a condiției sale divine. Însă crema spectacolului era Mumia, care mi-a bântuit ani de zile nopțile. Luminile se stingeau în sală, răsună un marș funebru de pe un disc zgâriat și apăreau doi egipteni pășind în profil cu torțe aprinse, urmați de alți patru purtând pe umeri un sarcofag bălțat. Procesiunea așeza lădoiul pe ring și se retrăgea doi pași, cântând ceva într-o limbă moartă. Cu groaza în suflet, vedeam ridicându-se capacul sicriului, de unde ieșea un humanoid înfășurat în bandaje, dar perfect sănătos, dacă e să judecăm după mugetele pe care le scotea în timp ce se lovea în piept. N-avea agilitatea celorlalți luptători, se mulțumea să împartă teribile lovituri cu piciorul sau cu brațul întins, azvârlindu-și adversarii în corzi și aproape strivindu-l pe arbitru. După ce i-a tras una în cap lui Tarzan, bunicul a putut în sfârșit arăta acasă câteva pete roșii care-i stropiseră cămașa. „Asta nu e sânge, ci sos de roșii”, a bombănit Margara în timp ce băga cămașa în clor. Aceste personaje mi-au rămas în memorie, dar după patruzeci de ani, când am încercat să-i resuscitez într-o povestire, singurul de care mi-am amintit, căci avusese un impact nepieritor asupra mea, a fost Văduvul. Era un amărât la vreo patruzeci de ani, antiteza eroului, care urca în ring într-un costum de baie din acelea care se purtau la începutul secolului, negru și lung până la genunchi, cu pieptar și bretele. Mai purta și o cască de înot, care-l făcea să arate chiar jalnic. Era primit cu o ploaie de huiduieli, insulte, amenințări și proiectile; sunând din clopoțel și din fluier, arbitrul reușea într-un târziu să potolească fiarele. Atunci Văduvul anunța cu un glăscior de notar că asta era ultima lui luptă, căci era bolnav de spate și deprimat de moartea soției sale, o sfântă, Dumnezeu s-o odihnească. Biata femeie urcase la cer, lăsându-l singur cu cei doi copilași. Când fluierăturile ajungeau să sugereze o adevărată bătălie, printre corzi se strecurau doi copilași cu expresie tristă și se încleștau de genunchii Văduvului, rugându-l să nu se lupte ca să nu fie omorât. O tăcere bruscă cuprindea mulțimea, iar eu recitam în șoaptă poezia mea preferată: *Spre cimitir se-ndreaptă doi mici orfani / ținându-se de mâna și tare-ndurerați / îngenunchează la mormântul tatălui lor / și-nalță o rugăciune către Dumnezeu.* „Taci odată”, mă lovea cu cotul Tata-mare, palid la față. Cu plânsul în gât, Văduvul le spunea că trebuie să-și câștige pâinea, de-aia îl înfrunta pe Asasinul din Texas. În sala enormă puteai auzi saltul unui purice, într-o clipită setea de violență și sânge a

mulțimii bestiale devenea milă lacrimogenă și o ploaie mizericordioasă de bănuți și bancnote se abătea peste ring. Orfanii adunau iute prada și-o rupeau la goană, în timp ce apărea solemn silueta pântecoasă a Asasinului din Texas, nu știu de ce în ținută de conducător de galere roman, care plesnea din bici. Firește, Văduvul primea loviturile pe spinare, însă învingătorul trebuia să se retragă sub protecția carabinierilor ca să nu fie linșat de public, în timp ce cotonogitul Văduv și cei doi copilași erau ridicați în brațe de mâini binevoitoare, care le mai împărțeau și dulciuri, bani și binecuvântări. „Sărmanul, rău lucru văduvia”, rostea bunicul, sincer emoționat.

La finele deceniului al șaselea, pe când lucram ca ziaristă, a trebuit să fac un reportaj despre „caciascan”, cum numea bunicul acest sport extraordinar. La cei douăzeci și opt de ani ai mei, continuam să cred în obiectivitatea jurnalismului, drept care am vorbit de viața mizeră a bieților luptători, am demascat sângele din suc de roșii, ochii de sticlă din degetele ca niște gheare ale lui Kuramoto, în timp ce învinsul „orb” ieșea urlând și acoperindu-și fața cu mâini înroșite, precum și peruca roasă de molii a îngerului, ajuns atât de bătrân că precis i-a servit ca model lui Gabriel Garcia Márquez pentru cea mai bună poveste a lui, *Un domn foarte bătrân cu niște aripi enorme*. Bunicul mi-a citit reportajul cu fălcile înțepenite și, indignat, nu mi-a vorbit o săptămână.

Verile copilăriei noastre, de fapt ierni, le-am petrecut pe plajă, unde familia avea o casă mare și dărăpănată pe malul mării. Plecam în decembrie, înainte de Crăciun, și ne întorceam la sfârșitul lui februarie, arși de soare și îndopați cu fructe și pește. Drumul, care acum se face într-un ceas pe autostradă, însemna pe atunci o odisee care ne luă o zi întreagă. Pregătirile începeau cu o săptămână înainte: se umpleau lăzi cu mâncare, prosoape și cearșafuri, sacoșe cu haine, nu erau uitate colivia cu papagalul, un păsăroi obraznic în stare să rupă degetul cui ar fi îndrăznit să-l atingă, și, desigur, Pelvina López-Pun. În casa din oraș rămăneau doar bucătăreasa și pisicile, animale sălbăticită care se hrăneau cu șoareci și porumbei. Bunicul avea un automobil englezesc negru și greu ca un tanc, cu un grătar pe capotă de care se lega muntele de bagaje. Cățeaua călătorea într-o cutie deschisă, lângă coșurile cu merinde, de care nu se atingea, căci de cum vedea o valiză pica într-o melancolie adâncă. Margara lua cu ea borcane, bandaje, amoniac și o sticlă cu ceai de mușețel, o licoare dulce și scârboasă făcută în casă

căreia i se atribuia vago virtute de a strânge stomacul, deși nimic nu putea împiedica răul de mașină. Mama, cei trei copii și cățeaua eram topiți încă înainte de a părăsi Santiago, începeam să gemem la intrarea pe șosea, iar când ajungeam la zona de curbe din munți, intram în zona crepusculară. Tata-mare, care trebuia să se oprească des pentru ca noi să ne dăm jos, pe jumătate leșinați, să respirăm aer curat și să ne dezmoțim picioarele, conducea dihania aceea blestemând întruna faptul că plecam în vacanță. Mai oprea și pe drum, lângă parcelele țăranilor, ca să cumpere brânză de capră, pepeni și borcane cu miere. Odată a cumpărat un curcan viu cu scopul de a-l pune la îngrășat; vânzătoarea era o țărăncă borțoasă, gata să nască. Bunicul, cavaler ca de obicei, s-a oferit să prindă el pasărea. În ciuda răului de mașină, ne-am distrat pe cinste asistând la spectacolul de neuitat al bătrânului șchiop care alerga după curcan. A reușit în cele din urmă să-l agațe cu bastonul și s-a aruncat peste el, într-un vârtej de praf și pene. S-a întors la mașină plin de găinaț, dar cu trofeul în brațe și bine legat de picioare. Nu și-a imaginat nimeni că Pelvina avea să-și întrerupă toropeala și să-l decapiteze înainte de a ajunge la destinație. N-a fost chip să curățăm petele de sânge, care au rămas în mașină ca un memento etern al acelor călătorii de coșmar.

Pe timp de vară, stațiunea era universul copiilor și al femeilor. Plaja Mare a fost un adevărat rai până s-a construit rafinăria de petrol ce a distrus definitiv transparența mării și a gonit sirenele, care nu s-au mai auzit pe aceste meleaguri. La zece dimineața începeau să vină dădacele în uniformă cu copiii. Se așezau să tricoteze, în același loc, urmărind cu coada ochiului plozii. În centrul plajei se instalau sub corturi și umbrele familiile cele mai vechi, care stăpâneau casele cele mari; la stânga se așezau noii îmbogățiți, turiștii și clasa de mijloc, care închiriau casele de pe munte, iar la dreapta turiștii modești, care veneau din capitală cu microbuze hărtănite. În costum de baie, toți păreau mai mult sau mai puțin egali; totuși, fiecare își ghicea din prima locul potrivit. În Chile, clasa de sus are îndeobște un aspect european; pe măsură ce cobori pe scara socială și economică, trăsăturile indigene se accentuează. Conștiința de clasă e atât de puternică, încât eu n-am văzut acolo pe nimeni care să încalce granițele. La prânz ajungeau și mamele, cu marile lor pălării de paie și sticle cu suc de morcovi, folosit pe atunci pentru o bronzare rapidă. Pe la două, când soarele era la apogeu, plecau cu toții la masă și să-și facă siesta, iar atunci își făceau apariția tinerii cu

aer plictisit, fete precum fructele și băieți îndrăzneți care se trânteau pe nisip să fumeze și să se frece între ei, până când excitația îi obliga să se potolească arun- cându-se în mare. Vineri seara veneau bărbații din capitală, iar sâmbăta și duminica plaja era cu totul alta. Mamele își trimiteau copiii la plimbare cu dădacele și formau grupuri, etalându-și costumele de baie și pălăriile cele mai frumoase și încercând să capteze atenția bărbaților celorlalte, strădanie inutilă, căci aceștia abia de se uitau la ele, mai interesați să discute politică - unica temă de discuție în Chile - și să aștepte întoarcerea acasă, unde aveau să mănânce și să bea precum cazacii. Mama, așezată ca o împărăteasă chiar în mijlocul plajei, stătea la soare dimineța, iar seara se ducea să joace la cazino; descoperise o martingală care-i permitea să câștige în fiecare zi suficient pentru micile ei cheltuieli. Ca să nu ne ia vreun val, Margara ne lega cu frânghii pe care și le prindea de mijloc, în timp ce tricota pulovere pentru la iarnă; când simțea o smucitură, ridica o clipă privirile după cel aflat la necaz și-l trăgea înapoi pe uscat. Sufeream zilnic umilința asta, dar uitam de batjocura celorlalți plozi de cum intram în apă. Ne scăldam până deveneam albaștri, adunam scoici și melci, devoram pandișpan cu nisip și înghețată de lămâie pe jumătate topită, pe care o vindea un surdo-mut dintr-un căruț umplut cu gheață și sare. Pe seară ieșeam de mână cu mama să vedem de pe stânci apusul soarelui. Așteptam momentul în care ultima rază verzuie țâșnea ca o flacără exact când soarele dispărea la orizont pentru a ne pune o dorință. Eu ceream invariabil ca mama să nu-și găsească un soț și bănuiesc că ea cerea exact contrariul. Îmi vorbea de Ramón, pe care, după cum îl descria, mi-l imaginam ca pe un Făt-Frumos a cărui principală calitate era că se găsea foarte departe. Tata-mare ne lăsa în stațiune la începutul verii și se întorcea la Santiago, era singura perioadă în care se bucura de oarece pace, îi plăceau casa goală și să joace golf la Clubul Uniunii. Dacă mai venea în week-end, n-o făcea ca să se bucure de relaxarea vacanței, ci să-și pună la încercare puterile înotând cu orele în marea rece cu valuri mari, să pescuiască și să dreagă nenumăratele defecte ale casei roase de umezeală. Ne ducea la un grajd din apropiere ca să bem lapte proaspăt muls, un șopron întunecos și împuțit unde un peon cu unghii jegoase mulgea laptele direct în câmile de tinichea. Beam laptele spumos și cald în care pluteau muștele. Bunicul, care nu credea în igienă și era adeptul imunizării copiilor prin contactul intim cu focarele de infecție,

sărbătorea prin hohote de râs momentele în care înghițeam și câte o muscă vie.

Sătenii priveau invazia turiștilor cu un amestec de ciudă și entuziasm. Erau oameni modești, pescari, mici negustori sau stăpâni ai unor mici parcele de pământ pe malul râului, unde cultivau ceva tomate și salată. Se lăudau că acolo nu se întâmplă niciodată nimic, că era un sat liniștit; totuși, într-o dimineață de iarnă a fost găsit crucificat de catargul unei bărci cu pânze un pictor cunoscut. Am auzit comentariile spuse în șoaptă, nu era o știre pentru copii, dar după niște ani am aflat ceva amănunte. Satul a avut grijă să șteargă orice urmă, să încurce evidențele și să îngroape dovezile, iar poliția nu s-a străduit prea mult să limpezească asasinatul tenebros, pentru că se știa cine era făptașul. Artistul trăia tot anul în casa lui de pe malul mării, unde picta ascultându-și colecția de discuri cu muzică clasică și făcând lungi plimbări cu animalul său de companie, un afgan de rasă pură atât de costeliv, că oamenii îl credeau o corcitură între câine și pui de găină. Pescarii cei mai arătoși îi pozau pe post de modele pentru tablourile lui, devenind repede și tovarășii lui de chef. Noaptea, muzica se auzea până la marginea satului, uneori tinerii nu mai ajungeau acasă și nici la muncă zile întregi. Mame și logodnice încercau zadarnic să-și recupereze bărbații, dar apoi și-au pierdut răbdarea și s-au pornit să completeze. Parcă le văd șopocăind în timp ce cârpeau năvoadele, făcându-și cu ochiul la piață, trecându-și una altelea parolele complotului sabatic. Noaptea s-au strecurat ca niște umbre pe plajă, s-au apropiat de casa cea mare, au pătruns tăcut fără să-și trezească bărbații care dormeau beți turtă și au înfăptuit ceea ce-și propuseseră, fără să le tremure în mâini ciocanele. Se spune că afganul cel costeliv ³⁷ avut aceeași soartă. Am avut prilejul de a vizita colibeile mizere ale pescarilor, mirosind a jar de cărbune și a saci de pește; aveam aceeași senzație de tristețe pe care mi-o trezeau odăile servitoarelor. În casa bunicului, lungă ca un tren, pereții despărțitori de mucava erau atât de subțiri, că noaptea visele se amestecau cu zgomotul țevăriei și al ruginei care ataca metalul ca o lepră. O dată pe an trebuia revopsit totul, saltelele erau scoase la aerisit pentru ca lâna aproape putrezită de umezeală să se usuce. Casa fusese construită alături de o colină pe care Tata-mare pusese să fie retezată ca un tort, fără să se gândească la eroziune; de acolo izvora în permanență un fir de apă care făcea să crească tufe uriașe de hortensii roz și albastre, mereu în floare. Pe

culmea dealului, unde ajungeam urcând o scară nesfârșită, trăia o familie de pescari. Unul dintre băieții lor, un tânăr cu mâini bătătorite de scoicile pe care trebuia să le smulgă de pe stânci, m-a dus în pădure. Aveam opt ani. Era ziua de Crăciun.

Dar să ne întoarcem la Ramón, singurul iubit al maică-mii care ne interesează, căci pe ceilalți nu prea i-a băgat în seamă și au trecut fără urmă. Se despărțise de nevastă, care s-a întors cu copiii la Santiago, și lucra la ambasada din Bolivia, punând cent peste cent pentru a putea obține nulitatea matrimonială, procedeu uzual în Chile, unde, în lipsa unei legi a divorțului, se recurge la înșelăciune, minciună, martori falși și sperjur. Anii amorului târziu l-au ajutat să-și modifice personalitatea, să se desprindă de sentimentul de culpă inculcat de un tată despot și să se depărteze de religia care-l oprima ca o cămașă de forță. Grație unor scrisori pasionate și câtorva telefoane, reușise să învingă rivali de mare forță, precum un dentist, magician în timpul liber, în stare să scoată un iepure viu dintr-o oală cu ulei clocotit; pe regele oalelor sub presiune, care adusese aceste artefacte în țară, alterând definitiv cumpătarea bucătăriei creole; și pe alți câțiva amorezi care ne-ar fi putut deveni tați vitregi, incluzându-l aici și pe preferatul meu, Benjamín Viel, înalt și drept ca o lance, cu răs contagios, asiduu vizitator al casei bunicului pe vremea aceea. Mama pretinde că singura ei dragoste a fost Ramón; cum ambii sunt încă în viață, n-am de gând să dezmint. Trecuse un an de la plecarea noastră de la Lima când au pus la cale să se întâlnească clandestin în nordul chilian. Pentru mama, riscul era imens, era vorba de un pas definitiv într-o direcție interzisă, de renunțarea la viața prudentă de funcționară de bancă și la virtuțile de văduvă plină de abnegație care locuia în casa tatălui, dar impulsul dorinței mult amânate și pătura tinereții i-au învins scrupulele. Pregătirile pentru aventură au durat mai multe luni, singurul complice fiind unchiul Pablo, care n-a vrut să cunoască identitatea iubitului și nici să afle detaliile, dar i-a cumpărat soră-sii cea mai frumoasă tinută de călătorie și i-a vârat un teanc de bani în buzunar - în caz că s-ar fi răzgândit la jumătatea drumului -, după care a condus-o tăcut la aeroport. Ea a plecat cu grație și fără să-i spună nimic bunicului, pe care-l bănuia că n-avea cum să înțeleagă copleșitoarele rațiuni ale dragostei. S-a întors după o săptămână, schimbată de experiența amorului împlinit, iar la scara avionului a dat nas în nas cu Tata-mare, îmbrăcat în negru și ultraserios, care i-a ieșit în întâmpinare cu brațele deschise și a strâns-o la piept, iertând-o fără

cuvinte. Presupun că în scurta perioadă petrecută împreună cu Ramón și-a îndeplinit cu asupra de măsură promisiunile focoase din scrisori, doar așa s-ar explica hotărârea maică-mii de a aștepta cu anii ca el să se elibereze de legăturile matrimoniale. Întâlnirea aceea și consecințele ei s-au diluat în săptămânile următoare. Bunicul, care nu credea în amorul la distanță, n-a deschis niciodată subiectul, nici ea, considerând că timpul implacabil avea să pună capăt pasiunii; cu atât mai mare i-a fost surpriza aflând că amorezul avea să vină la Santiago. Cât despre mine, de cum am aflat că Făt-Frumosul nu era personaj de basm, ci om în carne și oase, m-a cuprins panica; gândul că mama ne-ar fi putut părăsi în favoarea lui mă îngrozea. Ramón prinsese de veste că un pretendent misterios cu șanse mai mari decât el se profila la orizont - vreau să cred că era Benjamín Viel, dar îmi lipsesc dovezile -, așa că și-a abandonat postul din La Paz și s-a urcat în primul avion spre Chile. Cât timp fusese în străinătate, despărțirea de nevastă-sa nu era un lucru atât de evident, dar după ce-a ajuns la Santiago și nu a tras la căminul conjugal, lucrurile au explodat: rude, prieteni și cunoscuți s-au mobilizat într-o campanie tenace menită a-l readuce în sânul familiei legitime. Într-una dintre acele zile mergeam cu frații mei și cu Margara pe stradă, când o cucoană elegantă ne-a făcut pui de curvă în gura mare. Constatând încăpățânarea acestui soț recalcitrant, unchiul episcop a venit la bunicul, cerându-i să pună piciorul în prag. Exaltat de patima creștină și învăluit într-un miros de sfințenie - nu făcuse baie de cincisprezece ani -, l-a informat despre păcatele fiică-sii, o Bethseba trimisă de Necuratul ca să-i ducă pe muritori la pierzanie. Bunicul nu era omul care să înghită retorica aceea în legătură cu un membru al familiei sale și nici să se lase amețit de un popă, oricât de mare i-ar fi fost faima de sfânt,³⁹ dar a priceput că trebuia să descurce scandalul din pripă, înainte de a fi prea târziu. A aranjat o întâlnire cu Ramón la biroul lui pentru a tranșa problema, dar a dat de o voință la fel de oțelită ca a sa.

- Ne iubim, a argumentat acela, cu tot respectul, dar cu glas ferm și vorbind la plural, deși ultimele scrisori aruncaseră o umbră de îndoială asupra reciprocității sentimentului. Permiteți-mi să vă dovedesc că sunt un om de onoare și că o pot face fericită pe fiica dumneavoastră.

Bunicul nu și-a luat ochii de la el, încercând să-i ghicească intențiile cele mai ascunse și pesemne că i-a plăcut ce-a văzut.

- Perfect, a hotărât în cele din urmă. Dacă așa stau lucrurile, vii dumneata să locuiești în casa mea, căci nu vreau ca fiică-mea să umble

cine știe pe unde. În trecut fie zis, te avertizez să ai mare grijă de ea. La prima greșală, ai de-a face cu mine, ne-am înțeles?

- Perfect, a răspuns logodnicul improvizat, cam tremurat, însă fără să-și plece privirile.

A fost începutul unei prietenii necondiționate, care a ținut mai bine de treizeci de ani, între un socru imposibil și un ginere nelegitim. La puțin timp după asta, în fața casei a tras un camion care a descărcat în curte un lădoi uriaș din care au ieșit o grămadă de catrafuse. Când l-am văzut prima dată pe unchiul Ramón, am crezut că mama glumea. Asta să fie Făt-Frumosul după care suspinase atât? În viața mea nu văzusem un tip mai urât. Până atunci, frații mei și cu mine dormiserăm cu ea în cameră; în noaptea aceea, patul meu a fost pus în călcătorie, în mijlocul dulapurilor cu oglinzi diabolice, iar Pablo și Juan au fost mutați în altă cameră, împreună cu Margara. Totuși, nu mi-am dat seama că avusese loc o schimbare fundamentală în familie, deși, atunci când venea în vizită mătușa Carmelita, Ramón o zbughea pe fereastră. Adevărul mi s-a vădit ceva mai târziu, în ziua când m-am întors mai devreme de la școală, am intrat în camera maică-mii fără să bat la ușă, ca de obicei, și-am găsit-o dormind alături de străinul acela căruia trebuia să-i spunem unchiul Ramón. Am fost geloasă încă zece ani, până când în fine l-am acceptat. A avut grijă de noi așa cum promisese în ziua memorabilă de la Lima, ne-a educat cu fermitate și voie bună, ne-a trasat limite și mesaje limpezi, fără paradă de sentimente, și nu ne-a făcut niciodată concesii, mi-a suportat maniile și a încercat să mă facă să-l iubesc fără a ceda nici o palmă de teren, până m-a cucerit cu totul. E singurul tată pe care l-am avut, iar acum mi se pare realmente un tip pe cinste.

40

Viața maică-mii e un roman pe care mi-a interzis să-l scriu; nu-i pot dezvălui tainele și misterele până nu vor fi trecut cincizeci de ani de la moartea ei, dar atunci voi fi hrană pentru pești, asta dacă urmașii mei se vor ține de promisiunea de a-mi arunca în mare cenușa. Cu toate că rare sunt clipele în care suntem de acord, mama e iubirea mea cea mai lungă, a început în ziua în care m-a conceput și durează de o jumătate de secol; în plus, e singura dragoste fără rezerve, nu mi-am iubit așa nici

propriii copii, nici amorezii cei mai înfocați. Acum e cu mine la Madrid. Are părul ca argintul și riduri de femeie de șaptezeci de ani, dar în ochii verzi îi mai strălucește încă pasiunea de pe vremuri, în ciuda amărăciunii acestor luni, care opacizează totul. Ocupăm două camere de hotel la câteva străzi de spital, avem un reșou și un frigider. Ne hrănim cu ciocolată groasă și gogoși cumpărate pe stradă, din când în când pregătim pe reșou o supă sățioasă de linte cu cârnați, în stare să-l scoale și pe Lazăr din mormânt. Ne trezim în zori, pe întuneric, o las să se dezmeticească, mă îmbrac repede și fac cafeaua. Plec prima pe străzile cu zăpadă murdară și porțiuni înghețate, iar după vreo două ore vine și ea la spital. Ziua ni se scurge pe coridorul pașilor pierduți, lângă ușa secției de Terapie Intensivă; pe seară se întoarce Ernesto de la lucru și vin în vizită prietenii și măicuțele. Regulamentul ne dă voie să trecem de ușa nefastă doar de două ori pe zi; cu halate verzi pe noi și papuci de plastic în picioare parcurgem cei douăzeci de pași cu inima în gât până la salonul tău, Paula. Patul tău e primul pe partea stânga, sunt douăsprezece toate, unele goale, altele ocupate: cardiaci, proaspăt operați, accidentați, drogați, sinucigași, care petrec acolo câteva zile și pleacă; unii se întorc la viață, alții sunt duși acoperiți de un cearșaf. Alături de tine moare încet don Manuel. Uneori se ridică puțin și se uită la tine cu ochi încețoșați de durere, „ce frumoasă fată ai”, îmi spune atunci. Mă întreabă ce-ai pățit, dar e atât de copleșit de propria lui nenorocire, că uită imediat. Ieri i-am spus o poveste și a fost prima dată când m-a ascultat atent: „A fost odată ca niciodată o prințesă pe care la botez nașele ei, zânele bune, au copleșit-o cu daruri, dar o vrăjitoare i-a pus în trup o bombă a timpului, înainte ca maică-sa s-o poată împiedica. Când fata a împlinit douăzeci și opt de ani fericiți, toți uștaseră blestemul, însă ceasul bătea inexorabil minutele și într-o zi nefastă bomba a explodat fără zgomot. Enzimele și-au rătăcit drumul în labirintul venelor și fata s-a scufundat într-un somn adânc ca moartea”. „Dumnezeu să-ți apere prințesa”, a suspinat don Manuel.

Dar ție îți spun alte povești, Paula.

Copilăria mea a fost un timp de temeri trecute sub tăcere; frică de Margara, care nu putea să mă sufere, frică să nu apară tata să mă ia, să nu moară mama, sau să se mărite, frică de diavol, de *jocurile bruște*, de lucrurile pe care oamenii răi le pot face fetițelor. „Nu urca în mașina unui străin, nu vorbi cu nimeni pe stradă, nu te lăsa atinsă, nu te apropia de țigani.” Mă simțeam deosebită, de când țin minte am fost

marginalizată; nu aparțineam cu adevărat familiei, mediului meu social, unui grup. Bănuiesc că din sentimentul ăsta de singurătate se iscă întrebările care te fac să scrii, căutând răspunsurile din care se nasc cărțile. Alinarea clipelor de panică a fost spiritul bunicii Memé, care ieșea din faldurile draperiei ca să stea cu mine. Subsolul, pântecul întunecos al casei, era locul ferecat și interzis în care mă strecuram printr-o gură de aerisire. Mă simțeam bine în peștera umedă în care mă jucam spărgând bezna cu o lumânare sau cu lanterna la care citeam noaptea sub pătură. Petreceam acolo ore în șir, jucându-mă în tăcere, citind pe furiș sau inventând, ca toți copiii singuratici, ceremonii complicate. Făcusem o provizie serioasă de lumânări șterpelite din bucătărie, aveam o cutie cu bucați de pâine și biscuiți pentru șoricei. Nimeni nu bănuia incursiunile mele în fundul pământului, servitoarele puneau zgomotele și luminițele pe seama fantomei bunicii și nu se apropiau. Subsolul era compus din două încăperi mari și joase, cu pământ bătut pe jos, unde puteai vedea toate oasele casei, măruntaiele ei de țevărie și peruca din fire electrice; acolo se îngrămădeau mobilele stricate, saltelele sparte, vechile cutere burtoase pentru călătoriile pe mare de care nu-și mai amintea nimeni. Într-un cufăr metalic gravat cu inițialele tatălui meu am descoperit o colecție de cărți, o moștenire fabuloasă care mi-a luminat anii copilăriei: *Comoara tinereții*, Salgari, Shaw, Verne, Twain, Wilde, London și alții. Pentru că aparțineau aceluia T.A. căruia nu era voie să-i rostești numele, le-am presupus interzise și n-am îndrăznit să le scot la lumină; la lumina lumânării, le-am devorat însă cu voracitatea pe care o trezesc lucrurile interzise, tot așa cum după câțiva ani aveam să citesc pe ascuns *O mie și una de nopți*, cu toate că în casa aia nu existau de fapt cărți cenzurate: nimeni n-avea timp să supravegheze copiii, cu atât mai puțin lecturile lor. La nouă ani m-am scufundat în operele complete ale lui Shakespeare, primul cadou de la unchiul Ramón, o frumoasă ediție pe care am recitit-o de nenumărate ori, fără să mă intereseze calitatea literară, ci din simpla plăcere a intrigii și a tragediei, pentru același motiv pentru care mai devreme ascultam piesele radiofonice și pentru care scriu acum ficțiune. Trăiam orice poveste ca pe propria-mi viață, eu eram toate personajele, mai ales cele negative, mult mai atractive decât eroii plini de virtuți. Iar imaginația mi-o lua inevitabil razna către ferocitate. Dacă citeam despre pieile roșii care smulgeau scalpul dușmanilor, îmi imaginam victimele rămase în viață, care-și continuau lupta cu niște tichii din piele de bizon

pe cap, menite să țină creierii care le ieșeau prin crăpăturile țestelor jupuite, iar de aici și până la a crede că tot pe acolo le ieșeau și gândurile nu era decât un pas. Desenam personajele pe carton, le decupam și le făceam să stea în picioare cu ajutorul unor bețișoare, așa au început încercările mele teatrale. Le spuneam povești fraților mei, groaznice istorii pline de suspans care le stricau ziua și le dădeau coșmaruri noaptea; la fel am procedat mai târziu cu copiii mei și cu câțiva bărbați în intimitatea patului, unde o poveste bine spusă e cel mai puternic afrodisiac.

Unchiul Ramón a avut o influență esențială în multe aspecte ale caracterului meu, deși în alte privințe mi-au trebuit patruzeci de ani ca să-i leg învățăturile de felul meu de a reacționa. Avea un Ford hărtănit pe care-l împărțea cu un prieten; el îl folosea luna, miercurea, vinerea și o dată la două duminici, celălalt, în restul săptămânii. Într-o duminică cu mașină, ne-a dus la Open Door, un sanatoriu din afara orașului unde erau internați nebunii blânzi. El cunoștea zona pentru că în tinerețe petrecuse acolo niște vacanțe, invitat de niște rude care administrau partea agricolă a stabilimentului. Am intrat hurducându-ne pe un drum de pământ străjuit de palmieri înalți care formau o boltă verde deasupra capetelor noastre. Într-o parte erau grădinile, în alta, clădirile înconjurate de o livadă de pomi fructiferi, pe unde se plimbau câțiva demenți pașnici în cămășile lor decolorate și care ne-au ieșit în întâmpinare, alergând după mașină și apropiindu-și fețele și mâinile de geamurile ei cu strigăte de bun-venit. Ne-am făcut mici în fundul banchetei, speriați, în timp ce unchiul Ramón le spunea pe nume, unii erau acolo de mulți ani și apucase să se joace cu ei. Pentru o sumă modică a negociat cu paznicul să ne lase să intrăm în livadă. 43

- Dați-vă jos, copii, nebunii sunt de treabă. Puteți să vă cățărați în pomi și să mâncați tot ce vreți și să umpleți și sacul ăsta. Suntem nemăsurat de bogați.

A reușit cumva să facă să fim ajutați de internii sanatoriului. Frica ne-a trecut repede și am sfârșit prin a ne găsi cu toții cățărați în copaci și mâncând pe rupte caise zemoase pe care le culegeam și le băgăm în sac. Luam o mușcătură, dacă nu ni se păreau destul de dulci le aruncam, bombardându-ne cu fructe răskoapte într-o orgie de răsete. Am mâncat pe săturate, apoi ne-am despărțit cu pupături de nebuni și ne-am întors la bătrânul Ford cu sacul plin ochi, din care am continuat să mâncăm până ne-a apucat durerea de burtă. În ziua aia mi-am dat seama că viața

poate fi generoasă. Nu avusesem până atunci o astfel de experiență cu familia mea, care socotea frugalitatea o binecuvântare și zgârcenia o virtute. Tata-mare ne aducea uneori o tavă cu prăjituri, măsurate, una pentru fiecare, nimic nu lipsea, nimic nu prisosea; banul era sacru și copiii erau învățați de mici că se câștigă greu. Bunicul era bogat, dar asta am aflat-o târziu. Unchiul Ramón era sărac ca un șoarece de sacristie, nici asta n-am știut-o, pentru că ne-a învățat să ne bucurăm de puținul pe care-l aveam. În clipele cele mai grele din viața mea, când cred că mi se închid toate ușile, simt în gură aroma acelor caise care-mi spune că belșugul e la îndemână, dacă știi să-l găsești.

Amintirile copilăriei mele sunt dramatice, bănuiesc că așa se întâmplă cu toți, căci lucrurile banale se uită, dar asta se explică poate și din cauza înclinației mele spre tragedie. Se spune că mediul geografic determină firea omului. Eu vin dintr-o țară frumoasă, dar lovită de calamități: secetă pe timp de vară, inundații pe timp de iarnă, când canalizarea se înfundă și indigenii mor de pneumonie; râuri umflate de topirea zăpezii de pe munte și valuri seismice care mută vapoarele pe uscat, aruncându-le în mijlocul pieței; incendii și erupții vulcanice; invazii de muște albastre, melci și furnici; cutremure apocaliptice și multe altele, mai mărunte, cărora nimeni nu le dă importanță; iar dacă la sărăcia în care se zbate jumătate din populație adăugăm și izolarea noastră, avem material din belșug pentru o melodramă.

Pelvina López-Pun, căteaua care dormea cu mine în cameră de când venisem pe lume ca să mă imunizeze la boli și alergii, s-a dovedit a fi un animal desfrânat, care din șase în șase luni rămânea borțoasă cu vreun maidanez, în ciuda mijloacelor la care apela mama, ca de pildă s-o facă să poarte niște chiloți de cauciuc. Când era în călduri, își lipea fundul de grilajul grădinii, unde o haită nerăbdătoare își aștepta rândul ca s-o iubească printre gratii. Uneori, când mă întorceam de la școală, vedeam un câine încârligat de partea cealaltă a gardului, în timp de Pelvina urla și unchii mei mureau de răs, încercând să-i despartă cu găleți de apă rece. Apoi Margara îneca puii, la fel ca pe pisoii. Într-o vară ne-am amânat plecarea în vacanță pentru că Pelvina era în călduri și n-o puteam lua cu noi, la mare nu aveam cum s-o închidem și de-acum era limpede că dragostea adevărată nu se împiedică de niște chiloți de cauciuc. La insistențele lui Tata-mare, mama s-a decis s-o vândă, dând anunț la ziar: „Cățea bulldog de rasă, adusă din străinătate,

caracter bun, caută stăpâni iubitori în stare s-o aprecieze”. Ne-a explicat motivele, dar tot ni s-a părut o infamie și am dedus că dacă era în stare să renunțe la cățea, ar fi putut s-o facă și cu copiii ei. Am implorat în zadar; sâmbătă a venit un cuplu dispus să adopte cățeaua. Ascunși sub scară, am văzut zâmbetul plin de speranță al Margarei, care i-a pofțit în salon; femeia asta o ura pe Pelvina la fel de mult ca pe mine. Pe urmă mama s-a dus s-o caute ca să le-o arate potențialilor cumpărători. A căutat în toată casa, până a găsit-o în baie, unde noi o închisuserăm după ce-o bărbieriserăm și-o unseserăm pe spate cu mercurocrom. A deschis ușa, iar cățeaua a zbughit-o pe scări în jos și s-a urcat pe canapeaua pe care stăteau clienții, care, văzând cum arată, au rupt-o la goană de frică. După trei luni, Margara îneca alți șase pui bastarzi, în timp ce noi ne simțeam vinovați. La puțin timp după aceea, Pelvina a murit în mod misterios, dar eu bănuiesc că Margara n-a fost străină de acest fapt.

Tot în anul acela am aflat la școală că bebelușii nu sunt aduși de barză, ci cresc precum pepenii în burta mamelor, și că Moș Crăciun nu există, ci părinții sunt cei care cumpără cadourile. Prima veste nu m-a impresionat prea mult, încă n-aveam de gând să fac copii, dar a doua a fost devastatoare. Mi-am propus să stau de veghe în noaptea de Ajun ca să descopăr adevărul, dar m-a învins somnul. Chinuită de îndoieli, scrisesem o scrisoare-capcană în care ceream imposibilul: alt câine, o grămadă de prieteni și câteva jucării. Dimineața, când m-am trezit, am găsit o cutie în care erau tuburi de tempera, pensule și o notă istețată a afurisitului de Moș Crăciun, care avea un scris suspect de asemănător cu al mamei, în care-mi spunea că nu-mi adusese ce-i cerusem ca să mă vindece de lăcomie, dar că aveam la dispoziție pereții camerei mele pentru a picta cățelul, prietenii și jucăriile. M-am uitat în jur și-am constatat că de pe pereți dispăruseră severele portrete vechi și jalnica Sfântă Inimă a lui Isus, iar în fața mea era prinsă o reproducere în culori decupată dintr-o istorie a artelor. Dezamăgirea a durat câteva minute, după care am cercetat poza, ce s-a dovedit a fi o pictură de Marc Chagall. Mai întâi n-am văzut decât pete de culoare, dar am descoperit repede acolo un univers uimitor de mirese albastre care zburau cu capul în jos, un muzicant palid care plutea lângă un candelabru cu șapte brațe, o capră roșie și alte personaje nestatornice. Erau atâtea culori și atâtea lucruri diferite, că mi-a luat ceva timp să mă descurc în dezordinea aceea minunată. Tabloul avea muzică: tic-tacul ceasului, geamătul viorilor, behăitul caprei, foșnetul aripilor, murmurul neclar al cuvintelor.

Avea și miros: parfum de lumânare aprinsă, de flori de câmp, de animal în călduri, de cremă pentru femei. Totul părea învăluit în ceața unui somn fericit, pe de-o parte simțeau căldura unei după-amieze de siestă, pe de alta, răcoarea unei nopți la țară. Eram prea mică pentru a înțelege pictura, dar îmi amintesc surpriza și curiozitatea: tabloul era o invitație la joc. Știu că m-am întrebat cum de era posibil să pictezi așa, fără nici un respect pentru normele compoziției și ale perspectivei pe care profesoara de desen încerca să mi le inculce la școală. „Dacă Chagall ăsta poate să facă ce-are chef, pot și eu”, mi-am zis în timp ce deschideam primul tub de tempera. Ani în șir am pictat în toată libertatea, am un document mural în care există înregistrate toate dorințele, fricile, furiile, întrebările copilăriei și durerea de a crește. La loc de cinste, în mijlocul unei faune imposibile și al unei flore demente, am desenat silueta unui băiat care stă cu spatele, ca și cum ar privi peretele pictat. E portretul lui Marc Chagall, de care mă îndrăgostisem așa cum doar copiii o fac. În perioada în care eu umpleam frenetic pereții cu picturi, obiectul amorului meu avea șaiszeci de ani mai mult decât mine, era celebru în toată lumea, pusese capăt lungii sale văduvii căsătorindu-se a doua oară și locuia în inima Parisului, însă distanța și timpul sunt convenții fragile, eu credeam că e doar un puști de vârsta mea, iar după mulți ani, când Marc Chagall a murit, în aprilie 1985, la 93 de ani de tinerețe eternă, mi-am dat seama că așa și era. A fost mereu puștiul din imaginația mea. Când am părăsit casa și pereții pictați, mama mi-a dat un caiet în care să scriu ceea ce până atunci pictasem: un caiet de povestit viața. „Ia-l, descătușează-te scriind”, mi-a spus. Așa am făcut atunci, așa fac și acum în paginile astea. Altceva n-am ce face. Îmi prisosește timpul. Și tot viitorul. Vreau să ți-l dau, Paula, pentru că pe-al tău l-ai pierdut.

Aici toți vorbesc despre tine ca despre „fetița”, pesemne din cauza chipului tău de școlăriță și a părului lung pe care infirmierele ți-l împletesc în cozi. I-au cerut voie lui Ernesto să te tundă, e complicat să-l păstreze curat și neîncurcat, dar încă n-au făcut-o, le e milă, li se pare că e elementul cel mai marcant al frumuseții tale, asta pentru că nu ți-au văzut încă ochii deschiși. Cred că s-au amoretat un pic de bărbatul tău, le impresionează atâta dragoste, când îl văd aplecat peste patul tău și vorbindu-ți în șoaptă, de parc-ai putea să-l auzi, și-ar vrea să fie și ele iubite astfel. Ernesto își scoate haina și o atinge de degetele tale inerte,

„uite, Paula, eu sunt, e haina ta preferată, o recunoști?”. A înregistrat mesaje secrete și ți le-a pus la căști, ca să-i auzi glasul când ești singură; îți lasă pe pernă o bucată de vată impregnată în colonia lui... Pentru femeile din familia noastră dragostea vine ca o furtună, așa a pățit mama cu unchiul Ramón, tu cu Ernesto, eu cu Willie, bănuiesc că tot așa vor păți nepoatele și strănepoatele mele. Într-o zi de Anul Nou, când eram deja cu Willie în California, te-am sunat să te îmbrățișez de departe, să vorbim despre anul care tocmai se încheiase și să te întreb ce-ți doreai pentru abia începutul 1988. „Vreau un om, o dragoste ca aceea pe care o ai tu acum”, mi-ai răspuns imediat. N-au trecut nici două zile și m-ai sunat tu, euforică.

- L-am găsit, mami! L-am cunoscut aseară, la o petrecere, pe bărbatul cu care-am să mă mărit! și mi-ai spus într-o suflare că a fost ca un foc încă din prima clipă, că v-ați privit, v-ați recunoscut și-ați fost siguri că sunteți făcuți unul pentru celălalt.

- Nu fi vulgară, Paula. Cum poți fi atât de sigură?

- Pentru că mi s-a făcut rău și-a trebuit să plec. Din fericire, a venit după mine...

O mamă normală te-ar fi pus în gardă împotriva unei astfel de pasiuni, dar n-am autoritatea morală pentru a da sfaturi de cumpătare, așa că a urmat una dintre conversațiile noastre tipice.

- Formidabil, Paula. Te muți cu el?

- Mai întâi trebuie să-mi termin studiile.

- Vrei să le continui?

- Nu le pot lăsa baltă.

- Bine, dacă e bărbatul vieții tale...

- Stai, mami, că de-abia l-am cunoscut.

- Și eu de-abia l-am cunoscut pe Willie și uite unde sunt. ⁴⁷ Viața e scurtă, fata mea.

- E mai scurtă la vârsta ta decât la a mea. Bun, n-am să fac doctoratul, doar masteratul.

Ceea ce ai și făcut. Ti-ai terminat strălucit studiile și-ai plecat la Madrid cu Ernesto, ați găsit amândoi de lucru, el ca inginer electronist, tu ca psiholog voluntar la un colegiu, iar după puțin timp v-ați căsătorit. La prima aniversare a nunții tu erai în comă și bărbatul tău ți-a adus în dar o poveste de dragoste pe care ți-a spus-o la ureche, îngenunchat lângă tine, în timp ce infirmierele priveau emoționate și în patul de alături don Manuel plângea.

Ah, amorul carnal! Prima dată l-am simțit la unsprezece ani. Unchiul Ramón fusese din nou mutat cu serviciul în Bolivia, dar de data asta a plecat cu mama și cu noi. Nu putuseră să se căsătorească, Guvernul nu plătea cheltuielile unei familii ilegale, dar s-au făcut că nu aud bârfele rău-intenționate și s-au încăpățânat să-și ducă înainte relația dificilă, în ciuda piedicilor teribile pe care trebuiau să le înfrunte. Au reușit perfect, iar azi, după mai bine de patruzeci de ani, sunt un cuplu legendar. La Paz e un oraș extraordinar, atât de aproape de cer și cu un aer atât de rarefiat că pe înserat poți să vezi îngerii, îți iese sufletul și privirile ți se pierd în puritatea copleșitoare a peisajelor. Lanțuri muntoase, coline viorii, stânci și fâșii de pământ în toate tonurile de șofran, purpură și vermeil înconjoară depresiunea în care se întinde acest oraș al contrastelor. Îmi amintesc străzi înguste, urcând și coborând ca serpentinele, prăvălii mizere, autobuze hărtănite, indieni în poncho-uri de lână multicoloră mestecându-și la infinit cu dinți înverziți frunzele de *coca*. Sute de biserici cu clopotnițe și curți în care veneau indienele să vândă yucca uscată și porumb vinețiu, alături de fetuși disecați cu lama pentru cataplasme, în timp ce alungau muștele și-și alăptau pruncii. Culorile și mirosurile din La Paz mi s-au gravat în memorie ca o parte a lentei și dureroasei treziri la adolescență. Ambiguitatea copilăriei s-a terminat în momentul exact al plecării din casa bunicului, în noaptea precedentă plecării, m-am sculat pe furiș, am coborât cu grijă scările ca să nu trosnească treptele, am traversat pe întuneric salonul și m-am apropiat de draperia unde mă aștepta Memé, care mi-a spus să nu mă mai văicăresc pentru că avea să mă însoțească în călătorie, nu mai avea ce face aici, și m-a pus să iau cu mine oglinda de argint din biroul lui Tata-mare. „De-acum încolo am să fiu mereu cu tine”, a mai spus. Am îndrăznit atunci să deschid ușa camerei bunicului. Lumina străzii se strecura printre draperii, ochii mi se obișnuiseră cu întunericul; i-am zărit silueta nemișcată și profilul auster, era culcat pe spate în pat în odaia cu mobilă funebră în care pendula arăta ora trei dimineța, rigid ca un cadavru. Exact așa aveam să-l văd și treizeci de ani mai târziu, când mi-a apărut în vis ca să-mi spună finalul primului meu roman. Am alunecat tăcută până la biroul său, trecând pe lângă singurătatea lui de văduv, am deschis un sertar, speriată să nu se trezească și să mă prindă furând. Am găsit oglinda cu mâner cu lucrătură măiastră alături de o cutie de tablă pe care n-am îndrăznit s-o

ating, am apucat-o cu ambele mâini și am ieșit în vârful picioarelor. În siguranță în patul meu, am privit cristalul strălucitor în care mi se spusese de atâtea ori că noaptea apar demonii și bănuiesc că nu mi-am văzut decât chipul de la zece ani, rotund și palid, dar atunci am văzut fața blândă a lui Memé, care-mi spunea noapte bună. De dimineață am pictat pentru ultima dată ceva pe perete: cuvântul *adio*. Ziua a fost învălmășită, plină de ordine contradictorii, despărțiri grăbite și eforturi supraomenești pentru a aburca bagajele pe capota mașinilor care ne duceau în port, de unde aveam să ne imbarcăm spre nord. Restul călătoriei a fost parcurs într-un tren cu ecartament îngust, care se cățara cu încetineală de melc milenar spre înălțimile boliviene. Bunicul, îmbrăcat în doliu, cu bastonul și basca din Țara Bascilor, în picioare lângă ușa casei în care crescusem, a spus la revedere copilăriei.

Înserările din La Paz sunt ca incendiile astrale, în nopțile fără lună vezi toate stelele, inclusiv pe cele care au murit acum un milion de ani și pe cele ce se vor naște mâine. Mă întindeam uneori în grădină să privesc cerul acela formidabil și mă cuprindea o amețeală mortală, cădeam tot mai jos într-un hău fără fund. Locuiam într-o proprietate compusă din trei case cu o grădină comună, în față era un oculist celebru, în spate un diplomat uruguayan despre care se șoptea că era homosexual. Noi, copiii, credeam că e vorba de o boală fără leac, îl salutăm plini de milă și o dată am îndrăznit să-l întrebăm dacă homosexualitatea lui îl durea tare. Mă întorceam de la școală și căutam singurătatea și liniștea printre aleile grădinii mari, în care găseam ascunzișuri pentru caietul de povestit viața și locuri secrete ca să citesc în pace. Mergeam la o școală mixtă, până atunci singurul contact cu băieții fusese cel cu frații mei, dar ei nu contau, uneori și azi cred că Pancho și Juan nici n-au sex, sunt precum bacteriile. La prima oră de istorie, profesoara ne-a vorbit de războaiele purtate în secolul al XIX-lea de Chile împotriva Peruului și Boliviei. În țara mea învățasem că chilienii câștigaseră bătăliile grație curajului și patriotismului căpeteniilor lor, dar în clasă ni s-au dezvăluit brutalitățile comise de compatrioții mei față de populația civilă. Soldații chilieni, drogați cu un amestec de rachiu și praf de pușcă, pătrundeau în orașele ocupate precum hoardele demente. Cu baioneta și cuțitul înjunghiau copii, despicau burta femeilor și retezau sexul bărbaților. Am ridicat mâna gata să apăr onoarea forțelor noastre armate, nebănuind pe atunci de ce sunt în stare, dar asupra mea s-a abătut o ploaie de proiectile. Profesoara m-a dat afară din clasă, am ieșit printre fluierături

feroce și-am stat la colț cu fața la perete pe culoar. Înghițindu-mi lacrimile, pentru ca nimeni să nu-mi vadă umilința, mi-am rumegat furia timp de trei sferturi de oră. În clipele acelea decisive, hormonii mei, de care până atunci n-aveam habar, au explodat cu forța unei erupții vulcanice; nu exagerez, atunci am avut prima menstruație. În colțul opus al culoarului era pedepsit un băiat înalt și slab ca o coadă de mătură, cu gâtul lung, părul negru și niște urechi enorme și clăpăuge, cauză din care, văzut din spate, semăna cu o amforă grecească. N-am văzut urechi mai senzuale ca acelea. A fost o dragoste la prima vedere, m-am amoretat de urechile alea înainte de a-i vedea fața, atât de intens că în lunile care au urmat mi-a pierit pofta de mâncare și de atâta post și suspinat am devenit anemică. Criza de romantism era lipsită de orice idee sexuală; n-am făcut nici o legătură între întâmplarea din copilărie, dintr-o pădure de pini pe malul mării, cu un pescar cu mâini calde, și sentimentele inspirate de aceste urechi extraordinare. A fost o dragoste castă, deci mult mai devastatoare, care a durat doi ani. Țin minte perioada asta din La Paz ca pe un lanț infinit de fantezii în umbra grădinii, de pagini arzătoare pe care le scriam în caiet și de visuri penibile în care cavalerul urecheat mă salva din ghearele unui balaur. Culmea e că a aflat toată școala, și din vina acestui amor și a condiției mele de chiliană am devenit ținta batjocurii tuturor. Idila era sortită eșecului, obiectul pasiunii mele mă trata cu atâta indiferență că mă temeam să nu fi devenit invizibilă. Cu puțin timp înainte de plecarea noastră din Bolivia, în recreație s-a iscat o bătaie și nu mai știu când m-am pomenit ținându-l în brațe pe iubitul meu, căzută în țărână între lovituri, trasă de păr și izbită cu picioarele. Era mult mai mare decât mine și, deși am încercat să aplic cele învățate cu bunișul în spectacolele de lupte libere de la Teatrul Caupolicán, tot m-a umplut de vântăi și mi-a dat sângele pe nas, dar într-o clipă de furie oarbă, una dintre urechile lui s-a aflat aproape de dinții mei și am mușcat-o cu pasiune. Două săptămâni am plutit. A fost contactul cel mai erotic din întreaga mea viață, un amestec de plăcere intensă că eram în brațele lui și de durere la fel de intensă în timp ce mă cafta. Cu un astfel de început masochist, altă femeie, mai puțin norocoasă, s-ar complăcea astăzi cu loviturile de bici ale unui sadic, dar eu n-am avut bafta să repet vreodată experiența.

Nu după mult timp am părăsit Bolivia și n-am mai văzut nicicând urechile alea. Unchiul Ramón a plecat cu avionul direct la Paris, iar de

acolo în Liban, mama și noi am luat trenul până la un port chilian din nord, unde ne-am îmbarcat spre Genova pe o navă italienească, apoi am luat autocarul spre Roma, de unde am zburat la Beirut. Totul a durat aproape două luni și cred că mama a supraviețuit doar printr-o minune. Vagonul nostru era ultimul și-l împărțeam cu un indian enigmatic, care nu scotea un cuvânt și stătea ghemuit lângă o sobiță, mestecând *coca* și scărpinându-se de purici. Avea o pușcă arhaică, ochișorii lui oblici ne urmăreau zi și noapte, nu l-am văzut niciodată dormind; mama se temea să nu ne ucidă, cu toate că i se spusese că era angajat să ne apere. Trenul abia se târa prin deșert, printre dune și mine de sare, frații mei coborau și alergau alături. O enervau pe mama prefăcându-se epuizați și strigând după ajutor, rămânând în urma trenului. Dar pe vapor Pancho și-a prins atât de des degetele în ușile grele de fier, că nimeni nu se mai lăsa impresionat de urletele lui, iar Juan s-a rătăcit într-o zi câteva ore bune. Se juca de-a v-ați ascunselea și a adormit într-o cabină goală, nimeni nu l-a găsit, l-au trezit sirenele vasului în momentul în care căpitanul era gata să-l oprească și să trimită bărcile în căutarea lui, în vreme ce maică-mea era ținută de doi mecanici zdraveni ca să nu sară în Atlantic. M-am amoretat de toți marinarii cu o pasiune la fel de violentă ca aceea pentru junele bolivian, dar cred că ei se uitau la mama. Tinerii și zvelții italieni mi-au înflăcărat imaginația, dar asta nu mă împiedica să practic viciul inavubil care era jocul cu păpușile. Închisă în cabină, le legănam, le îmbăiam, le dădeam biberonul și le cântam încet, ca să nu fiu surprinsă, în timp ce afurisiții mei de frați mă amenințau că or să le scoată pe punte ca să le vadă toți. Dar la Genova, Pancho și Juan, dragii de ei, au coborât purtând fiecare sub braț câte un pachet bizar acoperit cu un prosop, în timp ce eu mă despărțeam cu suspine de frumoșii marinați.

Am trăit în Liban trei ani suprarealiști, care mi-au folosit ca să învăț ceva franceză și să cunosc mare parte din țările vecine, printre care Țara Sfântă, Israelul, care în deceniul cinci, ca și acum, trăia în război permanent cu arabii. A trece granița cu mașina, cum am făcut adesea, era o aventură periculoasă. Ne-am instalat într-un apartament modern, mare și urât. De pe terasă vedeam Piața Liberă și Jandarmeria, care, mai târziu, când au început violențele, au jucat un rol important. Unchiul Ramón a destinat o încăpere consulatului și a atârnat afară steagul și stema statului Chile. Nici unul dintre noii mei colegi de școală n-auzise de țara asta, credeau că eram venită din China. Pe vremea aceea și în

partea asta de lume, fetele erau închise în casă și la școală până în ziua nunții, asta dacă nu aveau neșansa să se căsătorească, moment în care schimbau închisoarea părintească cu cea maritală. Eu eram timidă și trăiam în izolare, primul film cu Elvis Presley l-am văzut când tipul era deja gras. Viața noastră familială s-a complicat, mama nu se adapta la cultura arabă, la clima caldă, la firea autoritară a unchiului Ramón, suferea de migrene, alergii și crize de nervi cu halucinații; la un moment dat am fost gata să ne întoarcem la Santiago, la bunicul, căci jura că pe fereastra de la baie o spiona un popă ortodox în odăjdii de liturghie. Tatăl meu vitreg suferea de dorul copiilor, poșta din Chile întârzia cu lunile, ceea ce sporea senzația că ne aflam la capătul lumii. Situația economică era proastă, trăgeam de fiecare bănuț, socotit laborios săptămână de săptămână, iar dacă prisosea ceva, ne duceam la cinema sau să patinăm pe un patinoar cu gheață artificială, singurele forme de lux pe care ni le puteam permite. Trăiam decent, dar altfel decât ceilalți membri ai Corpului Diplomatic și de cercul pe care-l frecventam, pentru care cluburile private, sporturile de iarnă, teatrul și vacanțele în Elveția erau de rigoare. Mama și-a făcut o rochie lungă de mătase pentru recepții, pe care o transforma în mod miraculos, adăugându-i o trenă de brocart, mâneci de dantelă sau o panglică de catifea, însă bănuiesc că nimeni nu se uita la cum era îmbrăcată, ci doar la chipul ei. A devenit expertă în arta supremă de a păstra aparențele fără bani: pregătea feluri simple, pe care le disimula în sosuri complicate de invenție proprie și le servea pe faimoasele sale tăvi de argint; a împodobit salonul și sufrageria cu tablourile aduse din casa bunicului și covoarele cumpărate pe credit pe cheiurile Beirutului, restul era însă foarte modest. Unchiul Ramón își păstra optimismul neștirbit. Avea destule probleme cu mama, uneori mă întreb ce i-a ținut împreună și singurul răspuns care-mi vine în minte e tenacitatea pasiunii născute la distanță, alimentată cu misive romantice și consolidată de un munte de neajunsuri. Sunt persoane foarte diferite, adesea se certau până la extenuare; unele conflicte de proporții dobândeau nume propriu și rămâneau în anecdotica familiei. Recunosc că pe atunci nu făceam nimic ca să le ușurez conviețuirea; în momentul în care-am priceput că tatăl acela vitreg intrase în viața noastră ca să rămână, i-am declarat un război nemilos. Acum îmi vine greu să-mi aduc aminte de perioada în care urzeam planuri sinistre pentru a-l omorî. N-a fost ușor rolul său, nu știu cum a reușit să-i scoată la lumină pe cei trei plozi Allende care-i căzuseră pe cap. Nu i-am spus

niciodată „tati”, apelativul ne trezea amintiri rele, dar și-a câștigat titlul de „unchiul Ramón”, simbol al admirației și al încrederii. Astăzi, la șaptezeci și cinci de ani, sute de oameni împrăștiați pe cinci continente, bașca mai mulți funcționari din guvern și din Academia Diplomatică din Chile, îl numesc „unchiul Ramón” cu aceleași sentimente.

Cu scopul de a avea oarece continuitate în studii, am fost dată la un colegiu englezesc pentru fete, al cărui scop era călirea caracterului prin rigoare și disciplină, încercări care mă lăsau destul de rece, căci nu degeaba ieșisem teafără și nevătămată din feroasele *jocuri bruște*. Scopul principal era ca fetele să învețe pe dinafară Biblia: „Deuteronomul, capitolul cinci, versetul trei”, ordona Miss Saint John, iar noi recitam fără greș. Așa am învățat ceva engleză și mi-am desăvârșit până la cote ridicole simțul stoic al vieții, ale cărui prime semințe fuseseră semănate de bunicul în casa mare plină de curent. Limba engleză și rezistența la inconfort mi-au folosit destul de mult, majoritatea celorlalte talente mi-au fost inculcate de unchiul Ramón prin puterea exemplului viu și prin niște metode didactice pe care psihologia modernă le-ar califica drept brutale. A fost consul general al mai multor țări arabe, cu sediul la Beirut, un oraș splendid, considerat pe atunci Parisul Orientului Mijlociu, în care cămilele și Cadillacurile cu bare de protecție din aur ale șeicilor încurcau traficul, iar femeile musulmane, învăluite în mantii negre cu o rețea în dreptul ochilor, cumpărau la piață cot la cot cu străinele decoltate. Sâmbăta, unele doamne din colonia americană își spălau mașinile în șort, lăsând vederii o bună felie de pânțece. Bărbații arabi, care nu prea aveau ocazia să vadă vreo femeie fără văl, veneau de departe, călare pe măgari, ca să asiste la spectacolul dat de străinele semidezbrăcate. Se închiriau scaune, se vindeau ³³cafea și dulciuri însirocate acestor gură-cască încolonați pe trotuarul de vizavi.

Vara suportam o căldură umedă de baie turcească, dar școala mea asculta de normele impuse de Regina Victoria în Anglia cețoasă de la finele secolului trecut. Uniforma era compusă dintr-o cămeșoie de pânză groasă medievală închisă cu șnururi, căci nasturii erau socotiți ceva frivol, pantofi ortopedici și pălărie de explorator înfundată până la sprâncene, în stare să taie cheful chiar și celor mai aroganți. Mâncarea era material didactic pentru călirea caracterului: ni se servea zilnic orez alb fără sare, iar de două ori pe săptămână era și afumat; luna, miercurea și vinerea aveam și legume, marțea - iaurt, joia - ficat fiert. Am luptat luni de zile cu greața pe care mi-o produceau bucățile astea

de carne cenușie plutind în apă fiartă, dar am sfârșit prin a le găsi delicioase și așteptam cu nerăbdare joia. De atunci sunt în stare să diger orice aliment, chiar și mâncare englezească. Elevele proveneau din diverse regiuni și aproape toate stăteau la internat. Shirley era cea mai drăguță din școală, chiar și sub pălăria uniformei arăta bine; venea din India, avea părul albastru de negru ce era, își dădea pe pleoape cu un praf sidefiu și pășea cu pas de gazelă care sfida legile gravitației. Închise în baie, m-a învățat dansul din buric, care până acum nu mi-a servit la nimic pentru că n-am avut curaj să seduc nici un bărbat cu astfel de bâțâieli. Când a împlinit cincisprezece ani, au retras-o de la școală și-au dus-o acasă ca s-o mărite cu un negustor de vreo cincizeci de ani, ales de părinți, pe care nu-l văzuse niciodată; l-a cunoscut doar după o fotografie colorată de mână. Elisabeth, prietena mea cea mai bună, era un personaj de roman: orfană, slugărindu-și surorile care-i furaseră partea de moștenire de la tatăl lor, cânta ca un înger și plănuia să fugă în America. După treizeci și cinci de ani ne-am întâlnit în Canada. Și-a împlinit visele de independență, conduce o afacere proprie, are o casă luxoasă, mașină cu telefon, patru blănuri și doi căței, dar tot mai plânge amintindu-și de tinerețea de la Beirut. În timp ce Elisabeth economisea fiecare cent pentru a ajunge în America și frumoasa Shirley își urma soarta de mireasă la comandă, noi, celelalte fete învățam Biblia și vorbeam în șoaptă despre un anume Elvis Presley, pe care nici una nu-l văzuse sau ascultase, dar despre care se spunea că făcea ravagii cu chitara lui electrică și cu mișcările lui pelviene. Mă deplasam cu autobuzul școlii, eram prima care-l lua dimineața și ultima care-l părăseam pe seară, umblam cu orele prin oraș, căci n-aveam nici un chef să ajung acasă. Oricum, mai devreme sau mai târziu, tot₅₄acolo ajungeam. De regulă îl găseam pe unchiul Ramón în maiou, sub ventilator, făcându-și vânt cu ziarul și ascultând boierouri.

- Ce te-au învățat măicuțele azi?

- Nu sunt măicuțe, sunt domnișoare protestante. Am vorbit de Iov, răspundeam transpirată, dar flegmatică și demnă în uniforma cea vomitivă.

- Iov? Dobitocul ăla pe care Dumnezeu l-a pus la încercare abătând asupra sa tot felul de nenorociri?

- Nu era deloc dobitoc, unchiule Ramón, era un om sfânt care nu l-a renegat niciodată pe Domnul, în ciuda suferințelor.

- Și ți se pare corect? Dumnezeu face pariu cu Satana, îl pedepsește fără milă pe bietul om și mai vrea să fie și adorat. E un zeu crud, nedrept și frivol. Un stăpân care se poartă așa cu slujitorii nu merită nici loialitate, nici respect, cu atât mai puțin adorație.

Unchiul Ramón, educat de iezuiți, apela la o emfază cutremurătoare și la o logică implacabilă - aceleași pe care le folosea și în certurile cu mama - ca să-mi demonstreze stupiditatea eroului biblic; atitudinea sa, departe de a fi un exemplu laudabil, era o problemă de personalitate. În mai puțin de zece minute de oratorie făcea praf virtuosoasele învățături ale lui Miss Saint John.

- Acum te-ai convins că Iov era un papagal?

- Da, unchiule Ramón.

- Ești în stare să dai în scris?

- Da.

Atunci domnul consul făcea câțiva pași până în biroul său, redacta pe hârtie cu antet un document cu trei copii prin care eu, Isabel Allende Liona, în vârstă de paisprezece ani, cetățean chilian, certificam că Iov, cel din Vechiul Testament, era un tont. Mă puneam să semnez, după ce citeam atent, căci nimic nu trebuie semnat orbește, îl împătorea și-l puneam bine în seiful consulatului. După care se așeza iar sub ventilator, suspina plictisit și spunea:

- Bun, fetițo, și acum să-ți demonstrez că tu aveai dreptate, Iov a fost un om sfânt al Domnului. Am să-ți dau argumentele pe care-ar fi trebuit să mi le dai tu, dacă ai fi știut să gândești. Reține că îmi dau toată osteneala asta ca să te învăț să discuți, ca să-ți folosească mai târziu în viață.

Și purcedea să desființeze perorația precedentă, prin care mă convinsese să semnez declarația. După scurt timp eram din nou învinsă, de data asta gata să plâng.

- Ești de acord că Iov a făcut bine rămânând credincios Domnului său în ciuda tuturor nenorocirilor?

- Da, unchiule Ramón.

- Ești absolut sigură?

- Da.

- Accepți să semnezi alt document?

Și redacta încă o hârtie umilitoare care adevărea că eu, Isabel Allende Liona, în vârstă de paisprezece ani, cu cetățenie chiliană, mă deziceam de declarația anterioară și asiguram în schimb că Iov era un

om corect. Îmi întindea stiloul, dar când eram gata să semnez în josul paginii, mă oprea cu un strigăt.

- Nu! De câte ori ți-am spus să nu te lași păcălită? Ca să ieși biruitoare într-o dispută cel mai important e să nu eziți, chiar dacă ai îndoieli și cu atât mai mult dacă ai greșit.

Așa am învățat eu să mă apăr, iar după câțiva ani am participat în Chile la un concurs interșcolar de oratorie, împotriva liceului San Ignacio, reprezentat de cinci băieți pe post de avocați ai acuzării și doi preoți iezuiți, care le suflau instrucțiuni. Echipa masculină s-a prezentat cu un teanc de cărți din care cita în sprijinul alegațiilor sale și care avea scopul de a intimida adversarul. Eu nu mă sprijineam decât pe amintirea acelor seri libaneze cu Iov și unchiul Ramón. Am pierdut, firește, dar la sfârșit colegele m-au purtat pe brațe, în timp ce masculii rivali se cărau cu mutre acre și cu argumentele lor cu tot. Nu mai țin minte câte documente în trei copii am semnat în adolescență, pe cele mai diverse teme, de la rosul unghiilor până la balenele pe cale de dispariție. Cred că unchiul Ramón a păstrat de-a lungul anilor o parte din hârtiile alea, între care și una în care juram că din vina lui n-o să cunosc nici un bărbat și-o să rămân fată bătrână. Asta se întâmplase în Bolivia, când am făcut o criză de nervi pentru că nu mă lăsau să mă duc la o petrecere unde speram să-l văd pe urecheatul meu adorat. Trei ani mai târziu am fost invitată la altă petrecere, de data asta la Beirut, la ambasadorul Statelor Unite, dar n-am vrut să mă duc din prudență: pe atunci, fetele erau un fel de turmă pasivă și eram convinsă că nici un băiat normal la cap n-avea să mă invite la dans, și nu era ceva mai umilitor decât să stai pe margine. Atunci tatăl meu vitreg m-a obligat să mă duc; mi-a spus că, dacă nu-mi înving complexe, nu voi avea niciodată succes în viață. În ziua premergătoare petrecerii, a închis consulatul mai devreme și s-a apucat să mă învețe să dansez. Cu o tenacitate fără drept de apel, m-a făcut să-mi mișc oasele în ritmul muzicii, mai întâi sprijinită de un scaun, apoi cu o mătură în brațe, finalmente cu el. În orele acelea am învățat tot ce se poate de la charleston la samba, pe urmă mi-a șters lacrimile și m-a luat să-mi cumpere o rochie. M-a lăsat la petrecere dându-mi un sfat de neuitat, pe care l-am aplicat în momentele cruciale: *Gândește-te că celoralți le e și mai frică decât ție*. Mi-a mai spus să nu mă așez nici o clipă, să stau în picioare lângă pick-up și să nu mănânc nimic, pentru că băieții au nevoie de mult curaj ca să traverseze salonul și să se apropie de o fată înțepenită pe scaun sau care are o farfurie cu

tort în mână. În plus, puținii băieți care știu să danseze sunt cei care schimbă discurile, așa că acolo trebuia să stau. La intrarea în ambasadă, o fortăreață de beton în cel mai urât stil din anii cincizeci, era o colivie cu niște păsări negre care vorbeau englezește cu accent jamaican, ne-a primit ambasadoarea - costumată în amiral și cu un fluier la gât cu care să miște invitații - și ne-a condus într-un salon monumental unde se găsea o mulțime de adolescenți înalți și urâți, plini de coșuri pe față, care mestecau gumă, mâncau cartofi prăjiți și beau Coca-Cola. Băieții purtau sacouri în carouri și papion, fetele erau în fuste largi și pulovere de angora care umpleau aerul de scame și lăsau vederii protuberanțe pectorale de invidiat. Eu încă n-aveam ce băga în sutien. Cu toții erau în ciorapi. M-am simțit de-a dreptul pierdută în rochia mea de tafta și catifea și fără să cunosc pe nimeni. Deprimată, m-am apucat să hrănesc ciorile alea cu tort, dar mi-am adus aminte de instrucțiunile unchiului Ramón și, tremurând, m-am descălțat și m-am apropiat de pick-up. Am zărit imediat o mână de băiat întinsă spre mine și, neputându-mi crede norocului, am dansat pe o melodie dulceagă cu un băiat cu aparat dentar și platfus, care n-avea nici jumătate din grația tatălui meu vitreg. Se dansa cu obraji lipiți - *cheek-to-cheek* cred că se numea -, dar pentru mine asta era imposibil, căci de obicei capul meu ajunge la sternul oricărui bărbat normal, iar la petrecerea aceea, când aveam doar paisprezece ani și eram și fără pantofi, îi ajungeam doar până la buric. A urmat un disc întreg cu *rock'n roll*, despre care unchiul Ramón nici măcar nu auzise, dar m-am uitat la ceilalți și-am aplicat și cele învățate cu o seară înainte. Au fost bune la ceva și statura mea mărunță și articulațiile elastice, pentru că partenerii mei de dans mă aruncau fără probleme în tavan, mă făceau să mă răsucesc acrobatic în aer și mă prindeau în ultimul moment, înainte să-mi rup gâtul. M-am pomenit făcând salturi spectaculoase, ridicată, legănată, târâtă și scuturată de diverși tineri, care-și lepădaseră sacourile și papioanele. Nu pot să mă plâng, în seara aceea n-am stat pe margine, cum mă temeam, ba chiar am dansat pân-am făcut bășici în tălpi, ajungând la concluzia că nu e greu să cunoști un bărbat și că n-aveam să rămân fată bătrână, dar n-am mai semnat nici un document. Învățasem să nu mă mai las păcălită.

Unchiul Ramón avea un dulap demontabil cu trei uși, pe care-l lua în călătorii, în care-și ținea sub cheie hainele și comorile: o colecție de reviste erotice, cartușe de țigări, cutii cu ciocolată și băuturi. Fratele

meu Juan a descoperit modalitatea de a-l deschide cu o sârmă răsucită și așa am ajuns experți în furțișaguri. Dacă am fi scos doar câteva bomboane sau țigări, s-ar fi văzut imediat, dar scoteam un șir întreg și reînchideam cutia ca să pară intactă, iar țigările le șterpeleam cu cartușul, nu cu bucata sau pachetul. Unchiul Ramón a avut primele bănuieli în La Paz. Ne-a chemat pe rând și a încercat să obțină o mărturisire sau o turnătorie, dar nici vorbele dulci, nici pedepsele n-au folosit la nimic, să recunoaștem ni se părea o stupizenie, iar în codul nostru moral pâra între frați era inadmisibilă. Într-o zi de vineri, întorcându-ne de la școală, eram așteptați în salon de unchiul Ramón și de un necunoscut.

- M-am săturat de lipsa de cinste din familia asta, am și eu măcar dreptul să nu fiu furat în casa mea. Domnul e detectiv de poliție. O să vă ia amprente digitale tuturor, o să le compare cu urmele lăsate în dulap și vom afla astfel cine e hoțul. Mai aveți o șansă să spuneți adevărul...

Palizi de groază, am lăsat ochii în pământ și-am strâns din dinți.

- Știți ce pătesc delincvenții? Putrezesc la închisoare, a mai adăugat.

Detectivul a scos din buzunar o cutie de tablă. A deschis-o, era căptușită cu o pâslă impregnată cu cerneală neagră. Fără grabă și cu mare ceremonie, ne-a mânăjit degetele unul câte unul și ne-a luat amprente pe un carton subțire.

- Nu vă faceți griji, domnule consul, luni veți avea rezultatele investigației.

Sâmbăta și duminica au fost pentru noi două zile de supliciu moral, ne ascundeam în baie și în fundul grădinii, unde vorbeam în șoaptă despre viitorul nostru cel negru. Toți eram vinovați, aveam să ajungem într-o carceră unde ni se vor da apă murdară și pâine uscată, exact cum pățise contele de Monte Cristo. Luni, inefabilul unchi Ramón ne-a convocat în biroul său.

- Acum știu exact cine-i banditul, ne-a informat mișcându-și sprâncenele satanice. Totuși, din respect pentru mama voastră, care a pus o vorbă bună pentru voi, de data asta nu vă trimit la închisoare. Vinovatul știe că-l știu. Asta rămâne între noi doi. Dar vă avertizez că data viitoare n-am să mai fiu așa de binevoitor, ați priceput?

Am ieșit bulucindu-ne, recunoscători, nevenindu-ne să credem în atâta mărinimie. Mult timp n-am mai șterpelit nimic, dar după vreo doi ani, la Beirut, m-am gândit mai bine și am bănuit că presupusul detectiv

nu era decât un șofer de la ambasadă, unchiul Ramón era în stare de asemenea glumă. Cu o sârmă răsucită am deschis din nou dulapul, dar atunci am găsit, în afară de comorile previzibile, patru volume legate în piele roșie: *O mie și una de nopți*. Am dedus că exista pesemne un motiv serios pentru ca volumele să stea sub cheie, așa că m-au atras mult mai mult decât bomboanele, țigările sau femeile în port-jartier din revistele erotice. În următorii trei ani le-am citit chiar acolo, în dulap, la lumina bătrânei mele lanterne, în timp ce unchiul Ramón și mama erau la cocktailuri și cine. Cu toate că diplomații sunt obligați să ducă o viață mondenă intensă, tot nu-mi ajungea timpul să termin fabuloasele povești. Trebuia să închid iute dulapul când îi auzeam că se întorc, să fug în pat și să mă prefac adormită. Era imposibil să las semne pe carte sau să-mi amintesc unde rămăsesem, ca să nu mai spun că săream pasaje întregi, căutând fragmentele cu porcărele, personajele se amestecau, aventurile se contopeau, astfel că mi-am creat nenumărate versiuni, într-o orgie de cuvinte exotice, de erotism și fantezie. Contrastul între puritanismul de la școală, care exalta munca și nu admitea nevoile de bază ale trupului și nici scrierile imaginației, și trândăvia creatoare și senzualitatea aromitoare a acestor cărți m-a marcat pe vecie. Decenii la rând am oscilat între cele două tendințe, sfâșiată lăuntric și rătăcită într-un ocean de dorințe și păcate confuze, până când, în zăduful Venezuelei și ajunsă la aproape patruzeci de ani, m-am putut elibera în sfârșit de rigidele precepte inculcate de Miss Saint John. Așa cum devorasem cele mai bune cărți ale copilăriei ascunsă în pivnița lui Tata-mare, am citit pe ascuns *O mie și una de nopți* în plină adolescență, exact când trupul și mintea mi se deșteptau la misterele sexului. Ascunsă în dulap, mă rătăceam în istorii magice cu prinți care se deplasau pe covoare zburătoare, cu genii închise în lămpi, cu bandiți simpatici care se strecurau în haremul sultanului deghizați în babe și unde se zbenguiau voios cu femeile interzise cu plete negre ca noaptea, coapse generoase și sâni ca mărul, parfumate cu mosc, mereu gata să se bucure. În paginile astea dragostea, viața și moartea aveau un fel de a fi jucăuș, iar descrierile de mâncăruri, peisaje, palate și piețe, de miroaturi, gusturi și texturi erau de o asemenea bogăție, că pentru mine lumea n-a mai fost niciodată la fel.

Am visat că aveai doisprezece ani, Paula. Purtai un paltonaș în carouri, părul pe jumătate legat cu o panglică albă, iar restul lăsat liber

pe umeri. Stăteai în picioare în mijlocul unui turn scobit ce semăna cu un siloz pentru grâu, peste care zburau sute de porumbei. Glasul lui Memé îmi spunea: *Paula a murit*. Eu fugeam să te apuc de cordonul paltonului, dar începeai să te ridici, luându-mă cu tine, pluteam lin și tot mai sus, în cercuri. Glasul bunicii se auzea iar din turn: *Nimeni nu poate merge cu ea, a băut din licoarea morții*. Urcam tot mai sus, tu înaripată, eu hotărâtă să te rețin, nimic nu mă putea despărți de tine. Sus era o mică deschizătură prin care se zărea un cer albastru cu un nor alb perfect, ca într-un tablou de Magritte, iar atunci am înțeles îngrozită că tu te puteai strecura, dar pentru mine ferestruica era prea mică. Încercam să te trag de haine, să te strig, dar n-aveam glas. Surâzând vag, te făceai nevăzută cu un semn de rămas-bun. Mai reușeam să te văd câteva clipe tot mai sus, apoi coboram în turn într-un vălmășag de porumbei.

M-am trezit strigându-ți numele și mi-a luat ceva timp să-mi dau seama că sunt la Madrid și să recunosc camera de hotel. M-am îmbrăcat rapid, mama a încercat în zadar să mă oprească, am fugit la spital. Am găsit un taxi, iar după puțin timp băteam nebunește în ușa secției de Terapie Intensivă. O infirmieră m-a asigurat că nu ți se întâmplase nimic, că totul era neschimbat, dar atât am implorat-o și atât de terorizată i-am părut, că m-a lăsat să intru o clipă. Am constatat că mașina de respirat funcționa, că nu erai rece, te-am sărutat pe frunte și am ieșit pe culoar să aștept să se lumineze. Atunci a ajuns și mama, cu un termos cu cafea proaspătă și cornuri calde, luate pe drum.

- Potolește-te, nu e vorba de o presimțire rea, asta n-are nici-o legătură cu Paula. Tu ești toate personajele din vis. Ești fetița de doisprezece ani care mai poate zbura liber. La vârsta asta ai ieșit din inocență, fetița care erai a murit, a băut din licoarea morții pe care toate femeile o bem, mai devreme sau mai târziu. Ai băgat de seamă că la pubertate ne trece energia de amazoane pe care o avem încă din leagăn și devenim niște făpturi castrate și pline de îndoieli? Femeia prinsă în siloz ești tot tu, încătușată de limitările tale de maturitate. Condiția feminină e o nenorocire, e ca și cum ai avea pietre de moară legate de picioare, nu mai poți zbura, mi-a explicat ea.

- Dar porumbeii ce semnificație au, mamă?

- Spiritul tău neliniștit, presupun...

Noapte de noapte, visele mă așteaptă sub pat cu încărcătura lor de viziuni teribile, clopotnițe, sânge, vaiete lugubre, dar și cu o serie proaspătă de imagini fugitive și fericite. Trăiesc două vieți, una pe

trezie, alta în somn. În lumea din vis sunt peisaje și oameni pe care-i cunosc, explorez infernuri și paradisuri, zbor prin cerul negru al Cosmosului și ajung pe fundul mării, unde domnește tăcerea verde, văd zeci de copii, animale imposibile și spiritele delicate ale morților mei cei mai dragi. Am învățat cu timpul să descifrez codurile și să înțeleg cheia visurilor, acum mesajele sunt mai limpezi și mă ajută să-mi clarific misterele vieții de zi cu zi și ale scrisului.

Dar să ne întoarcem la Iov, la care m-am gândit mult zilele astea. Mi-a venit ideea că boala ta e o încercare asemănătoare celor pe care le-ai avut de suportat acest nefericit. E un semn de mare trufie din partea mea să-mi închipui că zaci în patul ăsta pentru ca noi, cei de pe coridorul pașilor pierduți, să tragem niscaiva învățăminte, dar uneori chiar așa mi se pare. Ce vrei să ne înveți, Paula? M-am schimbat mult în săptămânile astea, toți cei care trecem prin experiența asta ne-am schimbat, mai ales Ernesto, care parcă a îmbătrânit cu un secol. Cum pot oare să-l încurajez, dacă eu însămi sunt disperată? Mă întreb dac-am să mai pot râde vreodată cu poftă, să îmbrățișez o idee, să mănânc cu plăcere sau să scriu romane. Desigur, în curând ai să râzi cu fiică-ta și ai să uiți coșmarul ăsta, îmi spune mama, susținută de specialistul în porfirie, care mă asigură că, după ce ies din criză, pacienții își revin complet, dar eu am o presimțire rea, Paula, de ce să te mint, toate astea durează de prea mult timp și nu văd nici o ameliorare, din contră. Bunică-ta nu se dă bătută, se poartă normal, are energie să citească ziarul, ba chiar să meargă la cumpărături; dacă mă căiesc pentru ceva, e pentru lucrurile pe care nu le-am cumpărat, obișnuiește să spună păcătoasa de ea. Stăm de mult aici, vreau acasă. Madridul îmi trezește amintiri urâte, aici am suferit din dragoste, vreau să uit de asta, dar nenorocirea asta a ta m-a împăcat cu orașul și cu oamenii lui, m-am învățat cu largile bulevarde senioriale și cu cartierele vechi cu străzi întortocheate, am acceptat obiceiurile spaniole: să fumez, să beau cafea și vin cu nemiluita, să mă culc în zori, să înghit cantități letale de grăsime, să nu fac sport și să-mi bat joc de colesterol. Cu toate astea, aici oamenii trăiesc la fel de mult ca și californienii, doar că mult mai mulțumiți. Uneori cinăm într-o crâșmă de cartier, mereu aceeași, pentru că mama s-a amoretat de patron, e moartă după bărbații urâți, ar putea câștiga un concurs pe tema asta: în partea de sus e masiv, cu brațe lungi de urangutan, în jos e un pitic cu piciorușe plâpânde. Se uită după el pierdută, cu gura căscată și furculița în aer. Timp de șazeci de ani a

trecut drept o femeie răsfățată, aveam grijă s-o ferim de emoții mari, temându-ne că n-o să reziste, dar iată că acum iese la iveală firea ei de luptătoare.

La scară cosmică și istorică suntem neînsemnați, după ce murim nu se schimbă nimic, de parcă nici n-am fi existat, dar la scara mică a umanității noastre precare, tu, Paula, ești mai importantă decât proprii-mi viață și decât toate celelalte adunate la un loc. În fiecare an mor șaptezeci de milioane de oameni și se nasc și mai mulți, totuși, doar tu te-ai născut și doar tu poți muri acum. Bunică-ta se roagă pentru tine la zeul ei creștin, eu mă rog uneori la o zeiță păgână și surâzătoare care revarsă bogății, care nu cunoaște pedeapsa, ci doar iertarea, ei îi vorbesc, sperând că mă aude din negura vremii și c-o să te ajute. Nici bunica, nici eu n-avem un răspuns, ne-am scufundat amândouă într-o tăcere de abis. Mă gândesc la străbunica mea, la bunica mea clarvăzătoare, la mama, la tine și la nepoata care mi se va naște în mai, un lanț de femei tari care urcă până la prima femeie, până la mama universală. Trebuie să mobilizez toate aceste forțe întru salvarea ta. Nu știu cum să ajung la tine, te chem, dar nu mă auzi, de aceea îți scriu. Ideea de a umple paginile astea nu e a mea, câteva săptămâni n-am făcut absolut nimic. Dar de cum a aflat că ești bolnavă, agenta mea literară a venit să mă ajute. Ca primă măsură, ne-a târât pe maică-mea și pe mine la un han, unde ne-a tratat cu purcel de lapte fript și o sticlă cu vin de Rioja, care ne-au căzut ca niște pietre în stomac, dar totodată ne-au făcut să râdem, apoi ne-a trimis la hotel zeci de trandafiri roșii, halviță de Alicante și un salam cu o formă obscenă - același pe care-l punem în supă de linte - și mi-a trântit în brațe un top de coli de hârtie gălbuie și liniată.

- Ține, scrie, descătușează-te, dacă n-o faci, ai să mori de supărare, biata de tine.

- Nu pot, Carmen, ceva s-a rupt în mine, poate că n-am să mai scriu niciodată.

- Scrie-i o scrisoare Paulei... Așa va ști ce s-a întâmplat în timp ce dormea.

Asta fac, deci, în orele libere ale acestui coșmar.

Ai să știi oare că sunt mama ta atunci când te vei trezi, Paula? Vin tot timpul rudele și prietenii, pe seară sunt atâția că parc-am fi un trib de indieni, unii vin de departe, stau câteva zile și se întorc la treburile lor, chiar și taică-tău, care are un șantier în lucru în Chile, a trebuit să plece. În săptămânile astea de durere împărtășită pe coridorul pașilor pierduți mi-am amintit clipele frumoase din tinerețea noastră, toate micile supărări s-au șters și între timp am ajuns să-l prețuiesc pe Michael ca pe un prieten vechi și loial, să-l stimez fără rezerve, să-mi fie greu să cred că am făcut vreodată dragoste sau că la sfârșitul relației noastre îl detestam de-a binelea. Două prietene și frate-meu Juan au venit din State, unchiul Ramón din Chile, tatăl lui Ernesto din jungla amazoniană. Nicolás nu poate călători, viza nu-i permite să se întoarcă în Statele Unite și nici nu-i poate lăsa singuri pe Celia și pe copil, e mai bine așa; oricum, prefer să nu vadă cum ești acum. De asemenea, Willie străbate jumătate de lume tot la două sau trei săptămâni ca să stea o duminică cu mine și să ne iubim de parcă ar fi pentru ultima oară. Îl aștept la aeroport, ca să nu pierd nici un minut; îl văd trăgând căruțul cu valize, cu un cap mai înalt decât ceilalți, cu ochii lui albaștri care mă caută în mulțime, cu zâmbetul lui luminos când mă descoperă undeva jos, alergăm unul spre celălalt, mă îmbrățișează puternic ridicându-mă de la sol, mirosul hainei de piele, atingerea aspră a bărbii de douăzeci de ore, buzele lui strivindu-le pe ale mele, apoi fuga la taxi, ghemuită în brațele lui, degetele lui lungi recunoscându-mă, glasul care-mi spune la ureche în engleză „Doamne, ce dor mi-a fost, cât ai slăbit, ce-i cu oasele astea?“, apoi își amintește brusc de ce nu suntem împreună și cu alt glas întreabă de tine, Paula. Suntem de patru ani împreună și tot mai am pentru el aceeași alchimie inexplicabilă din prima zi, o atracție puternică pe care timpul a nuanțat-o cu sentimente noi, dar care continuă să fie materia primordială a legăturii noastre. Nu știu în ce constă, n-aș ști s-o definesc, căci nu e numai sexuală, cum am crezut inițial; el pretinde că suntem doi luptători mânați de același tip de energie, împreună suntem ca un tren în plină viteză, putem realiza orice, împreună suntem invincibili, zice el. Avem încredere că mereu celălalt ne păzește spatele, nu minte, nu trădează, ne ajută în clipele de slăbiciune și îndreaptă cârma dacă se pierde direcția. Eu cred că există și o componentă spirituală, dacă aș crede în reîncarnare, aș zice că să ne întâlnim și să ne iubim în fiecare viață e karma noastră, dar să lăsăm asta acum, Paula, să nu te zăpăcesc. În aceste întâlniri grăbite se amestecă dorința și tristețea,

mă agăț de corpul lui ca să găsesc plăcerea și alinarea, două lucruri pe care bărbatul ăsta trecut prin multe știe să le dea, dar imaginea ta, Paula, adâncită în somnul mortal, se suprapune și sărutările îngheață.

- Paula n-o să mai fie cu bărbatul ei încă multă vreme, poate niciodată. Ernesto n-a împlinit încă treizeci de ani, nevastă-sa poate rămâne invalidă pentru tot restul vieții... De ce ea, și nu eu, care-am trăit și-am iubit destul?

- Nu te gânde la asta. Există multe feluri de a face dragoste, spune Willie.

E adevărat, dragostea are resurse neașteptate. În puținele minute în care sunteți împreună, Ernesto te sărută și te ia în brațe, în ciuda încrengăturii de tuburi care te înfășoară. „Trezește-te, Paula, te aștept, mi-e dor de tine, vreau să-ți aud glasul, plesnesc de atâta dragoste, te rog, întoarce-te”, te imploră el. Mi-l imaginez întors în casa pustie, culcându-se în patul în care dormea cu tine și care mai păstrează urma soldului, a umerilor tăi. Te simte probabil alături, cu zâmbetul tău proaspăt, îți simte pielea pe care o mângâia, liniștea împărtășită armonios, aude micile secrete de îndrăgostiți pe care vi le spuneți pe șoptite. Își aduce aminte de serile în care vă duceți să dansați, beți de muzică, atât de armonizați că păreați un singur trup. I se pare că te vede legănându-te ca o trestie, cu pletele pe spate, cu brațele tale subțiri pe după gâtul lui și gura lipită de urechea lui. Și ce grațioasă erai, Paula! Și aerul acela suav al tău, intensitatea aceea imprezicibilă, disciplina intelectuală aproape feroce, generozitatea, tandrețea ta fantastică... Îi e dor de glumele tale, de râsul tău, de lacrimile tale caraghioase la cinema și de plânsul adevărat provocat de suferința celorlalți. Își amintește de scena aceea când te-ai ascuns la Amsterdam și el te striga prin piața de brânză, sub privirile uluite ale comercianților olandezi. Se trezește scaldat în sudoare, se așază pe marginea patului în întuneric, încearcă să se roage, să-și controleze respirația ca să se liniștească, așa cum a învățat la aikido. Poate că iese în balcon se se uite la stelele cerului madrilen și să-și repete că nu trebuie să-și piardă speranța, c-o să te faci bine și-n curând o să fii din nou lângă el. Își simte sângele în tâmples, umflându-i venele, simte arșița din piept, simte că se sufocă, și-atunci își trage un pantalon pe el și iese să alerge pe străzile pustii, dar nimic nu poate stinge neliniștea dorinței frustrate. Dragostea voastră e încă la început, e prima pagină a unui caiet gol. „Ernesto are suflet bătrân”, mi-ai spus odată, „dar nu și-a pierdut inocența, mamă, e în stare să se joace,

să se mire, să mă iubească și să mă accepte fără să mă judece, așa cum se iubesc copiii; de când suntem împreună, parcă s-a deschis ceva în mine, m-am schimbat, văd lumea altfel, chiar și pe mine mă iubesc mai mult, căci mă văd prin ochii lui”. La rândul său, Ernesto mi-a mărturisit în clipele de maximă teroare că nu-și imagina ca, îmbrățișându-te, să găsească o alinare viscerală, că tu ești complementul lui perfect, că te iubește și te dorește până la pragul durerii și regretă fiecare ceas în care n-ați fost împreună. „De unde să știu eu, Isabel, că ni s-a dat atât de puțin timp? O visez, visez întruna că suntem iar împreună și că facem dragoste până la epuizare, nu pot să-ți descriu imaginile care mă asaltează, doar ea și cu mine le știm, absența ei mă arde, mă gândesc la ea neîncetat, amintirea ei nu mă părăsește nici o clipă, pentru mine Paula e singura femeie, cea pe care am visat-o și-am întâlnit-o.” Ciudată e viața asta, Paula! Până mai deunăzi nu eram pentru Ernesto decât o soacră distantă și cumva formală, acum suntem confidenți și prieteni intimi.

Spitalul e o clădire uriașă străbătută de coridoare, noaptea nu vine niciodată, temperatura e mereu aceeași, ziua s-a eternizat în lămpi, vara în calorifere. Rutina se repetă cu o precizie enervantă, aici e regatul durerii, aici se vine ca să suferi, lucru pe care prea bine îl știm cu toții. Mizeriile suferinței ne fac egali, nu mai există bogați și săraci, odată trecut acest prag privilegiile se topesc și devenim umili.

Prietenul meu Ildemaro vine de la Caracas cu primul avion care a decolat după o grevă interminabilă a piloților și stă cu mine o săptămână. Mai bine de zece ani acest om cultivat și blând mi-a fost frate, mentor intelectual și tovarăș de drum în perioada în care mă consideram exilată. Imbrățișându-l, m-a cuprins o siguranță absurdă, mi-a trecut prin cap că ai să reacționezi auzindu-i glasul, că ai să te trezești. Medic fiind, a vorbit cu specialiștii, a cerut rapoartele, analizele și radiografiile, te-a examinat din cap până-n picioare cu minuțiozitatea care-l caracterizează și afecțiunea pe care ți-o poartă. Pe urmă m-a luat de mână și-am ieșit să ne plimbăm în jurul spitalului. Era foarte frig.

- Cum ți se pare Paula?

- Rău de tot...

- Asta e porfiriea. Mi-au dat asigurări că-și va reveni complet.

- Țin prea mult la tine ca să te mint, Isabel.

- Atunci spune-mi ce crezi. Crezi c-o să moară?

- Da.
 - E posibil să rămână mult timp în comă?
 - Sper că nu, dar nu e imposibil.
 - Și dacă nu se mai trezește niciodată, Ildemaro...?
- Am rămas tăcuți sub ploaie.

Încerc să nu cad în sentimentalismele care-ți produc atâta oroare, dar trebuie să mă ierți dacă mă mai prăbușesc uneori, înnebunesc oare? Nu mai deosebesc zilele, nu mă mai interesează ce se întâmplă pe lumea asta, orele se târăsc cu greu în așteptarea permanentă. Timpul cât sunt cu tine e foarte scurt, restul trece în așteptare. De două ori pe zi se deschide ușa secției de Terapie Intensivă și infirmiera de serviciu strigă numele pacientului. Când spune Paula, intru tremurând, n-am ce face, nu m-am obișnuit să te văd mereu adormită, nu m-am obișnuit cu zumzetul respiratorului, cu sondele și acele, cu picioarele tale bandajate și brațele pline de hematoame. În timp ce mă îndrept repede către patul tău pe culoarul alb care parcă nu se mai termină, cer ajutor de la Memé, de la Granny, de la Tata-mare și alte spirite prietenoase, mă rog să te gălesc mai bine, fără febră și palpitații, respirând liniștit și având tensiunea normală. Spun bună ziua infirmierelor și lui don Manuel, care abia mai vorbește, e tot mai rău pe zi ce trece. Mă aplec peste tine, uneori ating un fir și declanșez o alarmă, te cercetez toată, mă uit la cifrele și liniile de pe ecrane, la observațiile din caietul deschis de pe măsuta de la capătul patului, operații absolut inutile, căci nu pricep nimic, dar în timpul acestor scurte ceremonii ale disperării îmi aparții iar, ca atunci când erai un bebeluș și depindeai de mine pe de-a-ntregul. Îți ating capul și pieptul, încercând să-ți transmit sănătate și energie; te vizualizez într-o piramidă de cristal, izolată de rău într-un spațiu magic care te poate însănătoși. Te chem cu numele de alint pe care ți le-am dat de-a lungul anilor, îți spun de mii de ori că te iubesc, până când o mână pe umăr îmi dă de înțeles că vizita s-a terminat, că trebuie să plec. Te mai sărut o dată și o iau încet spre ușă. Afară mă așteaptă mama. Îi fac un gest de optimism cu degetul mare în sus, încercăm să ne zâmbim. Nu ne iese mereu.

Liniște, caut liniștea. Zgomotul spitalului și al orașului mi-a intrat în oase, mi-e dor de liniștea naturii, de pacea casei mele din California. Singurul loc fără zgomot din spital e capela, acolo mă refugiez ca să gândesc, să citesc și să scriu. O însoțesc pe mama la slujbă, de obicei nu

suntem decât noi, preotul oficiază doar pentru noi două. Deasupra altarului încadrat în marmură neagră, un Christ sângerează sub coroana lui de spini, nu pot să mă uit la acest biet trup chinuit. Nu cunosc liturghia, dar după ce-am auzit de atâtea ori cuvintele rituale, forța mitului începe să mă emoționeze: pâine și vin, roadele pământului și ale muncii omului, transformate în trupul și sângele lui Christos. Capela e în dosul secției de Terapie Intensivă, ca să ajungem acolo trebuie să ocolim toată clădirea; am calculat că patul tău e chiar de partea cealaltă a zidului, gândul meu se îndreaptă drept spre tine. Mama susține că n-ai să mori, Paula. Negociază direct cu Cerul, spune că ai trăit în slujba oamenilor și că mai poți face mult bine pe lume, moartea ta ar fi o pierdere prea absurdă. Credința e un dar, Dumnezeu te privește în ochi și te strigă pe nume, alegându-te, însă mie îmi arată doar un deget care mă umple de îndoieli. Incertitudinea a început când aveam șapte ani, în ziua primei comuniuni, în timp ce înaintam prin biserică îmbrăcată în alb, cu un văl pe cap, un rozariu într-o mână și o lumânare împodobită cu o panglică în cealaltă. Cincizeci de fete mergeam pe două rânduri în acordurile orgii și ale corului novicelor. Repetasem de atâtea ori că ținusem minte fiecare gest, dar uitasem scopul ceremoniei. Știam că ronțăitul ostiei sfinte echivala cu o condamnare certă la cazanele Iadului, dar nu mai știam că îl primeam de fapt pe Isus. În fața altarului, lumânarea mea s-a rupt în două, pe neașteptate, partea de sus a rămas să atârne ca un gât de lebădă moartă, am simțit că de sus mi se făcuse semn, doar mie dintre toate fetele, ca să fiu pedepsită pentru vreo greșală pe care uitasem s-o mărturisesc cu o zi înainte. Întocmisem o listă de păcate majore ca să-l impresionez pe preot, nu doream să-l plictisesc cu fleacuri, îmi făcusem socoteala că dacă făceam penitență pentru păcate mortale, chiar dacă nu le înfăptuisem, la grămadă îmi vor fi iertate și cele mici. Am mărturisit tot ce mi-a trecut prin minte, cu toate că unora nu le cunoșteam semnificația: omucidere, lascivitate, minciună, adulter, fapte rele împotriva părinților, gânduri necurate, erezie, invidie... Preotul a ascultat într-o tăcere uluită, după care a chemat printr-un semn o măicuță, au șoptit ceva, apoi ea m-a apucat de o aripă, m-a dus în sacristie, mi-a spălat suspinând adânc gura cu săpun și m-a pus să spun trei „Ave Maria”... Seara, capela e abia luminată de lumânări. Ieri i-am găsit acolo pe Ernesto și pe tatăl său, cu capetele în mâini și spinările lor late prăbușite, și n-am îndrăznit să mă apropii. Seamănă mult unul cu altul, amândoi sunt înalți, bruneți și tari, cu

trăsături maure și un fel de a se mișca specific, un amestec rar de virilitate și blândețe. Tatăl lui e ars de soare, își poartă părul cenușiu tuns scurt, are riduri adânci, ca niște cicatrici lăsate de cuțit, care vorbesc de aventurile lui prin selvă și de cei patruzeci de ani trăiți în natură. Pare de neînfrânt, de asta m-a impresionat să-l văd în genunchi. A devenit umbra fiului său, nu-l lasă singur, așa cum maică-mea nu se clintește de lângă mine, merge cu el la cursurile de aikido, îl ia la plimbare pe câmp cu orele, până cad amândoi lași. „Trebuie să-ți arzi energia, ca să nu plesnești”, îi spune. Pe mine mă duce în parc în zilele senine, mă pune să stau cu fața la soare, să închid ochii și să simt căldura, să ascult ciripitul păsărelelor, clipocitul apei, zgomotul depărtat al străzii, să mă liniștesc. Imediat după ce-a aflat de boala noră-sii, a zburat din jungla amazoniană ca să fie alături de băiatul lui; nu-i plac orașele aglomerate, se sufocă în spital, îl deranjează lumea, umblă pe coridorul pașilor pierduți cu neliniștea plină de tristețe a fiarelor în cușcă. „Ești mai curajoasă decât toți bărbații la un loc, Isabel”, îmi spune pe un ton serios și știu că e complimentul suprem pe care mi-l poate face acest om obișnuit să ucidă șerpii cu lovituri de macetă.

Medici de la alte spitale vin să te vadă, n-au mai văzut un caz de porfirie așa de complicat, ai ajuns un caz, mă tem să nu devii celebră în manualele de medicină. Boala te-a lovit ca un trăsnet, n-a iertat nimic. Bărbatul tău pare să fie singurul mai calm, toți ceilalți suntem îngroziți, dar el vorbește și de moarte, și de alte posibilități, chiar mai rele.

- Fără Paula nimic n-are sens, nimic nu mai merită, de când a închis ochii, lumea și-a pierdut lumina. Dumnezeu nu poate să mi-o răpească, de ce ne-a mai adus atunci împreună? Mai avem o viață întreagă de trăit! E o încercare cumplită, dar o să trecem și peste asta. Mă cunosc bine, știu că suntem făcuți unul pentru celălalt, n-am s-o părăsesc niciodată, n-am să iubesc niciodată pe alta, am s-o îngrijesc mereu. Indiferent ce s-ar întâmpla, chiar dacă boala sau moartea ne despart fizic, suntem meniți să fim împreună în eternitate. Pot să aștept.

- O să-și revină complet, Ernesto, dar convalescența va fi lungă, pregătește-te pentru asta. Ai s-o duci acasă, sunt sigură. Ți-ai imaginat cum va fi ziua aceea?

- Mă gândesc tot timpul la asta: voi urca cele trei etaje cu ea în brațe... Voi umple apartamentul cu flori...

Nimic nu-l sperie, știe că e alături de tine în spirit, la adăpost de vicisitudinile vieții sau ale morții, nu-l sperie trupul tău nemișcat și

mintea ta absentă, ne spune că e mereu în legătură cu sufletul tău, că îl auzi, îl simți, te emoționezi, nu ești o plantă, cum pretind aparatele la care ești legată. Medicii dau din umeri cu scepticism, dar infirmierele sunt topite de dragostea asta încăpățânată și câteodată îl lasă să intre la ore nepermise, pentru că au observat că, atunci când te ia de mână, semnalele de pe ecrane se modifică. Poate că intensitatea sentimentelor se poate măsura cu aceleași aparate care controlează bătăile inimii.

O zi de așteptare în plus, o zi de speranță în minus. Încă o zi de tăcere, una mai puțin de viață. Moartea umblă liberă pe culoare, sarcina mea e să-i abat atenția ca să nu găsească ușa ta.

- Ce complicată e viața asta, mami...

- Dar măcar poți s-o scrii ca să încerci s-o înțelegi.

Libanul anilor cincizeci era o țară înfloritoare, o punte între Europa și Emiratele Arabe ultrabogate, o răspântie între mai multe culturi, un turn Babel în care se vorbeau vreo zece limbi. Comerțul și tranzacțiile bancare din toată regiunea plăteau un tribut Beirutului, unde ajungeau caravane cu marfă, avioane din Europa cu ultimele noutăți și vapoarele care stăteau la coadă ca să poată trage la chei. Femei cu văluri negre și greutăți pe cap, trăgându-și copiii după ele, se strecurau iute pe străzi cu privirile plecate, bărbații nu făceau nimic, doar stăteau de vorbă la cafenea. Măgari, cămile, autobuze ticsite, motociclete și mașini se opreau în același timp la semafor, păstori înveșmântați aidoma strămoșilor lor din Biblie traversau bulevardele mânându-și turmele de oi spre abator. De câteva ori pe zi glasul ascuțit al muezinului chema la rugăciune din minaretele moscheilor, uneori în același timp cu clopotele bisericilor creștine. În prăvăliile capitalei găseai tot ce avea lumgă asta mai bun, dar era mult mai distractiv să vizitezi bazarul, labirinturile de străduțe pline de o infinitate de prăvălioare unde puteai cumpăra de la ouă proaspete până la relieve faraonice. Ah, mirosul bazarului! Toate aromele pământului se amestecau pe străduțele întortocheate, feluri exotice, prăjeli în grăsimi de oaie, prăjituri cu nuci și miere, canale deschise în care pluteau gunoaie și excremente, sudoare de animale, piele vopsită, mirosoși înecăcioși de tămâie și patchouli, cafea fiartă cu semințe de cardamă, de mirodenii orientale, scorțișoară, chimen, boia, șofran... Pe dinafară, bazarurile era neinteresante, dar înăuntru se prelungeau într-un șir de spații închise în care sclipeau lămpi, tăvi și amfore de metal prețios împodobite cu desene caligrafice complicate.

Covoarele acopereau solul în straturi suprapuse, erau expuse pe pereți sau rulate prin colțuri; mobilierul sculptat și cu incrustații de sedef, fildeș și bronz dispărea sub teancuri de fețe de masă și papuci brodați. Negustorii ieșeau în calea clienților și îi duceau aproape pe sus în peștera lui Ali Baba ticsită de comori, le ofereau lighenașe în care să-și clătească mâinile în apă de trandafiri, le serveau o cafea tare și dulce, cea mai bună din lume. Tocmeala era un element esențial al cumpărării, iar mama a priceput asta din prima zi. Omul spunea un preț, ea scotea o exclamație îngrozită, ridica brațele spre cer și se îndrepta spre ușă cu pas hotărât. Negustorul o apuca de braț și-o trăgea înapoi, argumentând că era prima vânzare a zilei, că ea era sora lui și avea să-i poarte noroc, așa că era gata să-i audă propunerea, deși obiectul acela era unic și prețul cerut mai mult decât corect. Impasibilă, mama oferea jumătate, în timp ce noi ne buluceam afară, roșii de rușine. Stăpânul prăvăliei își trăgea pumni în cap, luându-l ca martor pe Allah. „Vrei să mă ruinezi, sor-mea? Am copii de hrănit, sunt un negustor cinstit...” După trei cafele și un ceas de tocmeală, obiectul își schimba stăpânul. Omul zâmbea mulțumit, mama venea la noi convinsă că găsisese un chilipir. Uneori, la două prăvălii mai încolo, vedea același lucru mult mai ieftin, treabă care-i strica toată ziua, dar n-o lecuia de plăcerea de a cumpăra. Așa mi-a cumpărat, într-o călătorie la Damasc, materialul pentru rochia de mireasă. Tocmai împlinisem paisprezece ani, n-aveam nici un fel de legătură cu o persoană de sex opus, în afară de frați, de tatăl meu vitreg și de fiul unui opulent comerciant libanez care mă vizita uneori, sub stricta supraveghere a părinților amândurora. Era atât de bogat că avea o motocicletă cu șofer. În plină nebunie a Vespelor italiene, l-a bătut la cap pe taică-său să-i cumpere una, dar acesta nevrând să riște ca primul lui născut să se facă praf cu vehiculul ucigaș, i-a angajat un șofer care-l ducea pe șaua din spate. Oricum, eu intenționez să mă călugăresc, fiind sigură că n-aveam să gădesc un soț, lucru pe care l-am notificat maică-mii în piața din Damasc, dar ea a insistat: „Prostii, fetițo, asta e o ocazie unică”. Așa că am părăsit bazarul cu metri de organdi alb brodat cu fir de mătase, cu mai multe fețe de masă pentru viitoarea zestre și cu un paravan care a rezistat deceniilor, nenumăratelor călătorii și exilului.

Tentația chilipirurilor nu avea totuși darul de-a o face pe mama să se simtă bine în Liban, avea senzația că era prizonieră în propria-i piele. Femeile nu puteau merge singure pe stradă, în aglomerație putea țâșni oricând o mână bărbătească lipsită de respect pentru a le jigni, iar dacă

încercau să protesteze, cădeau pradă unei gloate batjocoritoare. La doar zece minute de casă era o plajă imensă cu nisip alb și mare caldută, care ne invita să ne răcorim de caniculă în după-amiezile de august. Trebuia să ne scăldăm în familie, în grup compact, ca să ne apărăm de ceilalți; era cu neputință să te întinzi pe nisip, ar fi însemnat să invoci practic o nenorocire, ieșeam din apă și fugeam la cabana închiriată special. Clima, diferențele culturale, efortul de a vorbi franceza și a bătămăji ceva arabă, scamatoriile pentru a întinde bugetul de la o lună la alta, lipsa prietenelor și a rudelor o copleșeau pe mama.

Libanul se aranjase să trăiască în pace și prosperitate, în ciuda luptelor religioase care sfâșiau de secole regiunea; totuși, după criza Suezului, naționalismul arab în creștere a divizat profund politicienii și rivalitățile au devenit ireconciliabile. Au avut loc violențe care au culminat în iunie 1958 cu debarcarea Flotei a VI-a a Statelor Unite. Instalați la etajul trei al unei clădiri plasate la confluența cartierelor creștin, musulman și druz, aveam o poziție privilegiată pentru a urmări conflictele. Unchiul Ramón a pus saltele la ferestre împotriva gloanțelor rățacite și ne-a interzis să ieșim în balcon; mama se străduia să țină cada plină cu apă și să facă rost de alimente proaspete. În săptămânile cele mai dure ale crizei, interdicția de circulație începea la apusul soarelui, doar militarii mai aveau voie să circule, dar ora era de fapt aceea când gospodinele se tocmeau la piață și bărbații își făceau afacerile. De pe terasă asistam la schimburi de focuri între grupări antagonice care țineau o bună parte din zi, dar care de cum se întuneca, încetau ca prin minune și, la adăpostul întunericului, siluete furișate plecau să târguiască de la dușman și pachete misterioase treceau din mână în mână. Am văzut cum erau biciuiți prizonierii în curtea Jandarmeriei, legați de niște stâlpi și cu torsul gol; am zărit cadavrul plin de muște al unui bărbat cu gâtul tăiat, lăsat pe stradă două zile ca să vâre spaima în druzi, am văzut și răzburarea, când două femei cu vâl au lăsat pe stradă un măgar încărcat cu brânză și măslina. Așa cum era de prevăzut, soldații l-au confiscat, iar după puțin timp am auzit explozia care a făcut praf geamurile și a umplut curtea garnizoanei de sânge și bucăți de om. În ciuda violențelor, am impresia că arabii n-au luat în serios debarcarea americanilor. Unchiul Ramón a făcut rost de un permis de liberă trecere și ne-a dus să vedem intrarea în port a vaselor de război cu tunurile pregătite. Cheiul era plin de curioși care-i așteptau pe invadatori ca să facă comerț și să procure permise ca să urce la bordul portavioanelor.

Monștrii de oțel și-au deschis fălcile și au slobozit șalupe cu *marines* înarmați până-n dinți, care au fost întâmpinați pe plajă cu o salvă de aplauze; de cum au pus piciorul pe pământ, oțeliții soldați s-au văzut înconjuțați de o gloată veselă dispusă să le vândă tot soiul de mărfuri, de la umbrele de soare până la hașiş și prezervative japoneze în formă de pești multicolori. Îmi imaginez că ofițerilor nu le-a fost ușor să păzească moralul soldaților și să-i împiedice să fraternizeze cu inamicul. A doua zi, la patinoar, am avut primul contact cu forța războinică cea mai puternică din lume. Am patinat ore în șir alături de sute de tineri în uniformă, rași în cap și mușchi tatuati, care beau bere și comunicau într-un jargon gutural foarte diferit de limba pe care Miss Saint John încerca să ne-o predea la școala britanică. Am vorbit puțin cu ei, dar chiar dacă am fi folosit același idiom, nu am prea fi avut ce să ne spunem. În ziua aceea memorabilă am primit primul sărut pe gură, a fost ca și cum aș fi mușcat o broască cu miros de gumă de mestecat, bere și tutun. Nu știu cine m-a sărutat, nu-l deosebeam între ceilalți, mi se părea cu toții la fel, dar știu că din clipa aceea m-am hotărât să explorez subiectul sărutărilor. Din păcate, a trebuit să aștept cam mult până să-mi îmbogățesc cunoștințele: unchiul Ramón a descoperit că orașul era invadat de pușcași marini dornici de fete, așa că și-a întărit vigilența și m-a închis în casă ca pe o floare de harem.

Norocul meu a fost că școala mea era singura care nu și-a închis porțile odată cu criza, în schimb, frații mei n-au mai mers la școală și s-au plictisit cu lunile. Miss Saint John socotea războiul la care nu participau englezii o prostie, drept care a preferat să-l ignore. Strada din fața școlii a fost divizată în două tabere despărțite de grămezi de saci umpluți cu nisip, în spatele cărora pândeau adversarii. În fotografiile din ziar, aceștia aveau un aspect patibular și armele lor păreau fioroase, însă văzuți de sus păreau niște indivizi la picnic. Printre sacii cu nisip ascultau radio, erau vizitați de neveste și copii, își omorau timpul jucând cărți sau dame și dormeau după-amiază. Uneori se înțelegeau cu dușmanul și se duceau după apă sau țigări. Impasibila Miss Saint John și-a pus pălăria verde pentru ocazii importante și s-a dus să parlateze în araba ei de baltă cu tipii care baraseră străzile ca să permită trecerea autobuzului școlar, în vreme ce puținele eleve rămase și profesoarele înspăimântate o urmăreau de pe acoperiș. Nu știu ce argumente le-a dat, cert este că autobuzul a funcționat regulat până a rămas fără eleve: doar eu îl mai foloseam. Am avut grijă să nu spun

acasă că restul părinților își retrăseseră fetele de la școală și nici n-am pomenit de negocierile zilnice ale șoferului cu oamenii de pe baricadă ca să ne lase să trecem. Am continuat să merg la ore până când școala s-a golit de tot și Miss Saint John m-a rugat politicoasă să nu mai vin până nu se rezolvă incidentul neplăcut și lumea revine la sentimente mai bune. Între timp, situația ajunsese deosebit de violentă și un purtător de cuvânt al guvernului libanez i-a sfătuit pe diplomați să-și trimită familiile din țară pentru că nu le putea garanta siguranța. În urma unor conciliabule secrete, unchiul Ramón m-a urcat împreună cu frații mei într-unul dintre ultimele zboruri comerciale ale acelor zile. Aeroportul era un furnicar de oameni care se luptau să plece; unii voiau să-și ducă nevestele și copiii pe post de bagaj, neconsiderându-i pe de-a-ntregul ființe omenești, nu pricepeau de ce trebuiau să le cumpere bilet. Nici n-am decolat bine, că o doamnă complet învăluită într-o hlamidă negricioasă s-a apucat să gătească pe culoarul central pe o lampă cu gaz, spre groaza stewardesei franțuzoaise. Mama a rămas la Beirut cu unchiul Ramón câteva luni, după care au fost mutați în Turcia. Între timp, pușcașii marini nord-americani s-au întors pe portavioanele lor și duși au fost, luând cu ei dovada primului meu sărut. Așa ne-am întors în celălalt capăt al lumii, acasă la bunicul meu din Chile. Aveam cincisprezece ani și pentru a doua oară în viață eram departe de mama, prima dată fusese atunci când se întâlnise în secret cu unchiul Ramón undeva în nordul țării, întâlnire care le-a pecetluit dragostea. Încă nu știam că aveam să stăm despărțite cea mai mare parte a vieții noastre. Prima scrisoare am început să i-o scriu în avion și-am continuat s-o fac aproape zilnic de-a lungul anilor, și ea la fel. Corespondența se adună într-un coș, la sfârșitul anului o legăm frumos cu o panglică colorată și o punem la păstrare sus în dulap, am mușți de pagini strânși astfel. Nu recitim niciodată scrisorile, știm însă că viața înregistrată în acest fel e la adăpost de uitare.

Până atunci, educația mea fusese haotică; învățasem ceva engleză și franceză, știam pe dinafară o bună parte din Biblie, asimilasem lecțiile de autoapărare ale unchiului Ramón, dar ignoram lucrurile cele mai elementare grație cărora poți funcționa în lumea asta. Ajunsă în Chile, bunicul a avut ideea c-aș putea termina școala într-un an cu ceva ajutor, drept care s-a apucat să-mi predea istoria și geografia. A constatat însă că nu eram în stare să fac o adunare și m-a pus să iau ore

particulare de matematică. Profesoara era o bătrânică cu păr cănit și câțiva dinți lipsă și locuia departe, într-o căsuță modestă împodobită cu cadourile primite de la elevi în cincizeci de ani de vocație pedagogică și-n care plutea în permanență mirosul de supă de conopidă. Ca să ajung la ea, trebuia să merg cu două autobuze, dar a meritat, căci baba a reușit să-mi vâre în cap destule cifre ca să pot lua examenul, care după aceea mi s-au șters pe vecie din minte. Să te urci într-un autobuz la Santiago era o adevărată aventură, aveai nevoie de caracter oțelit și de agilitate de saltimbanc, nu veneau niciodată la timp, se aștepta cu orele și erau atât de aglomerate, că înaintau într-o rână, cu pasagerii atârnați de uși. Educația mea stoică și articulațiile mele elastice m-au ajutat să scap cu viață din bătăliile cotidiene. Eram în grupă cu încă cinci elevi, unul se așeza mereu lângă mine, îmi dădea notițele și mă conducea în stație. În timp ce așteptam răbdători sub soarele arzător sau în ploaie, îmi asculta tăcut poveștile exagerate despre călătorii și locuri pe care nu le puteam localiza pe hartă, dar ale căror nume le scosesem din Enciclopedia Britanică a bunicului. Sosea autobuzul, mă ajuta să mă cațăr pe ciorchinele umane de pe scară împingându-mă de fund cu ambele mâini. Într-o zi m-a invitat la cinema. I-am spus lui Tata-mare că rămâneam să învăț cu profesoara și m-am dus cu amozul meu la un cinematograful de cartier, unde am avut parte de un film de groază. În clipa în care monstrul din Laguna Verde își scotea din apă căpățâna fioroasă de șopârlă milenară la câțiva centimetri de fecioara care înota liniștit, am tras un țipăt și m-a apucat de mână. Băiatul, nu monstrul, firește. Restul filmului a trecut ca prin ceață, puțin mi-a păsat de colții reptilei uriașe sau de soarta dobitoacei blonde care se scâldea acolo, eram atentă doar la căldura și umezeala mâinii care o mângâia pe a mea, ceva aproape la fel de senzual ca mușcătura de ureche aplicată amozului meu din La Paz și de o mie de ori mai mult decât sărutarea furată de soldatul american pe patinoarul din Beirut. Am ajuns acasă plutind, convinsă că-mi găsisem alesul și că mâinile noastre înlănțuite erau o logodnă formală. Colega mea Elisabeth de la școala din Liban pretindea că puteai rămâne însărcinată dacă făceai baie în aceeași piscină cu un băiat; logic, am bănuț că un ceas de transpirație manuală împărțită avea același efect. N-am dormit în noaptea aia, mi-am imaginat viața mea viitoare măritată cu el și am așteptat ca pe ace următoarea oră de matematică, dar amicul meu n-a mai venit la meditație. Mă uitam tot timpul la ușă, dar nu s-a mai arătat nici în zilelele următoare, a dispărut în ceață. Cu timpul, mi-

am revenit după abandonul umilitor și nu m-am mai gândit la el ani buni. Mi s-a părut că-l văd doisprezece ani mai târziu, când am fost chemată la morgă să-l identific pe tatăl meu. M-am întrebat adesea de ce a dispărut atunci atât de brusc, am ajuns chiar la o concluzie cam feroce, dar gata cu speculațiile, căci doar în telenovele amorezii descoperă într-o bună zi că sunt frați.

Unul dintre motivele care m-au ajutat să-l uit a fost că am cunoscut alt băiat, iar aici, Paula, intră în scenă taică-tău. Michael are rădăcini englezești, e rodul unei familii de emigranți dintre cele care s-au născut și au trăit de generații întregi în Chile, dar tot mai zic *home* când vorbesc de Anglia, citesc ziare britanice vechi de mai multe săptămâni și aplică un stil de viață și un cod social de secol XIX, de când erau supușii aroganți ai unui mare imperiu, dar care acum nu se mai poartă nici în inima Londrei. Bunicul tău patern lucra la o companie americană de cupru, într-un sătuc din nord care nici nu apare pe harta Chile. Tabăra acestor *gringos* era compusă din vreo douăzeci de case înconjurată de sârmă ghimpată, în care ei încercau să reproducă cât mai fidel posibil felul de a trăi din orașele lor de origine, cu aer condiționat, apă îmbuteliată și cataloage după care comandau în Statele Unite de la lapte condensat până la mobilă pentru terasă. Fiecare familie își cultiva cu tenacitate grădina, în ciuda soarelui arzător și a secetei; bărbații jucau golf pe întinderile de nisip, femeile se întreceau în trandafiri și torturi. Dincolo de gardul de sârmă erau căsuțele muncitorilor chilieni, cu băi comune și, ca unică distracție, un teren de fotbal delimitat cu bățul pe pământul uscat al deșertului, plus un bar în afara taberei, unde se îmbătau în week-end. Se pare că exista și un bordel, dar nu l-am descoperit când am fost acolo, poate pentru că mă așteptam să văd măcar un felinar roșu; o fi fost o căsuță la fel ca altele. Michael s-a născut și și-a petrecut primii ani acolo, apărât de toate relele, într-o inocență edenică, până l-au trimis la o școală britanică cu internat din centrul țării. Cred că a priceput că trăiește în Chile de-abia când a ajuns la vârsta pantalonilor lungi. Maică-sa, pe care ne-o amintim cu toții sub numele de Granny, avea ochi mari, albaștri și suflet pur. Viața ei a însemnat bucătărie și grădină, mirosea mereu a pâine proaspătă, a unt, a gem de prune. Mult mai târziu, când a renunțat la vise, mirosea a alcool, dar puțini prinseseră de veste, pentru că stătea la o distanță prudentă și ținea o batistă la gură când vorbea și pentru că tu, Paula, care pe atunci aveai opt-nouă ani, ascundeai sticlele goale ca să nu se afle. Tatăl lui

Michael era un tip tare de treabă, brunet, cu aer andaluz, deși se lăuda cu sânge german. Și-a cultivat niște calități pe care le credea teutone, devenind un exemplu de om onest, responsabil și punctual, cu toate că știa să fie și inflexibil, autoritar și sec. N-o atingea niciodată pe nevastă-sa în public, dar îi spunea *young lady* și îi străluceau ochii când se uita la ea. A lucrat treizeci de ani în tabăra americană, făcând bani frumoși, s-a pensionat la cincizeci și opt și s-a mutat în capitală, unde și-a făcut o casă lângă terenul de golf al unui club. Michael a crescut între zidurile școlii de băieți, dedicat studiului și sporturilor virile, departe de maică-sa, singura care l-ar fi putut învăța să-și exprime sentimentele. Cu tatăl său schimba fraze politicoase și juca șah în vacanță. Când l-am cunoscut eu, împlinise douăzeci de ani, era în primul an la Inginerie Civilă, conducea o motocicletă și avea un apartament și o servitoare care-l slujea ca pe un domnișor; nu trebuia să-și spele ciorapii de unul singur și nu știa să fiarbă un ou. Era un băiat înalt, chipeș, slab, cu ochi mari de culoarea caramelului și se înroșea când era nervos. O amicică ne-a făcut cunoștință; într-o zi a venit la mine pretextând că vrea să mă mediteze la chimie, apoi i-a cerut voie bunicului să mă ducă la operă. Am văzut *Madame Butterfly*, iar eu, care n-aveam defel cultură muzicală, am crezut că e vorba de o comedie și am râs în hohote văzând o ploaie de flori de plastic căzând din tavan peste o grasă care răcnea din toți bojocii în timp ce-și spinteca burdihanul în fața fiului ei, o biată făptură legată la ochi și cu două steaguri în mână. Așa a început o dragoste foarte lentă și dulce, menită să dureze multă vreme, pentru că Michael mai avea vreo șase ani de universitate de făcut, iar eu încă nu terminasem liceul. Au mai trecut niște luni înainte să ne ținem de mână la concertul din fiecare miercuri și aproape un an înainte de primul sărut.

- Îmi place tânărul ăsta, e bun să ne amelioreze rasa, a râs bunicul când, în cele din urmă, am recunoscut că eram îndrăgostiți.

Luni te-a apucat moartea în gheare, Paula. A venit, a întins mâna spre tine, dar a dat nas în nas cu maică-ta și cu bunică-ta și de data asta a dat înapoi. N-a renunțat și încă îți mai dă târcoale, bombănind în zdrențele ei negre și clănțănind din oase. Pentru câteva minute ai plecat

dincolo și adevărul e că nimeni nu-și poate explica prin ce minune te-ai întors. Niciodată nu te văzusem atât de rău, ardeai de febră, un hârâit înspăimântător îți ieșea din piept, aveai ochii dați peste cap, tensiunea ți-a scăzut deodată aproape de zero și monitoarele au dat alarma, salonul s-a umplut de oameni care se învârteau în jurul tău, au uitat și de noi, așa că am fost de față în timp ce-ți ieșea sufletul, îți injectau medicamente, îți dădeau oxigen și încercau să-ți repornească inima. Au adus un aparat, ți-au făcut șocuri electrice care te făceau să te arcuiești în pat, gata să cazi. Am auzit ordine, glasuri speriate, oameni alergau de colo-colo, au venit alți medici, cu alte mașini și alte seringi, au trecut nu știi câte minute eterne, cât orele. Nu te vedeam, erai acoperită de toată lumea asta, dar am perceput limpede momentul critic și răsuflarea triumfătoare a morții. A fost un moment când totul a înghețat brusc, ca într-o fotografie, atunci am auzit-o pe mama, care îți cerea să lupti, îi ordona inimii tale să bată mai departe, în numele lui Ernesto, al anilor pe care-i mai ai de trăit și al binelui pe care-l mai poți semăna. Timpul s-a oprit, liniile curbe și ascuțite de pe monitoare s-au transformat în linii drepte și un zumzet de consternare a luat locul țuiturilor de alarmă. Cineva a spus *Nu mai e nimic de făcut*, altcineva a spus *A murit*, s-au dat deoparte, unii au plecat, și-atunci te-am văzut, inertă și palidă ca o față de marmură. Am simțit că mama mă împingea înainte, ne-am apropiat de tine și, fără lacrimi, ți-am dat în dar toată rezerva noastră de vigoare, toată sănătatea și puterea genelor vechi de navigatori basci și de indieni americani neîmblânziți, am invocat tăcute în ajutorul tău zeii cunoscuți și necunoscuți, și spiritele benefice ale strămoșilor noștri, și forțele cele mai teribile ale vieții. Chemarea noastră a fost atât de puternică încât la cincizeci de kilometri distanță, Ernesto ne-a auzit cu o claritate de clopot, a știut că erai pe buza prăpastiei și a alergat spre spital. Aerul din jurul patului tău înghețase, timpul își pierduse mersul, iar când ceasurile au început din nou să numere secunde, era deja prea târziu pentru moarte. Medicii plecaseră, infirmierele erau gata să te deconecteze și să te acopere cu un cearșaf, când unul dintre ecranele magice a scos un suspin, iar linia verde și capricioasă a reînceput să se onduleze, indicând întoarcerea ta la viață. „Paula”, am strigat în cor mama și cu mine, infirmierele au strigat și ele, tot salonul a răsunat de numele tău.

Ernesto a sosit după un ceas, mâncase șoseaua, zburase prin oraș. Până atunci fusese convins c-ai să te faci bine, dar acum l-am văzut

înfrânt, în genunchi în capelă, rugându-se să înceteze acest martiriu și să-ți găsești în sfârșit liniștea. Totuși, la următoarea sa vizită, în timp ce te îmbrățișa, puterea dragostei și dorința de a te reține au fost mai puternice decât resemnarea. Te simte ca pe propriul său corp, anticipează diagnosticele clinice, percepe semne invizibile pentru alții, e singurul ce pare să comunice cu tine. „Trăiește, Paula, trăiește pentru mine, pentru noi, suntem o echipă, ai să vezi că totul se va termina cu bine, nu pleca, am să fiu sprijinul, refugiul, prietenul tău, te voi vindeca cu iubirea mea, amintește-ți de acea zi binecuvântată de 3 ianuarie când ne-am cunoscut și totul s-a schimbat, nu poți să mă părăsești acum, deabia am început, ne mai rămâne o jumătate de secol de trăit”, te ruga el. Nu știi ce alte rugăminți, secrete sau promisiuni ți-a șoptit la ureche în luna aceea tenebroasă, ce chef de viață ți-a transmis cu sărutările lui, dar sunt sigură că astăzi tu respiri grație iubirii sale tenace. Viața ta e o victorie misterioasă a dragostei. Ai trecut peste ce-a fost mai rău, ți se administrează un antibiotic potrivit, tensiunea e sub control, febra cedează. Te-ai întors la punctul inițial, nu știi ce semnificație are acest soi de reînviere. Ești în comă de mai bine de două luni, nu-mi fac iluzii, știi că e grav, dar recuperarea mai poate fi completă; specialistul în porfirie mă asigură că creierul tău nu e afectat, boala ți-a atacat doar nervii periferici. Vorbe, vorbe binecuvântate, pe care le repet și eu ca pe o formulă magică în stare să-ți aducă vindecarea. Azi te-au culcat pe o parte și, în ciuda aspectului chinuit al bietului tău trup, chipul îți este intact și ești frumoasă ca o mireasă în timp ce dormi, cu umbre albăstrii sub genele lungi. Infirmierele te-au împropătat cu apă de colonie și ți-au împletit părul într-o coadă groasă, care atârnă în afara patului ca un odgon marinăresc. Nu sunt semne de inteligență, însă trăiești și spiritul tău e încă în tine. Respiră, Paula, trebuie să respiri...

Mama continuă să negocieze cu Dumnezeu, acum îi oferă viața ei în locul vieții tale, spune că șaptezeci de ani înseamnă oricum mult timp, oboseală și durere. Și eu aș vrea să-ți iau locul, dar nu s-au inventat scamatorii pentru acest soi de troc, fiecare dintre noi, bunică, mamă și fiică trebuie să-și împlinească soarta. Măcar nu suntem singure, suntem împreună toate trei. Bunică-ta e epuizată, încearcă să disimuleze, dar anii apasă și lunile astea la Madrid i-au băgat frigul în oase, e cu neputință să se încălzească, doarme sub un munte de pături, ziua se îmbracă foarte gros și tot dârdâie. Am vorbit mult la telefon cu unchiul Ramón ca să mă ajute s-o conving să se întoarcă în Chile. N-am mai

scris de câteva zile, abia acum, când ești ceva mai bine, mă întorc la foile mele.

Relația mea discretă cu Michael a înflorit lent, bătrânește, în salonul lui Tata-mare, între cești de ceai iarna și cupe de înghețată vara. Descoperirea dragostei și fericirea de a mă simți acceptată m-au transformat, timiditatea mi s-a schimbat într-o fire mai curând explozivă, perioadele lungi de tăcere furioasă ale copilăriei și adolescenței au luat sfârșit. O dată pe săptămână mergeam cu motocicleta la concert, sâmbăta aveam voie să merg la cinematograful, cu condiția să mă întorc devreme, iar în unele duminici bunicul îl invita la prânzul familiei, adevărată probă de rezistență. Meniul era în sine o încercare teribilă: aperitive cu fructe de mare, *empanadas* picante, mâncare de găină sau de porumb verde, tort cu migdale, vin cu fructe, bașca o carafă cu *pisco sour*, cea mai fatidică băutură chiliană. Comesenii se întreceau în a da gata toată crăpelnița aceea și uneori, ca o sfidare, înainte de desert mai cereau și ouă cu șuncă. Astfel, supraviețuitorii își câștigau privilegiul de a-și manifesta felul propriu de nebunie. La cafea, conversația se purta răcnind, iar înainte de lichiorul dulce cu care se încheia masa jurau că era ultima oară că mâncau atât, totuși, o săptămână mai târziu chinul se repeta, cu mici variații, căci a da bir cu fugiții ar fi fost o jignire de neconceput pe care bunicul n-ar fi iertat-o. Mă temeam de aceste reuniuni aproape tot atât de mult ca de prânzurile din casa lui Salvador Allende, unde verișoarele mele se uitau la mine cu un dispreț ascuns pentru că nu eram în stare să le înțeleg conversația. Locuiau într-o casă mică și primitoare, ticsită de opere de artă, cărți valoroase și fotografii care există și acum, căci sunt documente istorice. Politica era unicul subiect de conversație în familia aceasta inteligentă și bine informată. Se comentau evenimente mondiale înalte, din când în când reveneau acasă, abordând ultimele bârfe naționale, oricum ar fi fost, eu tot eram pe dinafară. Pe atunci nu citeam decât romane SF, iar în timp ce familia Allende plănuia cu fervoare socialistă transformarea țării, eu mă plimbam printre asteroizi în compania unor extraterestri foarte asemănători cu ectoplasmul bunică-mii.

Cu prilejul sosirii la Santiago a părinților săi, Michael m-a dus să-i cunosc. Viitorii mei socri m-au așteptat la ceaiul de la ora cinci cu față de masă scrobită, porțelan englezesc pictat manual și chifle făcute în casă. M-au primit cu simpatie, mi-am dat seama că, fără să mă

cunoască, mă acceptau pentru dragostea pe care i-o dădeam fiului lor. Taică-său s-a spălat pe mâini de vreo zece ori, iar la masă s-a așezat trăgându-și scaunul cu coatele, ca să nu se murdărească înainte de a pune mâna pe mâncare. Aproape de plecare m-a întrebat dacă eram rudă cu Salvador Allende și s-a cam schimbat la față aflând că da, însă curtoazia lui înnăscută l-a făcut să nu dea glas impresiilor, până la urmă, avea tot timpul s-o facă mai încolo. Mama lui Michael m-a cucerit imediat, avea un suflet candid, incapabil de cea mai mică răutate, bunătatea îi ieșea prin ochii limpezi ca acvamarinul. M-a primit simplu, de parcă ne-am fi cunoscut de ani de zile; în după-amiaza aia am făcut un pact secret de ajutor reciproc, care avea să ne fie de mare folos în dureroasele încercări din anii următori. Părinții lui Michael, care-și doriseră pesemne pentru băiatul lor o fată liniștită și discretă din colonia engleză, mi-au ghicit de la bun început defectele, cu atât mai lăudabil e deci că m-au primit cu brațele deschise.

Am început să lucrez înainte de a împlini șaptesprezece ani și n-am mai încetat niciodată. Terminasem liceul și nu știam ce să fac cu viitorul; ar fi trebuit să mă duc la universitate, dar eram cam zăpăcită, îmi doream independență și visam să mă mărit repede și să fac copii, soarta fetelor pe atunci. „Ar trebui să faci teatru”, mi-a sugerat mama, care mă cunoștea cel mai bine, dar ideea mi s-a părut absolut trăsniță. A doua zi după absolvire m-am dus să-mi caut de lucru ca secretară, nu eram calificată pentru altceva. Auzisem că la Națiunile Unite se plătește bine și m-am hotărât să profit de cunoștințele mele de engleză și franceză. În cartea de telefon am dat peste un loc cu nume ciudat: FAO, și habar neavând despre ce era vorba, m-am dus direct acolo, unde am fost primită de un tânăr spălăcit.

80

- Cine e șeful? - am întrebat dând buzna.
- Nu știu. Cred că n-avem, a răspuns acela ușor intimidat.
- Atunci, cine conduce aici?
- Don Hernán Santa Cruz.
- Vreau să vorbesc cu el.
- E plecat în Europa.
- Și cine se ocupă de angajări în absența lui?

Mi-a dat numele unui conte italian, am cerut o întrevvedere, iar când m-am pomenit în fața impunătorului birou al elegantului fiu al Romei, n-am găsit altceva de spus decât că domnul Santa Cruz mă trimisese la el ca să-mi dea o slujbă. Funcționarul aristocrat n-a bănuț

că nu-i cunoșteam șeful măcar din vedere și m-a angajat o lună de probă, cu toate că dădusem cea mai proastă probă de dactilografie din istoria organizației. Așezată în fața unei mașini de scris Underwood, mi se spusese să redactez o scrisoare trei copii, fără să mi se precizeze că era vorba de o scrisoare comercială. Așa că am scris una de amor și trădare, plină de greșeli pe deasupra, căci tastele aveau parcă o viață proprie, și am pus și indigoul invers. Mi-au căutat un loc în care să fac răul cel mai mic, așa că am ajuns temporar secretara unui expert forestier argentinian a cărui misiune era să contabilizeze copacii de pe tot globul. Mi-am dat seama că norocul meu nu era de durată și m-am apucat să învăț să bat bine la mașină, să răspund la telefon și să servesc cafeaua ca o profesionistă, rugându-mă ca temutul Santa Cruz să aibă un accident mortal și să nu se mai întoarcă niciodată. Rugile mele au fost în zadar, iar după o lună șeful FAO s-a întors. Era un tip enorm, semăna cu un șeic arab și avea un glas tunător, în fața căruia funcționarii în general și contele italian în special se înclinau cu respect, ca să nu spun cu teroare. Ca să nu aflu de mine de la alții, m-am prezentat în biroul său și i-am spus că mă folosisem de numele lui ca să obțin o slujbă și că eram gata să-mi asum consecințele. Mărturisirea mea a fost primită cu un hohot de râs răsunător.

- Allende... din care ramură a familiei ești? m-a întrebat după ce și-a șters lacrimile.

- Se pare că pe tata îl chema Tomàs.

- Cum adică, se pare? Nu știi cum îl cheamă pe tac-tu?

- Nimeni nu poate fi sigur de tată, doar de mamă, am rostit plină de demnitate.

- Tomàs Allende? A, dar știi cine e! Un tip foarte inteligent și a rămas privind în gol, de parcă ar fi murit să-mi împărtășească un secret, dar n-avea voie.

Chile e cât o batistă. S-a dovedit că domnul cu înfățișare de sultan era unul dintre cei mai buni prieteni din tinerețe ai lui Salvador Allende, îi cunoștea și pe mama, și pe tatăl meu vitreg, drept care nu m-a azvârlit în stradă, cum se aștepta probabil contele italian, ci m-a mutat la Departamentul de Informații, unde cineva cu imaginația mea ar fi putut fi folosit mai bine decât punându-l să copieze statistici forestiere, după cum mi-a explicat. La FAO m-au suportat câțiva ani, mi-am făcut prieteni, am învățat rudimentele meseriei de ziarist și am avut prima ocazie de a face televiziune. În timpul liber traduceam romane roz din

engleză în spaniolă. Istorii romantice pline de erotism, croite după același tipic: o fată frumoasă, inocentă și săracă cunoaște un bărbat matur, puternic, bogat, viril, dezamăgit din dragoste și singuratic, într-un loc exotic, de preferință o insulă din Polinezia, unde ea lucrează ca învățătoare, iar el posedă o moșie. Ea e virgină, deși văduvă, are sâni catifelaiți, buze senzuale și ochi languroși, în vreme ce el are tâmples argintii, piele bronzată și mușchi de oțel. Latifundiarul îi e superior în toate, însă învățătoarea e bună și drăguță. La capătul a șaizeci de pagini de pasiune arzătoare, gelozie și intrigi de neînțeles, firește că se căsătoresc, iar super-fecioara e deflorată de bărbatul metalic într-o îndrăzneată scenă finală. Era nevoie de tărie de caracter pentru a rămâne fidelă versiunii originale, iar caracterul meu, în ciuda străduințelor lui Miss Saint John din Liban, nu făcea față. Pe nesimțite, introduceam mici modificări menite a îmbunătăți imaginea eroinei, începeam prin a opera mici modificări ale dialogului, pentru ca tipa să nu pară cretină sadea, după care mă lăsam în voia inspirației și schimbam și finalul, astfel că uneori fecioara își sfârșea zilele vânzând arme în Congo, iar latifundiarul pleca la Calcutta să îngrijească leproșii. N-am adăstat mult în ocupația asta, am fost concediată după câteva luni. Între timp, părinții mei veniseră din Turcia și stăteam cu ei într-o căsoaie spaniolescă de zidărie și olane la poalele munților, unde era greu să ajungi cu autobuzul și imposibil să-ți instalezi telefon. Avea un turn, două hectare de livadă, o vacă melancolică ce nu dădea niciodată lapte, un porc care trebuia scos cu mătura din camere, găini, iepuri și un vrej de dovleac cățarat până pe acoperiș; legumele enorme aveau obiceiul să cadă de-acolo, punându-l în pericol pe cel care avea ghinionul să treacă prin zonă. Să iau autobuzul la ducere și la înapoierea de la birou devenise o adevărată obsesie, mă sculam în zori ca să pot ajunge dimineața la timp, iar după-amiaza era atât de aglomerat, că mă duceam la bunicul și așteptam să se însereze, ca să mă pot urca într-unul mai gol. Așa s-a născut obiceiul, care a ajuns să fie atât de important pentru amândoi, de a merge zilnic să-l văd pe bătrân; am lipsit doar când mi s-au născut copiii, în primele zile ale loviturii militare și în ziua în care coaforul a încurcat borcanele și mi-a făcut părul verde. N-am îndrăznit să mă arăt în fața lui Tata-mare decât după ce-am făcut rost de o perucă în culoarea mea naturală. Pe timp de iarnă, casa noastră era un fel de carceră înghețată în care ploua prin acoperiș, dar primăvara și vara era de-a dreptul încântătoare, cu ghivecele din care se revărsau petuniile, învăluită în zumzet de albine

și ciripit de păsărele, aromind a flori și fructe, scăldată în aerul curat al muntelui și cu purcelul care se încurca printre picioarele musafirilor. Prânzurile duminicale s-au mutat în casa noastră, aici se aduna tribul ca să se certe punctual și săptămânal. Michael, care provenea dintr-un cămin pașnic în care domnea politețea și pe care școala îl dresase să-și ascundă emoțiile în orice împrejurare, cu excepția terenului de sport, unde avea libertatea să se poarte ca un barbar, era martorul mut al pasiunilor nemăsurate din familia mea.

A fost anul în care unchiul Pablo și-a găsit moartea într-un bizar accident aerian. Zbura cu o avionetă deasupra deșertului Acatama și aparatul a explodat în aer. Unii au văzut explozia și o bilă incandescentă pe cer, dar nu s-au găsit resturi, iar după ce-au măturat atent regiunea, echipele de salvare s-au întors cu mâinile goale. N-am avut ce îngropa, sicriul a rămas gol. Disparația acestui om pe care-l iubeam mult a fost atât de bruscă și de totală, că am preferat să-mi imaginez că nu se făcuse scrum deasupra dunelor pustii; poate că a scăpat, dar o traumă irecuperabilă îl face să rătăcească pe alte latitudini, ajuns un bătrân liniștit și lipsit de memorie, care nici nu bănuiește că a lăsat în urmă o nevăstă și patru copii. Era căsătorit cu o făptură diafană, sortită purificării prin trudă și suferință. Bunicul a primit vestea fără nici un gest, și-a strâns buzele, s-a ridicat sprijinindu-se în baston și a ieșit șchiopătând în stradă pentru ca nimeni să nu-i vadă expresia ochilor. N-a mai vorbit niciodată despre fiul preferat, tot așa cum nu o pomenea pe Memé. Pentru acest bătrân viteaz, cu cât rana era mai adâncă, cu atât mai personală era durerea.

Trecusem peste trei ani de amor relativ cast, când le-am auzit pe colegele de birou vorbind de o pilulă miraculoasă ca să nu rămâi însărcinată ce revoluționase cultura în Europa și în Statele Unite și se putea procura de-acum și în unele farmacii locale. M-am documentat și am aflat că se vindea doar cu rețetă de la medic, dar n-am avut curajul să apelez la inefabilul Benjamin Viel, devenit un adevărat guru al planificării familiale din Chile, și nici să deschid subiectul cu mama. Oricum, avea destule pe cap cu copiii adolescenți ca să se gândească la pilule magice pentru fiica nemăritată. Fratele meu Pancho dispăruse de acasă pe urmele unui fals sfânt care recruta discipoli și se proclama noul Mesia. De fapt, tipul avea o fierărie în Argentina și toată afacerea s-a dovedit a fi o fraudă teologică complicată, dar asta s-a aflat mai târziu,

după ce frate-meu și alți tineri și-au irosit niște ani urmărind un mit. Mama a făcut tot posibilul pentru a-l smulge din secta misterioasă, s-a și dus de două ori după el, când ajunsese la capătul dezamăgirii și era în situația de a cere ajutorul familiei. Îl scotea dintr-o cocină mizeră, unde l găsea înfometat, bolnav și trădat, dar, cu toate acestea, de cum prindea ceva putere, pleca din nou și iar nu mai știam nimic de el cu lunile. Uneori aflam că era în Brazilia, preocupat de voodoo, sau în Cuba, antrenându-se să ajungă revoluționar, dar zvonurile astea n-aveau nici o bază reală, adevărul e că habar n-aveam unde era. În acest timp, celălalt frate, Juan, a făcut câțiva ani nenorociți de școală de aviație. Și-a dat repede seama că n-avea nici aptitudini și nici rezistență, că detesta principiile absurde și ceremoniile militare, că i se rupea magistral de patria însăși și că, dacă nu o ștergea urgent de acolo, avea să piară de mâna cadetilor mai mari sau se va sinucide. Într-o zi a fugit, dar disperarea nu l-a dus prea departe, a venit acasă cu uniforma zdrențuită și bâiguind că, dacă era prins, îl păștea Tribunalul Militar și, chiar dacă nu-l împușcau pentru trădare de patrie, tot avea să stea toată viața la închisoare. Mama a acționat cu repeziciune, l-a ascuns în cămară, a făcut o danie Fecioarei del Carmen, patroana forțelor armate din Chile, s-a dus la coafor, și-a îmbrăcat rochia cea mai bună și a cerut audiență la directorul Școlii de Aviație. Nu l-a lăsat nici măcar să deschidă gura, ci l-a apucat de revere și a țipat că doar el era răspunzător de soarta fiului ei, că habar n-avea de umilințele și chinurile pe care le suportă cadetii, că dacă Juan avea să pățească ceva, va avea ea grijă să umple de noroi numele școlii, și l-a bombardat cu argumente și l-a scuturat până ce generalul, înfrânt de ochii de panteră și de instinctul matern în acțiune, a fost de acord ca fratele meu să se întoarcă la cursuri.

84

Dar să revenim la pilula *anti-baby*. Cu Michael nu vorbeam despre astfel de amănunte vulgare, educația noastră puritană era mai puternică. Ședințele de mângâieri din fundul grădinii ne lăseau extenuați, iar pe mine și furioasă pe deasupra. Mi-a luat mult timp să pricep mecanica sexului, căci încă nu văzusem un bărbat gol, în afară de statuile de marmură care aveau o puțulică de copil, nu mi-era foarte limpede în ce constă erecția, când simțeam ceva tare credeam că erau cheile din buzunar. Lecturile mele clandestine din *O mie și una de nopți* îmi umpluseră capul de metafore și expresii poetice, aveam pur și simplu nevoie de un manual de instrucțiuni. Mai târziu, când diferențele dintre un bărbat și o femeie și modul de funcționare a unui lucru atât de

simplu precum un penis mi-au fost clare, m-am simțit păcălită. Nu vedeam, nu văd nici acum, deosebirea morală între arzătoarele partide de pipăială nesatisfăcătoare și faptul de a închiria o cameră de hotel în care să faci ce-ți dictează fantezia, dar nici el, nici eu nu îndrăzneam să sugerăm această posibilitate. Bănuiesc că nu mai erau multe virgine printre fetele de vârsta mea, dar subiectul era tabu în vremurile alea de ipocrizie colectivă. Fiecare improviza după cum o tăia capul, cu hormonii în fierbere, conștiința vinovată și teroarea că, după ce *mergeai până la capăt*, băiatul avea nu numai să dispară în ceață, ci și să se laude. Rolul bărbaților era să atace, al nostru să ne apărăm prefăcându-ne că sexul nu ne interesează, căci nu era de *bon-ton* să dai de înțeles că de fapt colaborai cu propria ta seducție. Cât de diferite au fost lucrurile pentru tine, Paula! Aveai șaisprezece ani în dimineața în care ai venit să mă rogi să te duc la ginecolog ca să te pui la curent cu anticoncepționalele. Impresionată până la muțenie, căci vedeam că ți se terminase copilăria și începeai să ieși de sub tutela mea, am mers cu tine. „Mai bine să nu spunem nimic, bătrâno, n-o să înțeleagă nimeni că mă ajuți în chestia asta”, mi-ai spus atunci. La vârsta ta, eu navigam în ape tulburi, îngrozită de tot felul de sfaturi apocaliptice: să nu accepți o băutură, că poate fi drogată cu niște prafuri care se dau vacilor ca să intre în călduri; să nu te urci într-o mașină, că poți fi dusă pe un teren viran și știi ce se poate întâmpla. Mă revoltam împotriva dublei morale care le permitea fraților mei să iasă seara și să se întoarcă în zori duh-nind a băutură fără ca nimeni să le spună nimic. Unchiul Ramón se închidea în birou cu ei, erau „lucruri de bărbați” în care mama și cu mine n-aveam drept de opinie. Era ceva normal să se furișeze noaptea în odaia servitoarei; după care făceau glume ce mi se păreau de două ori jignitoare, căci atotputerniciei masculine i se adăuga și abuzul de clasă. Îmi închipui ce scandal ar fi fost dacă l-aș fi invitat pe grădinar în patul meu. În ciuda revoltei, teama de consecințe mă paraliza, nu există duș mai rece decât amenințarea unei sarcini nedorite. Nu văzusem încă un prezervativ, în afara celor în formă de pești tropicali pe care negustorii libanezi le ofereau pușcașilor marini din Beirut, și oricum atunci credeam că erau globuri de aniversare. Primul pe care l-am ținut în mână a fost cel pe care mi l-ai arătat tu la Caracas, Paula, pe vremea când umblai peste tot cu o valigioară cu accesorii pentru cursurile tale de educație sexuală. „Asta e culmea, la vârsta ta să nu știi cum se folosește așa ceva”, mi-ai spus într-o zi, când eu aveam patruzeci de ani împliniți,

publicasem primul roman și-l scriam pe al doilea. Acum mă miră atâta ignoranță la cineva care a citit cât am citit eu. Dar o întâmplare din copilărie se poate să-mi fi dat niște lămuriri sau măcar să-mi fi provocat curiozitatea pentru asemenea aspecte, însă o țineam blocată în colțul cel mai ascuns al memoriei.

În acea zi de Crăciun a anului 1950 mă plimbam pe plaja lungă mărginită de o terasă cu mușcate. Aveam opt ani, pielea arsă de soare, nasul jupuit și roșu și fața plină de pistrui, purtam un sarafan de pichet alb și un colier de scoici înșirate pe o ață. Îmi vopsisem unghiile cu acuarelă roșie, arătam de parcă aveam degetele zdrobite, și împingeam un cărucior de răchită în care era păpușa cea nouă, un bebe sinistru de cauciuc cu o gaură în gură și alta între picioare, în care turnai apă pe sus ca să curgă pe jos. Plaja era pustie, cu o seară înainte localnicii cinaseră târziu, asistaseră la slujba de la miezul nopții și petrecuseră până în zori, așa că la ora aceea nu se sculase încă nimeni. După terasă începea o zonă stâncoasă, de care oceanul se spărgea mugind, într-un vălmășag de spumă și alge; lumina era atât de puternică încât totul se topea într-un alb incandescent. Rareori ajungeam așa departe, dar în ziua aceea m-am aventurat căutând un loc potrivit pentru a-i da apă păpușii și a-i schimba scutecele. Jos, printre stânci, a ieșit din mare un bărbat cu ochelari de văzut sub apă și un tub de cauciuc în gură pe care și l-a scos grăbit, trăgând adânc aer în piept. Purta un chilot de baie negru și uzat, iar în jurul brâului avea o centură de sfoară de care erau prinse niște fiare cu vârful curbat, sculele cu care prindea fructe de mare. Scosese trei arici de mare, pe care i-a vârât într-un sac, după care s-a trântit cu fața în sus pe o piatră să se odihnească. Avea o piele netedă și lipsită de păr, ca tăbăcită, și părul foarte negru și creț. A băut îndelung apă dintr-o gliclă, adunându-și forțele pentru o nouă scufundare, și-a dat cu mâna părul la o parte de pe frunte și și-a șters ochii, apoi s-a uitat în sus și m-a văzut. Poate că la început nici nu și-a dat seama că eram un copil, a zărit doar o siluetă care legăna ceva în brațe și-o fi crezut că sunt o mamă cu un prunc. A fluierat și m-a salutat ridicând mâna. M-am ridicat, neîncrezătoare și curioasă. Între timp ochii i s-au obișnuit și m-a recunoscut, a repetat gestul de salut și mi-a strigat să nu mă sperii și să nu plec, că are ceva pentru mine; a scos doi arici din sac și o jumătate de lămâie și s-a apucat să se cațere pe stânci. „Dar ce te-ai mai schimbat, anul trecut erai o mucoasă, la fel ca frații tăi”, mi-a zis. M-am dat doi pași înapoi, dar apoi l-am recunoscut și eu și i-am zâmbit, cu o mână la

gură pentru că încă nu mi se schimbaseră toți dinții. Obişnuia să ne aducă acasă marfa, Tata-mare alegea singur peştele și fructele de mare. „Hai, vino să te așezi aici, lasă păpușa aia, dacă e de cauciuc poate să facă și baie, o s-o scăldăm mai târziu în mare, am eu grijă de ea, n-o să pățească nimic, uite, acolo jos am un sac plin cu arici, după masă am să-i duc câțiva bunicului, nu vrei să-i încerci?” A apucat unul cu mâinile lui mari și bătătorite, insensibile la spinii duri, i-a înfipt un cârlig în cap, în locul în care moluscă are un fel de coroană de perle, și l-a deschis. A apărut o cavitate portocalie, cu viscere care pluteau într-o zeamă de culoare întunecată. Mi-a dat să-l miros, spunându-mi că asta e mirosul fundului mării și al femeilor fierbinți. Am mirosit, mai întâi timidă, apoi cu plăcere, aroma puternică de iod și sare. Mi-a explicat că aricii trebuie mâncați vii, căci altfel devin mortal de veninoși, a stors lămâie peste el și mi-a arătat cum scoica își agita limbile sub efectul acidului. A extras carnea cu degetele, și-a dat capul pe spate și a înghițit-o, în timp ce printre buzele groase se scurgea zeama întunecată. Am fost de acord să gust și eu, îi văzusem pe bunicul și pe unchii mei cum goleau scoicile într-un bol și le savurau cu ceapă și coriandru, pescarul a deschis una și mi-a pus-o în gură, era plăcută și moale, dar cumva aspră, ca un prosop ud. Gustul și mirosul nu seamănă cu nimic, la început mi s-a părut chiar scârbos, dar pe urmă am simțit carnea succulentă palpitând și gura mi s-a umplut de savori diferite și totuși inseparabile. Omul scotea pe rând bucățile de carne din scoica trandafirie, pe unele le mânca el, altele mi le dădea mie; apoi a mai deschis un arici și l-am devorat și pe acesta, râzând, stropindu-ne cu zeamă și lingându-ne reciproc degetele. Pe urmă a scotocit în fundul sângeriu al cochiliei și a extras un fel de mici păianjeni care se hrănesc din scoică, cu un gust concentrat și puț. Și-a așezat unul pe limbă, a așteptat cu gura deschisă ca mica jivină să meargă spre interior, a zdrobit-o și, înainte de a o înghiți, mi-a arătat-o. Am închis ochii. I-am simțit degetele groase în jurul buzelor, vârful nasului și bărbia care mă gădilau, am deschis gura și am simțit imediat lăbuțele răcușorului în mișcare, dar nu mi-am putut controla greața și l-am scuipat. „Toanto”, mi-a spus în timp ce-l prindea de pe pietre și-l mânca. „Nu cred că păpușa ta face pipi, ia să vedem, arată-mi găurica. E fată sau băiat?” „Cum, nu știi? Are sau n-are cocoșel?” Și s-a uitat la mine cu o expresie indescifrabilă, mi-a luat o mână și și-a pus-o pe sex. Am perceput ceva umflat sub pâzna umedă, ceva care se mișca, ceva ca o bucată groasă de furtun; am vrut să-mi trag mâna, dar mi-a ținut-o cu

putere, șoptindu-mi cu glas schimbat să nu-mi fie frică, n-o să-mi facă nimic rău, doar lucruri bune. Soarele era și mai arzător, lumina și mai albă, mugetul oceanului și mai tunător în timp ce sub mâna mea duritatea aceea căpăta parcă o viață proprie, în clipa aceea am auzit de foarte departe glasul Margarei chemându-mă și vraja s-a rupt. Buimăcit, omul s-a ridicat, m-a împins cât colo, și-a luat cârligele de pescuit și a coborât stâncile spre apă. La jumătatea drumului s-a oprit brusc, s-a întors către mine și a făcut un semn indicându-și josul pântecelui. „Vrei să vezi ce am aici, vrei să afli ce fac tata și mama? Fac precum câinii, dar mult mai bine; așteaptă-mă chiar aici după-masă, la ora siestei, pe la patru, și-o să ne ducem în pădure, unde nu ne vede nimeni.” O clipă mai târziu dispărea în valuri. Am pus păpușa în cărucior și m-am întors acasă. Tremuram.

Prânzul ni-l luam în curtea cu hortensii, sub umbrar, în jurul unei mese mari acoperite cu pânză albă. Pentru Crăciunul acela se adunase toată familia, se atârnaveră ghirlande, pe masă erau ramuri de brad și farfurioare cu nuci și fructe confiate. S-a servit ce mai rămăsese din curcanul din seara precedentă, salată verde și de roșii, porumb fraged și un uriaș țipar de mare gătit la cuptor cu unt și ceapă. Acela a fost adus întreg pe tavă, cu coadă, cap cu ochi rugători și pielea intactă ca o mânășă de argint pătat, pe care mama a tras-o dintr-o mișcare, expunând carnea strălucitoare de grăsime. Treceau din mână în mână câștile de vin alb cu piersici și tăvile cu pâine scoasă din cuptor, călduță încă. Ca de obicei, toți vorbeau răcnind. Bunicul, în cămașă, dar cu pălărie de pai, era singurul străin de toată zarva asta, ocupat să curețe de semințe un ardei iute și să-l umple cu sare; în câteva minute rezulta o zeamă sărată și picantă în stare să găurească chiar și cimentul, dar pe care el o avea cu delectare. La un capăt al mesei stăteau copiii, eram cinci veri gălăgioși care ne băteau pe chiflele cele mai rumenite. Mai simțeam încă în gură aroma aricilor de mare și nu mă gândeam decât că la patru după-amiază aveam întâlnire. Servitoarele pregătiseră odăile, aerisite și răcoroase, iar după prânz familia s-a retras la odihnă. Cei cinci verișori împărțeam aceeași cameră, era greu să evadezi în timpul siestei pentru că fioroasa de Margara stătea de veghe, dar după o vreme s-a retras și ea, epuizată. Am așteptat să adoarmă ceilalți copii, casa să se liniștească, apoi m-am ridicat tiptil, mi-am pus sarafanul și sandalele, am ascuns păpușa sub pat și am ieșit. Dușumeaua de lemn scârțâia la fiecare pas, dar în casa aia totul făcea gălăgie: scândurile, țevăraia, motorul frigiderului și cel al

pompei de apă, șoarecii și papagalul lui Tata-mare, care ne insulta din colivia lui cât era vara de lungă.

Pescarul mă aștepta la capătul drumului care ducea la plajă, acum îmbrăcat cu pantalon negru, cămașă albă și încălțat în niște gumari. Când m-a văzut venind, a luat-o înainte și eu l-am urmat tăcută, ca o somnambulă. Am trecut strada, am luat-o pe o fundătură, urcând dealul către pădure. Sus nu erau case, doar pini, eucalipti și arbuști; aerul era proaspăt, aproape rece, soarele abia pătrundea prin bolta verde și umbroasă. Aroma intensă a copacilor și a tufelor de cimbru sălbatic și mușetel se împletea cu mirosul care urca dinspre mare. Pe solul acoperit de frunze putrezite și ace de pin se fugăreau șopârle verzi; lipăitul piciorușelor, câte un țipăt de pasăre și foșnetul crengilor agitate de vânt erau singurele zgomote. M-a luat de mână și m-a dus în pădurea deasă, înaintam în plină vegetație, fără a mă putea orienta, nu mai auzeam marea și mă simțeam pierdută. De-acum nu ne mai vedea nimeni. Mi-era tare frică, nu eram în stare să scot un cuvânt, dar nu îndrăzneam să mă smulg din mâna lui și s-o iau la goană, știam că era mult mai puternic și mai rapid decât mine. „Nu vorbi cu necunoscuți, nu te lăsa atinsă, dacă ești atinsă între picioare e păcat de moarte și-n plus rămâi însărcinată, îți crește burta ca un glob, tot mai mult, până face explozie și mori” - glasul Margarei toca mărunț avertismente îngrozitoare. Știam că făceam ceva interzis, dar nu puteam nici să dau înapoi, nici să fug, eram prinsă în propria-mi curiozitate, o fascinație mai puternică decât teroarea. Amețeala asta mortală în fața pericolului am simțit-o de mai multe ori apoi și adesea am cedat, căci nu pot rezista urgenței unei aventuri. Uneori tentația asta mi-a distrus viața, de exemplu, în timpul dictaturii militare, alteori m-a îmbogățit, ca atunci când l-am cunoscut pe Willie și l-am urmat din plăcerea aventurii. În fine, pescarul s-a oprit. „Aici e bine”, a spus, în timp ce aranja niște crengi în formă de pat, „Întinde-te aici, pune-ți capul pe brațul meu ca să nu-ți intre frunzele în păr, așa, stai liniștită, o să ne jucăm de-a mama și de-a tata”, mi-a spus el gâfâind, în timp ce mâna lui aspră îmi pipăia obrajii și gâtul, cobora pe pieptii sarafanului căutându-mi sfârcurile infantile, care la atingere sau contractat, mângâindu-mă așa cum n-o mai făcuse nimeni, în familia noastră nimeni nu atinge pe nimeni. O toropeală caldă îmi topea oasele și voința, m-a cuprins o frică viscerală și-am început să plâng. „Ce-ai, fetiță proastă? Nu-ți fac nimic rău”, și mâna lui a părăsit decolteul și a coborât spre picioare, încet, desfăcându-mi-le cu putere, dar fără

violență, apoi urcând, urcând până în centru. „Nu plânge, lasă-mă, am să te ating doar cu un deget, nu e nimic rău, desfă picioarele, lasă-te moale, nu-ți fie frică, nu ți-o bag, nu sunt idiot, dacă-ți fac ceva, bunică-tău mă omoară, nu vreau să ți-o trag, doar ne jucăm un pic.” Mi-a dezbumbat sarafanul și mi l-a scos, dar mi-a lăsat chiloții, pesemne simțea răsuflarea amenințătoare a lui Tata-mare în ceafă. Glasul îi răgușise, bâiguia un amestec de obscenități și de cuvinte drăgăstoase, mă săruta, cămașa i se udase de sudoare, se sufoca, respira greu și se lipea de mine. Credeam c-am să mor strivită, îmbăloșată, zdrobită sub greutatea lui, sufocată de răsuflarea lui mirosind a vin și a usturoi, în timp ce degetele calde și puternice i se mișcau precum langustele între picioarele mele, apucând, frecând, învăluind partea aceea secretă pe care nimeni n-avea voie s-o atingă. N-am rezistat, am simțit că în mine ceva se deschide, plesnește și explodează în mii de cioburi, în timp ce el se freca tot mai grăbit de mine, într-un paroxism de neînțeles de gemete tot mai sonore, până când, într-un târziu, s-a prăbușit alături de mine cu un strigăt surd, iscat parcă nu din el, ci din fundul pământului. Nu știam ce se întâmplase, nu știu cât am stat acolo, lângă bărbatul acela, despuiată, doar în chiloții bleu. Mi-am căutat sarafanul și l-am pus pe mine cu gesturi încurcate, îmi tremurau mâinile. Pescarul mi-a încheiat nasturii de la spate și m-a mângâiat pe păr, „nu plânge, n-ai pățit nimic”, pe urmă s-a ridicat, m-a luat de mână și am coborât în fugă dealul, spre lumină. „Măine te aștept la aceeași oră, să nu-mi dai plasă, să nu spui nimănui nimic. Dacă află bunicul tău, te omoară”, m-a avertizat înainte de a pleca. Dar a doua zi n-a venit la întâlnire.

Presupun că experiența asta mi-a lăsat o cicatrice, căci în toate cărțile mele apar copii seduși sau seducători, de regulă fără violență sau răutate, cu excepția fetiței negre din *El plan infinito*, violată de doi tipi. Reamintindu-mi episodul cu pescarul nu simt nici un fel de silă sau de spaimă, dimpotrivă, o vagă duiosie pentru copila care am fost și pentru bărbatul care nu m-a violat. Ani în șir am păstrat acest secret atât de bine ascuns într-un locșor tainic al minții, că nu l-am pus în legătură cu trezirea sexualității atunci când m-am îndrăgostit de Michael.

Am stabilit cu neurologul să te deconectăm un minut de la aparatul de respirat, Paula, dar n-am anunțat restul familiei, care își revine încă după luna fatidică în care era să ne părăsești. Mama începe să plângă de cum îți pomenește numele, se trezește noaptea bântuită de imaginea morții aplecată peste patul tău. Cred că, la fel ca Ernesto, nu se roagă să te faci bine, ci să nu mai suferi, dar mie nu mi-a pierit cheful de luptă. Doctorul e un tip amabil, cu ochelarii în vârful nasului și un halat mototolit care-i dă un aer vulnerabil, de parcă tocmai s-a sculat din somn. E singurul medic de aici care nu pare insensibil la chinul celor care-și petrec ziua pe coridorul pașilor pierduți. În schimb, specialistul în porfirie, mai interesat de instrumentele laboratorului său în care-ți analizează zilnic sângele, te vizitează rar. Azi-dimineață te-am deconectat pentru prima oară. Neurologul ți-a cercetat semnele vitale și a citit raportul de noapte, în timp ce eu le invocam pe bunica mea și pe a ta, adorabila Granny care s-a prăpădit acum paisprezece ani, chemându-le în ajutor. „Ești pregătită?” m-a întrebat privind-mă peste ochelari, am dat din cap pentru că nu eram în stare să vorbesc. A acționat un întrerupător și zumzetul lichid al aerului în tubul transparent din gâtul tău s-a oprit. Am încetat să respir la rândul meu, numărând cu ceasul în mână secunde și rugându-te, implorându-te să respiri, Paula, te rog. Fiecare clipă era ca o lovitură de bici, treizeci, patruzeci de secunde, nimic, încă cinci secunde, mi s-a părut că pieptul tău se ridică un pic, dar putea fi o iluzie, cincizeci de secunde... și mai mult nu s-a putut, erai lividă și eu mă sufocam. Mașina a reînceput să funcționeze și imediat un pic de culoare ți s-a întors în obraji. Am pus ceasul la loc, tremuram, ardeam, eram learcă de transpirație. Medicul mi-a întins o bucată de tifon:

91

- Ștergeți-vă sângele de pe buze, doamnă...
- După-amiază încercăm din nou, mâine la fel și tot așa, până va respira singură, am decis de cum am putut vorbi.
- Poate că Paula n-o să fie în stare...
- Ba da, doctore. Am s-o duc de aici și e preferabil să mă ajute.
- Se pare că mamele știu mai bine. Vom diminua treptat intensitatea respiratorului pentru ca mușchii să se obișnuiască. Nu vă speriați, n-o să-i lipsească oxigenul, a zâmbit el și m-a lovit prietenos pe umăr.

Am ieșit cu ochii umezi și m-am dus la mama; presupun că Memé și Granny au rămas cu tine.

Willie a venit imediat ce a aflat de ultima criză a ta și de data asta a putut să-și lase biroul cinci zile, cinci zile întregi cu el, aveam atâta nevoie de asta! Despărțirile astea lungi sunt periculoase, dragostea alunecă pe nisipuri mișcătoare. „Mi-e frică să nu te pierd, îmi spune, simt că te depărtezi tot mai mult și nu știu cum să te opresc, nu uita că ești nevasta mea, iubito.” N-am uitat, dar e adevărat că mă distanțez, durerea e un drum solitar. Acest bărbat îmi aduce o boare de aer proaspăt, necazurile l-au călit, nu-l doboară nimic, are puteri inepuizabile pentru luptele cotidiene, e agitat și grăbit, dar când trebuie să ia în piept supărările îl cuprinde un calm buddhist, de aceea e un companion perfect la greu. A invadat micul teritoriu al apartamentului de hotel, a dat peste cap delicatele rutine instaurate de mama și de mine, care ne mișcăm ca două balerine într-o coregrafie restrânsă. Un tip de dimensiunile și caracteristicile lui Willie nu trece neobservat, venirea sa aduce dezordine, reșoul merge întruna, aroma mâncărilor savuroase pe care le gătește a umplut tot hotelul. Am mai închiriat o cameră, mama și cu mine mergem cu rândul la spital, așa pot să mă bucur câteva ceasuri de el.

Dimineața prepară micul dejun, apoi o cheamă pe soacră-sa, care apare în cămașă de noapte, șosete de lână, cu șalul pe umeri și urma pernei pe obraz, precum o bunicuță din povești, se așază în patul nostru și începem ziua cu pâine prăjită și cafea aromată adusă din San Francisco. Până la cincizeci de ani, Willie n-a știut ce înseamnă o familie, dar s-a obișnuit rapid cu a mea și nu i se pare deloc ciudat să ne petrecem dimineața toți trei în pat. Cu o seară în urmă am fost să cinăm într-un restaurant din Plaza Mayor, ne-am lăsat tentați de niște chelneri gălăgioși costumați în contrabandiști de operetă, care ne-au instalat într-un salon cu tavan boltit. Toată lumea fuma și nu era nici un geam deschis, eram departe de obsesia nord-americană pentru sănătate. Ne-am otrăvit cu bucate letale: calamar prăjit și ciuperci cu usturoi, miel fript într-o tavă de pământ ars, auriu, rumenit, scăldat în grăsime, aromatizat cu ierburi tradiționale, plus o cană cu *sangria*, minunea aia de vin cu fructe pe care o bei ca pe apă, dar când vrei să te ridici în picioare, parcă-ți dă cineva cu măciuca în ceafă. Nu mai mâncasem așa de săptămâni întregi, cu maică-mea ne treceam ziua cu cești cu ciocolată. Am avut o noapte cumplită, am visat imagini sinistre cu porci jupuiți care-și plângeau soarta și calamari vii care mi se cățarau pe picioare, iar

În zori mi-am jurat să mă fac vegetariană ca fratele meu Juan, să pun capăt păcatului lăcomiei. Zilele cu Willie mă reînnoiesc, îmi simt din nou corpul, pe care l-am uitat cu săptămânile, îmi pipăi pieptul, coastele acum vizibile prin piele, talia, coapsele groase, mă recunosc. Asta sunt eu, sunt femeie, am un nume, mă cheamă Isabel, nu m-am topit, n-am dispărut. Mă privesc în oglinda de argint a bunicii: persoana asta cu ochi triști sunt eu, am trăit aproape o jumătate de secol, fiică-mea e pe moarte, cu toate astea, eu vreau să fac dragoste. Mă gândesc la făptura solidă a lui Willie și mi se înfioară pielea, nu pot decât să zâmbesc în fața forței abisale a dorinței care mă cuprinde în ciuda tristeții, care e în stare să facă până și moartea să dea înapoi, închid o clipă ochii și-mi amintesc limpede ziua în care am dormit prima oară împreună, primul sărut, prima îmbrățișare, descoperirea uimită a unui amor apărut atunci când nici unul dintre noi nu-l căuta, tandrețea care ne-a cuprins când amândoi ne credeam la adăpost într-o aventură de o noapte, intimitatea profundă instaurată de la bun început, ca și cum toată viața ne-am fi pregătit pentru întâlnirea asta, ușurința, calmul și încrederea cu care ne iubim, de parcă am fi un cuplu vechi care a trecut împreună peste o mie și una de nopți. Și după ce pasiunea e potolită și dragostea reînnoită, adormim împreună fără să știm unde începe unul și unde se termină celălalt, ale cui sunt picioarele sau mâinile astea, într-o complicitate atât de desăvârșită, încât ne întâlnim și în vis și a doua zi nu știm cine l-a visat pe cine, iar când unul își schimbă poziția în somn, celălalt ocupă spațiul lăsat gol, când unul suspină, celălalt suspină și el, când unul se trezește, celălalt se trezește la rândul său. „Hai”, mă cheamă Willie, și mă duc la bărbatul care mă așteaptă în pat, dârdâi de frigul din spital și de pe stradă și de lacrimile înghițite care-mi toarnă chiciură în veșe, mă dezbrac și mă culcușesc lângă trupul lui mare, în brațele care mă încălzesc. Încet-încet, percepem respirația găfăită a celuilalt, mângâierile devin tot mai intense și tot mai lente, pe măsură ce ne lăsăm pradă plăcerii. Mă sărută și am, ca de fiecare dată în acești patru ani, surpriza acestei guri suave și proaspete; mă agăț de umerii și de gâtul lui, îi mângâi spatele, îi sărut urechile și hârca oribilă pe care și-a tatuat-o pe brațul drept, părul de pe pânțece, trag în piept mirosul lui sănătos, care mă excită de fiecare dată, sunt pregătită pentru dragoste și recunoscătoare, în timp ce pe obraz mi se prelinge șuvoiul inevitabil de lacrimi care-i picură pe piept. Plâng de jale pentru tine, Paula, dar presupun că și de fericirea acestui amor târziu care mi-a schimbat viața.

Cum era viața mea înainte de a-l cunoaște pe Willie? Era bună și ea, plină de emoții puternice. Am trăit la extreme, prea puține lucruri mi-au mers ușor sau lin, poate de asta prima mea căsnicie a durat atâția ani, era o oază calmă, o zonă lipsită de conflicte în mijlocul atâtor bătălii. Restul era trudă și efort, fiecare bastion trebuia cucerit cu sabia, nu aveam nici o clipă de răgaz sau de plictiseală, succesele erau mari și eșecurile cumplite, erau pasiuni și amoruri, dar erau și singurătate, muncă, pierderi și abandonuri. Până în ziua puciului militar am crezut că tinerețea îmi va fi veșnică, lumea era un loc minunat, oamenii erau în general buni, mă gândeam că răutatea e un fel de accident, o greșeală a naturii. Totul s-a sfârșit brusc pe 11 septembrie 1973, când m-am trezit la brutalitatea existenței, dar n-am ajuns încă aici în paginile astea, la ce bun să te zăpăcesc cu salturi de memorie, Paula. N-am rămas fată bătrână, cum am prezis în documentele diplomatice care zac în seiful unchiului Ramón, dimpotrivă, m-am măritat prea devreme. Deși Michael îmi promisese altceva tatălui său, ne-am hotărât să ne căsătorim înainte de a-și fi terminat studiile de inginerie, căci alternativa ar fi fost să plec cu ai mei în Elveția, unde fuseseră numiți reprezentanții Chile la Națiunile Unite. Din ce câștigam, aș fi putut să-mi închiriez o cameră și s-o duc cât de cât, dar pe vremea aceea, la Santiago, ideea ca o fată să devină independentă la optsprezece ani, cu un iubit și nesupravegheată era de neconceput. M-am zbatut câteva săptămâni pradă îndoielii, până când mama a decis să vorbească cu Michael și să-l pună să aleagă între sabie și căsătorie, cum avea s-o facă și douăzeci și șase de ani mai târziu cu cel de-al doilea soț al meu. Am făcut socoteli pe o foaie de hârtie și am ajuns la concluzia că doi oameni doar că n-ar fi murit de foame cu salariul meu, dar merita să încercăm. Mama s-a entuziasmat imediat și s-a apucat să facă pregătiri; prima măsură a fost să vândă marele covor persan din sufragerie, declarând că o nuntă era prilejul potrivit pentru a scăpa de lucruri, iar nunta mea trebuia să fie superbă. Pe furiș, s-a apucat să adune provizii într-o odaie secretă, pentru ca măcar să nu suferim de foame, a umplut cufere cu fețe de masă, prosoape și aparate de bucătărie, s-a interesat de modalitatea de a obține un împrumut ca să ne facem o casă. Când ne-am pomenit cu hârtiile sub nas și am văzut la cât se ridica datoria, lui Michael i s-a făcut rău. Nu avea încă de lucru, iar taică-său, supărat de hotărârea grabnică, n-avea de gând să-l ajute, însă forța de convingere a maică-mii e năucitoare, așa că până la urmă am semnat hârtiile alea. Cununia civilă a avut loc la frumoasa

proprietate colonială a părinților mei într-o zi de primăvară, a fost o reuniune intimă între cele două familii, adică aproape o sută de suflete. Unchiul Ramón a insistat să-l invităm și pe tatăl meu, i se părea că nu trebuia să lipsească de la un moment așa de important, dar am refuzat, astfel că din partea tatii a venit Salvador Allende, care a semnat în registru ca martor al meu. Puțin înainte de venirea ofițerului de stare civilă, bunicul m-a tras la o parte și mi-a repetat cuvintele spuse cu douăzeci de ani în urmă mamei: „Mai e timp să te răzgândești, nu te mărita, te rog, gândește-te bine; îmi faci un semn și am eu grijă să-i trimit pe toți la plimbare, ce zici?” Căsătoria i se părea o afacere proastă pentru femei, o recomanda în schimb fără rezerve descendentei sale masculine. O săptămână mai târziu ne-am căsătorit după ritul catolic, deși eu nu eram practicantă, iar Michael era anglican, dar în mediul în care m-am născut Biserica trage ca o piatră de moară. Am intrat deci mândră la brațul unchiului Ramón, care n-a mai avut inițiative în ce-l privește pe tata până mult mai târziu, când a trebuit să-l îngropăm. În fotografiile făcute atunci părem niște copii deghizați, Michael într-un frac făcut la comandă, eu învăluită în mulți metri din țesătura cumpărată la bazarul din Damasc. Conform tradiției engleze, soacră-mea mi-a dăruit o jartieră albastră ca să-mi poarte noroc. Sub rochie îmi umplusem bustul cu spumă de poliuretan care, după prima îmbrățișare de felicitare, încă în fața altarului, s-a strivit și am apărut cu bustul concav. Jartiera mi-a căzut de pe picior în mijlocul bisericii, unde a și rămas, ca o mărturie frivolă a ceremoniei; s-a mai spart și un cauciuc al mașinii care ne ducea la petrecere, iar Michael s-a dezbrăcat la cămașă să ajute la schimbarea roții, dar nu cred că amănuntele astea au fost un semn rău.

95

Ai mei au plecat la Geneva, iar noi ne-am început viața de cuplu în casa enormă, cu chiria pe șase luni plătită de unchiul Ramón și camera plină cu cele adunate de furnicuța de maică-mea: destui saci cu grăunțe, cutii de conserve și sticle de vin pentru a rezista unui cataclism de sfârșit de lume. Oricum, soluția nu prea era practică, căci n-aveam nici mobilă pentru toate camerele, nici bani pentru încălzire, curățenie și grădină; în plus, proprietatea rămânea majoritatea timpului pustie, căci amândoi plecam dimineța, eu la slujbă, el la universitate. Întâi ne-au furat vaca, porcul, găinile și fructele din copaci, apoi au spart geamurile și ne-au luat cadourile de nuntă și hainele, în cele din urmă au descoperit intrarea secretă de la cămară și au golit-o, lăsând un bilet cu

mulțumiri în ușa, ca ironie supremă. Astfel a început seria de furturi care a dat atâta savoare vieții noastre: am făcut socoteala că hoții ne-au călcat de vreo șaisprezece ori, în toate casele în care am stat, și ne-au luat aproape totul, inclusiv trei mașini. Printr-o minune, oglinda de argint de la bunica a rămas neatinsă. Am pierdut atâtea cu ocazia acestor furturi, a divorțului și a călătoriilor, că acum dacă-mi cumpăr ceva încep imediat să mă despart de acel obiect, neștiind cât va rezista. După ce ne-am pomenit fără săpun în baie și fără pâinea din bucătărie, am decis să părăsim căsoiul decrepit și pustiit, în care păianjenii țeseau dantele pe tavan și șoarecii se plimbau cu obrăznicie. Între timp, bunicul încetase să muncească, se despărțise de oile lui și se mutase în casa dărăpănată de pe malul mării, hotărât să-și petreacă restul zilelor departe de zgomotul capitalei și să aștepte liniștit moartea cu amintirile lui, nebănuind că va mai adăsta pe lumea asta încă douăzeci de ani. Ne-a lăsat casa din Santiago, în care ne-am găsit un loc printre mobila solemnă, tablourile din secolul al XIX-lea, statuia de marmură a tinerei gânditoare și masa ovală din sufragerie pe care aluneca pe vremuri zaharnița lui Memé. N-am stat mult acolo, în lunile care au urmat ne-am construit cu curaj și credit căsuța în care mi s-au născut copiii.

Eram măritată doar de o lună când m-au apucat niște dureri ascuțite în vintre; ignorantă și speriată, am fost sigură că aveam o boală venerică. Nu știam ce putea fi, presupuneam că avea o legătură cu sexul, deci cu căsătoria. N-aveam nici curaj să vorbesc despre asta cu Michael, căci învățasem în familie și la școala englezească că subiectele legate de corp sunt de prost-gust; nici la soacră-mea nu-mi venea să mă duc după un sfat, mama era prea departe, așa că am suportat strângând din dinți până când aproape n-am mai fost în stare să merg. Într-o zi, pe când împingeam cu greu căruciorul cu cumpărături prin piață, m-am întâlnit cu mama fostei logodnice a fratelui meu, o doamnă suavă și discretă pe care abia o cunoșteam. Pancho încă mai umbla pe urmele noului Mesia și legătura amoroasă cu fata era vremelnic întreruptă; după ceva ani avea să se însoare cu ea de două ori și să divorțeze tot de două ori. Blânda cucoană m-a întrebat amabil de sănătate, dar n-a apucat să termine fraza, că m-am agățat de gâtul ei și i-am declarat fără nici un fel de introducere că aveam sifilis și că aveam să mor. Cu un calm admirabil, m-a luat de braț și m-a dus la prima cofetărie, unde a comandat cafea și prăjituri și mi-a cerut detalii legate de mărturisirea mea explozivă. După ultima înghițitură de tort, m-a dus la un prieten doctor,

care a diagnosticat o infecție a căilor urinare provocată pesemne de curentul rece din casa colonială, mi-a prescris repaus la pat și antibiotice și m-a expediat cu un zâmbet jucăuș: „Data viitoare când mai faci sifilis nu mai aștepta atât, vino să mă vezi.” A fost începutul unei prietenii necondiționate cu această doamnă, căci eu aveam nevoie de încă o mamă, iar ea avea multă dragoste de dat; așa am ajuns să-i spun Bunica Hilda și de-atunci și-a îndeplinit rolul cu lealitate.

Copiii mi-au condiționat viața, după nașterea lor n-am mai gândit în termeni individuali, sunt o parte a unui trio de nedespărțit. Acum câțiva ani am vrut să dau prioritate unui iubit, dar n-am reușit s-o fac, așa că am renunțat și m-am întors la familia mea. E un subiect despre care vom vorbi mai încolo, Paula, nu acum. Nu m-am gândit niciodată că maternitatea ar putea fi ceva optativ, o socoteam inevitabilă, ca anotimpurile. Am știut că eram însărcinată înainte ca știința s-o confirme, mi-ai apărut în vis, la fel cum s-a întâmplat mai târziu și cu fratele tău Nicolàs. E un talent pe care-l folosesc și, acum, ghicesc copiii noră-mii, pe nepotul meu Alejandro l-am visat înainte ca părinții lui să bănuiască măcar că-l zămisleră și știu că fătura ce se va naște la primăvară va fi o fetiță și se va numi Andreea, dar Nicolàs și Celia nu mă cred, au planificat o ecosonogramă și consultă liste de nume. În primul meu vis aveai doi ani și te chema Paula, erai o fetiță slăbuță cu păr negru, ochi mari și negri și privire languroasă, ca a martirilor de pe vitraliile medievale din unele biserici. Purtai un pardesiu și o pălărie în carouri, ceva asemănător ținutei clasice a lui Sherlock Holmes. În lunile următoare m-am îngurășat într-atât, încât într-o dimineață, când încercam să-mi închei pantofii, m-am rostogolit cu capul înainte și picioarele în sus, pepelele din burtă mi-a deviat centrul de gravitate, care n-a mai revenit la poziția inițială, și acum mă deplasez ținându-mă de lumea asta. Perioada în care te-am purtat în mine a fost una de fericire perfectă, niciodată nu m-am simțit într-o tovarășie mai bună. Am învățat să comunicăm în limbaj cifrat, am știut cum vei fi, te-am văzut la șapte, la cincisprezece și la douăzeci de ani, te-am văzut cu plete și râzând vesel, în blugi și-n rochie de mireasă, dar niciodată nu te-am visat ca acum, respirând printr-un tub în gât, inertă și inconștientă. Trecuseră cele nouă luni, iar tu n-aveai de gând să părăsești caverna liniștită în care stăteai, așa că medicul a luat măsuri drastice și mi-a despiciat burta ca să te aducă pe lume pe 22 octombrie 1963. Bunica Hilda a fost singura care a

stat cu mine, căci Michael făcuse temperatură de emoție, mama era în Elveția și pe socrii mei n-am vrut să-i anunț decât după ce se va fi terminat totul. Ai fost un bebeluș păros, semănai cu un pui de tatu, dar nu te-aș fi schimbat cu nimeni alta; de altfel, părul ți-a căzut repede și-a ieșit la lumină o copilă delicată și frumoasă, cu două perle în urechi, pe care mama ți le-a dăruit în virtutea unei lungi tradiții de familie. M-am întors curând la serviciu, dar nimic n-a mai fost ca înainte, jumătate din timpul, atenția și energia mea era pentru tine, dezvoltasem antene speciale pentru a ghici de departe ce-ți trebuia, mergeam la birou târându-mi picioarele, căutam pretexte ca s-o șterg, ajungeam târziu și plecam devreme, mă prefăceam bolnavă ca să stau acasă. A te vedea crescând și descoperind lumea erau lucruri de mii de ori mai interesante decât Națiunile Unite și ambițioasele sale programe menite a ameliora soarta planetei; abia așteptam ca Michael să obțină titlul de inginer și să-și poată întreține familia ca să rămân acasă cu tine. Între timp, socrii mei se mutaseră într-o casă mare la o stradă depărtare de cea pe care ne-o construiam noi și se pregăteau să-și dedice restul zilelor răsfățându-te. Aveau o concepție naivă despre viață, nu ieșiseră niciodată din micul cerc care-i ținuse la adăpost de necazuri, viitorul li se părea benefic, ca și nouă, de altfel. Dacă nu făceam nimic rău, nimic rău nu avea să ni se întâmple. Eram dispusă să devin o soție și o mamă exemplare, chiar dacă nu știam prea bine cum. Michael visa să găsească un post bun, să trăiască bine, să călătorească și, mult mai târziu, să moștenească locuința cea mare a părinților săi, unde să-și petreacă bătrânețea înconjurat de nepoți, jucând bridge și golf cu aceiași prieteni dintotdeauna.

Tata-mare n-a suportat prea mult sâcâielile și singurătatea de pe malul mării. S-a văzut silit să renunțe la băile în mare din cauza curentului glaciari Humboldt care-i fosiliza oasele, cât și la partidele de pescuit, căci rafinăria de petrol a lichidat atât peștii de apă dulce, cât și pe cei de apă sărată. Era tot mai șchiop și mai betegit, dar n-a renunțat la teoria conform căreia bolile sunt un fel de pedepse firești ale omenirii și durerea se simte mai puțin dacă o ignori. Se ținea în picioare cu gin și aspirine, pastilele homeopatice nemaiavănd efect. Nici nu era de mirare; copiii fiind, frații mei și cu mine nu rezistam tentației cutiei de lemn pline cu flacoane misterioase și nu doar că mâncam cu pumnii pilulele homeopatice, dar le și amestecam în recipientele lor. După ce a meditat

câteva luni bune în tăcere, bătrânul și-a făcut ordine în amintiri și a ajuns la concluzia că viața e o afacere bună și nu trebuie să-ți fie frică s-o părăsești. „Să nu uităm că, orice-am face, tot spre moarte ne îndreptăm”, spunea el adesea. Fantoma lui Memé se rătăcea prin cotloanele înghețate ale casei construite pentru plăcerile verii, în nici un caz pentru crivățul și ploile iernii. Colac peste pupăză, papagalul a răcit rău, nu i-au slujit la nimic nici leacurile homeopatice, nici aspirina dizolvată în gin pe care i-o dădea cu pipeta, până când a fost găsit țeapăn într-o dimineață sub balansoarul pe care-și petrecuse atâția ani insultându-ne. Tata-mare l-a trimis în gheață unui taxidermist din Santiago, care i l-a restituit după scurt timp îmbălsămat, cu penaj nou și o expresie inteligentă pe care n-o avusese defel în viață. După ce bunicul a dres tot ce era de dres în casă și s-a plictisit să tot lupte cu eroziunea implacabilă a dealului și cu invaziile de furnici, gândaci și șobolani, trecuse deja un an și era acrit de singurătate. Ca o ultimă măsură disperată împotriva plictiselii, s-a apucat să se uite la telenovele, dar viciul acesta l-a prins pe nesimțite, în scurt timp soarta personajelor rudimentare devenind mai importantă decât cea a propriilor rude. Se uita la mai multe seriale, încurca poveștile între ele, era preocupat de pasiuni și trăiri străine, moment în care și-a dat seama că sosise clipa să se întoarcă în civilizație, înainte ca bătrânețea să-i dea lovitura de grație și să-l transforme într-un moș ramolit. A revenit în capitală la timp ca noi să ne mutăm în casa cea nouă, o cabană prefabricată montată cu lovituri de ciocan de șase muncitori și încununată de o perucă de paie, care-i conferea un aer african. Mi-am reluat obiceiul de a trece pe la bunicul în fiecare zi după muncă. Învățasem să conduc și împărțeam cu Michael un automobil de plastic primitiv, cu o singură portieră și față, astfel că la deschidere se desprindeau comenzile și volanul; nu sunt o șoferiță bună, să înfrunt traficul în oul acela mecanic era sinucidere curată. Vizitele zilnice la Tata-mare mi-au dat material suficient pentru toate cărțile pe care le-am scris și le voi mai scrie; era un povestitor de forță, dotat cu un umor perfid, în stare să-ți relateze istoriile cele mai sinistre râzând în hohote. Mi-a împărtășit fără rezerve poveștile strânse în viața lui lungă, principalele evenimente istorice ale secolului, extravaganțele familiei și nesfârșitele cunoștințe dobândite din lecturi. Singurele teme interzise în prezența sa erau religia și bolile; considera că Dumnezeu nu e un subiect de discuție, iar tot ce-avea legătură cu corpul și funcțiile lui era ceva foarte privat, chiar și privitul în oglindă i

se părea o trufie ridicolă, așa că se bărbiera fără s-o folosească. În ciuda firii lui autoritare, nu era inflexibil. Când am început să lucrez în presă și-am găsit în fine un limbaj articulat pentru a-mi exprima frustrările de femeie în mijlocul unei culturi machiste, nici n-a vrut să-mi asculte argumentele, care i se păreau o aiureală și un atentat la bazele familiei și ale societății; de-abia când tăcerea care se lăsa între noi în timp ce ne beam ceaiul a început să-l deranjeze, a început să mă chestioneze destul de vag la început. Într-o zi l-am surprins frunzărind o carte, pe care parcă o știam după copertă, iar cu timpul a ajuns să accepte mișcarea de eliberare a femeilor ca pe o problemă de justiție elementară; n-a mers până la a accepta și schimbările sociale, în politică era individualist și conservator, ca și în materie de religie. Odată mi-a cerut să-l ajut să moară, moartea fiind un proces lent și neplăcut.

- Și cum o să facem? l-am întrebat amuzată, crezând că glumește.
- O să vedem atunci. Deocamdată vreau doar să-mi promiți.
- Dar e ceva ilegal, bunicule.
- Fii fără grijă, îmi asum întreaga responsabilitate.
- Păi da, dumneata ai să stai în sicriu și pe mine or să mă condamne. Să nu mai vorbim că e un păcat. Ești creștin sau nu?
- Cum poți să mă întrebi ceva atât de personal?
- Și să te omor la comandă nu e ceva și mai personal?
- Dacă n-o faci tu, care ești nepoata mea cea mai mare și singura care-ai putea să mă ajuți, atunci cine? Omul are dreptul să moară cu demnitate!

Vorbea serios. l-am promis în cele din urmă, era atât de sănătos și de zdravăn, în ciuda celor optzeci de ani ai săi, că mi-am zis că nu va trebui niciodată să-mi țin cuvântul. După două luni a început să tușească, o tuse seacă, de câine bolnav. Furios, și-a legat în jurul toracelui un ham de cal, pe care și-l strângea violent, când îl îneca tusea, ca să-și ridice plămânii, după cum mi-a explicat. A refuzat să stea la pat, convins că acesta era începutul sfârșitului - din pat în mormânt - și să vadă un medic: Benjamin Viel era prin Statele Unite, ocupat cu problema anticoncepționalelor, cei din generația lui erau morți sau ramoliți, iar tinerii erau o bandă de șarlatani îndopați cu teorii moderne. N-avea încredere decât într-un orb bătrân, care-i trăgea oasele, și în cutia cu pilule homeopatice, pe care și le administra mai mult cu speranță decât în cunoștință de cauză. A făcut febră mare, pe care a încercat s-o combată cu doze mari de gin și dușuri reci, dar câteva nopți

mai târziu a simțit un fulger care-i despica țeasta și un tunet asurzitor. Când și-a revenit, n-a mai fost în stare să se miște, jumătate din corp îi era ca de piatră. N-a îndrăznit nimeni să cheme o ambulanță: cu jumătatea de gură care mai funcționa a murmurat printre dinți că ne dezmoștenește dacă-l clintim din casă. Dar de doctor tot n-a scăpat. Cineva a sunat la urgență și, spre uimirea tuturor, a apărut o doamnă în rochie de mătase și cu un triplu colier de perle în jurul gâtului. „Îmi cer scuze, tocmai plecam la o petrecere”, a rostit ea, scoțându-și mânușile din piele de căprioară ca să examineze pacientul. Bunicul era convins că avea și halucinații, nu doar paralizie, a încercat să scape de cucoana asta care, cu o familiaritate inexplicabilă, avea pretenția să-l descheie și să-l atingă acolo unde nici un om normal la cap n-ar fi avut curajul s-o facă; s-a apărut cu slabele puteri rămase, mârâind disperat, dar zâmbetul buzelor rujate l-a înfrânt repede. Doctorița a constatat că, în afară de comoție cerebrală, bătrânul încăpățânat suferea și de pneumonie pe lângă cele câteva coaste rupte din cauza hamului. „Situația nu e deloc roz”, a șoptit ea rudelor adunate la capul patului, fără să-și dea seama că pacientul o auzise. „Vom vedea”, a spus Tata-mare cu un firicel de voce, gata să-i arate cucoanei ce plămadă de om era el. Așa am scăpat eu de o promisiune făcută prostește. Am stat lângă patul lui până au trecut zilele critice. Culcat pe spate între cearșafurile albe, fără pernă, palid și nemișcat, cu oasele feței parcă dăltuite și profilul ascetic, semăna cu un rege celt sculptat pe un sarcofag. Atentă la fiecare gest al său, îl rugam fără cuvinte să lupte mai departe și să nu se gândească la moarte. M-am întrebat adesea ce-ar fi trebuit să fac dacă mi-ar fi cerut să-l ajut să moară și mi-am dat seama că aș fi fost incapabilă să-i grăbesc sfârșitul. În săptămânile alea am înțeles cât de rezistent e omul și cum se poate agăța de viață, chiar dacă e bolnav și bătrân.

Nu după mult timp, bunicul vorbea destul de bine, se îmbrăca fără ajutor și se târa greoi până la fotoliul din salon, unde se instala cu o minge de cauciuc cu care-și exersa mușchii mâinilor, în timp ce recitea Enciclopedia pusă pe un stativ și sorbea încet pahar după pahar cu apă. Mai târziu am descoperit că de fapt nu era apă, ci gin, pe care doctorița i-l interzisese formal, dar cum părea să-i facă bine, am avut grijă să-l aprovizionez chiar eu. Îl cumpăram de la un magazin de băuturi a cărui patroană îi bântuia nopțile bătrânului concupiscent; era o văduvă coaptă cu bust energetic de soprană și fund eroic, care-l servea cu atenții datorate unui client favorit și ascundea licoarea în sticle de apă minerală, ca să n-

aibă probleme cu restul familiei. Într-o seară, bătrânul a vorbit de moartea bunicii, subiect pe care nu-l deschisese niciodată.

- E vie, pentru că n-am uitat-o nici o clipă. Vine să mă vadă.

- Vrei să spui că apare ca o fantomă?

- Îmi vorbește, îi simt respirația în ceafă, o simt în cameră. Când eram bolnav, mă lua de mână.

- Eu eram, Tată Mare...

- Auzi, nu sunt ramolit, știu că uneori erai tu. Alteori era ea.

- Nici dumneata n-ai să mori, pentru că n-o să te uit niciodată. N-am uitat nimic din tot ce mi-ai spus în toți anii ăștia.

- Dar în tine nu pot avea încredere, tu schimbi totul. Când o să mor, n-o să te mai oprească nimeni și-o să torni despre mine tot felul de minciuni, a râs el, acoperindu-și gura cu batista, căci nu-și controla încă bine mimica.

În lunile care au urmat a făcut exerciții și a ajuns să se miște iar de unul singur, și-a revenit complet și a mai trăit aproape douăzeci de ani, apucând să te cunoască, Paula. Erai singura pe care o deosebea în liota de nepoți și strănepoți, nu era un tip duios, dar îi străluceau ochii când te vedea, „fetița asta are un destin deosebit”, obișnuia să spună. Ce-ar face dacă te-ar vedea așa cum ești acum? Cred c-ar pune pe goană cu bastonul medicii și infirmierele și ți-ar smulge cu mâna lui tuburile și sondele ca să te ajute să mori. Dacă n-aș fi sigură c-ai să te faci bine, aș face-o și eu.

Azi a murit don Manuel. L-au scos pe targă pe ușa din spate și familia l-a luat să-l îngroape în satul lui. Soția și fiul său împărțiseră cu noi pe coridorul pașilor pierduți perioada cea mai rea din viața lor, spaima fiecărei vizite la Terapie Intensivă, lungile ore de așteptare, zilele și săptămânile de agonie. Într-un fel, deveniserăm o familie. Ea aduce pâine și brânză de la țară pe care le împarte cu mama și cu mine; uneori adoarme epuizată cu capul pe genunchii mei, întinsă pe scaunele din sala de așteptare; o mângâi ușor pe frunte. E o femeie scundă, îndesată și brunetă, cu chipul brăzdat de riduri aproape festive, mereu îmbrăcată în negru. Ajunge la spital, își scoate pantofii și-și pune niște papuci. După șaiszeci de ani de viață, don Manuel era tare ca un cal, dar după trei operații la stomac n-a mai suportat umilinta și a încetat să mai lupte. L-am văzut stingându-se încet. În ultimele două zile s-a întors spre perete și a refuzat capelanul, care vine des prin saloane. A murit

ținându-i pe ai săi de mână, am apucat și eu să-mi iau rămas-bun, „nu uita să te rogi Dincolo pentru Paula”, i-am reamintit în tăcere, înainte ca sufletul să i se desprindă de trup. „După ce se face bine fata, să veniți la noi la țară, aerul proaspăt și mâncarea sănătoasă precis c-or să-i facă bine Paulei”, mi-a spus văduva. Au luat un taxi care a urmat mașina ce ducea sicriul. Părea și mai mărunță, nu plângea, își ducea papucii în mână.

Zile în șir te-au deconectat perioade tot mai lungi de la aparatul de respirat, acum reziști chiar zece minute respirând singură. E o respirație lentă și scurtă, mușchii din piept se luptă cu paralizia și încep să se miște ușurel. Poate că peste o săptămână te scoatem de la Terapie Intensivă și te ducem într-un salon normal. Nu există rezerve, în afară de camera zero, unde ajung muribunzii; aș vrea să te văd într-o încăpere însorită și liniștită, cu o fereastră de la care se văd păsări și flori, cum știu că ți-ar plăcea, dar mă tem că va fi un salon comun. Sper ca mama să reziste până atunci, o văd pe punctul de a ceda.

Presimțirile cele mai rele mă cuprind noaptea, când număr orele până se aud primele zgomote ale zorilor, cu mult înainte de prima geană de soare, și abia atunci adorm adânc, ca moartă, lipită de vesta gri de cașmir a lui Willie. Mi-a adus-o la prima sa vizită, de parc-ar fi știut c-o să stăm mult timp despărțiți. Haina asta încărcată de amintiri simbolizează pentru mine aspectele magice ale întâlnirii noastre. În primele săptămâni luam niște pastile albastre, unul dintre multe și misterioasele leacuri pe care mama le prescrie la inspirație, extrăgându-le generos dintr-o sacoșă mare în care adună de-a valma medicamente din vremuri imemorabile. Odată mi-a injectat o doză dublă dintr-un tonic pentru cazuri de slăbiciune extremă, dobândit în Turcia cu nouăsprezece ani în urmă, de era să mor. Pastilele albastre mă cufundau într-o somnolență confuză, din care mă trezeam privind cruciș și-mi trebuia o jumătate de zi să mă pun în funcțiune. Ulterior am descoperit pe o străduță din apropiere o farmacie minusculă unde vindea o farmacistă lungă și uscată, îmbrăcată în negru și încheiată până la gât, căreia i-am împărtășit problemele mele. Mi-a vândut un flacon negru cu valeriană și acum visez mereu același vis, cu mici variații. Visez că sunt tu, Paula,

că am părul tău lung și ochii tăi mari, mâinile tale cu degete fine și verigheta ta, pe care mi-au dat-o la spital când te-ai îmbolnăvit. Mi-am pus-o pe deget ca să n-o pierd și n-am mai scos-o. Când ai să fii iar conștientă, am să i-o dau lui Ernesto, să ți-o pună el, exact ca la nuntă, acum ceva mai mult de un an. „Nu crezi că e o complicație prea mare să vă căsătoriți la biserică?” am întrebat atunci; mi-ai aruncat o privire severă și, pe tonul de admonestație pe care nu-l folosești niciodată cu elevii tăi, doar cu mine uneori, mi-ai răspuns că tu și Ernesto sunteți credincioși și vreți să vă pecetluiți legătura în public, pentru că în particular erați deja căsătoriți în fața lui Dumnezeu încă din prima zi în care ați dormit împreună. La ceremonie păreai o zână campestră. Familia a venit de departe ca să asiste la evenimentul de la Caracas, eu am sosit din California, cu rochia ta de mireasă în brațe, sufocată sub muntele de tul alb. Te-ai schimbat acasă la prietenul meu Ildemaro, la fel de mândru ca tatăl tău, și-ai insistat ca el să te ducă la biserică cu mașina lui veche, pe care o spălase și o ferchezuise special pentru ocazie. „Când mă gândesc la Paula, o văd numai în rochie de mireasă și cu flori pe cap”, mi-a mărturisit Ildemaro când a venit la Madrid, în primele zile ale bolii tale.

De cinci zile la spital oamenii de serviciu sunt în grevă, clădirea aduce cu o piață medievală, în curând vom fi invadați de gândaci și șobolani gata să ne transmită tot felul de boli. La intrare se adună greviștii, păziți de cordoane de ordine, surâzând camerelor de televiziune. Medici, infirmiere, pacienți în pijama și papuci, unii dintre ei în cărucior, profită de acest prilej ca să se distreze, să trăncănească, să fumeze și să bea cafea de la automat, nimeni nu se grăbește să rezolve problema, iar gunoiul se umflă precum clăbucul. Pe jos e plin de mânuși de cauciuc folosite, pahare de carton, mucuri de țigară, pete scârboase. Rudele internaților curăță prin saloane cum pot, dar gunoaietele tot pe culoar ajung, de unde sunt aduse înapoi pe tălpi. Lăzile de gunoi dau pe dinafară, prin colțuri se adună pungi mari de plastic pline ochi, băile au devenit gretoase și nu se mai pot folosi, majoritatea au fost închise, aerul duhnește a grajd. M-am interesat dacă poți fi mutată la o clinică privată; mi s-a spus că riscul deplasării e foarte mare, dar mă gândesc că cel al altei infecții e și mai mare.

- Calmați-vă, Paula se află în singurul loc curat din clădire, mă liniștește imperturbabil neurologul.

- Dar lumea aduce microbii pe tălpile pantofilor! Intră și ies pe aceleași culoare murdare!

Mama mă ia de braț, mă duce mai încolo și-mi reamintește virtutea răbdării: „E un spital public, statul n-are destul buget ca să rezolve greva, nu câștigăm nimic cu nervii, de altminteri, Paula a crescut cu apa din Chile, așa că poate rezista perfect unor bieți microbi madrileni”. Tocmai atunci infirmiera deschide ușa și anunță că ne putem vizita bolnavii; primul nume e al tău. Douăzeci și unu de pași cu halatul și apărătoarele de plastic peste pantofi, pe care personalul nu le folosește, ci le trafichează nerușinat peste muntele de gunoaie, însă trebuie să recunosc că în secția ta totul strălucește de curățenie. Ajung la patul tău cu inima în gât, ca de obicei, încă furioasă din cauza grevei. Sora din tura de dimineață, cea care plânge când îl vede pe Ernesto cum îți vorbește despre dragostea pe care ți-o poartă, vine în calea mea:

- Vești bune! Paula respiră singură! Nu mai are febră și pare mai reactivă. Vorbește-i, femeie, cred că aude...

Te-am luat în brațe, ți-am luat chipul în palme și te-am sărutat pe frunte, pe obraji, pe pleoape, te-am scuturat de umeri și te-am strigat pe nume, Paula, Paula. Și-atunci, atunci, pentru Dumnezeu, ai deschis ochii și te-ai uitat la mine!

- A reacționat bine la antibiotic. Nu mai pierde atâta sodiu. Cu ceva noroc, peste câteva zile putem s-o scoatem de aici, mă anunță laconic medicul de gardă.

- A deschis ochii!

- Asta nu înseamnă nimic, nu vă faceți iluzii. Nivelul de conștiință e zero, poate că aude, dar nu înțelege și nici nu recunoaște. Nu cred că suferă.

105

- Hai să bem o ciocolată cu briose ca să sărbătorim dimineața asta superbă, mi-a spus mama și am plecat vesele, ocolind porcăriile de pe jos.

Ai părăsit secția de Terapie Intensivă chiar în ziua în care s-a terminat greva. În timp ce o echipă în cizme și mănuși de cauciuc freca dușumelele cu dezinfectant, tu te îndreptai întinsă pe o targă, cu soțul tău ținându-te de mână, spre un salon din secția de Neurologie. Acolo sunt șase paturi, toate ocupate, un lavoar și două ferestre mari prin care se vede sfârșitul iernii, iată căminul tău până când vom putea să te ducem acasă. Acum pot sta cu tine cât vreau, dar după patruzeci și opt

de ore în care nu m-am mișcat de lângă tine mi-am dat seama că în ritmul ăsta n-aveam să rezist și că trebuia să găsec ajutor. Mama și măicuțele au făcut rost de două infirmiere, cea de zi e o fată tânără, grăsană și zâmbitoare, care cântă întruna, iar cea de noapte e o doamnă taciturnă și eficientă în uniformă scrobită. Minte ta e încă dusă, deschizi ochii și privești speriată, de parc-ai vedea fantome. Neurologul e îngrijorat, după Săptămâna Mare o să-ți facă niște investigații ca să se lămurească în legătură cu starea creierului, există aparate care pot surprinde chiar și cele mai vechi amintiri. Încerc să nu mă gândesc la ziua de mâine; viitorul nu există, obișnuiesc să spună indienii de pe podișul înalt, există doar trecutul, din care dobândim experiență și cunoștințe, și prezentul, care ține cât ai clipi din ochi, pentru că s-a și transformat în ziua de ieri. Nu ai controlul corpului, nu poți să te miști și ești zguduită de spasme violente precum o descărcare electrică, pe de o parte sunt chiar recunoscătoare faptului că ești complet inconștientă, ar fi mult mai rău dacă ai pricepe în ce hal ești. Din greșeală în greșeală, încep să învăț să am grijă de tine, la început gaura din gât, tuburile și sondele mă îngrozeau, dar încep să mă obișnuiesc, acum pot să te spăl și să schimb cearșafurile fără ajutor. Mi-am cumpărat un halat și cîpici albi ca să mă confund cu personalul și să n-am de dat explicații. Nimeni n-a auzit pe aici de porfirie și nu crede c-ai să te faci bine. „Ce drăguță e fata asta, sărăcuța, roagă-l pe Dumnezeu s-o ia mai repede”, îmi spun pacienții care mai pot vorbi. Atmosfera din salon e deprimantă, parcă e o expoziție de nebuni; într-un pat urlă o femeie-melc, care a început să se micșoreze și să se încolăcească acum doi ani, de-atunci metamorfoza asta avansează nemilos. Bărbatul ei vine după-amiază când iese de la lucru, o spală cu o cârpă udă, o piaptănă, verifică legăturile care țin fixată de pat, apoi se așază lângă ea privind-o și nu vorbește cu nimeni. În capătul opus, lângă geam, dă din picioare Elvira, o țărancă zdravănă cam de vârsta mea, absolut lucidă, dar căreia i s-au încurcat semnificațiile cuvintelor și mișcările. Are ideile limpezi, dar nu le poate exprima, vrea să ceară apă și buzele îi rostesc cuvântul „tren”, n-o ascultă nici mâinile și picioarele, se zbate ca o marionetă cu ațele încurcate. Bărbatul ei ne povestește că într-o zi, venind acasă de la lucru, a găsit-o prăvălită într-un scaun și balmăjind cuvinte incoerente. A crezut că se preface beată ca să-i distreze pe nepoți, dar orele treceau, copiii plâneau speriați și-atunci a adus-o la Madrid. Nimeni n-a reușit să stabilească un diagnostic. Dimineața vin profesori și studenți la

Medicină și o examinează ca pe un animal, o înțeapă cu ace, îi pun întrebări la care nu poate răspunde și-apoi pleacă ridicând din umeri. Fetele ei și o grămadă de prieteni și vecini vin s-o viziteze la sfârșit de săptămână, era sufletul satului. Bărbatu-său nu se clintește de lângă ea zi și noapte, o îngrijește eroic, o îndeamnă: „Hai, ce dracu', înghite supa asta sau ți-o pun în cap, mama mă-sii, femeia asta mă omoară”. Dar vorbele-i aspre sunt însoțite de gesturile și privirile cele mai blânde. Îmi mărturisește îmbujorându-se că Elvira e lumina vieții lui, fără ea nimic nu există. Percepi oare ce e în jurul tău, Paula? Nu știi dacă auzi, dacă vezi, dacă înțelegi ceva din cele ce se petrec în încăperea asta dementială, dacă știi cine sunt eu. Te uiți doar spre dreapta, cu ochii larg deschiși și pupilele dilatate pironite pe fereastra prin care se zăresc uneori porumbeii. Pesimismul medicilor și sordidul acestui salon comun îmi fac găuri în suflet. Și Ernesto e dărâmat rău, dar cel mai rău e mama.

O sută de zile. Au trecut fix o sută de zile de când ai intrat în comă. Mama e epuizată, ieri n-a fost în stare să se scoale din pat, e complet sfârșită și a acceptat în cele din urmă să se întoarcă în Chile, așa că i-am luat repede bilet și acum două ore am dus-o la avion. „Să nu-ți treacă cumva prin cap să mori și să mă lași infinit de orfană”, i-am spus la despărțire. Întorcându-mă la hotel, am găsit patul făcut, o strachină cu supă de linte și cartea ei de rugăciuni, pe care mi-o lăsase mie, așa s-a terminat luna noastră de miere. E prima dată c-am avut atâta timp să stăm împreună; o intimitate atât de profundă și de îndelungată n-am mai avut decât cu copiii mei după naștere. Cu bărbatul pe care i-am iubit, conviețuirea a fost presărată de elemente de pasiune, cochetărie sau pudoare, asta dacă n-a degenerat în dezgust; nu știu ce comod e să împărți spațiul cu o femeie. Are să-mi fie dor de ea, dar am nevoie să fiu singură și să-mi adun energie în tăcere, zgomotele spitalului m-au asurzit.

În curând va pleca și tatăl lui Ernesto, și de el o să-mi fie dor, am stat multe ceasuri cu omul acesta puternic, care știe să te îngrijească cu o delicatețe rară și să mă întrețină cu amintiri din viața lui. În timpul Războiului Civil din Spania și-a pierdut tatăl și unchiul, din toată familia au rămas în viață doar femeile și copiii. Bunicul soțului tău a fost împușcat în fața zidului unei biserici, în zăpăceala vremurilor nevastă-sa a fugit din sat fără să știe că era văduvă, cu trei copii în brațe, a făcut foamea și a trecut prin greutăți mari. A reușit să-și salveze copiii, care

au crescut în Spania franchistă păstrându-și neștirbite convingerile republicane. La optsprezece ani, tatăl lui Ernesto era student în plină dictatură a lui Franco, în toiul represiunii. Ca și frații săi, era și el afiliat în secret la Partidul Comunist. Într-o zi, o camaradă a căzut în mâinile Poliției, a fost anunțat imediat, și-a luat rămas-bun de la mamă și frați și a apucat să fugă înainte ca fata să mărturisească ceva. S-a dus mai întâi în nordul Africii, pe urmă soarta l-a adus în Lumea Nouă, pentru ca în cele din urmă să se refugieze în Venezuela, unde a muncit, s-a însurat, a avut copii și a rămas mai bine de treizeci de ani. La moartea lui Franco s-a întors în satul lui din Córdoba ca să-și caute trecutul. A reușit să dea de o parte dintre foștii camarazi și, din vorbă în vorbă, a aflat unde locuia fata aceea de demult, la care se gândise neîncetat timp de trei decenii. Într-un apartament sărăcăcios cu pereți pătați îl aștepta o femeie brodând la geam; n-a recunoscut-o, dar ea nu-l uitase și l-a primit cu brațele deschise, recunoscătoare pentru vizita asta târzie. Atunci a aflat că, în ciuda torturilor, nu spusese nimic, așa că fuga și îndelungatul său exil fuseseră inutile. Poliția nu-l căutase niciodată pentru că ea nu-l turnase. Acum e prea târziu să mai poată face ceva, și-a schimbat soarta, nu mai are rost să revină în Spania, s-a tăbăcit în pădurile amazoniene. În orele interminabile petrecute la spital îmi povestește despre drumurile lui, care străbat fluvii largi precum mările, culmi necălcate de pasul omului, văi în care diamantele țâșnesc din pământ precum semințele și unde șerpii teucid doar dacă le miroși veninul; îmi descrie triburile ce rățăcesc în pielea goală printre arbori centenari, indienii *guijaros* care-și vând femeile și fiicele ca pe vite, soldații în solda traficantilor de droguri, ticăloșii care violează,ucid și incendiază în legea lor. Într-o zi mergea prin selvă împreună cu un grup de muncitori și o caravană de catâri, își croiau drumul cu macetele prin vegetație, iar unul dintre ei a făcut un gest greșit și maceta l-a izbit în picior, producând o rană adâncă și despicându-i osul. În ciuda garoului și a măsurilor de urgență, omul se golea de sânge. Cineva a avut ideea să-l cheme pe indianul care conducea catării, un bătrân cam ciudat cu faimă de vrăjitor. Omul s-a apropiat placid, a aruncat o privire spre rană, i-a îndepărtat pe curioși și s-a apucat să intoneze niște descântece cu indiferența unuia familiarizat cu moartea. I-a făcut vânt cu pălăria ca să gonească țânțarii, a scăldat rana într-o ploaie de salivă, a trasat niște cruci în aer, îngânând mai departe ceva în limba lui. „Hemoragia s-a oprit”, mă informează tatăl lui Ernesto pe tonul cel mai firesc. Au bandajat rana oribilă cu o cârpă, au

pus rănitul pe o targă improvizată și l-au transportat ore în șir, fără să-i mai curgă nici măcar o picătură de sânge, până la primul post de ajutor, unde l-au cusut și i-au pus piciorul în atele. A rămas șchiop, dar nu și-a pierdut piciorul. Le-am spus povestea asta măicuțelor care te vizitează zilnic și n-au fost mirate, sunt obișnuite cu minunile. Dacă un indian din Amazonia poate opri un șuvoi de sânge cu salivă, știința poate face mult mai mult pentru tine, Paula. Trebuie să găsec ajutor. Acum sunt singură, zilele sunt mai lungi, nopțile mai negre. Am timp de scris din belșug, pentru că după ce am grijă de tine nu mai am nimic de făcut. Doar să-mi amintesc.

La începutul anilor șaizeci am progresat de la statisticile forestiere la începuturile mele timide în jurnalism, care m-au făcut să ajung total întâmplător la televiziune. În restul lumii se transmiteau deja programe color, însă în Chile, coada continentului american, abia făceam primii pași cu programele experimentale în alb-negru. Privilegiații posesori ai unui televizor deveniseră oamenii cei mai influenți din cartierul lor, vecinii se îngrămădeau în jurul puținelor aparate și căscau hipnotizați ochii la ecranul pe care se vedea mira și se auzea o muzică de ascensor. Stăteau cu orele cu gura căscată și ochii holbați la ecran, așteptând marea revelație care să le schimbe viața, dar nu se întâmpla nimic, doar un pătrat, un cerc și melodia aceea tâmpită. Încet-încet, am trecut de la geometria bazică la câteva ceasuri de programe didactice despre modul de funcționare a unui motor, temperamentul harnic al furnicilor și metodele de prim-ajutor, ilustrate prin respirație gură la gură făcută unui manechin palid. Ne mai fericeau și cu un program de știri lipsit de imagini, ca la radio, iar uneori cu câte un film mut. În lipsa unor subiecte mai interesante, i-au oferit șefului meu de la FAO cincisprezece minute în care trebuia să prezinte problema foametei la nivel mondial. Era epoca profețiilor apocaliptice: omenirea se reproducea necontrolat, hrana nu ajungea, pământul era secătuit, planeta urma să piară, în mai puțin de cincizeci de ani puținii supraviețuitori aveau să se sfâșie pentru ultima bucătică de pâine. În ziua programată pentru emisiune, șeful meu s-a îmbolnăvit și a trebuit să mă duc la studio să prezint scuze. „Regret”, mi-a răspuns sec producătorul, „la ora trei fix cineva din cadrul instituției trebuie să apară în fața camerei, așa am stabilit și n-am alt material ca să umplu spațiul”. Mi-am zis că dacă telespectatorii suportau pătratul și cercul și pe Chaplin în *Goana după*

aur de cinci ori pe săptămână, treaba nu era atât de gravă. M-am prezentat cu niște bucăți de peliculă tăiate cu foarfeca, în care apăreau câțiva bivoli rahitici înhămați la plug și arând solul crăpat de secetă undeva în fundul Asiei. Documentarul fiind în portugheză, am inventat un text dramatic cât de cât adecvat vitelor costelive și l-am recitat atât de emfatic, că nimeni n-a avut nici cea mai mică îndoială în legătură cu iminentul sfârșit al boilor, al orezului și al omenirii în întregul ei. Când am terminat, producătorul mi-a cerut, suspinând resemnat, să vin în fiecare miercuri și să propovăduiesc împotriva foametei; nefericitul trebuia să-și umple programul. Așa am ajuns să mă ocup de o emisiune la care făceam totul, de la scenariu până la generic. Munca la studioul TV consta în a ajunge la timp, a mă așeza în fața unei lumini roșii și a vorbi în gol; niciodată n-am fost conștientă că de partea cealaltă a luminii roșii un milion de urechi îmi așteptau cuvintele și un milion de ochi îmi judecau pieptănătura, de aici surpriza pe care am avut-o când eram salutăată pe stradă de necunoscuți. Când m-ai văzut prima dată pe micul ecran, aveai un an și jumătate, Paula, și sperietura produsă de capul maică-tii pe sticlă te-a năucit serios. Socrii mei posedau singurul televizor pe o rază de un kilometru și în fiecare seară salonul se umplea de oameni, față de care Granny se purta de parcă ar fi fost niște musafiri dragi. Își petrecea toată dimineața făcând fursecuri și învărtind maneta mașinii de făcut înghețată, iar seara spălând farfuriile și curățând gunoiul de pe podelele casei, fără ca nimeni să-i mulțumească. Am ajuns persoana cea mai importantă din cartier, vecinii mă salutau respectuos, copiii mă arătau cu degetul. Aș fi putut continua așa la infinit, dar țara s-a plictisit până la urmă de vaci famelice și orezării atacate de molimă. Între timp devenisem una dintre puținele persoane cu experiență în televiziune - foarte rudimentară, firește - și aș fi putut opta pentru alte emisiuni, dar Michael era de-acum inginer și eram setoși de aventură: voiam să călătorim înainte de a mai avea și alți copii. Am făcut rost de câte o bursă, am plecat în Europa și am ajuns în Elveția cu tine de mână: aveai aproape doi ani și erai o femeie în miniatură.

Unchiul Ramón nu mi-a inspirat nici un personaj din cărțile mele, e mult prea decent și are mult prea mult bun-simț. Romanele se fac cu nebuni și ticăloși, cu oameni chinuți de obsesii, cu victime ale implacabilelor căi ale destinului. Din punct de vedere al narațiunii, un tip inteligent și de bună-credință precum unchiul Ramón nu face doi bani, dar ca bunic e perfect, am știut asta din clipa în care și-a cunoscut

prima nepoată pe aeroportul din Geneva -, când a scos la iveală o comoară de duioșie pe care o ținuse ascunsă până atunci. Purta la gât o medalie mare prinsă de o panglică tricoloră, ți-a înmânat cheile orașului într-o cutie de catifea și ți-a urat bun-venit în numele celor patru cantoane, al Băncii Elvețiene și al Bisericii Calvine. Mi-am dat seama atunci ce mult îl iubeam pe tatăl meu vitreg și toate furiile și supărările trecutului s-au șters dintr-un foc. Purtai atunci pălăria și pardesiul de Sherlock Holmes pe care le visasem înainte de nașterea ta și pe care Bunica Hilda ți le confecționase la mașina de cusut urmându-mi întocmai indicațiile. Vorbeai corect și aveai purtări frumoase de domnișoară, așa cum te învățase Granny. Pe atunci eu lucram cu normă întreagă și habar n-aveam cum se crește un copil, lăsasem asta complet pe seama ei, iar acum constatam rezultatele splendide. Între altele, Granny a reușit și să te scape repede de scutece. Cumpăraseră două oale de noapte, una mică și una mare, pentru ea; vă așezați amândouă pe oale în salon și vă jucați de-a musafirii, până te-ai prins care era șmecheria. Cum la ea se afla singurul telefon din cartier, vecinii veneau destul de des să sune și s-au obișnuit s-o vadă pe adorabila doamnă englezoaică în fundul gol, așezată pe oală în fața nepoțicii. La rândul ei, Bunica Hilda a descoperit modalitatea de a te face să mănânci, căci erai mofturoasă ca o privighetoare. A improvizat o șa pe care a prins-o pe spatelul cătelei, o dihanie neagră și mare, rezistentă ca un măgar, pe care o călăreai în timp ce ea fugea după tine cu lingura de supă. În Europa, cele două bunici exemplare au fost înlocuite de unchiul Ramón, care te-a convins că era regele universal al Coca-Colei și că nimeni din tot universul și chiar dincolo de el n-avea voie să bea așa ceva fără autorizația sa. Învățaseși să-l chemi la telefon în franceză, să-l scoți din șediițele Consiliului Națiunilor Unite ca să-i ceri voie să bei un pahar. Tot așa te-a făcut să crezi că era și stăpânul Grădinii Zoologice, al emisiunilor pentru copii de la televizor și al celebrei fântâni arteziene din lacul Geneva. Atent la orarul acesteia, și-a cronometrat ceasul și, încrezător în punctualitatea elvețiană, se prefăcea că-l sună pe Președintele Republicii ca să ordone țâșnirea apei, după care te ducea la fereastră și se delecta cu expresia ta plină de încântare la ridicarea coloanei de apă din mijlocul lacului. Inventa pentru tine jocuri atât de suprarealiste, că ajunsese să mă tem pentru sănătatea ta mentală. Avea o cutie cu șase marionete numite condamnații la moarte, care trebuiau executați în zorii zilei următoare. Te prezentai în fiecare seară în fața tenacelui călău și

cereai îndurare, obținând astfel o amânare de douăzeci și patru de ore. Ți-a spus chiar că descindea pe linie directă din Isus Christos și ca să te convingă că purtau același nume, mai târziu te-a dus la Cimitirul Catolic din Santiago, la mausoleul lui don Jesus Huidobro. Ți-a mai spus și că era prinț, că de ziua lui de naștere lumea se îmbrățișa pe stradă în timp ce clopotele bisericilor băteau vesel anunțând vestea cea bună: „S-a născut Ramón! S-a născut Ramón!” își punea pe piept numeroasele decorații primite de-a lungul carierei diplomatice și-ți spunea că erau medalii pentru eroismul dovedit în bătăliile purtate împotriva dușmanilor regatului său. Toate le-ai crezut ani întregi, Paula.

În anul acela ne-am împărțit timpul între Elveția și Belgia, unde Michael făcea studii de inginerie, iar eu de televiziune. La Bruxelles stăteam într-un apartament mic de tot deasupra unei frizerii. Ceilalți chiriași erau niște fete cu fuste scurte, decolteu adânc, peruci în culori imposibile, care târau după ele căței flocoși cu leșă la gât. Tot timpul se auzeau muzică, gâfâieli și certuri, era un du-te-vino neîntrerupt al clienților grăbiți ai acestor doamne. Liftul se oprea chiar în fața ușii noastre, iar dacă uitam s-o încuim, ne pomeneam adesea în toiul nopții cu un tip chiar lângă patul nostru întrebând de Pinky sau de Suzanne. Bursa mea făcea parte dintr-un program pentru congolezi, față de care Belgia era îndatorată pentru numeroșii ani de colonizare brutală. Eu eram excepția, singura femeie cu piele albă între treizeci de bărbați negri. După o săptămână de umilințe mi-am dat seama că nu eram pregătită pentru o astfel de încercare și am abandonat, deși fără banii de bursă am fi dus-o extrem de greu. Directorul mi-a cerut să explic în fața clasei motivele pentru care renunțam atât de brusc, drept care n-am avut încotro și, în fața grupului compact de studenți și în franceza mrea de baltă, am spus că, în țara mea, bărbații nu intră în toaleta doamnelor descheindu-se la prohab, nu le împing ca să intre primii pe ușă, nu dau buzna ca să se așeze la masă sau să se urce în autobuz, că mă simțeam maltrată pentru că nu eram obișnuită cu asemenea purtări. Perorația mea a fost primită într-o tăcere glacială. După o lungă pauză, cineva a luat cuvântul, declarând că în țara lui nici o femeie decentă nu-și manifestă public dorința de a merge la baie, nu încearcă să intre prima pe ușă, ci merge cu trei pași în urmă bărbatului, că maică-sa și soră-sa nu stăteau cu el la masă, ci mâncau ce rămânea de la el. Că ei se simțeau în permanență jigniți din cauza mea, că nu văzuseră în viața lor o persoană mai prost educată și că, dat fiind că eram în minoritate în

grupul lor, era cazul să tac și să înghit. „E adevărat că sunt în minoritate printre voi”, am răspuns, „dar și voi sunteți una în țara asta, sunt dispusă să mă adaptez, dar trebuie s-o faceți și voi, dacă nu vreți să aveți probleme în Europa”. Era o judecată solomonică, am reușit să stabilim anumite reguli de conviețuire și am rămas. Nu se așezau lângă mine la masă sau în autobuz, dar au renunțat să năvălească peste mine în baie și să mă împingă în lături. În anul ăla, feminismul meu s-a dus dracului: pășeam modest la doi metri în spatele lor, nu ridicam nici privirile și nici glasul, intram ultima pe ușă. Într-o zi, doi colegi au venit acasă la noi să-mi ceară niște notițe; în aceeași după-amiază, administratorul clădirii ne-a avertizat că persoanele de culoare nu sunt binevenite și că făcuse o excepție pentru noi, pentru că, deși eram sud-americani, nu eram chiar bruneți. Păstrez ca amintire din aventura belgiano-africană o fotografie în care apar în mijlocul colegilor mei: printre treizeci de chipuri de abanos, mutra mea de cocă crudă aproape că nici nu se vede. Bursele noastre erau tare mici, dar Michael și cu mine eram la vârsta la care sărăcia e de *bon ton*. După mulți ani am revenit în Belgia pentru a primi un premiu literar din mâinile regelui Baudouin. Mă așteptam să dau ochii cu un uriaș cu mantie și coroană, ca în tablourile cu regi, dar am ajuns în fața unui domn mărunțel, simpatic, obosit și puțin șchiop, pe care nu l-am recunoscut. M-a întrebat amabil dacă-i cunoșteam țara și i-am povestit de perioada de studenție, când o duceam atât de greu încât nu ne hrăneam decât cu cartofi prăjiți și carne de cal. M-a privit nedumerit și mi-a fost teamă că-l jignisem. „Dumneavoastră vă place carnea de cal?” am încercat eu să dreg lucrurile.

Grație regimului alimentar și altor economii, banii ne-au ajuns cât să batem Europa din Andaluzia la Oslo într-un Volkswagen hărțuit pe care-l transformasem într-o adevărată căruță țigănească și care străbătea șoselele cu motorul tușind și cu un morman de troace pe capotă. Ne-a slujit credincios ca un dromader până la capătul călătoriei, iar când a trebuit să-l abandonăm, era în așa hal că a fost nevoie să plătim ca să-l ducă la fier vechi. Luni în șir am stat într-un cort; tu, Paula, erai convinsă că nici nu exista alt mod de viață, iar când intram într-o clădire normală, ne întrebai cum se pliază pereții ca să fie aburcați pe mașină. Am vizitat nenumărate castele, catedrale și muzee, purtându-te în spate într-un fel de rucsac și hrănindu-te cu banane și Coca-Cola. Nu aveai jucării, te jucai imitându-i pe ghizii turistici; la trei ani știai să faci deosebirea între o frescă romană și una din Renaștere. În amintirile mele

se învălmășesc ruinele, piețele și palatele din toate orașele alea, nu mai știu dacă am fost la Florența sau dacă am văzut-o doar într-o carte poștală, dacă am asistat la o coridă de tauri sau la o alergare de cai, nu reușesc să fac diferența între Coasta de Azur și Costa Brava, în zăpăceala exilului am pierdut fotografiile care dau seamă de trecerea mea prin acele locuri, astfel că felia asta din trecutul meu poate fi pur și simplu unul dintre visele care-mi deformează realitatea. Vinovată pentru asta a fost și a doua sarcină a mea, venită într-un moment nepotrivit; din cauza legănatului mașinii-căruță țigănească, a efortului de a monta și demonta cortul și a găti pe jos în patru labe, m-am îmbolnăvit. Nicolàs a fost conceput într-un sac de dormit, într-una dintre primele zile de primăvară timidă și rece, pesemne că în Bois de Boulogne, la treizeci de metri de homosexualii deghizați în fetițe care se prostituau pentru zece dolari, și la doi pași de alt cort, din care se revărsau nori de fum de marijuana și ritmuri de jazz. Cu astfel de antecedente, fiul meu ar fi trebuit să fie un aventurier sadea, dar a ajuns un tip cumsecade, care-ți inspiră încredere de la prima vedere. Încă din stadiu prenatal se acomoda fără probleme împrejurărilor, era parte integrantă a propriilor mele țesuturi, și într-un fel continuă să fie și acum; cu toate astea, chiar și în cazul cel mai bun, sarcina tot reprezintă o invazie teribilă, în tine crește mai întâi o amibă, care trece prin multiple faze de evoluție - pește, gândac, dinozaur, maimuță - până să dobândească înfățișare omenească. În timpul chinurilor tur prin Europa, Nicolàs a stat liniștit în burta mea, totuși, simpla lui prezență făcea ravagii în mintea mea. Mi-am pierdut orice interes pentru civilizațiile trecute, mă plictiseam în muzee, aveam amețeli în mașină și mâncam extrem de puțin. Cred că de aceea nu-mi mai amintesc detaliile călătoriei.

Ne-am întors în Chile în plină euforie a Democrației Creștine, un partid care promitea reforme fără schimbări drastice și care ajunsese la putere cu sprijinul dreptei, cu scopul de a evita un posibil triumf al lui Salvador Allende, de care mulți se temeau ca de Satana. Alegerile stătuseră de la bun început sub semnul unei campanii de teroare, în care dreapta era implicată încă de la începutul deceniului, când Revoluția cubaneză victorioasă declanșase un torent de speranță în toată America Latină. Afize uriașe înfățișau mame borțoase care-și apărau fiii de ghearele soldaților ruși. Nimic nou sub soare: același lucru se spusese treizeci de ani înainte, în timpul Frontului Popular, același lucru avea să

se spună mai apoi despre Allende, în timpul alegerilor din 1970. Politica de reconciliere a creștin-democraților, sprijinită de americanii de la companiile de cupru, era sortită eșecului pentru că nu satisfăcea nici stânga, nici dreapta. Proiectul agrar, pe care lumea îl poreclise „reformă de jardinieră”, împărțise ceva terenuri părăsite sau prost exploatate, însă moșiile au rămas în stăpânirea celor dintotdeauna. Nemulțumirea s-a extins, după doi ani mare parte din populație o virase spre stânga, diversele partide politice care propuneau reforme reale s-au unit într-o coaliție și, spre mirarea generală și a Statelor Unite în special, Salvador Allende a ajuns primul președinte marxist din istorie ales prin vot popular. Dar să nu anticipez, în 1966 de-abia se sărbătorea victoria Democrației Creștine în alegerile parlamentare din anul precedent și se spunea că acest partid avea să stea la guvernare încă cincizeci de ani, că stânga suferise o înfrângere de nerecuperat și că Allende era un cadavru politic. Era și epoca femeilor cu aspect de orfane nemâncate și fuste scurte până la fund. În cartierele mai sofisticate ale capitalei vedeai și câțiva *hippies* în straie indiene, cu mărgelile la gât și flori în plete, dar celor care fuseserăm la Londra și văzuserăm drogații dănțuind aproape goi în Trafalgar Square, ăștia din Chile ni se păreau jalnici. Viața mea stătea deja sub semnul muncii și al responsabilității, nimic nu era mai departe de mine decât trândăvia bucolică a Copiilor Florilor, totuși m-am adaptat imediat aspectelor exterioare ale acestui fel de cultură, pentru că rochiile largi îmi veneau mai bine, mai ales în ultimele luni de sarcină, când mă rotunjisem. Am adoptat florile nu numai în felul meu de a mă îmbrăca, dar mi-am pictat până și pereții casei și mașina cu floarea-soarelui și daliile multicolore, scandalizându-mi socrii și vecinii. Din fericire, Michael parcă era pe altă lume, ocupat cu noua slujbă de constructor și cu partidele lungi de șah.

Nicolás a venit pe lume după un travaliu dificil care a durat două zile și mi-a lăsat mai multe amintiri decât turul european de un an întreg. Parcă mă prăbușeam într-o prăpastie, tot mai repede, secundă după secundă, până când oasele mi s-au desfăcut și o forță telurică de necontrolat a aruncat afară copilul. Cu totul altfel decât când te-ai născut tu, Paula, care ai venit pe lume elegant, prin cezariană. Cu fratele tău n-a fost nimic romantic, doar efort, suferință și singurătate. Habar n-aveam că tații pot participa la eveniment, de altfel, Michael nu era chiar bărbatul ideal pentru asemenea treburi, leșină doar dacă vede un ac sau un pic de sânge. Pe atunci, nașterea mi se părea o afacere strict

personală, ca și moartea; nici nu bănuiam că-n timp ce eu mă chinuiam singură într-o cameră de spital, alte femei din generația mea nașteau acasă, înconjurate de o moașă, de bărbatul lor, de prieteni și de un fotograf, fumând marijuana și ascultând Beatles.

Nicolàs s-a născut fără nici un fir de păr, cu un corn în frunte și un braț vânat; mi-a fost teamă că, tot citind cărți SF, zămislisem o ființă de pe altă planetă, dar medicul m-a asigurat că plodul era uman. Cornul era cauzat de forcepsul cu care îl scosese, iar vineteala de pe braț a dispărut în scurt timp. Mi-l amintesc chelios multă vreme în copilărie, dar la un moment dat celulele capilare i s-or fi normalizat, căci acum are o claie de păr negru și ondulat și sprâncene groase. Nu știu dacă ai fost geloasă pe frate-tău, n-ai arătat-o niciodată, dar categoric ai fost pentru el o mamă bună. Aveați camera voastră, mică, cu personaje din povești pictate pe pereți și o fereastră prin care se vedea umbra sinistră a unui balaur care-și mișca amenințător ghearele pe timp de noapte. Veneai în camera mea târându-l pe ăla micu', n-aveai destulă putere să-l iei în brațe și nici nu puteai să-l lași singur, la cheremul monstrului din grădină. Mai târziu, după ce a priceput bazele fricii, dormea cu un ciocan sub pernă, ca să-și apere sora. Pe timp de zi, balaurul se transforma într-un cireș pașnic, de ale cărui crengi robuste vă agățați leagănul, în care vă construiați căsuțe și ale cărui fructe necoapte le mâncați la întrecere cu păsărelele, stricându-vă stomacul. Mica grădină era un univers sigur și fermecat, aveați acolo un cort în care vă jucați de-a indienii, îngropați comori și creșteți gândaci și viermi. Într-o piscină absurdă din fundul curții vă bălăceți împreună cu copiii și câinii din vecini; pe acoperiș creștea o viță sălbatică din strugurii căreia produceați un vin scârbos de acru. Acasă la socrii mei, o străduieț mai încolo, aveați la dispoziție un pod ticsit de surprize, copaci fructiferi, chifle proaspete coapte de o bunică perfectă și o gaură în gard prin care vă strecurați pe terenul de golf și umblați în voie pe proprietatea altuia. Ați crescut ascultând cântecele englezești ale lui Granny și poveștile mele. Seara, când vă culcam în paturile voastre, îmi dădeți un subiect sau prima frază și-n mai puțin de trei secunde inventam povestea potrivită; de atunci n-am mai avut parte de inspirația asta spontană, sper însă că n-a murit de tot și că va reieși la iveală cu nepoții mei.

Am auzit atât de des că în Chile trăiam în matriarhat, că aproape am ajuns s-o cred; până și bunicul și tatăl meu vitreg, seniori autoritari de tip feudal, o spun fără să se jeneze. Nu știu cine a inventat mitul matriarhatului și nici cum de s-a perpetuat mai bine de o sută de ani; poate că un călător din alte timpuri, un geograf danez sau un negustor din Liverpool în trecere pe la noi o fi constatat că chilienele sunt mai puternice și mai organizate decât majoritatea bărbaților, trăgând astfel concluzia că ele conduc, și, prin repetiție, sofismul a ajuns dogmă. Ele nu domnesc însă decât între pereții casei, și doar uneori. Bărbații controlează puterea politică și economică, cultura și moravurile, proclamă legile și le aplică după bunul lor plac, iar când presiunile sociale și aparatul legal nu reușesc să supună femeile mai independente, atunci intervine religia, cu sigiliul ei patriarhal de netăgăduit. Ce e neiertat e că mamele însele au grijă să perpetueze și să consolideze sistemul, crescând fii aroganți și fiice servile; dacă s-ar pune de acord să procedeze altfel, într-o singură generație s-ar pune capăt machismului. Secole la rând sărăcia i-a silit pe bărbați să străbată îngustul teritoriu național dintr-un capăt în altul după lucru, nu e nimic ieșit din comun ca același om care a trudit pe timp de iarnă în minele din nord să se afle pe timp de vară în valea centrală, culegând fructe, sau în sud, pe o barcă pescărească. Bărbații vin și pleacă, femeile însă nu se clintesc, sunt precum copacii înrădăcinați. Au grijă de copiii proprii și de ai altora, de bătrâni, bolnavi, urgisiți, sunt osia comunității. În toate clasele sociale, cu excepția celor privilegiate de avere, abnegația și munca reprezintă virtuțile feminine supreme; spiritul de sacrificiu e o chestiune de onoare, cu cât suferă mai mult pentru familie, cu atât sunt mai mândre. Se obișnuiesc de tinere să vadă în bărbat un copil mai tontuț, să-i ierte greșeli grave, de la beție până la violența domestică, *doar pentru că e bărbat*. În anii șaizeci, un mic grup de tinere, care avuseseră norocul să vadă lumea și dincolo de cordiliera Anzilor, a avut îndrăzneala să sfideze situația. Cât timp a fost vorba doar de plângeri vagi, n-au fost luate în seamă, dar în 1967 a apărut prima publicație feministă zguduind somnolența provincială în care vegetam. Revista a apărut ca un alt capriciu al patronului celei mai mari edituri din țară, un milionar aerian al cărui scop nu era să trezească conștiințele, departe de el gândul ăsta, ci să publice fotografiile de adolescente androgine pentru paginile de modă. Partea cu frumoasele modele și-a rezervat-o în exclusivitate,

pentru restul a căutat prin lumea lui și a fost aleasă Delia Vergara, o ziaristă proaspăt ieșită din facultate, sub al cărei aspect aristocratic se ascundeau o voință de fier și un intelect subversiv. Tipa a scos o revistă elegantă, la fel de *glamour* și de frivolă ca atâtea alte publicații din perioada aceea, însă a dedicat câteva pagini divulgării ideilor ei feministe. Și-a chemat două colege curajoase și astfel au creat un stil și un limbaj nemaivăzute până atunci în litere de tipar în țara asta. Chiar de la primul număr, revista a iscat polemici înfierbântate; tinerii au primit-o entuziast, grupurile mai conservatoare s-au ridicat în apărarea moralei, a patriei și a tradiției, pe care egalitatea sexelor precis le punea în pericol. Întâmplarea a făcut ca Delia să fi citit la Geneva o scrisoare de-a mea, pe care i-o arătase mama, aflând astfel de existența mea. Tonul anumitor paragrafe îi atrăsese atenția, iar când s-a întors în Chile m-a căutat și m-a rugat să iau parte la experimentul ei. M-a cunoscut, a constatat că n-aveam de lucru, că mai aveam puțin până să nasc, că lipsa mea de referințe era ucigătoare, că nu făcusem studii universitare, că aveam mintea plină de fantezii și că, din cauza transumanței mele școlare, făceam greșeli gramaticale grosolane, dar tot mi-a oferit o pagină, singura ei pretenție fiind să folosesc un ton ironic, căci printre atâtea articole combative era nevoie și de ceva mai ușor. Am acceptat, neștiind ce greu e să glumești la comandă. În particular, noi, chilenii, avem râsul pe buze și glumim spontan, dar în public suntem un popor de dobitoci solemn paralizați de frica de a nu fi ridicoli, ceea ce m-a ajutat, căci nu prea aveam concurență. În rubrica mea îi tratam pe bărbați drept troglodiți, bănuiesc că dacă vreun bărbat ar îndrăzni să scrie la fel de insolent despre sexul opus, ar fi linșat în piața publică de o hoardă de muieri furioase, dar pe mine nu mă lua nimeni în serios. Când au apărut primele numere cu reportaje despre anticoncepționale, divorț, avort, sinucidere și alte subiecte de nepronunțat în acele timpuri, s-a iscat un târboi monstru. Numele celor care lucram la revistă erau pe toate buzele, uneori rostite cu admirație, de obicei însă însoțite de o strâmbătură disprețuitoare. Am avut de suportat destule agresiuni, iar în anii următori toate, în afară de mine, care eram măritată cu un hibrid englez, au ajuns să se despartă de bărbații lor creoli, incapabili să admită celebritatea combativă a nevestelor.

Am avut prima bănuială despre dezavantajul sexului meu pe când eram doar o mucoasă de cinci ani și mama mă învăța să tricotez, în timp ce frații mei se jucau în plopul din curtea bunicului. Degetele mele

neîndemânatică încercau să prindă lâna pe andrele, scăpăm ochiurile, firul se încurca, transpiram de atâta concentrare, și atunci, pe deasupra, mama mi-a zis: „Stai cu picioarele lipite, ca o domnișoară”. Am aruncat cât colo lucrul de mână și-am hotărât că aveam să fiu băiat; mi-am păstrat neclintită intenția până la unsprezece ani, când hormonii m-au trădat la vederea urechilor monumentale ale primului meu amor și corpul a început să mi se modifice inexorabil. Aveam să treacă patruzeci de ani până să-mi accept condiția și să înțeleg că, străduindu-mă dublu și eforturile fiind recunoscute doar pe jumătate, dobândisem exact ceea ce reușesc uneori unii bărbați. Astăzi nu m-aș da pe nici unul, dar în tinerețe nedreptățile zilnice îmi amarau viața. Nu era vorba de o invidie freudiană, nu există nici un motiv să fii invidios pe micul și capriciosul apendice masculin, dacă aș avea unul, n-aș ști ce să fac cu el. Delia mi-a împrumutat un teanc de cărți scrise de autoare nord-americane și europene și m-a sfătuit să le citesc în ordine alfabetică, doar-doar mi s-o limpezi creierul otrăvit de fumul romantic adunate din excesul de ficțiune, și astfel am descoperit treptat modul articulat de a-mi exprima furia surdă care mă însoțise dintotdeauna. Am devenit o adversară redutabilă a unchiului Ramón, care trebuia să apeleze la toate trucurile de oratorie pentru a-mi ține piept; de-acum eu eram cea care redacta documente în trei copii pe hârtie cu antet, pe care refuza să le semneze.

Într-o seară, Michael și cu mine am fost invitați la cină la un cunoscut politician socialist, care făcuse carieră luptând pentru dreptate și egalitate pentru popor. În ochii lui, poporul era compus numai din bărbați, nici nu-i trecuse prin cap că și femeile făceau parte din el. Nevastă-sa avea un post de director într-o mare corporație și apărea în presă ca unul dintre rarele exemple de femei emancipate; nu știu de ce se măritase cu tipul acela. Invitații erau, la rândul lor, persoane publice din politică și cultură; noi doi, cu zece ani mai tineri, nu ne potriveam defel cu acel grup sofisticat. La masă, cineva mi-a laudat articolele de umor, m-a întrebat dacă n-aveam de gând să scriu și ceva serios și, într-o sclipire de inspirație, i-am spus că mi-ar face plăcere să interviewez o femeie infidelă. S-a lăsat o tăcere de gheață, comesenii și-au pironit privirile în farfurie și nu s-a mai auzit nici musca o bună bucată de vreme. În cele din urmă, stăpâna casei s-a dus la bucătărie pentru a face cafeaua și m-am luat după ea, cu pretextul că vreau s-o ajut. În timp ce așezam ceștile pe tavă mi-a spus că, dacă promit să păstrez secretul și să nu-i dezvălui identitatea, era dispusă să-mi răspundă la întrebări. A doua

zi m-am prezentat cu reportofonul la biroul ei, o încăpere luminoasă dintr-o clădire de sticlă și oțel din centru, unde domnea fără rivalități feminine într-un post important, printre o mulțime de tehnocrați în costum cenușiu și cravată în dungi. M-a primit calmă, subțire, elegantă, cu fustă scurtă și zâmbet larg, într-un taior Chanel și mai multe coliere de aur la gât, gata să-mi relateze istoria ei fără scrupule de conștiință. În luna noiembrie a acelui an, revista a publicat zece rânduri despre asasinarea lui Che Guevara, care tulburase lumea, și patru pagini cu interviul meu cu femeia infidelă, care a cutremurat blânda societate chiliană. Într-o singură săptămână, vânzările s-au dublat și am fost angajată cu normă întreagă. La redacție au sosit mii de scrisori, multe din partea unor organizații religioase și a unor ierarhi ai dreptei politice, îngroziți de exemplul rău dat de nerușinata aceea, dar și multe în care cititoarele își mărturiseau propriile lor aventuri. Astăzi e greu de imaginat că un lucru atât de banal ar putea să provoace o asemenea reacție, în definitiv, infidelitatea e la fel de veche ca instituția căsătoriei. Nimeni nu i-a iertat protagonistei că avusese aceleași motive pentru adulter ca și un bărbat: oportunitate, plictiseală, dezamăgire, cochetărie, sfidare, curiozitate. Doamna din interviul meu nu era măritată cu un bețivan violent sau cu un invalid în cărucior, nu suferea din cauza unui amor imposibil; în viața ei nu avusese loc nici o tragedie, pur și simplu, n-avea nici un motiv să-i fie credincioasă unui bărbat care o înșela la rândul său. Mulți au fost absolut îngroziți de organizarea fără fisură: închiriasse un apartament discret împreună cu două prietene, pe care îl păstrau într-o stare impecabilă și unde își aduceau iubiții câte o săptămână, pe rând, neriscând să meargă la un hotel unde-ar fi putut fi recunoscute. Nimeni nu se gândise că o femeie s-ar fi putut bucura de un astfel de confort, un apartament propriu pentru întâlniri galante era un privilegiu exclusiv masculin, exista chiar și un cuvânt franțuzesc pentru așa ceva: *garçonnière*. În generația bunicului meu acestea erau folosite printre domnișori, însă doar puțini își permiteau luxul, în general, fiecare copula cum și unde putea în funcție de venituri. Oricum, nu lipseau camerele de închiriat pentru amoruri ascunse, toată lumea știa exact cât costă și unde se aflau.

După douăzeci de ani, în timpul îndelungatului meu periplu, m-am întâlnit în alt colț de lume, departe de Chile, cu soțul doamnei în costum Chanel. Omul fusese închis și torturat în primii ani ai dictaturii militare și purta pe trup și în suflet destule cicatrici. Trăia în exil, departe de

familie, sănătatea i se șubrezi, căci frigul din carceră îi atacase oasele, dar nu-și pierduse nimic din farmec, nici din vanitatea nemăsurată. Nu mă mai ținea minte, m-a localizat doar grație interviului, pe care-l citise fascinat.

- Mereu am vrut să știu cine era femeia infidelă. Am discutat cu toți prietenii mei. Pe atunci, la Santiago numai despre asta se vorbea. Mi-ar fi făcut plăcere să vizitez apartamentul acela, cu ea și cele două prietene. Iartă-mi lipsa de modestie, Isabel, dar cred că cele trei tipe aveau nevoie de un mascul ca lumea.

- Ca să fiu sinceră, cred că nu le-a lipsit niciodată asta.

- După atâta timp, tot nu-mi spui cine era cucoana?

- Nu.

- Spune-mi măcar, o cunosc?

- Da... biblic.

Munca la revistă și, mai târziu, la televiziune a fost o țevă de eșapament pentru țicneala moștenită de la strămoșii mei; în caz contrar, tensiunea acumulată ar fi explodat și m-ar fi dus direct la balamuc. În anii aceia, în Chile, atmosfera prudentă și moralistă, mentalitatea țărănească și rigiditatea normelor sociale erau copleșitoare. Bunicul a sfârșit prin a se obișnui cu viața mea publică și nu mi-a mai aruncat articolele la gunoi, nici nu le comenta însă, dar uneori mă întreba ce părere avea Michael și-mi reamintea că trebuia să fiu recunoscătoare că aveam un soț atât de tolerant. Nu-i plăceau reputația mea de feministă, rochiile mele largi și pălăriile demodate, cu atât mai puțin vechiul meu Citroën pictat ca o perdea de baie, dar îmi ierta extravaganțele pentru că știa că în viața reală îmi îndeplineam rolul de mamă, soție și gospodină. Din plăcerea de a-mi scandaliza semenii eram în stare să defilez pe stradă cu un sutien în vârf de băț (singură, firește, căci nimeni n-ar fi avut curajul să meargă cu mine), dar în viața privată asimilasem formula fericirii eterne și domestice. Dimineața îi serveam soțului micul dejun la pat, seara îl așteptam dichisită și cu măslina pentru martini în dinți, noaptea îi lăsam pe scaun costumul și cămașa pentru a doua zi, îi lustruiam pantofii, îi tăiam părul și unghiile și îi cumpăram hainele pe neîncercate, așa cum făceam și cu copiii. Nu era doar stupizenie din parte-mi, dar și exces de energie.

Eram *hippie* doar pe dinafară, de fapt, eram o furnicuță robotitoare care muncea douăsprezece ore pe zi pentru a plăti facturile. O singură dată am încercat marijuana, oferită de un *hippie* autentic, și mi-am dat

seama că nu era pentru mine. Am fumat atunci șase țigări una după alta și nu m-a cuprins euforia halucinantă despre care auzisem vorbindu-se, ci doar durerea de cap; pragmaticele mele gene basce sunt imune la fericirea facilă a drogurilor. M-am reîntors la televiziune, de data asta cu o emisiune feministă de umor, și colaboram la singura revistă pentru copii din țară, pe care am ajuns s-o conduc după ce fondatorul ei a murit de o boală rapidă și nemiloasă. M-am distrat ani de zile făcând interviuri cu criminali, vizionari, prostituate, necrofili, saltimbanci, falși făcători de minuni, psihiatri demenți și cerșetori cu monturi false, care închiriau prunci nou-născuți ca să înmoaie sufletele miloase. Scriam rețete de bucătărie inventate la nimereală, uneori mai improvizam și horoscopul, ghidându-mă după zilele de naștere ale prietenilor. Astroloaga noastră locuia în Peru și poșta întârzia sau se mai rătăcea. Odată am sunat-o să-i spun că sosise cel pe luna martie, dar lipsea cel pe februarie, și mi-a spus să-l publicăm pe cel pe care-l aveam, care era problema, ordinea nu afectează produsul; de atunci m-am apucat să-l fabric eu însămi, cu același procent de împliniri. Sarcina cea mai grea era „Curierul inimilor”, pe care-l semnam sub pseudonimul Francisca Român. Din lipsă de experiență personală apelam la intuiția moștenită de la Memé și la sfaturile Bunicii Hilda, care urmărea toate telenovelele la modă și era o adevărată expertă într-ale inimii. Arhiva de scrisori ale Franciscăi Român mi-ar folosi la câteva volume de povestiri, dar habar n-am unde-or fi ajuns cutiile alea pline cu epistole melodramatice. Nu-mi explic cum de-mi ajungea timpul pentru casă, copii și soț, cert e că reușeam. Iar când aveam un moment liber, îmi coseam rochii, scriam povești pentru copii și piese de teatru și mențineam cu maică-mea un torent de corespondență. În tot acest timp, Michael îmi era aproape, bucur¹²² de fericirea asta fără pată în care ne instalaserăm cu convingerea îngenuă că, dacă ne vedeam de treabă, toate aveau să fie bune la infinit. Părea îndrăgostit, eu una eram cu siguranță. Era un tată îngăduitor și oarecum absent; oricum, pedepsele și recompensele erau lăsate pe seama mea, se presupunea că mamele sunt cele care trebuie să crească copiii. Feminismul meu n-a fost destul de intens ca să-mi deleg treburile casnice altora, adevărul e că nici nu-mi trecuse prin cap, credeam că eliberarea consta în a ieși în lume și a-mi asuma sarcini masculine, nu-mi venise ideea să scap de o parte din treburi. Rezultatul a fost o mare oboseală, la fel ca în cazul milioanei de femei din generația mea care acum critică mișcarea feministă.

Mobila din casă începea să dispară, înlocuită cu antichități dubioase de la Piața Persană, unde un negustor sirian schimba costumele bărbătești pe tot felul de vechituri; pe măsură ce Michael rămânea fără haine, casa se umplea de străchini ciobite, mașini de cusut cu pedală, roți de șaretă și felinare cu gaz. Socrii mei, speriați de personajele care se perindau pe la noi, făceau tot posibilul să-și protejeze nepoții de potențialele pericole. Mutra mea la televizor și numele meu în revistă erau invitații clare pentru diverse fapte trăsnite, precum un funcționar de la Poștă care era în corespondență cu marțienii sau o fată care și-a abandonat copila abia născută pe biroul meu. Fetița a stat cu noi o perioadă și eram gata s-o adoptăm, dar, într-o seară, când ne-am întors acasă, am aflat că bunicii legitimi o recuseră sub protecția Poliției. Un miner din nord, vizionar de meserie, care de atâtea catastrofe pe care le prevedea se țicnise, a dormit pe canapeaua din salon două săptămâni, până a trecut greva din Sănătate. Nenorocitul venise în capitală ca să se interneze la Spitalul de Psihiatrie chiar în ziua începerii grevei. Fără bani și necunoscând pe nimeni, dar cu capacitatea profetică intactă, ajunsese taman la una dintre puținele persoane dispuse să-l găzduiască în orașul ostil. „Tipului îi lipsește o doagă, poate să scoată un cuțit și să vă căsăpească pe toți”, ne-a avertizat extrem de nervoasă Granny. Și-a luat nepoții să doarmă la ea cât a durat șederea vizionarului, care s-a dovedit absolut inofensiv de altminteri, ba chiar aș putea spune că ne-a salvat și viața: a prezis că la primul cutremur puternic aveau să ne cadă câțiva pereți. Michael a făcut o inspecție completă și întărituri, iar când a venit cutremurul n-a căzut decât zidul din curte, care a zdrobit daliile și iepurele vecinului.

Granny și Bunica Hilda au ajutat la îngrijirea copiilor, Michael le-a dat stabilitate și o viață decentă, școala i-a educat, restul dobândindu-l prin istețime și talent nativ. Eu n-am făcut decât să-i distrez. Tu erai un copil înțelept, Paula. De mică aveai vocație pedagogică, elevi ți-au fost fratele tău, păpușile și câinii. Când nu erai ocupată cu activitățile docente, îți împărțeai timpul între jocurile cu Granny, vizitele la căminul de bătrâni din apropiere și învățatul croitoriei cu Bunica Hilda. Deși maică-mea îți trimitea rochițe superbe din Elveția, tu arătai ca o orfană în cărpele pe care ți le croiai singură. În timp ce socru-meu își folosea anii de pensie încercând să rezolve cvadratura cercului și alte probleme insurmontabile de matematică, Granny făcea cu nepoții o adevărată orgie de bunică: vă cățărați în pod ca să vă jucați de-a bandiții, vă

strecurați clandestin la club și făceați baie în piscină, organizați reprezentații teatrale caraghioase costumați în cămășile mele de noapte. Alături de adorabila ta bunică, vara făceai fursecuri, iar iarna împleteai fulare în dungi pentru prietenii de la căminul de bătrâni; mai târziu, după ce-am plecat din Chile, le-ai scris tuturor, până când ultimul dintre acești străbunici străini a murit de singurătate. Anii ăia au fost pentru noi cei mai fericiți și siguri. Și tu, și Nicolăs ați păstrat amintiri plăcute, care v-au ajutat să rezistați în perioadele grele, când îmi cereați plângând să ne întoarcem în Chile, lucru peste puțină când Granny dormea sub o tufă de iasomie, bărbatul ei rătăcea prin labirinturile demenței senile, prietenii muriseră sau se răspândiseră prin lume și pentru noi nu mai era loc în țara asta. Rămăsese doar casa. Mai e și acum acolo, neatinsă. Am fost nu demult s-o văd și m-a uimit cât e de mică, parcă e o casă de păpuși cu o perucă jumulită pe acoperiș.

Michael a dat dovadă de o lăudabilă răbdare cu mine, n-a fost afectat de bârfele și criticile pe care le iscam, nu se băga în proiectele mele, oricât de trăsnete ar fi fost, m-a sprijinit cu lealitate până și în greșeli, dar, cu toate astea, drumurile noastre se despărțeau tot mai mult. Dacă eu mă mișcăm printre feministe, boemi, artiști și intelectuali, el era prins în planuri, calcule, clădiri în construcție, partide de șah și jocul de bridge. Rămânea la birou până târziu, căci la profesioniștii chilieni e de *bon ton* să lucrezi toată ziua și să nu-ți iei concediu, contrarul indicând mentalitate birocratică și ducând la eșec sigur într-o întreprindere privată. Era un prieten și un amant bun, însă nu păstrez prea multe amintiri cu el, totul s-a decolorat precum o fotografie prost focalizată. Noi am fost educați conform tradiției după care bărbatul ține familia, iar nevasta se ocupă de cămin și de copii, dar în cazul nostru n-a ¹²⁴prea fost așa; am început să muncesc înaintea lui și plăteam mare parte din cheltuieli, apoi leafa lui se ducea pe ratele casei și pe investiții, a mea se topea în cotidian. A rămas fidel sie însuși, s-a schimbat prea puțin de-a lungul vieții, dar eu îi produceam cam multe surprize, eram veșnic pe jar, vedeam nedreptatea peste tot, aveam pretenția să schimb lumea, îmbrățișam atâtea cauze diferite că le pierdeam șirul, iar copiii trăiau într-o stare de eternă buimăceală. Zece ani mai târziu, pe când ne instalaserăm în Venezuela și ideile mele se cam duseseră pe apa sâmbetei din cauza vicisitudinilor exilului, i-am întrebat pe copiii mei - formați în perioada *hippie* și printre visuri socialiste - cum le-ar plăcea

să trăiască, și amândoi ați răspuns spontan și într-un glas: ca niște burghezi cu stare.

Unchiul Ramón și mama s-au întors din Elveția în anul în care a murit tatăl meu. Tatăl meu vitreg urcase treptele carierei diplomatice și ocupa un post important la Ministerul de Externe. Își ducea nepoții la Palatul Guvernului, spunându-le că era reședința lui privată, îi instala în sufrageria lungă a ambasadorilor, printre draperii de pluș și portretele părinților patriei, unde chelneri cu mănuși albe îi serveau cu suc de portocale. Când aveai șapte ani, a trebuit să scrii o compunere la școală despre familie: ai scris că singura ta rudă interesantă era unchiul Ramón, prinț și descendent direct al lui Isus Christos, stăpân peste un palat cu servitori în uniformă și gărzi înarmate. Profesoara mi-a dat numele unui psihiatru pentru copii, dar reputația ta a fost spălată la scurt timp după aceea; într-o zi, trebuia să te duc la dentist, dar am uitat, iar tu ai rămas să mă aștepți ore întregi în fața școlii. Învățătoarea a încercat în van să dea de taică-tău sau de mine și, în cele din urmă, a sunat la unchiul Ramón. „Spuneți-i Paulei să nu se miște din loc, vin imediat s-o iau”, a spus el; într-adevăr, după o jumătate de ceas a apărut o limuzină prezidențială cu drapel și escortă de polițiști pe motocicletă, șoferul a coborât cu șapca în mână, a deschis portiera din spate și bunicul tău a descins cu pieptul plin de decorații și mantia neagră de mare ceremonie, pe care și le luase de acasă într-o sclipire de inspirație. Ai uitat ceasurile interminabile de așteptare de atunci, nu și alaiul imperial și mutra învățătoarei, care a fost atât de uimită, că a făcut o plecăciune adâncă în fața unchiului Ramón.

Tata a murit din cauza unui atac cardiac fulminant, n-a mai avut timp să-și recapituleze motivele de grandoare sau de mizerie, un val de sânge i-a inundat cămăruțele inimii și s-a prăbușit pe stradă ca ultimul nenorocit. A fost luat de Asistența Publică și dus la morgă, unde autopsia a stabilit cauza decesului. L-au căutat în buzunare, au găsit actele, au făcut legătura cu numele meu și m-au contactat să vin să recunosc cadavrul. Auzind numele, nu mi-am închipuit că e vorba de tata, nu mă mai gândisem la el de ani de zile și nu lăsase nici un fel de urme în viața mea, nici măcar nu mai eram supărată că ne părăsise, ci m-am gândit la fratele meu, pe care-l cheamă și Tomàs și care pe-atunci umbla cu secta misterioasă a acelui Mesia argentinian. Nu mai știam nimic de el de câteva luni, astfel că sentimentul tragic tipic familiei

noastre ne-a făcut să ne gândim la ce era mai rău. Mama epuizase deja toate mijloacele de a-l localiza, începuse să creadă zvonurile după care fiul ei s-ar fi alăturat revoluționarilor cubanezi, căci ideea de a merge pe urmele răposatului Che Guevara i se părea mai suportabilă decât aceea de a-l ști hipnotizat de un șarlatan. Înainte de a pleca la morgă, l-am sunat pe unchiul Ramón și i-am spus bâlbâindu-mă că fratele meu murise. Am ajuns înaintea lui la clădirea sinistră, unde un funcționar impasibil m-a condus într-o sală rece în care era o targă pe care zăcea un trup masiv acoperit cu un cearșaf. A dat pânza la o parte și am văzut un bărbat gras, livid și gol, cu o cusătură de plăpumar peste o despicătură care ținea de la gât până la sex, pe care nu l-am recunoscut nici pe departe. După câteva clipe a ajuns și unchiul Ramón, a aruncat o privire scurtă și a declarat că era vorba de taică-meu. M-am apropiat din nou și l-am privit atent, pentru ultima dată.

În aceeași zi am aflat de existența unui frate vitreg mai mare, zămislit de tatăl meu cu altă femeie și teribil de asemănător băiatului de care mă îndrăgostisem la cincisprezece ani în orele de matematică. Am aflat și de trei copii mai mici pe care-i avusese cu o a treia nevastă și pe care, în mod ironic, îi botezase cu numele noastre. Unchiul Ramón s-a ocupat de ceremonia funerară și a redactat un act prin care noi renunțam la orice moștenire în favoarea celeilalte familii; Juan și eu am semnat pe loc și am falsificat semnătura lui Pancho ca să nu pierdem timpul. A doua zi mergeam în urma sicriului acelu necunoscut pe o alee din Cimitirul General; nimeni altcineva n-a mai venit la înmormântarea modestă, tata avea foarte puțini prieteni. N-am avut nici un contact cu frații mei vitregi. Când mă gândesc la tata, singura imagine care-mi vine în minte e cadavrul inert din sala înghețată a morgii.

126

Cadavrul tatei n-a fost primul pe care-l vedeam de aproape. De departe mai zărisem trupuri aruncate în stradă în războiul din Liban și într-un început de revoluție în Bolivia, dar păreau mai curând marionete decât oameni, pe Memé nu mi-o amintesc decât în viață, iar de la unchiul Pablo n-a mai rămas nici urmă. Singurul mort real și prezent din copilăria mea l-am văzut când aveam opt ani, iar anumite împrejurări l-au făcut de neuitat.

În noaptea aceea de 25 decembrie 1950 am rămas trează cu orele, cu ochii deschiși, în întunericul plin de zgomote din casa de pe malul mării. Frații mei și cu mine aveam paturile în aceeași cameră, prin

pereții subțiri auzeam respirația celor ce dormeau în celelalte încăperi, zumzetul constant al frigiderului și mersul furiș al șoarecilor. Am vrut de mai multe ori să mă scol și să ies în curte ca să mă răcoresc în briza salină, dar n-am făcut-o din cauza gândacilor care zburau orbește. Întinsă între cearșafurile jilave de umezeala permanentă, îmi pipăiam corpul uimită și terorizată, iar imaginile acelei după-amieze de revelație se succedau precum rafalele prin fața geamului luminat de lună. Mai simțeam încă gura umedă a pescarului pe gât, îi mai auzeam și acum glasul în urechi. Vuietul surd al oceanului ajungea până în casă, din când în când trecea o mașină și lumina farurilor mătura repede draperiile. Inima îmi bătea ca un clopot, simțeam în piept o piatră de mormânt, o gheară mi se urca în gât și mă sufoca. „Diavolul apare noaptea în oglindă...” Nu era nici una în camera asta, singura era una destul de pătată în baie, unde se ruja mama, numai că era prea înaltă pentru mine; dar Necuratul nu sălășluiește doar în oglinzi, îmi spusese Margara, el umblă și prin întuneric, vânând păcatele oamenilor, și se vâra în trupul fetelor rele ca să le roadă măruntaiele. Mă atingeam în locul unde mă atinsese el, și-mi retrăgeam mâna speriată, neînțelegând amestecul de silă și plăcere tulbure. Simțeam din nou atingerea degetelor aspre și puternice ale pescarului, atingerea obrazului neras, mirosul și greutatea sa, obscenitățile susurate în urechi. Precis că-mi ieșise pe frunte semnul păcatului. Cum de nu-l văzuse nimeni? Ajungând acasă, n-avusesem curaj să mă uit în ochii mamei sau ai bunicului, mă ascusesem de Margara, le spusese că mă doare burta și mă dusesem devreme la culcare, după ce stătusem mult sub duș și mă frecasem îndelung cu săpunul albastru de rufe, deși nimic nu-mi putea spăla petele. Eram murdară, întinată pe vecie... Cu toate astea, ~~n~~ nu-mi trecea prin minte să nu dau ascultare cererii bărbatului, să nu mă întâlnesc a doua zi cu el pe drumul cu mușcate și să nu-l urmez în pădure, chiar dacă aveam să mor. „Dacă află bunicul tău, mă omoară”, mă avertizase. Tăcerea mea era sfântă, eram răspunzătoare pentru viața lui. Apropierea acestei întâlniri, a doua, mă umplea de groază, dar și de fascinație; oare ce era dincolo de păcat? Orele treceau fioros de încet, ascultam respirația regulată a fraților și verilor mei și număram clipele rămase până la răsăritul soarelui. De cum aveam să iasă primele raze puteam să sar din pat și să ies afară, gândăceii zburători se ascundeau. Mi-era foame, nu mă gândeam decât la castronul cu mâncare și la fursecurile din bucătărie, mi-era frig, trăgeam păturile groase pe mine,

dar mă sufocam imediat de febra amintirilor interzise și delirul anticipativ.

A doua zi în zori, în timp ce toți dormeau încă, m-am sculat fără să fac zgomot, m-am îmbrăcat și am ieșit în curte, am ocolit casa și am intrat în bucătărie prin spate. Oalele de fier și aramă atârnavă la locul lor pe pereți, pe masa de granit cenușiu erau o găleată cu apă de mare plină cu scoici proaspete și o pungă cu pâine din ziua anterioară. Mi-am tăiat o bucată de brânză și una de peltea de gutui și am ieșit în drum să mă uit la soarele care se ițea peste deal ca o portocală incandescentă. Am luat-o spre gura râului, unde era sălașul micii comunități de pescari, dar nu era nici țipenie de om. Am trecut de Biserică, de Poștă și de magazin, am lăsat în urmă așezarea de case noi și identice, cu acoperiș de zinc și terase de lemn care dădeau spre mare, hotelul unde tinerii se duceau seara să danseze pe ritmuri vechi, căci cele noi încă nu ajunseseră aici; am străbătut strada comercială lungă, cu gheretele unde se vindeau fructe și legume, farmacia, prăvălia de țesături a turcului, chioșcul de ziare, barul și biliardul, fără să văd pe nimeni. Am ajuns în zona pescarilor, la colibe lor de lemn și barăcile rudimentare unde vindeau fructe de mare și pește, la năvoadele puse la uscat ca niște superbe pânze de păianjen, la bărcile întoarse cu burta în sus pe nisip, așteptându-și stăpânii să se trezească din beția de Crăciun și să iasă din nou în larg. Am auzit glasuri și am zărit un grup strâns la una din ultimele căsuțe, acolo unde râul se varsă în mare. Soarele se ridicase și îmi umbla pe umeri cu furnicături calde. Am luat ultima îmbucătură de brânză și dulceață și m-am apropiat tiptil de oamenii adunați acolo, dar n-am putut pătrunde printre ei, m-au împins afară. Au apărut doi carabinieri pe bicicletă, unul a scos un șuierat, celălalt a strigat la oameni să se deoparte, ce naiba, a venit legea. Cercul s-a desfăcut și l-am zărit pe pescar zăcând pe nisipul întunecat de pe malul apei cu fața în sus, brațele întinse, purtând aceiași pantaloni negri, aceeași cămașă albă și aceleași espadrile de cauciuc din ziua precedentă, când mă dusese în pădure. Un polițist a spus că primise o lovitură în cap și atunci am văzut pata de sânge uscat de pe ureche și gât. Am simțit că îmi explodează ceva în piept, în gură mi-a venit un gust de fructe acre, am căzut în genunchi și am vărsat pe nisip un amestec de brânză, peltea de gutui și vină. „Ce caută aici fetița asta?” a strigat cineva, o mână a încercat să mă ia de braț, dar m-am ridicat și am rupt-o la fugă, cuprinsă de disperare. Am alergat cu o durere ascuțită în coaste și un gust amar în

gură și nu m-am oprit decât când am văzut acoperișurile roșii ale casei, atunci m-am prăbușit pe marginea drumului, sub arbuști. Cine mă văzuse în pădure cu pescarul? Cum prinsese de veste Tata-mare? Nu eram în stare să gândesc, singurul lucru cert era că omul acela n-avea să mai intre niciodată în ocean să caute fructe de mare, că era mort pe nisip, plătind crima amândurora, că eram liberă și nu mai trebuia să merg la întâlnire, că n-avea să mă mai ducă în pădure. Am stat mult timp auzind zgomotele casei, servitoarele care pregăteau micul dejun, glasurele fraților și verilor mei. A trecut zdrăngănind din blide căruțul lăptarului, a apărut pe bicicletă omul cu pâinea, Margara a ieșit bombănind să se ducă la cumpărături. M-am strecurat în curtea cu hortensii, m-am spălat pe față și pe mâini la izvorul care venea de pe deal, mi-am netezit părul și am intrat în sufragerie, unde bunicul se instalase deja cu ziarul deschis și cafeaua cu lapte fierbinte în față. „Ce te uiți așa la mine?” mi-a zis zâmbind în loc de bună dimineața.

După două zile, când medicul legist le-a dat voie, s-a făcut priveghiul pescarului în casa lui modestă. Tot satul, inclusiv turiștii, s-au perindat să-l vadă, rareori se întâmpla ceva interesant și nimeni nu voia să piardă noutatea unui asasinat, unicul înregistrat în memoria localității de când isprava cu pictorul crucificat. Pe mine m-a dus Margara, deși mama pretindea că era un spectacol morbid, pentru că Tata-mare - care a plătit înmormântarea - spusese că moartea e ceva natural și e bine să te obișnuiești din vreme cu ea. Pe înserat am urcat dealul și am ajuns la o casuță de lemn împodobită cu ghirlande de hârtie, un drapel chilian și umile buchete de flori din grădinile învecinate. Chitarele dezacordate tăcuseră, asistența amețită de vinul la litru dormita pe scaune de paie așezate în cerc în fața sicriului, 129Jadă grosolană din lemn de pin negeluit, cu patru lumânări în colțuri. Mama lui, în doliu, se ruga în șoaptă, suspina și blestema în timp ce puneau lemne pe foc sub un ceainic înnegrit de funingine. Vecinele serveau cești cu ceai, frații mai mici, cu părul lipit de cap și încălțați cu pantofii de duminică, se fugăreau prin curte printre găini și câini. Pe o comodă descleiată era fotografia pescarului în uniformă militară, peste care era petrecută o panglică neagră. Toată noaptea rudele și prietenii aveau să privegheze cadavrul, zdrăngănind fals la chitară, mâncând ce le aduceau femeile de la bucătărie și amintindu-și de răposat cu limba încleiată a bețivilor. Margara a înaintat mârâind printre dinți și trăgându-mă de braț, căci rămâneam în urmă. Ajunse în fața sicriului, m-a obligat să

spun un Tatăl Nostru, pentru că sufletele celor uciși nu-și găsesc în veci odihna și vin noaptea să-i bântuie pe cei vii. L-am descoperit pe cel ce mă pipăise cu trei zile în urmă în pădure întins pe un cearșaf alb. L-am privit mai întâi cu o teamă viscerală, apoi cu curiozitate, încercând să-l recunosc, dar degeaba. Acel chip nu era cel al păcatelor mele, ci o mască lividă cu buzele date cu roșu, cu părul pieptănat cu cărare la mijloc și încleiat de briantină, cu vată în nări și o batistă legată pe sub fălci.

După-amiaza spitalul se umple de lume, dar sâmbăta și duminica dimineța pare de-a dreptul pustiu. Ajung când e încă întuneric, cu toată oboseala adunată de peste săptămână, mă surprind târându-mi extenuată pașii și geanta. Străbat eternele culoare pustii, bătăile inimii parcă produc ecou, am impresia că merg în sens contrar, că nu înaintez, că stau pe loc, tot mai ostenită. Șoptesc formule magice inventate de mine pe măsură ce mă apropii de spital, de lungul coridor al pașilor pierduți, de salonul și de patul tău, inima mi se strânge de spaimă. Ești un fel de bebeluș mare, Paula. De două săptămâni ai ieșit de la Terapie Intensivă și nu prea sunt schimbări. Ai ajuns în salonul comun încordată și parcă speriată, treptat te-ai liniștit, dar încă nu se văd semne de inteligență, stai tot cu privirea fixă spre geam, nemișcată. Încă n-am disperat, cred că, în ciuda pronosticurilor nefaste, ai să te întorci la noi și, chiar dacă n-ai să mai fii femeia sclipitoare și grațioasă care ai fost, o să duci poate o viață aproape normală și fericită, o să am eu grijă de asta. Cheltuielile au explodat, trec pe la bancă, schimb bani care se topesc atât de repede că nici nu-mi dau seama, prefer însă să nu fac socoteala, nu e momentul să fiu calculată. Trebuie să găsesc un fizioterapeut, pentru că serviciile spitalului sunt reduse la minimum; uneori trec pe la tine două fete cu capul în nori care-ți mișcă fără chef brațele și picioarele preț de zece minute, conform instrucțiunilor vagi ale unui mustăcios energic ce pare a fi șeful lor și care te-a văzut o singură dată. Sunt mulți pacienți și puține resurse, așa că îți fac eu însămi exercițiile. De patru ori pe zi îți silesc corpul să se miște, încep cu degetele de la picioare, unul după altul, apoi merg în sus, încet și cu efort, căci nu e ușor să-ți desfac mâinile, să-ți îndoi genunchii și coatele; te așez în fund și te bat pe spate ca să-ți curăț plămâni, îți umezesc cu picături de apă vâgăuna aspră din gât, căci aerul e prea uscat din cauza caloriferului, lupt împotriva malformațiilor legându-ți cărți pe etichetele picioarelor cu o fașă, îți pun

între degetele de la mână bucăți de cauciuc ca să nu se chircească, încerc să-ți țin capul drept cu ajutorul unui colier improvizat dintr-o perniță de voiaj și bandă adezivă, însă toate mijloacele astea de urgență sunt jalnice, Paula, trebuie să te duc cât mai curând într-un loc unde să primești ajutor adevărat, se spune că acum recuperarea face minuni. Neurologul îmi spune să am răbdare, că încă nu se poate să fii mutată în alt loc, în nici un caz nu se pune încă problema să străbat cu tine în avion o jumătate de lume. Toată ziua și o bună parte din noapte sunt la spital, m-am împrietenit cu bolnavii și cu rudele lor. Elvirei îi fac masaj și suntem pe cale să inventăm un limbaj gestual ca să ne înțelegem, dat fiind că o trădează cuvintele; celorlalți le spun povești, primind în schimb cafea din termos și sendviciuri cu jambon aduse de acasă. Femeia-melc a fost mutată în camera zero, i se apropie sfârșitul. Bărbatul Elvirei îmi tot repetă că „fata dumitale pare că s-a mai deșteptat”, dar îi citesc în ochi că nu crede nici el ce spune. Le-am arătat poze de la nuntă și le-am povestit viața ta, acum te cunosc bine și își ascund lacrimile când Ernesto vine la tine și-ți vorbește la ureche și te îmbrățișează. Bărbatul tău e la fel de epuizat ca și mine, are cearcăne vinete sub ochi, a slăbit și hainele atârână pe el.

Willie a venit iar, încearcă s-o facă des pentru a ușura lunga despărțire ce pare să se eternizeze. Acum patru ani, când ne-am unit viețile, ne-am promis să nu ne despărțim niciodată, dar uite că viața a avut grijă să ne strice planurile. Bărbatul ăsta e forță pură, are tot atâtea defecte precum calități, îngHITE parcă tot aerul din jur, mă anihilează, dar ce bine-mi face să fiu cu el! Cu el dorm fără coșmaruri, anesteziată de siguranța și căldura corpului său. Dimineața îmi aduce cafeaua la pat, mă obligă să mă mai odihnesc o oră și se duce la spital s-o înloquiască pe infirmiera de noapte. Intră în salonul comun în blugii lui decolorați, cu cizmele de tăietor de lemne, haina de piele neagră și o bască identică cu cea pe care-o purta bunicul, pe care și-a cumpărat-o în Piaza Mayor; în ciuda costumației, parcă e un marinăr genovez de pe vremuri, tot timpul mă aștept c-o să-l oprească cineva pe stradă să-l întrebe despre rutele de navigație spre Lumea Nouă. Salută pacienții într-un jargon cu accent mexican, se așază lângă patul tău, îți mângâie mâinile și-ți spune, sub privirile uluite ale bolnavilor, ce vom face când vei veni în California. Nu reușește să-și ascundă îngrijorarea, în meseria lui de avocat i-a fost dat să vadă nenumărate accidente și speranța că te vei

recupera e minimă, drept care încearcă să mă pregătească sufletește pentru ce e mai rău.

- O s-o îngrijim noi, sunt atâtea familii care fac asta, n-o să fim singurii, iubind-o și îngrijind-o pe Paula vom avea un scop nou, vom învăța o altă formă de fericire. Noi o să ne vedem de viața noastră, o s-o luăm cu noi peste tot, care e problema? Îmi zice cu pragmatismul lui generos și cam naiv care m-a sedus atunci când l-am cunoscut.

- Nu! N-am de gând să-ți ascult profețiile nefaste spun fără să realizez că am spus-o țipând. Paula o să se facă bine!

- Ești obsedată, nu vorbești decât despre ea, te gândești doar la asta, alergi pe buza unei prăpăstii și nu te mai poți opri. Nu mă lași să te ajut, nu vrei să mă asculți... Trebuie să pui puțină distanță emoțională între voi două, altfel înnebunești. Dacă te îmbolnăvești și tu, cine-o să aibă grijă de fiică-ta? Te rog, lasă-mă să te ajut...

Vrăjitorii apar pe seară, habar n-am cum au ajuns aici, sunt chitiți să-ți transmită energie și sănătate. În viața de zi cu zi sunt funcționari, tehnicieni, oameni obișnuiți, dar în timpul liber studiază științele ezoterice și sunt convinși că pot vindeca prin puterea lor de convingere. Mă asigură că pot reîncărca bateriile trupului tău bolnav, că spiritul tău crește, se reînnoiește și din imobilitate va ieși la lumină o femeie nouă și mai bună. Îmi spun că nu trebuie să te privesc cu ochi de mamă, ci cu ochiul de aur, atunci te voi vedea în alt plan, plutind calmă deasupra spaimelor și mizeriilor acestui salon de spital; pe de altă parte, mă sfătuiesc să fiu pregătită, căci dacă ți-ai împlinit soarta pe această lume și ești gata să pleci în lunga călătorie a sufletului, n-ai să te mai întorci. Fac parte dintr-o organizație mondială și intră în contact cu alți vindecători ca să-ți transmită putere, tot așa cum măicuțele sunt în legătură cu alte congregații și se roagă pentru tine, pretind că recuperarea ta ține de voința ta de a trăi, că decizia ultimă e în mâinile tale. Nu mă încumet să comentez chestiile astea cu familia mea din California, sunt convinsă că nu i-ar vedea cu ochi buni pe doctorii ăștia spirituali. Nici Ernesto nu e de acord cu invazia asta de vindecători, nu vrea ca nevastă-sa să se dea în spectacol, dar eu cred că nu-ți fac nici un rău, nici măcar nu-ți dai seama că sunt aici. La ceremonii participă și măicuțele: sună din clopoțele tibetane, aprind tămâie și se roagă zeului lor creștin și întregii curți celeste, în timp ce ceilalți bolnavi asistă destul de rezervați la spectacol. Nu te speria, Paula, nu dănțuiesc cu pene în cap și nici nu decapiteză cocoși ca să te stropească cu sângele lor, îți

fac doar puțin vânt ca să îndepărteze energia negativă, apoi își pun mâinile pe trupul tău, închid ochii și se concentrează. Îmi cer să-i ajut, să-mi imaginez o rază de lumină care pătrunde în capul meu, trece prin mine și-mi iese din mâini către tine, să te vizualizez sănătoasă și să nu mai plâng, pentru că tristețea contaminează aerul și zăpăcește sufletul. Nu știu dacă toate astea-ți fac bine, un lucru e însă cert: atmosfera din salon s-a modificat, suntem mai veseli. Ne-am propus să ținem tristețea sub control, căutăm la radio programe de *sevillanas*, ne servim reciproc cu prăjituri și rugăm vizitatorii să nu afișeze o mutră lungă. S-a prelungit și ora de povești, nu mai sunt singura care vorbesc, participă cu toții. Cel mai vorbăreț e soțul Elvirei, are un repertoriu infinit de întâmplări, ne povestim viața pe rând, când epuizăm amintirile personale ne apucăm să inventăm, tot adăugând amănunte și dând frâu liber imaginației ne-am perfecționat: vin acum să ne asculte și pacienți din alte saloane.

În patul unde stătuse femeia-melc e acum o pacientă nouă, o fată brunetă, plină de vânătași și tăieturi, care a fost violată într-un parc de patru descreierați. E în carantină, personalul o atinge doar cu mănuși, dar noi am integrat-o în familia asta ciudată, o spălăm, îi dăm să mănânce ca unui copil mic. Inițial, credea că ajunsese într-o casă de nebuni și tremura toată, cu cearșaful tras peste cap; treptat însă, printre clopoței tibetani, cântece la radio și confidențe generalizate, și-a recăpătat voia bună și a început să zâmbească. S-a împrietenit cu măicuțele și cu vindecătorii, mă roagă să-i citesc cu glas tare bârfele despre capetele încoronate ale Europei și actorii de cinema, pentru că ea încă nu-și poate ridica capul. Vizavi de patul Elvirei stă o pacientă recent adusă de la secția de Psihiatrie, o cheamă Aurelia și așteaptă să i se facă o operație pe creier, are o tumoră care-i provoacă convulsii dese. În dimineața operației s-a îmbrăcat și s-a machiat atent, s-a despărțit de fiecare cu o îmbrățișare caldă și a plecat. „Baftă, o să ne gândim la tine, curaj”, îi spuneam în timp ce se depărta pe culoar. Când au venit cu targa s-o ducă la blocul operator, ia-o de unde nu-i, coborâse în stradă și s-a mai întors abia după două zile, când poliția se plictisise s-o mai caute. A fost fixată altă zi pentru operație, dar nici atunci n-au apucat să i-o facă, pentru că Aureliei i-a rămas în gât o bucătoaie de jambon afumat pe care-l adusese pe ascuns și anestezistul a declarat că nici mort nu se bagă în asemenea condiții. Acum chirurgul a plecat în concediu de Paști și cine știe când se va mai găsi un loc la Chirurgie, deocamdată

prietena noastră e la adăpost. Își punea boala pe seama faptului că bărbatul ei e *imponent*, iar din gesturile ei deducem că vrea să spună *impotent*. „Lui nu-i funcționează scula și mie vor să-mi deschidă țeasta”, suspină resemnată, „dacă el ar putea, aș fi fericită și nici nu mi-ar păsa de boală, dovada e că crizele au început chiar în luna de miere, când nenorocitul ăsta era mai interesat de meciul de box de la radio decât de cămașa mea de noapte cu pene de lebădă la decolteu.” Aurelia cântă și dansează flamenco, vorbește în versuri cu rimă și dacă nu sunt atentă te stropește cu parfum de liliac și vrea să te rujeze cu rujul ei, Paula. Râde deopotrivă de medici, măicuțe și vrăjitori, socotindu-i o bandă de măcelari. „Dacă până acum fata nu s-a făcut bine cu dragostea mă-sii și a lui bărbat-su, înseamnă că n-are leac”, îmi spune. În timpul ăsta, Poliția o ia la întrebări pe fata violată, dar după cum se poartă cu ea s-ar părea că n-a fost victima, ci autoarea delictului: „Ce căutai la zece seara singură prin cartierul ăla? De ce n-ai țipat? Erai drogată? Așa-ți trebuie dacă o cauți cu lumânarea, nu te mai plânge.” Aurelia e singura din salon care are curaj să-i înfrunte, se proțăpește în fața lor cu mâinile în șold și îi ceartă: „Doar pentru asta sunteți plătiți, ce dracu', tot femeile trebuie să tragă ponoasele?” „Taci, cucoană, că nu e treaba dumatăle”, răspund ei indignați, dar ceilalți aplaudăm, când o apucă, Aurelia e de o luciditate uluitoare. Ține sub pat trei valize cu rochii de femeie de stradă, se schimbă de câteva ori pe zi, se fardează gros și-și tapează părul care seamănă cu un tort de cărlionți oxigenați, iar la cea mai mică provocare se despoaie ca să ne arate cărnurile ei renaștentiste, ne somează să-i ghicim vârsta și să-i admirăm talia, la fel de subțire ca în tinerețe, e o moștenire de familie, spune că maică-sa era și ea o frumușețe. Pe urmă adaugă acru că degeaba are atâtea calități, dacă băștu-său e un eunuc. Omul vine s-o viziteze, stă plictisit pe un scaun în timp ce ea-l insultă și noi ceilalți, ne străduim din răspuțeri să ne facem că plouă.

Willie face demersuri să te mutăm, Paula, avem nevoie de mai multă știință și de mai puține exorcisme, eu încerc să-i conving pe medici să te lase să pleci și pe Ernesto să accepte situația. Nu vrea să se despartă de tine, dar nu există alternativă. De dimineață au venit cele două fete de la recuperare și au hotărât să te ducă prima dată la sala de gimnastică de la parter. Eram pregătită în halatul meu alb și le-am însoțit, împingându-ți scaunul cu roțile, e atâta lume aici și atâta timp de când mă văd pe culoare că nimeni nu se îndoiește că n-aș fi infirmieră.

Șefului de tură i-a fost de-ajuns o privire sumară pentru a hotărî că n-aveau ce face pentru tine: „nivelul de conștiință e zero, nu ascultă de nici un fel de comenzi și are și o traheotomie deschisă, nu-mi asum răspunderea în astfel de condiții”. Asta mă face să vreau să te scot cât mai curând din acest spital și din Spania, cu toate că nu sunt în stare să-mi imaginez călătoria; dacă drumul cu liftul între două etaje e o treabă care necesită o adevărată strategie militară, douăzeci de ore de zbor între Madrid și California sunt ceva de neconceput, dar am să găesc eu formula s-o fac. Am făcut rost de un scaun cu rotile și, ajutată de soțul Elvirei, te-am așezat legată de spătar cu un cearșaf răsucit, pentru că te prăbușești de parcă n-ai avea oase, te-am dus la capelă câteva minute, apoi pe terasă. Aurelia a venit cu mine, într-un capot de catifea albastră care-o face să semene cu o pasăre a paradisului; pe drum se strâmba la curioșii care se holbau ochii la tine, adevărul e că arăți jalnic, Paula. Te-am instalat în fața parcului, printre zecile de porumbei care veneau să ciugulească firimituri de pâine. „Ia s-o înveselesc un pic pe Paula”, a spus Aurelia și-a început să cânte și să se răsucescă cu atâta foc, că s-a adunat lumea. Deodată ai deschis ochii, mai întâi încet, copleșită de lumina soarelui și de aerul proaspăt de care fusesseși atâta vreme lipsită, iar când privirea ți s-a obișnuit, în fața ta era matroana dolofană și albastră care dansa cu entuziasm o *sevillana* într-un vârtej de porumbei speriați. Ai ridicat sprâncenele a mirare și nu știu ce-a fost atunci în mintea ta, dar ai început să plângi cu multă tristețe, neputință și frică. Te-am luat în brațe, ți-am explicat ce se întâmplase, acum nu poți să te miști, dar încet-încet o să-ți revii, nu poți vorbi pentru că ai o gaură în gât și aerul nu-ți ajunge în gură, dar când o vor închide, o să ne povestim totul, deocamdată tot ce ai de făcut e să respiri adânc, 135 și-am mai spus că te iubesc mult, Paula, că n-am să te las niciodată singură. Treptat, te-ai liniștit, mă priveai ținută și cred că m-ai recunoscut, sau poate doar mi-am imaginat. Aurelia intrase între timp într-una dintre crizele ei, și așa s-a terminat prima aventură în scaunul cu rotile. După părerea neurologului, plânsul nu înseamnă nimic, nu înțelege de ce rămâi în aceeași stare, se teme de o deteriorare cerebrală și îmi spune că săptămâna care vine vrea să-ți facă o serie de analize. Nu mai vreau analize, nu vreau decât să te înfășor într-o pătură și să fug cu tine în brațe în celălalt capăt al lumii, unde te așteaptă o familie.

Stranie experiență de imobilitate. Zilele se măsoară bob cu bob într-o clepsidră cu nisip răbdător, trec atât de încet că le pierd din calendar, mi se pare că mă aflu dintotdeauna în orașul acesta hibernal, printre biserici, statui și bulevarde imperiale. Recursul la magie e inutil; mesaje într-o sticlă aruncată în mare cu iluzia că vor fi găsite pe malul celălalt și cineva va veni să ne salveze, dar până acum nici un răspuns n-a venit. Mi-am petrecut patruzeci și nouă de ani luptând pentru carieră, acțiune și luptă, trei țeluri pe care nu mi le amintesc, urmărind ceva lipsit de nume și care se afla tot mai departe. Acum sunt silită să stau și să tac; oricât aş alerga, tot nu ajung nicăieri, oricât aş striga, tot nu mă aude nimeni. Mi-ai dat tăcerea asta ca să-mi recapitulez trecerea prin această lume, Paula, ca să mă reîntorc la trecutul cel adevărat și la cel fantastic, să recuperez amintirile pe care ceilalți le-au uitat, să-mi amintesc ceea ce nu s-a petrecut nicicând și ceea ce se va întâmpla poate cândva. Absentă, mută și paralizată, tu mi-ești ghid. Timpul trece prea încet. Sau poate că nu timpul trece, poate că noi trecem prin el. Îmi prisosesc zilele ca să mă gândesc, n-am nimic de făcut, doar să aștept, în vreme ce tu viețuiești în starea misterioasă de insectă neieșită din larvă. Mă întreb ce soi de fluturi va apărea când ai să te trezești... Orele trec în timp ce scriu lângă tine. Bărbatul Elvirei îmi aduce cafea și mă întreabă de ce mă chinui cu scrisoarea asta interminabilă pe care n-o poți citi. Dar ai s-o citești într-o bună zi, sunt sigură, și-ai să mă iei peste picior cu ironia asta a ta cu care-mi demolezi sentimentalismele. Mă uit în urmă și-mi re trăiesc toată viața, cu un pic de noroc voi descoperi poate un sens omului care sunt. A fost un efort brutal să vâslesc împotriva curentului, sunt obosită, aş vrea să mă întorc, să las din mână vâslele, să mă las dusă de curent spre mare. Bunică-mea scria în caietele ei de povestit viața pentru a salva întâmplările de zi cu zi și a le pune la păstrare împotriva uitării. Eu încerc să păcălesc moartea. Gândurile mele se rotesc într-un vârtej permanent, în schimb, tu ești încremenită într-un prezent static, total străină de pierderile trecutului sau de prevestirile viitorului. Sunt speriată. Mi-a mai fost frică și înainte uneori, dar de fiecare dată exista o cale de scăpare, chiar și în teroarea puciului militar exista salvarea exilului. Acum mă aflu într-o fundătură, nu văd nici o speranță și nu știu ce să fac cu frica asta.

Presupun că vrei să auzi ceva despre perioada cea mai fericită din copilăria ta, când Granny mai trăia, părinții tăi se mai iubeau și Chile era țara ta, numai că acest caiet ajunge la anii șaptezeci, când lucrurile au început să se schimbe. Nu mi-am dat seama că istoria luase altă întorsătură până târziu. În septembrie 1970, Salvador Allende fusese ales președinte de o coalitie de marxști, socialiști, comuniști, grupuri dezamăgite din clasa mijlocie, creștini radicali și mii de bărbați și femei sărace grupați sub semnul Unității Populare și hotărâți să purceadă la programul de trecere la socialism, însă fără să strice lunga tradiție burgheză și democratică a țării. În ciuda contradicțiilor vizibile ale proiectului, un val de speranță irațională a mobilizat o bună parte a societății, care spera să vadă născându-se în acest proces *omul nou*, mănânat de idealuri înalte, mai generos, compasiv și drept. În clipa în care se anunța victoria lui Allende, adversarii începeau să organizeze sabotajul și roata norocului s-a întors într-o direcție tragică. În seara victoriei n-am ieșit în stradă să sărbătoresc ca să nu-mi jignesc socrii și bunicul, care se temeau să nu apară în Chile un nou Stalin. Allende candidase de trei ori și câștigase abia a patra oară, în ciuda părerii generale că-și epuizase șansele în încercările precedente. Chiar și Unitatea Populară se îndoia de el și fusese gata să-l desemneze candidat pe Pablo Neruda. Poetul n-avea nici un fel de ambiții politice, se simțea bătrân și obosit, nu era interesat decât de iubita lui, poezia; dar, ca membru disciplinat al Partidului Comunist, era gata să se supună ordinului; când, în urma multor discuții între partide, Salvador Allende a fost desemnat candidat oficial, Neruda a fost primul care a răsuflat ușurat și s-a grăbit să-l felicite. Rana adâncă în urma căreia țara s-a despărțit în fracțiuni ireconciliabile a început încă din timpul campaniei, când s-au dezbinat familii, s-au rupt logodne și s-au certat prieteni vechi. Socrul meu și-a tapetat pereții casei cu afișe ale propagandei de dreapta; ne certam cu înverșunare, dar n-am ajuns la insulte pentru că dragostea pe care o nutream pentru Granny și pentru copii era mai presus de deosebiri de păreri. Pe atunci mai era încă zdravăn și sănătos, deteriorarea lentă care avea să-l ducă la uitare era abia la început. Diminețile și le petrecea în pat, cu problemele lui de matematică, după-amiaza urmărea plin de fervoare trei telenovele; uneori nici nu se îmbrăca, umbla toată ziua în pijama și papuci, nevastă-sa având grijă să-i ducă mâncarea pe tavă. Obsesia pentru spălatul pe mâini a devenit necontrolabilă, pielea îi ajunsese o rană, mâinile lui

elegante - un fel de gheare de condor. Era sigur de victoria candidatului său, doar din când în când era cuprins de îndoială. Ziua scrutinului se apropia, iarna trecea, primăvara era aproape. Granny, ocupată în bucătărie cu primele conserve ale sezonului și cu nepoții, nu lua parte la discuțiile politice, dar se neliniștea auzindu-ne glasurile înfierbântate. A fost anul în care mi-am dat seama că soacră-mea bea pe ascuns, însă o făcea atât de discret că nu s-a prins nimeni.

În ziua scrutinului, cei mai surprinși au fost învingătorii înșiși, căci, în fond, nu se așteptau să câștige. În spatele ușilor și ferestrelor ferecate din cartierul de sus, învinșii tremurau, convinși că gloata avea să se ridice împotriva lor cu toată ura de clasă acumulată de-a lungul secolelor, dar n-a fost așa, a fost doar o manifestație pașnică de bucurie populară. Străzile au fost invadate de mulțimea care cânta *Poporul unit niciodată nu va fi înfrânt* și agita steaguri și drapele, în timp ce la Ambasada Statelor Unite personalul ținea o ședință de urgență; nord-americanii conspirau de un an de zile, finanțând extrema dreaptă și încercând să atragă câțiva generali favorabili loviturii de stat. În garnizoane, militarii erau în alertă și așteptau ordinele. Unchiul Ramón și mama se bucurau de victoria lui Salvador Allende; Tata-mare s-a recunoscut învins și l-a salutat cavalierește chiar în aceeași noapte, când a făcut o vizită neașteptată alor mei. A doua zi, m-am dus, ca de obicei, la lucru; clădirea clocotea de zvonuri contradictorii, șeful editurii își strângea aparatele de fotografiat și-și pregătea în taină avionul personal pentru a trece granița cu familia și mare parte din bunuri, iar un gardian îi păzea bolidul italianesc de curse ca să nu fie zgâriat de populația presupus înfierbântată. „Noi ne vedem de treabă ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat”, ne-a anunțat Delia Vergara pe același ton pe care-l folosise cu ani în urmă în Liban Miss Saint John când se hotărâse să ignore războiul. Ceea ce am și făcut, în următorii trei ani. În dimineața următoare, socrul meu s-a așezat printre primii la coadă la bancă să-și ridice banii: voia s-o șteargă în străinătate imediat ce aveau să debarce hoardele cubaneze sau dictatura sovietică avea să înceapă să tragă în cetățeni. „Eu nu plec nicăieri, rămân aici cu copiii”, plângea Granny pe ascuns de bărbatul ei. Nepoții erau rațiunea existenței ei. Plecarea a fost amânată, biletele au rămas pregătite pe șemineu, dar n-au mai fost folosite, pentru că previziunile cele mai rele nu s-au materializat; nimeni n-a luat țara cu asalt, granițele au rămas deschise, n-au fost nici execuții publice, așa cum se temea socru-meu, iar Granny a declarat sus și tare

că nici un marxist n-avea s-o despartă de nepoții ei, cu atât mai puțin unul care purta numele noră-sii.

Neexistând majoritate absolută, plenul Congresului trebuia să valideze alegerea. Până atunci se respectase majoritatea simplă, câștiga cel care avea chiar și un singur vot în plus, însă Unitatea Populară isca prea multe temeri. Oricum, greutatea tradiției a fost mai puternică decât temerile parlamentarilor și Ambasada Americană, așa că, după dezbateri îndelungate, Congresul dominat de Democrația Creștină a redactat un document prin care-i cerea lui Allende să respecte garanțiile constituționale; acesta l-a semnat și după două luni a primit însemnele prezidențiale în cadrul unei ceremonii solemne. Pentru prima dată în istorie, un marxist era ales prin vot democratic. Ochii întregii lumii erau ațintiți spre Chile, Pablo Neruda a fost numit ambasador la Paris, unde, doi ani mai târziu, a aflat vestea că primise Premiul Nobel pentru literatură. Bătrânul rege al Suediei i-a înmănat medalia de aur, pe care poetul a dedicat-o tuturor chilienilor - „pentru că poezia mea aparține patriei mele”.

Președintele Allende l-a numit pe unchiul Ramón ambasador în Argentina, și așa a ajuns maică-mea să administreze o clădire monumentală situată pe singura colină din Buenos Aires: cuprindea mai multe saloane, o sufragerie pentru patruzeci și opt de persoane, două biblioteci, douăzeci și trei de camere de baie și un număr nedefinit de covoare și opere de artă rămase de la guvernele precedente, somptuozitate greu de explicat pentru Unitatea Populară, care pretindea că afișează o imagine de austeritate și simplitate. Personalul - șoferi, bucătari, servitori, femei de serviciu și grădinari - era așa de numeros că era nevoie de o adevărată strategie militară pentru a organiza munca și turele pentru mese. Bucătăria funcționa neîntrerupt, pregătind cocktailuri, dejunuri, ceaiuri pentru cucoane, banchete oficiale și mâncare dietetică pentru mama, care de atâta agitație se îmbolnăvisese de stomac. Abia gusta din mâncare, dar inventase feluri care au făcut celebre mesele de la ambasadă. Era în stare să aducă la masă un curcan întreg cu pene în fund și ochii deschiși; scoteai patru scobitori și pielea se desfăcea precum o rochie, lăsând vederii carnea mustoasă și interiorul umplut cu prepelițe, la rândul lor umplute cu migdale, lucruri la mii de ani-lumină depărtare de bucățile de ficat plutind în apă caldă pe care le primeam la școala din Liban. La un astfel de banchet am

cunoscut-o pe ghicitoarea cea mai faimoasă din Buenos Aires. M-a ținut cu privirile de pe partea cealaltă a mesei și nu și-a luat ochii de la mine cât timp a ținut cina. Avea în jur de șaiszeci de ani, o ținută aristocratică, era îmbrăcată în negru, într-un stil sobru și cam demodat. Când ne-am ridicat de la masă a venit la mine și mi-a spus că voia să-mi vorbească între patru ochi, iar mama mi-a prezentat-o, se numea María Teresa Juárez, și ne-a condus în bibliotecă. Acolo femeia s-a așezat pe o canapea, mi-a făcut semn să stau lângă ea, mi-a luat mâinile într-ale sale și mi le-a privit câteva minute care mi s-au părut interminabile, căci nu știam ce avea de gând, pentru ca în cele din urmă să-mi facă patru profeții, pe care le-am notat pe o hârtie ca să nu le uit: „Țara ta va trece printr-o baie de sânge, vei sta nemișcată sau paralizată o lungă perioadă, singurul tău drum e scrisul și unul dintre copiii tăi va ajunge să fie cunoscut în multe locuri ale lumii”. „Care din ei?” a întrebat mama. Mi-a cerut fotografiile, le-a studiat câteva secunde și te-a arătat pe tine, Paula. Dat fiind că celelalte trei pronosticuri s-au îndeplinit, presupun că și ultimul o să fie adevărat, asta mă face să sper că n-ai să mori și ai să-ți îndeplinești destinul. Cum ieșim din spitalul ăsta, am de gând s-o caut pe femeia asta, dacă mai trăiește, și s-o întreb ce îți rezervă viitorul.

Plin de entuziasm pentru misiunea din Argentina, unchiul Ramón a deschis ușile ambasadei pentru politicieni, intelectuali, presă și pentru oricine voia să participe la proiectul lui Salvador Allende. Secondat de maică-mea, care în acești trei ani a dat dovadă de multă putere, spirit organizatoric și curaj, s-a străduit să normalizeze dificilele relații între Chile și Argentina, doi vecini care avuseseră multe conflicte în trecut și care acum aveau de depășit rezervele provocate de experimentul socialist chilian. Rupându-și din orele de somn, a verificat inventarul și socotelile încurcate ale ambasadei: fastul și dezordinea nu trebuiau să consume fondurile alocate. Gestiunea Unității Populare era cercetată cu lupa de inamicii politici, care vâneau orice pretext ca s-o denigreze. Prima surpriză a fost bugetul de siguranță; și-a întrebat colegii din Corpul Diplomatic și a descoperit că gărzile de corp private deveniseră o problemă la Buenos Aires. Fuseseră concepute ca măsură de protecție împotriva răpirilor și atentatelor, dar în curând n-au mai putut fi controlate, astfel că numărul lor depășise treizeci de mii și continua să crească. Formau o adevărată armată înarmată până-n dinți, lipsită de etică, șefi, norme și regulamente, care semăna teroare doar pentru a-și justifica existența. În plus, se zvonea că era extrem de simplu să răpești

sau să asasinezi pe cineva, ajungea să stabilești doar suma necesară cu gărzile respective și treaba se făcea. Unchiul Ramón a decis să-și asume riscul și i-a concediat pe ai săi, considerând că un reprezentant al unui guvern popular nu trebuia să se înconjoare de criminali plătiți. Nu după multă vreme, în clădire a explodat o bombă, care a transformat lustrele și geamurile într-o grămadă de pulbere de cristal și a îmbolnăvit-o definitiv de nervi pe căteaua elvețiană a maică-mii, dar nimeni n-a fost rănit. Ca să nu iasă scandal, presa a fost informată că fusese vorba de o explozie de gaz din cauza unei defecțiuni. A fost primul atentat terorist de care au avut parte ai mei în acest oraș. După patru ani, fugeau în toiul nopții ca să-și salveze viața. Când acceptaseră postul nici nu-și imaginau câtă muncă implica această ambasadă, cea mai importantă pentru Chile după cea de la Washington, dar s-au înhamat la muncă cu toată experiența dobândită de-a lungul anilor lungi de diplomație. Au făcut-o atât de bine că după aia au plătit-o cu mulți ani de exil.

În cei trei ani care au urmat, guvernul Unității Populare a naționalizat resursele naturale ale țării - cupru, fier, nitrați, cărbune - care, fuseseră dintotdeauna în mâini străine, refuzând să plătească chiar și un dolar simbolic drept compensație; a lărgit în mod dramatic reforma agrară, împărțind țăranilor latifundiile vechilor și puternicelor familii, ceea ce a produs o ură fără precedent; a desființat monopolurile care împiedicau de decenii libera competiție a pieței, obligându-le să vândă la un preț accesibil majorității chilenilor. Copiii primeau lapte la școală, s-au înființat policlinici în localitățile izolate, veniturile celor mai săraci au ajuns la un nivel rezonabil. Schimbările erau primite cu vesele manifestații populare în sprijinul guvernului, dar, cu toate astea, chiar adepții lui Allende refuzau să admită că reformele trebuiau plătite, și că soluția nu era să tipărești mai mulți bani. Haosul economic și violența politică n-au întârziat să apară. Din afară, procesul era urmărit cu multă curiozitate: o mică țară latino-americană care alesese calea revoluției pașnice. În străinătate, Allende avea imaginea unui lider progresist angajat în ameliorarea situației muncitorilor și depășirea nedreptăților economice și sociale, dar jumătate din populația țării sale îl detesta, țară împărțită în forțe ireconciliabile. Statele Unite, alarmate la gândul că ideile lui ar putea prinde și că socialismul s-ar putea extinde ca o scânteie în restul continentului, au sistat creditele și au instituit blocada economică. Sabotajele dreptei și greșelile Unității Populare au dus la o criză de proporții nemaîntâlnite, inflația a atins limite atât de mari încât

dimineața nu știai cât o să coste litrul de lapte după-masă, banii prisoseau, dar n-aveai ce să cumperi cu ei, au început cozile la produsele esențiale: ulei, pastă de dinți, zahăr, anvelope pentru mașini. De ziua mea, colegii de redacție mi-au făcut cadou două suluri de hârtie igienică și o cutie cu lapte condensat, articolele cele mai prețioase ale momentului. Ca toată lumea, am căzut victimă nebuniei aprovizionării, ne opream la câte o coadă doar ca să nu pierdem ocazia, chiar dacă „se dădea” cremă de ghetete galbenă. Au apărut profesioniștii cozilor: păstrau rândul sau cumpărau la preț oficial ca să revândă marfa cu preț dublu. Nicolăs s-a specializat în procurarea de țigări pentru Granny.

De la Buenos Aires, mama îmi trimitea pe căi misterioase pachete cu alimente, însă uneori se mai greșeau instrucțiunile și astfel s-a întâmplat să primim la un moment dat un galon de sos de soia sau douăzeci și patru de borcane cu cepeșoare în oțet. În schimb, noi îi trimiteam nepoții în vizită tot la două sau trei luni; călătoreau singuri, cu un carton de gât pe care erau scrise numele și adresa. Unchiul Ramón i-a făcut să creadă că mărețul edificiu al ambasadei era casa lui de vacanță, așa că dacă mai aveau vreo îndoială în ce privește stirpea sa princiară, acum se risipise cu totul. Ca să nu se plictisească, le dădea de lucru la birou; primul salariu l-au primit din mâna acestui bunic formidabil pentru serviciile prestate în calitate de subsecretari ai secretarelor consulatului. Acolo au făcut pojar și oreion, pitindu-se prin cele douăzeci și trei de băi ca să nu li se ia probă de fecale pentru analize.

Noi, chilenii, ne mândrim cu faptul că șefii noștri de stat circulă fără gărzi de corp după ei și că în palatul La Moneda te poți plimba ca pe stradă, dar asta a luat sfârșit în timpul lui Salvador Allende, căci ura luase proporții și începeau să se teamă pentru viața lui. Adversarii adunau material pentru a-l ataca. Președintele socialist se deplasa cu o gardă de douăzeci de oameni înarmați și o suită de automobile albastre fără semne distinctive, identice, pentru a nu se ști în care din ele se afla. Până atunci, președinții locuiau în casele proprii, însă a lui era prea mică și nu se potrivea rangului. Într-un cor de critici odioase, guvernul a cumpărat un conac din Cartierul de Sus pentru președinție, unde s-a mutat familia președintelui cu ceramicile precolumbiene, tablourile colecționate de-a lungul anilor, operele de artă dăruite de artiștii înșiși, primele ediții cu dedicație de la autori și fotografiile care imortalizau momentele importante din cariera politică a lui Allende. Am asistat în

noua reședință la două reuniuni; nu s-a vorbit decât despre politică. Când veneau ai mei în concediu din Argentina, președintele ne invita la o casă de vacanță cocoțată pe dealurile din apropierea capitalei unde își petrecea weekend-urile. După masă ne punea filme absurde cu cow-boys, care pe el îl relaxau. În odăile care dădeau spre curte stăteau bodyguarzi voluntari, pe care el îi numea *un grup de prieteni personali*, dar pe care oponenții săi îi numeau teroriști și asasini. Erau tot timpul în alertă, înarmați și gata să-l apere cu trupul lor. Într-una din acele zile bucolice, Allende a încercat să ne învețe să tragem la țintă cu o pușcă pe care i-o dăruise Fidel Castro, aceeași care a fost găsită lângă cadavrul lui în ziua loviturii militare. Eu, care nu ținusem în viața mea o armă în mână și crescusem auzind vorbele lui Tata-mare în urechi - armele de foc sunt unealta Diavolului, am apucat-o ca pe o umbrelă, am făcut o mișcare împiedicată și am îndreptat-o, fără să mă uit, chiar spre capul lui; ca din pământ a apărut un bărbat care s-a aruncat peste mine și m-am pomenit la pământ. E una dintre puținele amintiri despre el din cei trei ani de guvernare. O perioadă în care l-am văzut mai rar ca înainte, căci n-am făcut politică, am continuat să lucrez la editura pe care el o considera dușmanul lui cel mai mare, neînțelegând de fapt ce se petrecea în țară.

Cine a fost Salvador Allende? Nu știu și ar fi o înfumurare din parte-mi să încerc să-l descriu, e nevoie de multe volume pentru a-i descrie personalitatea complexă, acțiunea complicată și rolul în istorie. Ani în șir n-a fost pentru mine decât un unchi în plus într-o familie numeroasă și singurul reprezentant al neamului tatălui meu; de-abia după ce-a murit, când am părăsit Chile, i-am înțeles dimensiunea legendară. În particular, a fost un prieten bun și loial până la imprudență, era incapabil de trădare și greu a priceput că a fost trădat. Îmi amintesc că avea mereu replică și simțul umorului. Fusese înfrânt în două campanii și mai era încă tânăr când un ziarist l-a întrebat ce epitaf ar prefera să aibă pe mormânt; i-a răspuns fără să stea pe gânduri: *Aici zace viitorul președinte al Chile*. Cred că principalele sale trăsături au fost integritatea, intuiția, curajul și carisma; își urma impulsurile de moment, care de obicei erau corecte, nu dădea înapoi în fața riscurilor și era în stare să seducă atât masele, cât și indivizii. Se spunea că era capabil să întoarcă orice situație în favoarea sa, dar, în ziua loviturii militare, generalii n-au avut curajul să-l înfrunte față în față, au preferat să comunice telefonic și prin mesageri. Și-a asumat funcția de

președinte cu atâta demnitate că friza aroganța, avea gesturi emfatică de tribun și un fel de a păși caracteristic, foarte drept, cu pieptul înainte și aproape pe vârfuri, ca un cocoș de luptă. Dormea trei-patru ore pe noapte, răsăritul îl prindea citind sau jucând șah cu prietenii cei mai apropiați, dar putea ațipi câteva minute în mașină și se trezea vioi. Era un om rafinat, iubitor de câini de rasă, obiecte de artă, haine elegante și femei puternice. Își îngrijea atent sănătatea și era prudent cu mâncarea și alcoolul. Adversarii îl acuzau de desfrâu și țineau socoteala gusturilor sale burgheze, a aventurilor amoroase, a hainelor din piele de căprioară și a cravatelor de mătase. Jumătate din țară se temea să nu se ajungă la dictatură comunistă, pe când cealaltă jumătate sărbătorea experimentul socialist pictând pe ziduri flori și porumbei.

În vremea asta, eu eram cu capul în nori, scriam frivolități și mă prosteam la televizor, nebănuind adevăratele proporții ale violenței care germina în umbră și-avea să ne cadă în cap. În timp ce țara era în plină criză, directoarea revistei m-a trimis să fac un interviu cu Salvador Allende și să-l întreb ce părere avea despre Crăciun. Pregăteam cu mult înainte numărul pe decembrie, eram abia în octombrie și să te apropii de președinte era greu, fiind ocupat cu probleme mult mai urgente, dar am profitat de o vizită pe care a făcut-o acasă la ai mei și l-am abordat timid. „Nu mă întreba tâmpenii, fato”, mi-a răspuns scurt. Așa a început și s-a terminat cariera mea de ziarist politic. Am continuat să confecționez horoscoape domestice, articolașe despre decorații interioare, grădinărit și creșterea copiilor, am făcut interviuri cu personaje țicnite, am scris „Curierul inimii”, cronici culturale, artistice și turistice. Delia mă suspecta că inventez reportaje fără să mă mișc de acasă și că-mi puneam propriile păreri în gura intervievaților, așa că nu prea îmi dădea subiecte importante.

Pe măsură ce aprovizionarea era tot mai dificilă, tensiunea devenea de nesuportat, iar Granny a început să bea tot mai mult. Îl asculta pe bărbatul ei și ieșea adesea în stradă, împreună cu vecinele, să protesteze împotriva lipsei alimentelor de bază, lovind în crățiți. Bărbații se făceau nevăzuți în timp ce femeile defilau cu tigăi și polonice, producând o hărmălaie de sfârșit de lume. Zgomotul acela nu se poate uita; începea cu un fel de gong solitar, apoi se adăuga cel produs în fiecare curte, propagându-se, devenind contagios, până când femeile ieșeau în stradă și gălăgia asurzitoare transforma jumătate de

oraș într-un adevărat infern. Granny avea grijă să se pună în fruntea manifestației și s-o conducă pe un drum ocolit, ca să nu treacă prin fața casei noastre, unde se știa că locuiește cineva din familia Allende. Oricum, în eventualitatea că agresivele doamne ne-ar fi atacat, furtunul era la îndemână, pregătit să le facă să se răzgândească cu ajutorul unui șuvoi de apă rece. Deosebirile ideologice n-au afectat bunele relații cu soacră-mea, ne împărțeam copiii, treburile casnice, planurile și speranțele, amândouă știind în fundul sufletului că nimic nu putea să ne despartă. Ca să-i ofer oarece independență, i-am deschis un cont la bancă, dar după trei luni am fost nevoită să-l închid; nu pricepuse mecanismul, credea că atâta timp cât mai avea cecuri libere mai avea și bani în cont, nu-și nota cheltuielile și în mai puțin de o săptămână a topit suma pe cadouri pentru nepoți. Politica n-a stricat nici pacea dintre mine și Michael, ne iubeam în continuare și eram prieteni buni.

Cam pe atunci a început pasiunea mea pentru teatru. Unchiul Ramón fusese numit ambasador exact în perioada când în America Latină erau la modă răpirile personajelor publice. Posibilitatea ca așa ceva să i se întâmple mi-a inspirat o piesă de teatru: un grup de *guerrilleros* răpește un diplomat pentru a-l schimba pe niște deținuți politici. Am scris-o dintr-un foc, m-am așezat în fața mașinii de scris și n-am dormit sau mâncat până n-am pus cuvântul „sfârșit”, trei zile mai târziu. O companie prestigioasă a fost de acord s-o pună în scenă și astfel m-am pomenit într-o seară citind-o în prezența actorilor, în jurul unei mese, pe o scenă goală, slab luminată, străbătută de curenți reci care ne sileau să stăm cu paltoanele pe noi și cu termosuri cu ceai alături. Fiecare actor și-a citit și analizat rolul, evidențiind erorile monumentale ale textului. Pe măsură ce lectura avansa, mă făceam tot mai mică în scaunul meu, gata să intru sub masă, după care mi-am strâns rușinată colile, am plecat acasă și am refăcut totul de la primul rând, studiind fiecare personaj pentru a-i da coerență. A doua versiune era ceva mai bună, lipseau însă tensiunea și deznodământul dramatic. Am asistat la toate repetițiile, am inclus majoritatea modificărilor cerute, învățând astfel niște trucuri care mai târziu mi-au folosit la romane. După zece ani, când am scris *Casa spiritelor*, mi-am amintit de ședințele acelea de la teatru și am încercat ca fiecare personaj să aibă o biografie completă, un caracter bine definit și o voce proprie, deși în acest caz excesele istoriei și lipsa tenace de disciplină a spiritelor mi-au cam stricat planurile. Piesa se numea, logic, *Ambasadorul* și am dedicat-

o unchiului Ramón, care n-a văzut-o pentru că se afla la Buenos Aires. A avut critică bună, dar nu-mi atribui nici un merit, pentru că regizorul și actorii au făcut de fapt totul, din ideea mea originală n-au rămas decât niște zdrențe. Mi s-a năzărit că l-a salvat de răpire pe tatăl meu vitreg, căci, după legea probabilităților era imposibil ca o piesă jucată să se petreacă în realitate, însă nu l-a apărut pe alt diplomat, care a fost răpit în Uruguay și a trecut prin tot ce-mi imaginasem în casa mea din Santiago și în siguranță.

Acum sunt mai atentă la ce scriu, am constatat că dacă ceva e nesigur astăzi, mâine chiar poate deveni o certitudine. O altă companie mi-a cerut un scenariu, și așa am scris două comedii muzicale cărora le spuneam *café-concert* în lipsă de altă denumire mai exactă și care au avut un succes nesperat. Cea de-a doua a ajuns de pomină pentru că exista o trupă de grăssane care anima spectacolul cu cântece și dansuri. N-a fost ușor să facem rost de femei obeze și atrăgătoare dispuse să se prostească pe scenă; împreună cu regizorul, ne-am proțâpît într-o intersecție aglomerată din centru și-am oprit toate cucoanele rubiconde întrebându-le dacă nu voiau să fie actrițe. Multe acceptau entuziasmate, dar de cum aflau exigențele muncii plecau fără să stea pe gânduri, astfel că ne-a luat câteva săptămâni să facem rost de șase aspirante. Teatrul fiind ocupat cu altă piesă, repetițiile aveau loc în micul salon din casa noastră, golit între timp de mobilă. Rămăsese doar un pian dezacordat pe care, într-un atac de imaginație, îl vopsisem într-un prăzuliu deschis și-l decorasem cu o curtezană întinsă pe un divan. Toată casa se zguduia de tropotele telurice ale dansatoarelor monumentale care dănțuiau precum vestalele din Grecia antică, se dezlănțuiau în ritm de *rock'n roll*, își arătau lenjeria într-un cancan frenetic și țopăiau pe vârfuri în acordurile suave ale unui *Lac al lebedelor* care l-ar fi făcut pe Ceikovski să moară a doua oară de inimă. Michael a trebuit să întărească podeaua scenei și a casei ca să nu se prăbușească sub avântul pahidermelor. Femeile astea, care nu făcuseră exerciții fizice în viața lor, începuseră să slăbească văzând cu ochii; pentru a evita topirea acelor cărnuri senzuale, Granny le hrănea cu oale uriașe cu tăiței cu smântână și tarte cu mere. Înainte de premieră am lipit un afiș în foaiere prin care ceream ca „membrelor corului să nu li se ofere flori, ci pizza, vă rugăm frumos”. Și așa și-au păstrat ele colinele rotunde și văile adânci ale vastelor teritorii carnale timp de doi ani de muncă asiduă, inclusiv turnee prin țară. Michael, plin de entuziasm față de aventurile

noastre artistice, venea mereu la teatru și văzuse spectacolul de atâtea ori că-l învățase pe dinafară, în caz de urgență ar fi fost în stare să înlocuiască orice actor, inclusiv pe voluminoasele vestale din cor. Și tu, și Nicolăs ați învățat cântecele pe de rost, iar zece ani mai târziu, când eu uitasem chiar și titlul pieselor, încă mai erați în stare să dați o reprezentație completă. Bunicul a asistat și el de câteva ori, inițial din solidaritate de familie, apoi din plăcere, iar la căderea cortinei aplauda și ovaționa ridicat în picioare și agitându-și bastonul. Se înamorase de coriste și-mi ținea lungi dizertații despre grăsime ca element de frumusețe și despre oroarea contra naturii reprezentată de modelele costelive din revistele de modă. Idealul său de frumusețe era patroana magazinului de spirtoase, cu pieptul ei de walkirie, fundul ei epopeic și bunăvoința cu care-i vindea gin în sticle de apă minerală, pe care o visa pe ascuns, ca să nu-l prindă fantoma vigilentă a lui Memé.

Dansurile Aureliei, poeta epileptică din salonul tău, cu boa-ul ei de pene jumulte și rochiile ei cu picățele, îmi amintesc de dansatoarele acelea obeze, dar și de o aventură personală. Gătită în costumația asta de *zarzuela*, Aurelia se mișcă la vârsta ei matură mult mai grațios decât o făceam eu în plină tinerețe. Într-o zi a apărut un anunț la ziar prin care un teatru de revistă căuta fete înalte și drăguțe. Redactorul-șef mi-a ordonat să pun mâna pe un post, să mă strecur printre fete și să scriu un reportaj despre viața *bietelor femei*, cum le-a definit cu super-rigoare feministă. Eram departe de a îndeplini cerințele anunțului, dar nimeni altcineva nu voia să facă reportajul. N-am avut curaj să mă duc singură, așa că am rugat o prietenă bună să mă însoțească. Ne-am pus niște rochii stridente, precum cele pe care le poartă femeile de stradă, am prins o broșă de briliante false în moțul câinelui meu, un majidanez afurisit pe care l-am botezat Fifi pentru eveniment, deși îl chema Dracula. Văzându-ne astfel împopoțonate, Michael a decis că nu puteam ieși pe stradă fără protecție, dar n-aveam cu cine lăsa copiii, așa că am plecat cu toții. Drumul a fost precum o coridă, bărbații strigau „ole” și se prefăceau că se reped cu coarnele la noi, treabă care ne-a dat încredere. În fața casei de bilete era o coadă lungă, formată evident numai din bărbați, majoritatea bătrâni, niște soldați în termen în permisie și o clasă de adolescenți zgomotoși în uniformă școlară, care-au amuțit dând cu ochii de noi. Portarul, la fel de decrepit ca localul, ne-a condus pe o scară șubredă la etaj. Ne așteptam să vedem, ca în filme, un fel de șef de bandă gras, cu inel cu rubin și trabuc în colțul gurii, dar

ne-a primit, stând pe un divan ascuns în penumbră și plin de praf, o doamnă cu aspect de mătușă din provincie, îmbrăcată într-un pardesiu cenușiu, cu căciuliță de lână pe cap și mănuși cu degetele tăiate. Cosea o rochie cu paiete sub o lampă, la picioare ardea un reșou, pe un scaun dormita un motan gras, care s-a zbârlit ca un porc spinos la vederea lui Dracula. Într-un colț era o oglindă triplă cu ramă spartă în care te puteai vedea toată, de tavan atârnavau în apărători de plastic rochiile spectacolului, ca niște păsări cu penaj strălucitor, total nepotrivite cu ambianța lugubră.

- Am venit pentru anunț, a spus prietena mea, încercând să vorbească cu accent de mahala.

Drăguța de femeie ne-a măsurat din cap până-n picioare cu o expresie de îndoială, ceva parcă nu se potrivea cu schema. Ne-a întrebat dacă avem experiență în meserie și atunci amica mea a recitat un rezumat de biografie: se numea Gladys, pe timp de zi era coafeză, pe timp de noapte cântăreață, avea voce bună, dar nu știa să danseze, însă era gata să învețe, că doar n-o fi așa de greu. Înainte de a apuca să deschid gura, a arătat spre mine și a declarat că mă numeam Salomé, că eram vedetă de revistă cu o îndelungată experiență în Brazilia, unde făceam un spectacol de mare succes apărând goală pe scenă, Fifi, câinele dresat, îmi aducea hainele în bot și un mulatru zdravăn mă îmbrăca. Artistul de culoare nu venise, era la spital, operat de apendicită. Când s-a oprit din perorație, femeia lăsase de mult cusutul și se uita la noi cu gura căscată.

- Dezbrăcați-vă, ne-a ordonat. Cred că bănuia ceva.

Cu lipsa de pudoare a persoanelor slabe, amica mea și-a lepădat hainele, și-a pus niște pantofi aurii cu toc și s-a apucat să defileze prin fața cucoanei înfocolite. Era un frig glaciatic.

- E bine, stai prost cu sânii, dar asta se rezolvă cu umplutură. Acum Salomé, a ațintit spre mine un deget poruncitor.

La asta nu mă așteptasem, dar n-am îndrăznit să refuz. M-am dezbrăcat dărdâind și clănțănind din dinți, descoperind cu oroare că purtam pantalonași de lână tricotați de bunica Hilda. Nelăsând din mână lesa câinelui, care mârâia la motan, m-am cățarat pe pantofii aurii și-am început să defilez târându-mi picioarele ca o rață rănită. M-am văzut deodată în oglindă, de trei ori și din toate unghiurile. A fost o umilință din care încă nu mi-am revenit.

- Ești prea scundă, dar nu e rău. O să-ți punem niște pene mai lungi pe cap și-o să dansezi în față, ca să nu se vadă. Câinele și negrul sunt inutile, aici avem spectacolul nostru. Veniți mâine și începeți repetițiile. Leafa nu e mare, dar dacă sunteți drăguțe cu domnii, bacșișul nu e de lepădat.

Euforice, ne-am întors la Michael și la copii, nevenindu-ne să credem ce noroc dăduse peste noi. Nu știam că era mare criză de dansatoare și că, în disperarea lor, impresarii erau dispuși să angajeze chiar și un cimpanzeu. Câteva zile mai târziu mă pomeneam îmbrăcată adecvat, adică un triunghi de paiete strălucitoare pe pubis, un smarald în buric, două pampoane luminoase pe sfârcuri, iar pe cap o cască cu pene de struț grea ca un sac cu ciment. În spate - nimic. M-am analizat în oglindă și am fost sigură că publicul avea să mă primească cu o ploaie de roșii, doar plăteau ca să vadă carne tare și profesionistă, nu o mamă de familie fără atribute naturale pentru meseria asta. Culmea ghinionului, mai apăruse și o echipă a Televiziunii Naționale ca să filmeze spectacolul, camerele erau instalate în timp ce un coregraf mă învăța să cobor o scară printre două șiruri de băieți numai mușchi, vopsiți în auriu și îmbrăcați ca gladiatorii, cu torțe aprinse în mâini.

- Capul sus, umerii lăsați, dar zâmbește, femeie, nu privi în jos, pășește încet, punând un picior în fața celui lalt. Ți-am spus doar să zâmbești! Nu da din mâini, cu atâtea pene parcă ești o cloșcă. Atenție la torțe, vezi să nu-mi arzi penele, că sunt scumpe rău! Mișcă soldurile, sugе burta, respiră. Dacă nu respiri, mori.

Încercam să-i urmez ordinele, dar el ofta și-și acoperea ochii cu o mână moale, torțele se consumau rapid, romanii se uitau în tavan plictisiți. Într-o clipă de neatenție, m-am uitat prin cortină la public, o masă zgomotoasă de bărbați nerăbdători, pentru că întârziaserăm deja un sfert de oră. N-am avut destul curaj să-i înfrunt, am hotărât că mai bine muream decât s-o fac și am șters-o urgent. Camera televiziunii mă filmase însă din față în timpul repetiției, în timp ce coboram treptele în lumina torțelor olimpice ale atleților de aur, după care înregistrase imaginea luată din spate a unei dansatoare adevărate, coborând aceleași trepte după ridicarea cortinei și în mugetele mulțimii. Au făcut montajul la studioul TV și am apărut la televizor cu capul și umerii proprii și trupul perfect al vedetei teatrului. Bârfele au trecut munții, ajungând la părinții mei, în Buenos Aires. Domnul ambasador a trebuit să explice presei de scandal că nepoata președintelui Allende nu dansa goală într-

un spectacol pornografic, ci era vorba de o regretabilă potrivire de nume. Socru-meu aștepta să înceapă telenovela preferată când m-a văzut pe micul ecran despuiată; i s-a tăiat respirația. Colegele de redacție mi-au laudat reportajul, dar patronul editurii, catolic practicant și tată a cinci copii, l-a considerat un afront grav. Printre altele, conduceam singura revistă pentru copii de pe piață, iar acest scandal era un exemplu rău pentru tineret. M-a chemat în biroul său și m-a întrebat cum de mi-am permis să mă arăt cu fundul gol în fața țării; a trebuit să mărturisesc că, din păcate, nu era al meu, era un truc de televiziune. M-a cercetat atent și m-a crezut pe loc. De altfel, afacerea n-a avut consecințe grave. Tu și Nicolàs v-ați dus mândri la școală, declarând sus și tare că doamna cu pene e mama voastră, treabă care a curmat scurt bârfele, ba chiar mi s-au cerut și câteva autografe. Michael a ridicat amuzat din umeri și n-a dat nici un fel de explicații colegilor care comentau plini de invidie trupul spectaculos al nevastă-sii. Mulți mă priveau nedumeriți, nepricepând cum și de ce ascundeam sub rochiile lungi de *hippie* attributele fizice arătate atât de generos pe micul ecran. Prudentă, câteva zile n-am dat ochii cu Tata-mare, asta până când m-a sunat el, prăpădindu-se de râs, ca să-mi spună că emisiunea i se păruse aproape la fel de bună ca luptele libere de la Teatrul Caupolicàn și că e formidabil cum la televizor totul arată mult mai bine decât în viață. Spre deosebire de soțul ei, care n-a ieșit din casă câteva săptămâni, Granny se lauda peste tot cu isprava mea. Între patru ochi, mi-a mărturisit că, văzându-mă coborând treptele printre cele două șiruri de gladiatori auriți se simțise în al nouălea cer, pentru că asta fusese dintotdeauna fantezia ei cea mai secretă. Pe atunci, soacră-mea începuse deja să se schimbe, era agitată, își îmbrățișa nepoții cu ochii în lacrimi, de parcă intuia terribila umbră care-i amenința fericirea precară. Tensiunile din țară atinseseră dimensiuni violente, iar ea, cu sensibilitatea exacerbată a celor inocenți, presimțea lucruri grave. Trăgea la măsca *pisco* ieftin și ascundea sticlele în locuri strategice. Tu, Paula, care o iubeai cu o milă nesfârșită, descopereai toate ascunzătorile și îngropai fără o vorbă sticlele goale printre daliile din grădină.

Între timp, maică-mea, epuizată de munca de la ambasadă, plecase la o clinică din România, unde celebra doctoriță Aslan făcea minuni cu pilulele ei geriatrice. A petrecut o lună într-o cameră monahală, vindecându-se de toate relele, reale sau imaginare, și retrăindu-și rănilor

trecutului. Camera de alături era ocupată de un venezuelean încântător, care a fost mișcat auzind-o plângând și a îndrăznit într-o zi să-i bată la ușă. „Ce-ai pățit, fato?” „Totul trece cu un pic de muzică și cu o dușcă de rom”, a adăugat după ce s-a prezentat. În săptămânile ce au urmat se instalau amândoi în șezlonguri sub cerul înnorat al Bucureștiului, în halatele lor reglementare și în papuci, și-și povesteau viața precum două bocitoare, fără pic de pudoare, căci presupuneau că n-aveau să se mai vadă nicicând. Mama i-a împărtășit trecutul ei, el i-a mărturisit secretele sale; ea i-a arătat niște scrisori de la mine, el i-a arătat fotografiile nevestei și ale fetelor, singurele pasiuni adevărate pe care le avea în viață. La sfârșitul curei, când s-au întâlnit la poarta spitalului pentru a-și lua rămas-bun, mama, în eleganta ei ținută de voiaj, cu ochii verzi limpeziți de lacrimi și întinerită de arta fenomenală a doctoriței Aslan, iar domnul din Venezuela în costum de călătorie și zâmbind larg, afișându-și dantura impecabilă, aproape că nu s-au recunoscut. Emoționat, a dat să-i sărute mâna acestei prietene care-i ascultase confesiunile, dar n-a apucat să-și ducă gestul la bun sfârșit, că ea l-a îmbrățișat. „N-am să te uit niciodată”, i-a spus. „Dacă vreodată ai nevoie de ceva, sunt la ordinele tale”, a răspuns el. Se numea Valentin Hernández, era un politician de vază în țara lui și s-a dovedit esențial pentru viitorul familiei noastre câțiva ani mai târziu, când uraganele violenței ne-au aruncat în direcții diferite.

Reportajele din revistă și emisiunile la televiziune mi-au conferit un soi de vizibilitate; pe stradă, lumea mă felicita sau mă insulta într-atât, încât am început să cred că eram oarecum celebră. În iarna lui 1973, Pablo Neruda m-a invitat să-l vizitez în casa lui din Isla Negra. Poetul era bolnav, își părăsise postul de la Paris și se instalase în această casă de pe malul oceanului, unde-și dicta memoriile și-și scria ultimele poeme despre mare. M-am pregătit îndelung pentru întâlnire, am cumpărat un reportofon nou, am făcut liste de întrebări, i-am recitat o parte din operă și vreo două biografii, și mi-am băgat bătrânul meu Citroën în revizie, ca să nu mă lase în pană în timpul unei misiuni atât de delicate. Vântul șuiera printre pini și eucalipti, marea era cenușie, iar peste cătunul cu case dese și străzi pustii cădea ploaia. Poetul locuia într-un labirint de lemn și piatră, zămislire capricioasă compusă din construcții adăugate și peticite. În curte se aflau un clopot marinăresc, sculpturi, bucăți de lemn de la vase naufragiate, iar printre stânci se vedea plaja pe care se spărgeau valurile neobosite ale Pacificului.

Privirea se pierdea pe apele întunecate de sub cerul plumburiu. Peisajul, de o puritate de oțel, gri pe gri, palpita. Pablo Neruda, cu un poncho pe umeri și o șapcă pe capul de gargui, m-a primit fără formalități, spunându-mi că articolele mele umoristice îl amuzau, uneori chiar fotocopiindu-le pentru a le trimite prietenilor. Era slăbit, dar tot m-a condus prin cotloanele casei ticsite de comori modeste, mi-a arătat colecțiile de scoici, sticle, păpuși, cărți și tablouri. Era un fervent cumpărător de obiecte: *îmi plac toate lucrurile, nu numai cele de mari dimensiuni, ci și cele foarte mici, un degetar, un pinten, o farfurie, o vază de flori...* Îi plăcea și să mănânce. Ni s-a servit țipar de mare la cuptor, acest pește cu carne albă și fermă, regele mărilor chiliene, cu un vin alb sec și rece. Mi-a vorbit de amintirile pe care încerca să le scrie înainte ca memoria să i le ștergă, de articolele mele umoristice - mi-a sugerat să le adun într-o carte - și de cum își găsisese el prin lume mascaroanele de provă, acele lemne sculptate cu chip și sâni de femeie, care se puneau pe vechile corăbii. „Frumoasele astea au fost menite să trăiască printre valuri, se simt stinghere pe uscat, de aceea le salvez și le pun aici, să privească spre mare.” A vorbit pe larg despre situația politică, care-l umplea de neliniște, glasul i se frângea în timp ce vorbea despre țara divizată între extreme violente. Ziarele de dreapta publicau titluri pe șase coloane: „Chilieni, adunați-vă ura!” și incitau militarii să ia puterea, iar pe Allende să renunțe la președinție sau să se sinucidă, așa cum făcuse în secolul trecut președintele Balmaceda pentru a evita un război civil.

- Ar trebui să fie mai atenți la ce cer, nu cumva să se întâmple, a suspinat poetul.

- În Chile n-o să se ajungă niciodată la lovitură militară⁵² don Pablo. Forțele noastre armate respectă democrația, am încercat eu să-l liniștesc cu un clișeu îndelung repetat.

După prânz a început să plouă, odaia s-a întunecat, o femeie trupeșă s-a desprins din mascaronul de provă și și-a legănat sânii goi. Mi-am dat seama că poetul era obosit, că mie mi se suise vinul la cap și trebuia să mă grăbesc.

- Dacă vreți, putem face interviul...

- Ce interviu?

- Păi... pentru asta am venit, nu?

- Cu mine? Niciodată n-am să admit o asemenea încercare! a râs el. Păi, dumneata ești probabil cea mai proastă ziaristă din țara asta, fata

mea. Ești incapabilă de obiectivitate, te pui în față, cred că minți copios și dacă n-ai o știre, o inventezi. De ce nu scrii mai bine romane? În literatură, defectele astea devin calități.

În timp ce-ți scriu toate astea, Aurelia se pregătește să recite o poezie compusă special pentru tine, Paula. Am rugat-o să n-o facă, versurile ei mă demoralizează, dar ea insistă. N-are încredere în doctori, e convinsă c-ai să te faci bine.

- Și ce, crezi că s-au vorbit cu toții să mă mintă, Aurelia?

- Vai, ce naivă ești! Nu vezi că se acoperă unii pe alții? N-or să recunoască în ruptul capului că au greșit, sunt niște potlogari cu drept de viață și de moarte. Ți-o spun eu, care am trăit din spital în spital. Dacă ai ști câte am văzut la viața mea...

Poemul ei bizar e despre o pasăre cu aripi pietrificate. Zice că ești deja moartă, că vrei să te duci, dar nu poți pentru că te rețin eu, sunt ca o ancoră care te țin de picioare.

- Nu te mai zdrobi atâta pentru ea, Isabel. Nu-ți dai seama că, de fapt, lupți împotriva ei? Paula nu mai e aici, uită-te la ochii ei, sunt ca o apă neagră. Dacă nu-și recunoaște mama, înseamnă că a plecat de-acum, trebuie să admiți asta.

- Taci, Aurelia...

- Las-o să vorbească, nebunii nu mint, suspină bărbatul Elvirei.

Ce-o fi dincolo de viață? Doar noapte, tăcere și singurătată? Ce mai rămâne când nu mai există dorință, amintire și speranță? Ce înseamnă moartea? Dac-aș putea să stau nemișcată, fără să vorbesc și să gândesc, fără să implor, să plâng, să-mi amintesc sau să sper, dac-aș putea să mă scufund în tăcerea cea mai adâncă, poate că atunci te-aș putea auzi, Paula.

La începutul lui 1973, Chile era ca o țară pe picior de război, ura care germinase zi de zi pe tăcute explodase în greve, sabotaje și acte de terorism pentru care se acuzau reciproc extremiștii de dreapta și cei de stânga. Grupuri ale Unității Populare se înstăpâneau pe terenuri private pe care se găseau așezări, fabrici pe care le naționalizau și bănci pe care voiau să pună mâna, creând o asemenea stare de nesiguranță că opoziția nici n-a trebuit să se străduiască prea mult pentru a semăna panica.

Adversarii lui Allende și-au perfecționat metodele până la știință, agravând problemele economice; circulau zvonuri de groază, care incitau lumea să-și retragă banii din bănci, dădeau foc recoltelor și omorau vitele, de pe piață dispăreau lucrurile esențiale, de la cauciucuri pentru mașini până la piese minuscule pentru aparatura electronică cea mai sofisticată. Fără ace și vată, spitalele erau paralizate, fără piese de schimb pentru mașini, fabricile nu mai funcționau. Era de ajuns să lipsească o singură piesă și o industrie întreagă se oprea, mii de muncitori pomenindu-se în stradă. În replică, muncitorii se organizau în comitete, goneau șefii, luau puterea în mâna lor, făceau de gardă la poartă zi și noapte pentru ca patronii să nu-și distrugă propriile întreprinderi. Funcționarii administrației publice și ai băncilor făceau și ei de gardă pentru ca nu cumva colegii din tabăra adversă să încurce hârțiile din arhive, să distrugă documente și să pună vreo bombă în grupurile sanitare. Se pierdeau ore prețioase în ședințe interminabile care-și propuneau să ia decizii colective, dar unde toți perorau luându-și unii altora vorba din gură ca să-și expună punctul de vedere asupra unor aspecte lipsite de importanță arareori ajungându-se la o înțelegere; ceea ce un șef hotăra în cinci minute le lua angajaților o săptămână de discuții bizantine și vot democratic. La scară mare, același lucru se petrecea în guvern: partidele Unității Populare își împărțeau puterea după algoritm, hotărârile treceau prin atâtea filtre, că atunci când în cele din urmă se hotăra ceva, nu mai semăna nici pe departe cu proiectul inițial. Allende nu avea majoritatea în Congres, așa că proiectele i se loveau de zidul inflexibil al opoziției. Haosul sporise, se trăia într-o atmosferă precară, de violență latentă, mașinăria greoaie a patriei se gripase. Noaptea, Santiago părea un oraș devastat de un cataclism, străzile îi erau scufundate în beznă și aproape pustii, căci prea puțini îndrăzneau să meargă pe jos, transportul în comun se redusese la jumătate din cauza grevelor și benzina era raționalizată. În centru ardeau focurile *tovarășilor*, cum își spuneau adepții guvernului, care pe timp de noapte luau în custodie clădiri și străzi. Brigăzi de tineri comuniști dese-nau pe ziduri lozinci, în timp ce grupuri ale extremei drepte treceau în mașini cu geamuri negre și trăgeau orbește. În zonele în care se aplicase reforma agrară, latifundiarii plănuiau revanșa, dotați cu arme pe care le introduceau prin contrabandă de-a lungul cordiliei Anzilor. Mii de capete de vită au fost duse în Argentina prin trecătorile din sud și alte mii au fost sacrificate ca să nu ajungă pe piață. Uneori, râurile se

înroșeau de sânge și duceau la vale leșuri umflate de vaci de lapte și porci pentru îngrășat. Țăranii, care trăiseră generații la rând ascultând de ordinele altora, se adunau în cooperative ca să muncească, dar erau lipsiți de inițiativă, de știință și de credite. Nu știau să-și folosească libertatea, mulți își doreau în secret întoarcerea stăpânului, acest tăcut autoritar și adesea detestat, dar care măcar dădea porunci clare și în caz de nevoie îi apăra împotriva surprizelor climei, epidemiilor animalelor și stricăciunilor recoltelor, avea prieteni și procura cele necesare, pe când ei nu îndrăzneau să intre într-o bancă și nu erau în stare să descifreze ce era scris cu litere mici pe hârtiile pe care trebuiau să le semneze. Nu pricepeau nici ce naiba bălmăjeau experții trimiși de guvern, cu limba lor împleticită și vorbele alea complicate, oameni de la oraș, cu unghii curate, care nu știau să țină plugul și nu se văzuseră niciodată siliți să smulgă cu mâinile goale un vițel așezat cruciș în burta vacii. N-au păstrat semințe pentru semănături, au mâncat taurii de prăsilă și lunile bune ale verii și le-au petrecut discutând politică, în timp ce fructele răskoapte cădeau din copaci și legumele se uscau pe câmp. În fine, camionagiii au intrat și ei în grevă, n-a mai fost chip să se transporte nimic prin țară, unele orașe au rămas fără alimente, în timp ce în altele legumele și peștele putrezeau. Salvador Allende denunțase sabotajul până rămăsese fără glas, dar nimeni nu l-a luat în serios, iar el n-avea nici destui oameni, nici destulă putere pentru a lupta. I-a acuzat pe americani de finanțarea grevei - fiecare camionagiu primea cincizeci de dolari pe zi dacă nu muncea, așa că nu era speranță să se rezolve conflictul; a trimis Armata să facă ordine, dar s-a constatat că motoarelor le lipseau piese, carcassele rămânând blocate pe șoselele care, în plus, erau presărate cu cuie îndoite care au spart cauciucurile vehiculelor militare. Televiziunea a filmat din elicopter coloanele de fierătanii inutile rămase să ruginească pe asfaltul drumurilor. Aprovizionarea a devenit un coșmar, dar nimeni nu suferea de foame: cei care își puteau permite cumpărau de pe piața neagră, iar săracii s-au organizat pe cartiere și își procurau cele necesare. Guvernul și-a pierdut răbdarea, Ministerul Agriculturii tipărea instrucțiuni prin care cetățenii erau învățați să cultive legume pe balcon și în cada de baie. De frică să nu rămânem fără mâncare, am început să fac provizii cu talente de contrabandistă. Inițial râdeam de soacră-mea și îi spuneam că dacă nu avem pui, o să mâncăm tăiței, iar dacă nu e zahăr, cu atât mai bine, așa o să mai slăbim, dar apoi am dat dracului toate scrupulele. Dacă înainte

stăteam cu orele la coadă ca să iau un kilogram de cărnuri dubioase, acum speculanții veneau acasă cu carnea cea mai bună, dar la un preț de zece ori mai mare. Soluția asta n-a ținut mult, căci aveam nevoie de o doză serioasă de cinism ca să-i îndoctrinez pe copiii mei cu morala socialistă în timp ce le serveam la cină șnițele din carne procurată de pe piața neagră.

În ciuda greutăților serioase, poporul continua să sărbătorească victoria, iar în martie, la alegerile parlamentare, Unitatea Populară a urcat în procentaj. Atunci dreapta a înțeles că un pumn de cuie îndoite aruncate pe șosea și lipsa puilor din magazin nu erau suficiente ca să răstoarne guvernul socialist și a intrat în ultima fază a conspirației. În acel moment au început zvonurile despre puciul militar. Majoritatea nici nu știam ce înseamnă asta, auziserăm că în alte țări de pe continent soldații luau puterea cu o regularitate plictisitoare și ne lăudam că așa ceva n-o să se întâmple nicicând în Chile, doar noi aveam o democrație solidă, nu eram o republică bananieră din America Centrală, nici Argentina, unde de cincizeci de ani încoace toate guvernele civile fuseseră doborâte de revolte militare. Ne consideram elvețienii continentului. Comandantul Forțelor Armate, generalul Prats, era adeptul respectării Constituției, susținea că Allende trebuie lăsat să-și termine mandatul în liniște, dar o facțiune a Armatei s-a răsculat, astfel că în iunie tancurile au ieșit în stradă. Prats a reușit să disciplineze soldații, dar nebunia începuse: Parlamentul a declarat guvernul Unității Populare în afara legii, generalii au cerut demisia comandantului lor suprem, însă nu direct, ci trimițându-și nevestele să manifesteze în fața casei lui Prats într-un spectacol public rușinos. Generalul a fost silit să abdice, președintele numindu-l în loc pe Augusto Pinochet, un militar obscur de care n-auzise nimeni, prieten și cumătru cu Prats și care a jurat să rămână fidel democrației. Țara părea scăpată de sub control. Allende a anunțat un referendum prin care poporul să decidă dacă îl lasă să guverneze mai departe sau era cazul să se retragă și să organizeze alegeri anticipate; data propusă era 11 septembrie. Exemplul nevestelor de militari care acționaseră în locul bărbaților a fost repede imitat. Ca atâția alții, socrul meu a trimis-o pe Granny la Academia Militară să le arunce boabe de porumb cadeților care se purtau ca niște găini fricoase, poate că astfel prindeau curaj și ieșeau să-și apere patria, cum le era datoria. Era atât de entuziasmat de posibilitatea de a răsturna socialismul o dată pentru totdeauna, încât s-a apucat și el să bată în tigăi

în curte pentru a sprijini astfel pe femeile care protestau în stradă. Credea că militarii, legaliști precum majoritatea chilenilor, aveau să-l scoată pe Allende din fotoliul prezidențial, să facă ordine în tot haosul ăla, să curețe țara de stângiști și revoltați, după care vor fi convocate alegerile și, dacă totul ieșea bine, roata se va învârti în sens contrar și vom avea din nou un președinte conservator. „Să nu-ți faci iluzii, în cel mai bun caz vom avea unul democrat-creștin”, l-am prevenit eu, care-i cunoșteam ura față de acest partid, chiar mai mare decât cea pe care-o nutrea pentru comuniști. Gândul că militarii s-ar fi putut eterniza la putere nu i-a trecut nimănui prin cap, nici măcar socrului meu; știa doar cei care erau la curent cu secretele conspirației.

Celia și Nicolàs mă roagă să mă întorc în California în mai, când li se va naște copilul. M-au invitat să fiu de față la venirea pe lume a nepotei mele, îmi spun că după atâtea luni în care am avut parte de moarte, durere, despărțiri și lacrimi, primirea pruncului care apare pe lume o să fie ca o sărbătoare. Dacă mi se împlinesc visele, cum s-a mai întâmplat de câteva ori, va fi o fetiță brunetă, simpatică și cu caracter puternic. Trebuie să te faci repede bine, Paula, ca să vii cu mine și să fii nașa Andreei. Oare de ce-ți spun asta? Mult timp n-ai să fii în stare să faci nimic, ne așteaptă ani de răbdare, efort și organizare, ție-ți revine partea cea mai grea, dar am să fiu lângă tine să te ajut, n-are să-ți lipsească nimic, ai să fii înconjurată de pace și confort, o să te ajutăm cu toții să te faci bine. Mi s-a spus că reabilitarea e foarte lentă, e posibil să țină toată viața, dar există și minuni. Specialistul în porfirie susține că ai să te refaci complet, însă neurologul a cerut o grămadă de analize, care au început să ți se facă ieri. A fost un examen foarte dureros, cu scopul de a constata starea nervilor periferici. Te-am împins pe o targă prin dedalul spitalicesc până la aripa opusă, unde ți-au înțepat brațele și picioarele cu ace, pe urmă au folosit electricitatea pentru a-ți măsura reacțiile. Am suportat amândouă, tu în cețurile inconștientului, eu gândindu-mă la toți bărbații, femeile și copiii care au fost torturați în Chile în mod asemănător, împunși cu o țepușă electrică. De fiecare dată când curentul îți pătrundea în corp, îl simțeam pe pielea mea, sporit de frică. Am încercat să mă relaxez și să respir în ritm cu tine, imitând ceea ce fac Celia și Nicolàs la cursul de naștere naturală; durerea e inevitabilă pe lumea asta, dar se spune că devine suportabilă dacă nu-i opui rezistență și nu-i adaugi frică și neliniște.

Celia și-a născut primul copil la Caracas, zăpăcită de medicamente și singură, pentru că pe el nu l-au lăsat să intre. Protagonistii evenimentului n-au fost ea și bebelușul, ci medicul, sacerdot suprem îmbrăcat în alb și cu mască pe față, care a hotărât cum și când să officieze ceremonia; a stabilit nașterea în ziua care-i convenea lui, căci avea de gând să meargă la plajă la sfârșitul săptămânii; la fel a fost și când am născut eu, acum mai bine de douăzeci de ani, pare-se că procedeu a rămas cam același. Acum câteva luni am ieșit la plimbare cu noră-mea, am dus-o într-o pădure și acolo, între arbori uriași de sequoia și murmur de izvoare, i-am tras un discurs despre străvechea artă a moașelor, nașterea naturală și dreptul de a trăi din plin această experiență unică în care mama încarnează forța feminină a Universului. Mi-a ascultat impasibilă perorația, aruncându-mi din când în când niște priviri extrem de grăitoare. Mă judecă după rochiile mele lungi și după pernița pentru meditație pe care o am în mașină, e convinsă că am devenit o propovăduitoare a New Age-ului. Până să-l cunoască pe Nicolàs făcea parte dintr-o organizație catolică de extremă dreaptă, n-avea voie să fumeze și să poarte pantaloni, lecturile și filmele erau cenzurate, contactul cu sexul opus redus la minimum și fiecare clipă din viață atent reglementată. Bărbații din secta aceea trebuie să doarmă o dată pe săptămână pe o scândură pentru a evita tentațiile cărnii, dar femeile trebuie s-o facă zilnic, pentru că se presupune că sunt mai destrăbălate de la natură. Celia se învățase să folosească un bici și un ciliciu cu țepi metalici, produse de măicuțele Fecioarei din Candelaria, pentru a se disciplina din iubire pentru Domnul și a plăti păcate proprii și străine. Acum trei ani aveam prea puține în comun cu ea, instruită să disprețuiască la grămadă stângiștii, homosexualii, artiștii, oamneșii de rase și condiție socială diferite, dar ne-a salvat o simpatie reciprocă, care în cele din urmă ne-a făcut să trecem peste toate barierele. De restul s-a îngrijit Sfântul Francisc. Treptat, au căzut toate prejudecățile, ciliciul și biciul au ajuns anecdote familiale, s-a apucat să citească istorie și politică, convingerile i s-au schimbat, a cunoscut câțiva homosexuali și și-a dat seama că nu erau încarnări ale diavolului, cum i se inculcase, a ajuns să-mi accepte până și prietenii artiști, deși unii dintre ei se cred mai frumoși dacă-și pun un cercel în nas sau își fac o creastă de păr verde în vârful capului. Rasismul i-a trecut în mai puțin de o săptămână după ce a constatat că în State noi nu suntem albi, ci hispanici și ocupăm o treaptă mai joasă pe scara socială. N-am încercat niciodată să-

i impun ideile mele - e o leoaică sălbatică și n-ar suporta așa ceva -, nu face decât să-și urmeze calea dictată de instinct și inteligență, numai că atunci, în pădure, nu m-am putut stăpâni și am pus în practică cele mai bune trucuri de oratorie deprinse de la unchiul Ramón pentru a o convinge că era cazul să caute alte metode, mai puțin clinice și mai omeneste pentru a naște. Întoarse acasă, am dat de Nicolàs, care ne aștepta în ușă. „Roag-o pe maică-ta să-ți explice ce naiba e chestia asta cu muzica Universului”, i-a trântit soțului ei această noră ireverențioasă, iar de atunci vorbim de nașterea Andreei ca despre *muzica Universului*. În ciuda scepticismului lor inițial, mi-au acceptat până la urmă sugestiile și acum își propun să nască precum indienii. Mai încolo va trebui să te conving și pe tine, Paula. Ești protagonista acestei boli, trebuie să-ți naști propria sănătate, fără frică și cu forță. Poate că e o șansă la fel de creativă precum nașterea Celiei; prin durere, vei putea să te naști la o viață nouă, să treci un prag, să crești.

Ieri, la spital, urcam împreună cu Ernesto cu liftul și la un moment dat a intrat o femeie imposibil de descris, una dintre ființele acelea lipsite de trăsături remarcabile, fără vârstă sau înfățișare definită, o umbră. După câteva clipe mi-am dat seama că generele meu pâlise, respira greu, avea ochii închiși și se sprijinea de perete ca să nu cadă. Am făcut un pas ca să-l sprijin, dar liftul s-a oprit și femeia a ieșit. Și noi trebuia să coborâm acolo, dar Ernesto m-a tras de mână și m-a oprit; ușa s-a închis și am rămas înăuntru. De-abia atunci am perceput mirosul parfumului tău, Paula, pregnant și surprinzător ca un țipăt, și-am înțeles reacția bărbatului tău. Am apăsat butonul de oprire, rămânând între etaje, ca să aspirăm ultimele urme ale parfumului binecunoscut, în timp ce lacrimile îi șiroiau pe obraz. Nu mai știu cât am stat așa, la un moment dat am auzit bătăi și strigăte, am apăsat alt buton și am coborât. Am ieșit buluc, el abia ținându-se pe picioare, eu sprijinindu-l, sub privirile suspicioase ale oamenilor de pe culoar. L-am dus la cafenea și, ne-am așezat tremurând în fața cânilor cu ciocolată.

- Cred c-o iau razna... Nu mai pot să mă concentrez la treabă, văd cifre pe ecranul computerului și mi se par ideograme chinezești, mi se spune ceva și nu răspund, umblu cu capul în nori, mă mir că mă mai țin la birou, fac niște greșeli monumentale... O simt pe Paula atât de departe! Dac-ai ști cât o iubesc și ce nevoie am de ea... Fără ea, viața și-a pierdut culorile, totul e cenușiu. Aștept întruna să sune telefonul și să-

mi spui cu glas întretăiat că s-a trezit și mă cheamă. În clipa aia aș fi la fel de fericit ca în ziua când am cunoscut-o și ne-am îndrăgostit la prima vedere.

- Trebuie să te descarci, Ernesto, asta e o tortură insuportabilă, trebuie să-ți consumi un pic energia.

- Dar alerg, fac haltere, aikido, degeaba. Dragostea asta e ca gheața și ca focul.

- Iartă-mi indiscreția, dar... nu te-ai gândit să ieși cu o fată...?

- Și mai zici că ești soacră-mea, Isabel! Nu, nu pot atinge altă femeie, nu doresc pe nimeni altcineva. Fără ea, viața mea n-are nici un sens. Ce vrea Dumnezeu de la mine? De ce mă chinuie astfel? Ne făcuserăm atâtea planuri... Ziceam c-o să îmbătrânim împreună și c-o să mai facem dragoste și la nouăzeci de ani, vorbeam de locurile pe care le vom vizita, de faptul c-o să avem o familie mare și o casă deschisă pentru prieteni. Știai că Paula voia să facă un azil pentru bătrâni săraci? Să continue îngrijirile pe care n-a apucat să le dea lui Granny.

- E încercarea cea mai grea din viața voastră, dar o s-o biruiți, Ernesto.

- Sunt atât de obosit...

Tocmai a trecut prin salonul tău un profesor de la Medicină cu grupa lui de studenți. Nu mă cunoaște, însă grație halatului și cîpicilor albi am putut să asist în timp ce te examina. Am avut nevoie de tot sângele rece dobândit în anii grei din Liban pentru a-mi păstra expresia indiferentă în timp ce te manipulau fără milă, ca pe un cadavru, și îți comentau cazul de parcă n-ai fi auzit. Spuneau că în mod normal recuperarea se produce în primele șase luni, iar la tine au trecut deja patru, n-ai să mai evoluezi cine știe ce, e posibil să stai așa cu anii, nu se poate ocupa un pat de spital cu un bolnav incurabil, o să fii trimisă probabil la o instituție, bănuiesc că se refereau la un azil sau la un ospiciu. Să nu crezi nimic, Paula. Dacă auzi și înțelegi, te rog să uiți toate astea, n-o să te părăsesc niciodată, de aici o să mergi la o clinică de recuperare, pe urmă acasă, n-o să-i mai las să te chinuie cu acele lor electrice și cu pronosticuri lapidare. Ajunge. Și nu e adevărat că nu sunt schimbări; ei nu le văd pentru că vin rar în salon, dar cei care stăm cu tine mereu îți constatăm progresele. Ernesto mă asigură că-l recunoști; se așază lângă tine, îți caută privirea, îți vorbește cu glas scăzut și vede cum îți se modifică expresia, te liniștești, uneori pari emoționată, îți curg

lacrimile și miști buzele de parc-ai vrea să-i spui ceva sau ridici încet mâna de parc-ai vrea să-l mângâi. Medicii nu cred și nici n-au timp să te observe, nu văd decât o bolnavă paralizată și spasmodică, ce nici măcar nu clipește când o strigă pe nume. În ciuda încetinelii teribile a procesului, știu că ieși pas cu pas din prăpastia în care ai stat rătăcită cu lunile și că într-o zi o să te conectezi la prezent. Mi-o repet întruna, deși uneori mă părăsește speranța. Ernesto mă surprinde cugetând pe terasă.

- Ia zi, care e lucrul cel mai rău care i se poate întâmpla?

- Nu e moartea, Ernesto, ci posibilitatea ca Paula să rămână așa cum e acum.

- Și crezi c-o s-o iubim mai puțin din cauza asta?

Ca de obicei, bărbatul tău are dreptate. N-o să te iubim mai puțin, ci mult mai mult, o să ne organizăm, o să facem un spital acasă, dacă nu sunt eu, o să te îngrijească el, fratele tău sau nepoții mei, o să ne descurcăm, nu-ți face griji.

Ajung la hotel seara târziu și mă scufund într-o tăcere calmă, numai așa îmi pot aduna țândările de energie pierdută în nebulia spitalului. Multă lume vine seara în vizită, e cald și multă zarvă, mai sunt și oameni care fumează în timp ce bolnavii se sufocă. Camera mea de hotel a ajuns un refugiu sacru în care-mi pun ordine în gânduri și pot să scriu. Willie și Celia mă sună zilnic din California, mama îmi scrie des, nu mă simt singură. Dacă aș putea să mă odihnesc ca lumea, aș fi mai puternică, dar dorm iepurește și adesea visele mele furtunoase îmi par mai aievea decât realitatea. Mă trezesc de nenumărate ori, asaltată de coșmaruri și amintiri.

Pe 11 septembrie 1973, în zori, s-a răsculat Marina, apoi, aproape imediat după, Armata de uscat, Aviația, în cele din urmă Corpul de Carabinieri, Poliția chiliană. Salvador Allende a fost anunțat imediat, s-a îmbrăcat în grabă, și-a luat rămas-bun de la nevastă și a plecat la biroul său, gata să facă ceea ce promisese de la bun început: „Din palatul La Moneda n-or să mă scoată viu”. Fiicele lui, Isabel și Tati, aceasta din urmă însărcinată, au alergat după el. Vestea rea s-a răspândit iute și la palat au venit miniștri, secretari, funcționari, medici de încredere, câțiva ziariști și prieteni, alcătuind o mică mulțime care se învârtea prin saloane neștiind ce să facă, improvizând tactici de luptă, baricadând ușile cu mobilă, conform indicațiilor confuze ale gărzilor de corp ale președintelui. Glasuri grăbite au sugerat că era cazul să fie chemat

poporul la o manifestație amplă în apărarea Guvernului, însă Allende a socotit că vor fi mii de morți. Între timp, încerca să-i descurajeze pe insurgenți prin curieri și apeluri telefonice, căci nici un general nu îndrăznește să-l înfrunte față în față. Gărzile au primit ordin de la superiori să se retragă pentru că la puci aderaseră și carabinieri; președintele i-a lăsat să plece, dar le-a cerut să depună armele. Palatul s-a golit, ușile masive de lemn cu întărituri din fier forjat au fost zăvorâte pe dinăuntru. Nu mult după ora nouă dimineata, Allende și-a dat seama că toată abilitatea sa politică era inutilă pentru a schimba făgașul tragic al acelei zile; cei închiși în vechiul edificiu colonial erau de fapt singuri, nimeni n-avea să vină să-i salveze, poporul era dezarmat și lipsit de lideri. A ordonat plecarea femeilor, gărzile au împărțit arme bărbaților, dar prea puțini știau să tragă. Unchiul Ramón afluase vestea la Ambasada din Buenos Aires și a reușit să-l sune pe președinte. Allende și-a luat rămas-bun de la vechiul lui prieten: *N-am să renunț, am să ies din La Moneda doar după ce-mi voi fi terminat mandatul, când mi-o va cere poporul, sau mort.* În acest timp, unitățile militare din țară cădeau pe rând în mâinile puciștilor și în garnizoane începea lichidarea celor rămași fideli Constituției. Primii căzuți în ziua aceea purtau uniformă. Palatul era înconjurat de soldați și tancuri, s-au auzit mai întâi împușcături izolate, apoi un tir intens a străpuns groasele ziduri centenare și la parter mobila și draperiile au luat foc. Allende a ieșit în balcon cu cască pe cap și pușca în mână, a și tras două rafale, dar cineva l-a convins repede că ceea ce făcea era o nebunie și l-a obligat să intre înauntru. S-a acordat un scurt armistițiu pentru a scoate afară femeile, președintele le-a cerut tuturor să se predea, dar puțini au făcut-o, majoritatea rămânând în saloanele de la etajul întâi, în vreme ce el se despărțea cu o îmbrățișare de cele șase femei. Fiicele sale n-au vrut să plece, dar sfârșitul se dezlănțuise de-acum, așa că tatăl a dat ordin să fie luate pe sus. Au răstăcit o vreme pe străzi fără să le oprească nimeni, până le-a cules o mașină și le-a dus la loc sigur. Tati nu și-a revenit niciodată după despărțirea și moartea tatălui său, pe care-l iubea nespus, iar după trei ani, exilată în Cuba, și-a încredințat copiii unei prietene și, fără să-și ia rămas-bun de la nimeni, s-a împușcat. Generalii, care nu se așteptau la asemenea rezistență, nu știau ce să facă, și cum nu voiau să-l transforme pe Allende într-un erou, i-au oferit un avion cu care să plece împreună cu familia în străinătate. „Trădătorilor, v-ați înșelat în ceea ce mă privește”, a răspuns el. Atunci l-au anunțat că peste foarte puțin timp va

începe bombardamentul aerian. Prin intermediul singurei stații de radio care încă nu fusese ocupată de militarii insurgenți, președintele s-a adresat pentru ultima oară poporului. Glasul îi era atât de calm și de ferm, cuvintele atât de hotărâte, că despărțirea aceea nici nu pare să fie ultima răsuflare a unui om condamnat la moarte, ci salutul demn al celui ce intră definitiv în istorie: *Cu siguranță că Radio Magellan va fi și el redus la tăcere și metalul calm al glasului meu nu va ajunge la voi. Nu contează. Îl veți auzi mereu. Voi fi mereu alături de voi. Cel puțin amintirea mea va fi cea a unui om demn, care a fost loial loialității oamenilor muncii... Ei au puterea, ne vor supune, dar procesele sociale nu pot fi oprite nici prin crimă și nici prin forță. Istoria e a noastră și o fac popoarele... Oameni ai muncii din patria mea: am încredere în Chile și în destinul acestei țări. Alți bărbați vor învinge această clipă cenușie și amară când trădarea încearcă să ne copleșească. Nu uitați că, mult mai devreme decât credeți, se vor deschide căile prin care oamenii liberi vor construi o societate mai bună. Trăiască Chile! Trăiască poporul! Trăiască oamenii muncii!*

Avioanele de bombardament au zburat precum niște păsări fatidice deasupra palatului La Moneda, lansându-și încărcătura cu o asemenea precizie, că bombele au pătruns prin ferestre și în zece minute ardea deja o aripă întregă, în timp ce din stradă tancurile lansau gaze lacrimogene. Simultan, alte avioane și tancuri atacau reședința prezidențială din Cartierul de Sus. Focul și fumul au cuprins parterul palatului și au urcat la saloanele de la etaj, unde Allende rămăsese împreună cu câțiva apropiați. Se vedeau trupuri căzute, răniții se goleau rapid de sânge. Supraviețuitorii, sufocați de fum și gaze, nu puteau comunica din cauza zgomotului asurzitor produs de tiruri, avioane și bombe. Trupele de asalt ale armatei au pătruns prin breșele incendiului, au ocupat parterul în flăcări și au ordonat prin megafon celor de la etaj să coboare pe scara exterioară de piatră care ducea în stradă. Allende și-a dat seama că rezistența avea să se termine printr-un masacru și le-a ordonat oamenilor săi să se predea, căci erau mai utili poporului vii decât morți. Le-a strâns tuturor mâna, privindu-i în ochi. Au ieșit în șir indian, cu brațele ridicate. Soldații i-au lovit cu patul puștii și cu picioarele, i-au împins pe scări, jos i-au bătut zdravăn și i-au târât în stradă, unde au rămas pe caldarâm cu fața în jos, amenințați de un ofițer isterizat că vor fi călcați de un tanc. Președintele a rămas cu arma în mână lângă drapelul chilian rupt și însângerat din Salonul Roșu în ruină.

Soldații au dat buzna cu armele pregătite. Versiunea oficială e că și-a pus țeava puștii în bărbie și glonțul i-a distrus capul.

În acea zi de marți de neuitat am plecat ca de obicei la birou, Michael a plecat și el, presupun că ceva mai târziu au plecat și copiii la școală cu ghiozdanul în spate, neștiind că nu se mai țineau ore. După ce-am mers preț de câteva cvartale, mi-am dat seama că străzile erau aproape pustii, mai puteai vedea doar câteva gospodine nedumerite în fața brutăriilor închise sau muncitori cu pachetul de mâncare sub braț și mergând pe jos, autobuzele nu mai circulau, peste tot erau doar mașini militare, între care mașinuța mea pictată cu flori și îngerași părea o glumă. Nu m-a oprit nimeni. N-aveam radio ca să aud știrile, dar chiar dacă aș fi avut, orice informație era deja cenzurată. Mi-am zis să trec pe la Tata-mare, poate știa ce naiba se întâmplă, dar n-am vrut să-l deranjez atât de devreme. Mi-am continuat drumul spre redacție cu senzația că mă rătăcisem printre paginile unei cărți SF, din cele care mi-au încântat adolescența: orașul părea încremenit într-un cataclism de pe altă lume. Ușa editurii era închisă cu lanț și lacăt; prin geam, portarul mi-a făcut semn să plec, era un tip nesuferit care spiona personalul și turna oamenii pentru cea mai mărunță greșală. „Deci așa arată o lovitură militară”, mi-am spus și am făcut cale îtoarsă ca să mă duc la Bunica Hilda să beau o cafea și să comentăm evenimentele. Atunci am auzit elicopterele, iar la scurt timp au trecut și primele avioane, vuind și zburând la altitudine mică.

Bunica Hilda stătea în poartă și privea disperată strada; de cum a zărit binecunoscuta mașină bălțată, a fugit spre mine cu vești rele. Se temea pentru bărbatul ei, un profesor de franceză plin de abnegație, care plecase foarte devreme la lucru. Am încercat să dăm de el la telefon, în timp ce ne beam cafeaua însoțită cu tartine, dar nu răspundea nimeni. Am sunat-o pe Granny, care nu bănuia nimic, am vorbit cu copiii, care se jucau liniștiți, situația nu mi s-a părut alarmantă, eram gata să rămân la Bunica Hilda să croim haine, însă ea era neliniștită. Școala la care preda soțul ei era chiar în centru, aproape de palatul La Moneda, iar de la singurul post de radio care continua să emită aflase că zona era sub ocupația puciștilor. „Se trage, se moare, au spus că nu trebuie să ieșim în stradă că sunt gloanțe rătăcite, m-a sunat o prietenă care locuiește în centru să-mi spună că a văzut morți și răniți și camioane pline cu arestați, se pare că e interdicție de circulație, știi tu ce-o fi asta?”

îngăima Bunica Hilda. Nu, nu știam. Deși teama ei mi se părea exagerată, eu circulasem de bine-de-rău fără opreliște, așa că m-am oferit să mă duc după bărbatul ei. După patruzeci de minute am frânat în fața școlii, am intrat pe poarta întredeschisă, n-am văzut pe nimeni, curtea și sălile erau tăcute. A apărut un portar bătrân târându-și picioarele și mi-a arătat printr-un gest unde se afla prietenul meu. „Asta nu se poate, s-a răscolat armata!” repeta el uimit. Într-o sală de clasă era profesorul, la catedră, cu un teanc de hârtii în față, un radio deschis alături, capul în mâini și suspinând. „Ascultă”, mi-a spus. Așa am auzit eu ultimele cuvinte ale președintelui Allende. Apoi am urcat la ultimul etaj, de unde se zărea acoperișul palatului și am așteptat fără să știm exact ce, nu se mai transmiteau știri, de la toate posturile de radio se auzeau imnuri marțiale. Când am văzut avioanele zburând foarte jos, am auzit explozia bombelor și spre cer s-a ridicat o coloană groasă de fum, am crezut că eram într-un vis urât. Nu ne venea să credem că îndrăzniseră să atace La Moneda, inima democrației chiliene. „Ce-o fi făcând tovarășul Allende?” a întrebat profesorul cu glas spart. „Nu se va preda niciodată”, i-am răspuns. De-abia atunci am priceput în sfârșit dimensiunea tragediei și pericolul în care eram, ne-am luat la revedere de la portarul care n-a vrut să-și părăsească postul, ne-am urcat în mașină și am luat-o spre Cartierul de Sus pe străzi lăturalnice, ocolind soldații. Nu-mi explic cum de-am reușit să ajungem fără probleme acasă la el, nici cum am mers apoi acasă la mine, unde mă așteptau Michael, foarte neliniștit, și copiii, foarte fericiți de vacanța neașteptată.

Imediat după prânz, un apel telefonic confidențial mă anunța că Salvador Allende murise.

165

Liniile erau supraîncărcate, comunicațiile internaționale practic întrerupte, totuși am reușit să-i sun pe ai mei la Buenos Aires și să le dau vestea teribilă. Știau deja, cenzura din Chile nu funcționa în restul lumii. Unchiul Ramón a ordonat să se pună la ambasadă steagul în bernă, apoi și-a prezentat imediat la junta militară demisia irevocabilă. Împreună cu mama, a făcut inventarul riguros al bunurilor publice din reședință, iar două zile mai târziu a predat ambasada. Astfel s-au terminat pentru ei treizeci și nouă de ani de carieră diplomatică; n-aveau de gând să colaboreze cu junta, au preferat incertitudinea și anonimatul. Unchiul Ramón avea cincizeci și șapte de ani, mama cu cinci mai puțin, își simțeau sufletul zdrobit, țara lor sucombese smintelii violenței,

familia le era împrăștiată, copiii departe, prietenii morți sau exilați, se aflau amândoi fără serviciu și cu prea puține resurse într-un oraș străin, în care începuseră să se ghicească oroarea dictaturii și începutul a ceea ce avea să se numească mai apoi „războiul murdar”. Și-au luat rămas-bun de la personal, care le-a arătat respect și simpatie până în ultima clipă, și au părăsit clădirea ținându-se de mână și cu capul sus. Parcurile erau pline de oameni care scandau lozincile Unității Populare, mii de tineri și bătrâni, de bărbați, femei și copii plângeau moartea lui Salvador Allende și visul lui de dreptate și libertate. Chile devenise un simbol.

Teroarea a început chiar în marțea aceea, în zori, însă unii n-au prins de veste decât după câteva zile, alții au acceptat-o cu greu și, în ciuda tuturor evidențelor, o mână de privilegiați a reușit s-o ignore timp de șaptesprezece ani și o neagă chiar și astăzi. Generalii Forțelor Armate și Poliției au apărut la televizor și au explicat motivele aceluia *Pronunciamento militar*, cum au numit ei puciul, în timp ce pe râul Mapocho, care străbate orașul, pluteau zeci de cadavre și mii de deținuți se îngămădeau în garnizoane, închisori și în noile lagăre de detenție care au răsărit în doar câteva zile în toată țara. Cel mai violent dintre generalii juntei părea să fie cel de la Aviație, cel mai neînsemnat - al Poliției, cel mai cenușiu - un anume Augusto Pinochet, de care prea puțini auziseră. Nimeni n-a bănuit văzându-l în acea primă apariție publică că omulețul cu înfățișare de bunic blajin avea să ajungă sinistra figură cu ochelari de culoare închisă, cu pieptul acoperit cu insigne și capă de împărat prusac care a dat lumii ocol în fotografii revelatoare. Junta militară a instaurat interdicția de circulație timp de multe ore pe zi, doar personalul militar avea voie să umble pe stradă. Au percheziționat clădirile guvernului și ale administrației publice, băncile, universitățile, fabricile, satele și așezări întregi, căutând adeptii Unității Populare. Politicieni, ziaristi, intelectuali și artiști cu vederi de stânga au fost arestați pe loc, lideri ai muncitorilor au fost împușcați fără proces, nu era loc în închisori pentru atâția deținuți, așa că i-au băgat în școli și pe stadioane. Eram lipsiți de informații, televiziunea transmitea doar desene animate, iar radioul doar marșuri militare, apăreau întruna anunțuri cu ultimele ordine și se relua mereu imaginea celor patru generali, cu stema și drapelul patriei ca fundal. Au explicat cetățenilor Planul Z, conform căruia guvernul răsturnat de la putere avea o listă neagră uriașă cu numele a mii de membri ai opoziției pe care ar fi avut

de gând să-i masacreze în următoarele zile într-un genocid fără precedent, însă ei i-o luaseră înaintea ca să evite asta. Au spus că patria era în mâna consilierilor sovietici și a luptătorilor cubanezi de gherilă, că Allende, beat, se sinucisese de rușine nu doar pentru eșecul administrației sale, dar mai ales pentru că trupele militare îi descoperiseră depozitele de armament rusec, cămara ticsită de pui, corupția, furturile și orgiile, după cum dovedeau o serie de fotografii pornografice pe care nu le puteau arăta din decență. Prin presă, radio și televiziune au îndemnat sute de persoane să se predea Ministerului Apărării, niște naivi de bună credință au făcut-o și au plătit-o foarte scump. Fratele meu Pancho era și el pe listă, dar a scăpat pentru că era în misiune diplomatică la Moscova, unde a rămas blocat împreună cu familia timp de câțiva ani. Locuința președintelui a fost luată cu asalt după ce-a fost bombardată, totul a fost jefuit, până și lenjeria familiei a fost furată. Vecinii și soldații și-au luat ca amintire obiectele personale, documentele cele mai intime și operele de artă pe care neamul Allende le colecționase de-a lungul vieții. În cartierele muncitorești represiunea a fost nemiloasă, în toată țara aveau loc execuții sumare, erau nenumărați prizonieri, dispăruți și torturați, n-aveai cum ascunde atâția urmăriți, nici cum hrăni miile de familii fără lucru. De unde-au apărut brusc atâția turnători, colaboratori, torționari și asasini? Poate c-au fost mereu acolo și n-am știut noi să-i vedem. Nu ne explicam nici ura feroce a militarilor proveniți din zonele sociale cele mai de jos și care acum își martirizau frații de clasă.

Văduva, fiicele și câțiva colaboratori apropiați ai lui Salvador Allende s-au refugiat la Ambasada Mexicului. A doua zi după lovitura militară, Tencha ieșea cu un permis de liberă trecere, escortată de militari, pentru a-și îngropa în taină soțul într-un mormânt anonim. Nu i-au dat voie să vadă cadavrul. După puțin timp a plecat, s-a exilat cu fetele în Mexic, unde-au fost primite cu onoruri de către președinte și ocrotite cu generozitate de întreg poporul. Destituitul general Prats, care a refuzat să se alăture Juntei, a fost dus în Argentina în crucea nopții pentru că se bucura de mare prestigiu printre militari și se temeau să nu apară o diversiune în sânul armatei, idee care însă acestora nici nu le-a trecut prin cap. La Buenos Aires a dus o viață retrasă și modestă, cu puțini prieteni, între care și ai mei, dar era despărțit de fiicele sale și se temea pentru viața lor. Închis în apartamentul său, a început să-și scrie amarele amintiri din ultima perioadă.

Imediat după puci, un ordin militar poruncea ca pe toate acoperișurile să fie arborat drapelul în onoarea victoriei vitejilor soldați, care apărau cu atâta eroism civilizația creștin-occidentală de conspirația comunistă. La poarta noastră a oprit un jeep militar ca să afle de ce nu ne conformam ordinului. Michael și cu mine i-am explicat legătura mea de rudenie cu Allende, eram în doliu, „dacă vreți, punem steagul în bernă și cu o panglică neagră”, am propus noi.

Ofițerul s-a gândit un pic, dar cum nu primise instrucțiuni pentru așa ceva, s-a cărat fără comentarii. Începuseră delatațiunile, ne așteptam oricând ca un telefon să ne acuze de cine știe ce delict, dar n-a fost așa, poate că simpatia de care Granny se bucura în cartier să fi fost motivul. Michael a aflat de niște muncitori rămași într-una dintre clădirile în construcție: n-apucaseră să plece dimineața, după care rămăseseră blocați acolo din cauza interdicției de circulație, izolați și fără hrană. Am anunțat-o pe Granny, care a traversat tiptil strada și a venit la noi împreună cu nepoții, am scos provizii din cămară, apoi am ieșit cu mașina în pas de melc, cu un prosop alb și geamurile lăsate, conform instrucțiunilor. Am fost opriți de cinci ori, de fiecare dată cerându-i lui Michael să coboare în timp ce verificau cu bruschete Citroenul rablagit, înainte de ne lăsa să mergem mai departe. Pe mine nu m-au întrebat nimic, nici măcar nu m-au văzut; mi-am zis că spiritul protector al lui Memé mă acoperise cu un vâl invizibil, dar apoi am priceput că, în idiosincrazia militară, femeile nu contează decât ca pradă de război. Dacă mi-ar fi cerut actele și mi-ar fi văzut numele, poate că n-am fi apucat să predăm în vecii vecilor coșul cu mâncare. Nu ne-a fost frică, pe atunci nu cunoșteam încă mecanismele represiunii și credeam că era de ajuns să declari că nu faci parte din nici un partid politic ca să fii lăsat în pace; adevărul ni s-a arătat însă curând, după ce interdicția de circulație a fost ridicată și am putut comunica.

La editură au fost concediați pe loc toți cei ce participaseră activ într-un fel sau altul la Unitatea Populară; eu am rămas în vizorul lor. Delia Vergara, palidă, dar fermă, ne-a spus exact ce ne spusese și cu trei ani înainte: „Noi o să ne vedem de treabă ca de obicei”. Totuși, de data asta era altfel, mai mulți colaboratori se făcuseră nevăzuți și ziarista cea mai bună din echipă umbla înnebunită să-și ascundă fratele. După trei luni a fost și ea silită să aleagă exilul, așa că s-a refugiat în Franța, unde a trăit mai bine de douăzeci de ani. Autoritățile au adunat presa și au comunicat normele de cenzură strictă sub care trebuia să se lucreze; nu

existau doar subiecte prohibite, dar și cuvinte periculoase, de pildă *tovarăș*, termen care a fost șters din vocabular, și altele care trebuiau folosite extrem de prudent, ca de exemplu *popor*, *sindicat*, *așezare muncitorească*, *justiție*, *muncitor* și multe altele, considerate a face parte din limbajul stângii. Cuvântul *democrație* se putea folosi numai însoțit de un adjectiv: *democrație condiționată*, *autoritară*, chiar și *totalitară*. Primul meu contact direct cu cenzura s-a petrecut după o săptămână, când a ieșit în chioșcuri revista pentru copii pe care o conduceam, cu patru gorile feroce pe copertă și, în interior, un lung reportaj despre aceste animale. Armata a socotit-o o aluzie directă la cei patru generali ai juntei. Noi pregătiserăm paginile color cu două luni înainte, când ideea unei lovituri de stat militare era încă departe, faptul că gorilele apăreau pe copertă chiar în momentul acela era doar o coincidență. Patronul editurii, care se întorsese cu avionul personal de cum se potolise haosul primelor zile, m-a destituit și a numit alt director, același care puțin mai târziu avea să convingă junta militară să schimbe hărțile, răsucind continentele, astfel ca mândra patrie să apară în susul paginii, și nu la coadă, punând sudul sus și extinzând apele teritoriale până-n Asia. Mi-am pierdut postul de directoare, curând aveam să mi-l pierd și pe cel de la revista pentru femei, împreună cu restul echipei, căci în ochii militarilor feminismul era la fel de subversiv precum marxismul. Soldații tăiau cu foarfeca pantalonii femeilor pe stradă, pentru că, după ei, doar bărbații puteau purta pantaloni, pletele bărbaților au fost considerate indiciu de homosexualitate, bărbile au fost rase, căci se temeau că sub ele s-ar ascunde comuniști. Ne întorseserăm la vremurile autorității masculine de netăgăduit. Sub ordinele unei noi directoare, revista a făcut un viraj brusc, devenind replica fidelă a unei duzina de alte publicații frivole pentru femei. Patronul a reînceput să fotografieze fete frumoase.

Junta militară a pus capăt prin decret grevelor și protestelor, a restituit pământul foștilor stăpâni și minele nord-americanilor, a deschis țara afacerilor și capitalului străin, a vândut pădurile milenare și fauna marină companiilor japoneze și a instaurat sistemul de comisioane masive și corupția ca formă de guvernământ. A apărut o nouă castă de conducători tineri, școliți în doctrina capitalismului pur și dur, care se deplasau pe motociclete cromate și mânuiau destinele patriei cu o răceală nemiloasă. În numele eficienței economice, generalii au înghețat istoria, au combătut democrația ca pe o *ideologie venetică*, înlocuind-o

cu o doctrină *a legii și ordinii*. Chile n-a fost un caz izolat, după puțin timp noaptea lungă a totalitarismului avea să cuprindă cam toată America Latină.

PARTEA A DOUA

Mai-decembrie 1992

Nu mai scriu ca fata mea să știe pe ce lume se află când se va trezi, căci n-o să se trezească. Paginile astea nu au destinație, Paula nu le va citi niciodată...

Nu! De ce repet ce-mi spun alții, dacă tot nu cred? Au categorisit-o printre bolnavii irecuperabili. Traumă cerebrală, au zis... După ce a văzut rezultatele ultimelor analize, neurologul m-a chemat la el în birou și, cu cea mai mare delicatețe posibilă, mi-a arătat radiografiile în lumină, două patratule mari și negre în care inteligența excepțională a fiicei mele se redusese la o pată întunecoasă, bună la nimic. Mi-a semnalat cu creionul căile înfundate ale creierului, explicându-mi urmările teribile ale umbrelor și liniilor.

- Paula are leziuni severe, nu avem ce face, mintea îi e distrusă. Nu știm nici când și nici cum s-a produs, e posibil ca motivul să fie pierderea sodiului, lipsa de oxigen sau excesul de medicamente, dar la fel de bine o putem pune pe seama procesului devastator al bolii.

- Vreți să spuneți că poate rămâne retardată mintal?

- Pronosticul e grav, în cel mai bun caz va putea atinge un nivel de dezvoltare infantil.

- Adică?

- Nu mă pot pronunța de pe acum, fiecare caz e diferit.

- Va putea vorbi?

- Nu cred. Și, mai mult ca sigur, nici nu va putea merge. Va fi mereu o invalidă, m-a privit el trist pe deasupra lentilelor.

- Trebuie să fie o eroare, trebuie să repetați analizele!

- Mă tem că asta e realitatea, Isabel.

- Nu știți ce vorbiți! N-ați văzut-o niciodată pe Paula sănătoasă, nici nu bănuți cum e fiică-mea! E strălucită, cea mai inteligentă din toată familia, mereu prima în tot ce face. Un spirit neîmblânzit. Credeți că s-ar da bătută? Niciodată!

- Îmi pare foarte rău... a șoptit luându-mă de mână, dar nu-l mai ascultam. Îl auzeam ca de departe, timp în care tot trecutul Paulei mi se derula în imagini rapide prin fața ochilor. Am văzut-o la toate vârstele: nou-născută, despuiată și cu ochii deschiși, privindu-mă cu aceeași expresie deșteaptă pe care a păstrat-o până în ultima clipă a vieții conștiente; făcând primii pași cu seriozitatea unei mici învățătoare; ascunzând pe furiș sticlele golite de bunică-sa; la zece ani, dansând ca o marionetă scăpată de sub control în ritmul muzicii de la televizor, la cincisprezece, primindu-mă cu o îmbrățișare forțată și cu priviri aspre când am revenit acasă după aventura eșuată cu un iubit de al cărui nume nu vreau să-mi amintesc; cu pletele până la brâu la ultima serbare școlară, apoi cu toga și tricornul de absolvire. Am văzut-o ca pe o zână în dantelele albe ale rochiei de mireasă, am văzut-o în bluza verde de bumbac și în espadrițele uzate din piele de iepure, încovoiată de durere, cu capul pe genunchii mei, atunci când boala lovise deja. În acea seară, exact acum patru luni și douăzeci și una de zile, încă mai vorbeam de gripă și comentam cu Ernesto tendința Paulei de a-și exagera starea de rău ca să ne atragă atenția. Și am văzut-o în dimineața fatidică în care a început să moară în brațele mele vomitând sânge. Viziunile s-au succedat ca niște fotografii dezordonate și suprapuse, într-un timp lent și inexorabil în care ne mișcăm cu greu, de parcă am fi mers pe fundul mării, incapabili să facem un salt pentru a opri brusc roata destinului care se învârtea iute spre fatalitate. Aproape cincizeci de ani, ~~mi~~ am luptat cu violența și durerea, încrezătoare în protecția dată de soarele norocului pe care-l port pe spate, dar bănuiam în fundul sufletului că, mai devreme sau mai târziu, mă va lovi o nenorocire. Dar nu mi-am imaginat că lovitura o va primi unul dintre copiii mei. Am auzit din nou glasul neurologului.

- Ea nu-și dă seama de nimic, credeți-mă, nu suferă.

- Ba suferă și e speriată. Am s-o iau acasă, în California, cât mai curând.

- Aici beneficiază de asigurările de sănătate, în State medicina e jaf pe față. În plus, călătoria e foarte riscantă, Paula nu reține încă bine sodiul, nu-și controlează tensiunea și temperatura și are dificultăți de

respirație; nu e indicat să fie mișcată în faza asta, e foarte posibil să nu reziste călătoriei. În Spania avem două instituții unde poate fi îngrijită bine, n-o să-i fie dor de nimeni, nu recunoaște oricum pe nimeni, nici măcar nu știe unde se află.

- Nu înțelegeți că n-am s-o părăsesc niciodată? Ajutați-mă, doctore, oricât ar costa, trebuie s-o iau acasă...

Când mă uit în urmă la drumul lung al vieții mele, cred că lovitura militară din Chile a fost una dintre răspântiile dramatice care mi-au schimbat destinul. Poate că peste câțiva ani îmi voi aminti de ziua de ieri ca de o altă tragedie care mi-a marcat existența. Pentru mine nimic nu va mai fi ca înainte. Mi se spune că nu există leac pentru Paula, dar nu cred, am s-o duc în Statele Unite, acolo va primi ajutor. Willie i-a găsit loc într-o clinică, mai rămâne doar să-l conving pe Ernesto s-o lase să plece, el n-o poate ajuta, iar într-un azil n-o s-o internăm niciodată; găsesc eu modalitatea de a călători cu Paula, nu e ea primul bolnav grav care e transportat; am s-o iau cu mine chiar de-ar fi să fur un avion.

Niciodată golful San Francisco nu fusese atât de frumos, cu miile de ambarcațiuni cu vele multicolore care ieșeau să sărbătorească venirea primăverii, cu lumea în șort plimbându-se pe podul Golden Gate și munții înverziți, căci plouase în sfârșit, după șase ani de secetă. De mult nu se mai văzuseră pomi fructiferi atât de înfrunziți și nici un cer atât de albastru, peisajul ne-a primit gătit de sărbătoare, de parcă ar fi vrut să ne salute. Lunga iarnă madrilenă se terminase.

Înainte de plecare am dus-o pe Paula la capelă; ca de obicei, era în penumbră și pustie, însă plină de crini aduși Fecioarei cu ocazia Zilei Mamelor. Am împins scaunul cu roțile în fața statuii de lemn⁷² unde maică-mea vărsase atâtea lacrimi în cele o sută de zile de jale și am aprins o lumânare pentru cei vii. Mama îi cerea Maicii Domnului s-o acopere pe Paula cu vălul ei și s-o apere de durere și spaimă, iar dacă avea de gând s-o cheme la ea, măcar să nu sufere. Eu i-am cerut Zeiței să ne ajute să ajungem cu bine în California, să ne protejeze în această nouă etapă și să ne dea putere s-o străbatem. Cu capul într-o parte și ochii pironiți în pământ, Paula a început să plângă, lacrimile îi cădeau una câte una, precum notele unui exercițiu de pian. Ce-o fi fost în capul ei? Uneori cred că vrea să-mi spună ceva, cred că vrea să-mi spună adio...

M-am dus cu Ernesto să-i facem valiza. Am intrat în micul apartament curat, perfect ordonat, în care fuseseră atât de fericiți pentru atât de puțin timp, și ca de obicei m-a izbit simplitatea franciscană în care trăiau. În cei douăzeci și opt de ani de viață, Paula ajunsese la o maturitate la care alții n-ajung nicicând, pricepuse efemeritatea existenței și se desprinsese aproape cu totul de aspectele materiale, mult mai preocupată de neliniștile sufletului. „În mormânt ajungem înfășurați într-un cearșaf, ce te strofoci atâta”, mi-a spus odată într-un magazin unde încercam să-i cumpăr trei bluze. A renunțat la ultimele urme de vanitate, refuza podoabele, tot ce nu era strict necesar sau de prisos, în mintea ei limpede erau loc și răbdare doar pentru lucrurile esențiale. „Îl caut pe Dumnezeu și nu-l găsesc”, mi-a spus cu puțin timp înainte de a intra în comă. Ernesto a pus într-o sacoșă ceva haine, câteva fotografii din luna de miere petrecută în Scoția, espadrițele vechi din piele de iepure, zaharnița de argint moștenită de la Granny și păpușa de cârpă - acum cheală și aproape chioară - pe care i-o făcusem când venise pe lume și pe care o păstrase ca pe o relictă roasă de molii. Într-un coșuleț erau scisorile de la mine, pe care, la fel ca și mama, le păstra în ordine cronologică. I-am sugerat lui Ernesto să le arunce, dar a zis că într-o bună zi ea avea să i le ceară. Apartamentul era scufundat în tristețe; pe 6 decembrie Paula plecase de acolo la spital și nu mai venise. Spiritul ei vigilent era însă acolo în timp ce umblam prin intimitatea ei adunându-i puținele lucruri. Brusc, ginerele meu a căzut în genunchi și a început să plângă amarnic, agățându-se de mine, plânsul pe care și-l reprimase atâta vreme. Cred că atunci a acceptat pe de-a-ntregul tragedia și a priceput că nevastă-sa n-avea să se mai întoarcă niciodată la Madrid, că plecase în altă dimensiune, lăsându-i doar amintirea frumuseții și grației care îi aduseseră împreună.

- Să ne fi iubit prea mult oare, să fi devorat amândoi cu lăcomie toată fericirea la care aveam dreptul? Să ne fi înghițit prea repede viața? Am pentru Paula o dragoste necondiționată, dar am impresia că nu mai are nevoie de ea...

- Are nevoie mai mult ca oricând, Ernesto, dar acum are nevoie mai mult de mine, tu n-o poți îngriji.

- Nu e corect să-ți asumi singură răspunderea asta uriașă. E nevasta mea...

- N-o să fiu singură, am o familie. Iar tu poți veni oricând, casa mea e și a ta.

- Și dacă nu găsesc de lucru în California? Nu pot să-ți cad pe cap. Dar nici nu vreau să mă despart de ea...

- Paula mi-a scris odată că după ce-ai apărut în viața ei s-a schimbat totul, de-abia atunci s-a simțit împlinită. Că uneori, când erați cu prietenii, în vacarmul conversațiilor tuturor, era de ajuns o privire pentru a vă spune cât de mult vă iubiți. Atunci timpul încremenea și se instaura un spațiu magic în care erați doar voi doi. Poate că la fel va fi și de acum încolo, poate că în ciuda distanței, dragostea voastră va trăi neatinsă, într-un loc separat, dincolo de viață și moarte.

În ultima clipă, înainte de a încuia casa, mi-a dat un plic pecetluit cu ceară. Scrisul inconfundabil al fiicei mele spunea: *A se deschide după moartea mea.*

- Acum câteva luni, în plină lună de miere, Paula s-a trezit într-o noapte țipând. Nu știu ce-o fi visat, dar a fost ceva ce a speriat-o tare mult, n-a mai putut dormi după aceea, a scris scrisoarea asta și mi-a dat-o. Crezi c-ar trebui s-o deschidem?

- Paula n-a murit, Ernesto...

- Atunci păstrează-o tu. De fiecare dată când o văd, simt o gheară în piept.

Adio, Madrid... Gata cu culoarul pașilor pierduți unde, străbătându-l, cred c-am făcut de mai multe ori înconjurul lumii, gata cu camera de hotel și cu supa de linte. Le-am îmbrățișat pentru ultima dată pe Aurelia, pe Elvira și pe celelalte prietene din spital, care plângeau, pe măicuțe, care mi-au dăruit un rozariu sfințit de Papă, pe tămăduitorii veniți mai târziu cu clopoțelele lor tibetane și pe neurolog, singurul medic care a fost alături de mine până la sfârșit, pregătind-o pe Paula și făcând rost de semnături și aprobări de transport de la compania aeriă. Am luat mai multe locuri la clasa întâi, am instalat targa, oxigenul și aparatura necesară, am angajat o infirmieră specializată și-am dus-o pe fiică-mea cu o ambulanță la aeroport, unde eram așteptate ca să fim duse direct la avion. Era adormită, grație unor picături pe care doctorul mi le dăduse în ultimul moment. O pieptănasem adunându-i părul în coadă de cal prinsă cu o eșarfă, așa cum îi plăcea, împreună cu Ernesto o îmbrăcasem pentru prima dată de atâtea luni încoace, cu o fustă de-a mea și o vestă de-a lui, pentru că în dulapul ei nu erau decât două perechi de blugi, câteva bluze și o haină, imposibil de pus pe trupul ei rigid.

Zborul între Madrid și San Francisco a fost un safari care a durat mai bine de douăzeci de ore, timp în care am alimentat bolnava prin perfuzii, controlându-i semnele vitale și cufundând-o într-o somnolență miloasă cu ajutorul picăturilor miraculoase atunci când începea să fie neliniștită. Asta a fost acum mai puțin de o săptămână, dar amănuntele le-am uitat deja, de-abia îmi amintesc că ne-am oprit două ore la Washington, unde ne aștepta un funcționar de la Ambasada Chile ca să grăbească intrarea în Statele Unite. Infirmiera și Ernesto au rămas cu Paula, în timp ce eu alergam pe aeroport cu bagajele, pașapoartele și aprobările care au fost ștampilate fără probleme în clipa în care au dat cu ochii de fata cea palidă leșinată pe targă. La San Francisco ne-a așteptat Willie cu o ambulanță, după un ceas ajungeam la clinica de recuperare, unde o echipă de medici a luat-o în primire pe Paula, căreia îi scăzuse mult tensiunea și era scăldată într-o sudoare rece. Celia, Nicolàs și nepotul meu ne așteptau la intrare; Alejandro a fugit spre mine împiedicându-se pe picioruse și întinzându-mi brațele, dar pesemne c-a intuit nenorocirea, pentru că s-a oprit la jumătatea drumului și s-a dat înapoi speriat. Nicolàs urmărise zilnic detaliile bolii, la telefon, totuși nu era pregătit pentru ce a văzut. S-a aplecat peste soră-sa și a sărutat-o pe frunte, ea a deschis ochii și timp de o clipă a părut că se uită în ochii lui. „Paula, Paula”, șoptea el și lacrimile îi curgeau pe obraz. Celia, amuțită și îngrozită, își proteja cu brațele copilul din burtă, după care s-a tras după o coloană, în colțul cel mai puțin luminat.

În noaptea aceea, Ernesto a rămas la clinică, iar eu m-am dus acasă cu Willie. Lipsisem multe luni și m-am simțit dintr-odată străină, de parcă n-aș fi trecut niciodată acel prag și n-aș fi văzut mobilierul și obiectele pe care eu le cumpărasem, de altfel, plină de entuziasm. Totul era impecabil, bărbatul meu tăiasă cei mai frumoși trandafiri, cu care umpluse vasele. Am văzut patul cu baldachinul de batist alb și marile perne brodate, tablourile care mă însoțiseră de-a lungul anilor, hainele mele ordonate pe culori în dulapul din perete, totul mi s-a părut foarte drăguț, dar total străin, căminul meu era încă salonul comun de la spital, camera de hotel, micul apartament gol al Paulei. Am avut impresia că nu mai fusesem nicicând în această casă, că sufletul îmi rămăsese uitat pe culoarul pașilor pierduți și avea să-mi fie greu să-l regăsesc. Dar atunci Willie m-a îmbrățișat strâns, prin cămașă i-am simțit căldura și mirosul, m-a învăluit forța de neconfundat a loialității sale și am presimțit că trecuse ce era mai rău, că de-acum înainte nu voi mai fi

singură, că alături de el voi avea curajul să îndur surprizele cele mai rele.

Ernesto n-a putut rămâne în California decât patru zile și s-a întors la lucru. Negociază o mutare în Statele Unite, ca să fie alături de soția lui. „Așteaptă-mă, dragostea mea, mă întorc repede și nu ne vom mai despărți, îți promit. Curaj, nu te da bătută”, i-a spus sărutând-o la plecare.

Dimineața, Paulei i se fac exerciții și e supusă unor analize complicate, dar după-amiaza am timp să stau cu ea. Medicii par surprinși de condiția excelentă a corpului ei, pielea îi este sănătoasă, nu s-a deformat, articulațiile i-au rămas flexibile, în ciuda paraliziei. Mișcările pe care le improvizam eu sunt identice cu cele care i se fac aici, hamurile mele din feșe elastice și cărți sunt asemănătoare celor de aici, fabricate în mod special, bățile în spate ca să tușească și picăturile de apă care să-i umezească traheotomia au până la urmă același efect pe care-l produc sofisticatele mașini de respirat. Paula ocupă o rezervă individuală scaldată în lumină, care dă spre o curte cu mușcate; pe pereți am atârnat fotografiile de familie, i-am pus o muzică plăcută, are și un televizor la care rulăm casete cu imagini calme cu ape și munți. Prietenele mele au venit cu loțiuni aromatice, dimineața îi facem frecție cu ulei de rozmarin ca s-o stimulăm, seara, ca să adoarmă, cu ulei de lavandă, o împrăștiăm cu esență de trandafiri și mușețel. În fiecare zi vine un bărbat cu mâini lungi de scamator să-i facă masaj japonez, o îngrijesc, pe rând, vreo șase terapeuți, unii lucrează cu ea în sala de gimnastică, alții încearcă să comunice cu ea arătându-i cartoane cu litere și desene, făcând să sune instrumente muzicale, ba chiar și punându-i miere în gură, ca să vadă dacă reacționează la gusturi. A venit și un specialist în porfirie, unul dintre puținii care există, se pare că boala asta rară nu interesează pe nimeni; unii știu de ea din auzite, se spune că în Anglia a trăit la un moment dat un rege cu faimă de nebun, dar de fapt avea porfirie. Omul a citit rapoartele de la spitalul din Spania, le-a studiat și a conchis că trauma cerebrală nu se datora bolii, pesemne a fost un accident sau o eroare de medicație.

Azi am așezat-o pe Paula într-un cărucior cu roțile, susținută de perne, și am scos-o la plimbare în grădinile clinicii. O alee șerpuieste printre tufele de iasomie sălbatică mirosind la fel de pătrunzător ca loțiunea cu care o ungem. Florile îmi amintesc de Granny, ce

coincidență. I-am pus pe cap o pălărie de soare, ochelari negri pe nas ca s-o apere de lumină, astfel gătită pare aproape normală. Nicolàs împinge căruciorul, Celia, care a devenit tare greoaie, eu și Alejandro ne uităm de departe. Nicolàs a rupt niște iasomie, i-a pus florile în mână și îi vorbește ca și cum soră-sa ar putea să-i răspundă. Ce i-o spune? Și eu îi vorbesc întruna, poate că are o sclipire de luciditate și reușim să comunicăm, în fiecare dimineață îi repet că se află în vara Californiei alături de familie, îi spun în ce zi suntem ca să nu plutească în derivă în timp și spațiu; seara îi spun că s-a mai sfârșit o zi, e momentul să viseze și îi șoptesc la ureche una dintre dulcile rugăciuni englezești ale lui Granny, cu care a crescut. Îi explic prin ce-a trecut, îi spun că eu sunt mama ei, să nu-i fie frică, din încercarea asta o să iasă întărită, că în clipele cele mai deznădăjduite, când ni se închid toate ușile și ne simțim prinși într-o fundătură, tot se mai deschide o crăpătură neașteptată prin care putem ieși. Îi reamintesc perioadele cele mai dure ale terorii din Chile și singurătatea exilului, care au fost și epocile cele mai importante din viața noastră, pentru că ne-au dat impuls și putere.

M-am întrebat adesea, ca mii de alți chileni, dacă am făcut bine când am plecat din țară în timpul dictaturii, dacă aveam dreptul să-mi dezrădăcinez bărbatul și copiii pentru un viitor nesigur într-o țară străină sau ar fi fost preferabil să rămânem și să încercăm să trecem neobservați, dar acestea sunt întrebări lipsite de răspuns. Lucrurile s-au petrecut inexorabil, precum în tragediile grecești; fatalitatea era în fața ochilor mei, dar n-am putut-o evita, pașii m-au dus direct la ea.

Pe 23 septembrie 1973, la douăsprezece zile după lovitura militară, a murit Pablo Neruda. Era bolnav și evenimentele triste ale acelor zile i-au luat pofta de viață. A agonizat în patul său din Isla Negra, privind fără să vadă marea care se spârgea de stânci chiar sub geamul lui. Soția lui, Matilde, trasase în jurul lui un cerc ermetic prin care nu pătrundeau vești despre cele ce se petreceau în țară, totuși, nu se știe cum, poetul a aflat de miile de deținuți, torturați și morți. Lui Victor Jarra i-au distrus mâinile, era ca și cum ai fi ucis o privighetoare, și se spune că el cânta întruna, ceea ce îi enerva și mai tare; „ce se întâmplă, au înnebunit cu toții”, murmură poetul, cu privirile rătăcite. Se sufoca, l-au dus cu ambulanța la o clinică din Santiago, timp în care soseau sute de telegrame de la mai multe guverne din toată lumea cu propunerea de a-i oferi azil politic poetului care primise Premiul Nobel; câțiva

ambasadori au venit personal ca să-l convingă să plece, dar el nu voia să fie departe de pământul său în vremuri de cataclism. „Nu-mi pot părăsi poporul, nu pot să fug, promite-mi că n-ai să pleci nici tu”, i-a cerut nevestei, iar femeia a fost de acord. Ultimele cuvinte ale acestui om care a cântat viața au fost: „O să-i împuște, o să-i împuște”. Infirmiera i-a administrat un calmant, a adormit adânc și nu s-a mai trezit. Moartea i-a desenat pe buze zâmbetul ironic din zilele lui cele mai bune, când se deghiza ca să-și distreze prietenii. În aceeași clipă, într-o celulă de pe Stadionul Național, șoferul lui era torturat cu sălbăticie pentru a-i smulge cine știe ce mărturisire inutilă despre bătrânul și pașnicul poet. A fost privegheat în casa lui albastră de pe colina San Cristòbal, după ce pe-acolo trecuseră soldații și-o făcuseră praf; peste tot erau împrăștiate cioburi și bucăți de la statuetele de ceramică, sticlele, păpușile, ceasurile și tablourile lui, ce n-au putut lua cu ei au distrus și au dat foc. Pe dușumele curgeau apă și noroi, călcai pe cioburi care scoteau un zgomot de oase sparte. Matilde și-a petrecut noaptea în dezastrul ăla, așezată pe un scaun lângă sicriul bărbatului care scrisese pentru ea cele mai frumoase poezii de dragoste, însoțită de puținii prieteni care îndrăzniseră să treacă de asediul polițienesc din jurul casei și să sfideze interdicția de circulație. A fost înhumat a doua zi într-un mormânt împrumutat, modestul cortegiu funerar trecând printre mitralierele așezate de o parte și de alta a străzilor. Puțini l-au putut însoți pe ultimul drum, prietenii îi erau arestați sau se ascundeau, alții se temeau de represalii. Împreună cu colegile de la revistă am defilat încet, cu garoafe roșii în mână, scandând *Pablo Neruda! Present, acum și pururi!*, sub privirile arzătoare ale soldaților, identici sub căștile de război, cu chipurile vopsite pentru a nu fi recunoscuți și cu armele tremurându-le în mâini. La un moment dat, cineva a strigat: *Tovarășul Salvador Allende!* I s-a răspuns în cor: *Present, acum și pururi!* Astfel, înmormântarea poetului a slujit și la cinstirea morții președintelui, al cărui trup zăcea într-o groapă anonimă dintr-un cimitir din alt oraș. „Morții nu se odihnesc într-o groapă fără nume”, mi-a spus un bătrân care pășea alături de mine. Când m-am întors acasă, i-am scris ca în fiecare zi mamei, povestindu-i funeraliile; a păstrat scrisoarea împreună cu celelalte, iar după opt ani mi-a dat-o și am inclus-o aproape textual în primul meu roman. I-am povestit și bunicului, care m-a ascultat cu fălcile încleștate până la sfârșit, după care, apucându-mă de braț cu degetele lui ca niște cângi de fier, a țipat la mine că la ce dracu' a trebuit

să mă duc la cimitir, nu vedeam ce se petrece în Chile, de dragul copiilor mei și din respect pentru el, care nu mai era pentru astfel de emoții, să am grijă de mine. Nu era de ajuns că apăream la televizor cu numele meu? De ce mă expuneam? Astea nu erau treburi de nasul meu.

- S-a dezlănțuit răul, Tată Mare.

- Despre ce rău vorbești? Astea-s doar închipuiri de-ale tale, lumea a fost la fel dintotdeauna.

- Adică să negăm existența răului pentru că nu credem în forța binelui?

- Promite-mi c-ai să stai cuminte în casă!

- Nu pot să-ți promit asta, Tată Mare.

Și chiar nu puteam, era de-acum prea târziu pentru asemenea promisiuni. La două zile după puci, când nici nu se ridicase bine interdicția de circulație, mă pomenisem deja implicată, fără să știu bine cum, în rețeaua care se formase imediat pentru ajutorarea celor urmăriți. Mi s-a spus de un tânăr extremist de stânga ce trebuia să fie ascuns; scăpase dintr-o ambuscadă cu un glonț în picior și urmărit îndeaproape. Reușise să se refugieze în garajul unui prieten, unde pe la miezul nopții un medic binevoitor i-a extras glonțul și i-a dat primele îngrijiri. În ciuda antibioticelor, avea febră mare, nu mai putea sta mult acolo, nici la spital nu putea fi dus, căci l-ar fi arestat pe loc. Nu ar fi rezistat la un drum greu, la efortul de a traversa munții prin trecătorile din sud, cum făceau alții, singura posibilitate era să primească azil undeva, dar numai oamenii cu relații - politicieni, ziariști, intelectuali și artiști cunoscuți - puteau intra într-o ambasadă pe ușa din față, nu și amărăștenii precum el și alte mii ca el. Nu prea știam eu bine ce înseamnă azilul, auzisem termenul doar în imnul național, care acum suna ironic: *Patria țară fi a celor liberi, sau azil împotriva opresiunii*, oricum, situația mi s-a părut demnă de un roman și, fără să stau prea mult pe gânduri, m-am oferit să-l ajut fără să calculez riscul, pentru că pe atunci nimeni nu știa cum funcționează teroarea, ne ghidam încă după principiile normalității. N-am luat-o pe ocolite, ci m-am dus direct la Ambasada Argentinei, am parcat cât mai aproape și m-am îndreptat spre intrare cu inima în gât, dar cu pași fermi. Prin grilaj se vedeau ferestrele clădirii, cu rufe atârinate și oameni strigând. Strada viermuia de soldați, erau și o tanchetă în fața porții, și cuiburi de mitraliere. Nici nu m-am apropiat bine și am și fost luată în cătarea armelor. „Ce trebuie să fac ca să primesc azil aici”, am întrebat. „Actele”, au lătrat soldații la unison. Am

întins buletinul, m-au apucat de braț și m-au dus la ghereta paznicului, unde se afla un ofițer căruia i-am repetat întrebarea, încercând să-mi ascund tremurul vocii. Omul m-a privit atât de mirat, că am zâmbit amândoi. „Sunt aici tocmai pentru a-i împiedica să primească azil”, mi-a răspuns în timp ce-mi studia numele de pe actul de identitate. După o pauză interminabilă, le-a făcut semn celorlalți să se retragă și am rămas singuri în ghereta strâmtă. „Pe dumneata te-am văzut la televizor... precis că acum faci un reportaj”, a zis. A fost amabil, dar categoric: pe serviciul lui nimeni n-avea să primească azil în această ambasadă, aici nu era ca la cea a Mexicului, unde lumea intra după cum avea chef, ajungând doar să vorbești cu majordomul. Am priceput. Mi-a restituit actele, ne-am despărțit cu o strângere de mână, m-a sfătuit să nu mă vâr în bucluc, iar eu am plecat ață la Ambasada Mexicului, unde se găseau deja sute de azilanți, dar ospitalitatea aztecă mai lăsa loc pentru încă unul.

Am aflat curând că unele cartiere mărginașe erau înconjurate de armată, că în alte localități interdicția de circulație ținea jumătate din zi, că multă lume suferea de foame. Soldații veneau cu tancurile, înconjurau casele și obligau lumea să iasă afară; bărbații de la paisprezece ani în sus erau duși în curtea școlii sau pe terenul de fotbal, care de regulă era un maidan cu niște linii trasate cu cretă, iar după ce-i băteau periodic sub ochii femeilor și copiilor, alegeau câțiva și îi duceau în altă parte. Unii dintre ei se întorceau, povestind orori și arătând urme de tortură, dar trupurile sfărtecate ale altora erau azvârlite noaptea la gropile de gunoi, pentru ca ceilalți să vadă care e soarta răsculaților. Din anumite cartiere dispăruse majoritatea bărbaților și familiile erau disperate. Am primit sarcina de a aduna alimente și bani pentru cantina săracilor, organizată de Biserică cu scopul de a da o mâncare caldă pe zi copiilor celor mai mici. Spectacolul fraților mai mărișori așteptând pe stradă cu burta goală, în speranța că vor mai rămâne câteva pâini și pentru ei, e o amintire de neșters. Am prins curaj pentru a cere; prietenii mă refuzau la telefon și cred că ajunseseră să treacă pe trotuarul celălalt dacă dădeau cu ochii de mine. Fără comentarii, bunicul îmi dădea cât putea, însă nu voia să știe ce fac cu banii lui. Speriat, s-a claustrat în casă, în fața televizorului, dar veștile rele pătrundeau pe fereastră, creșteau precum mușchiul prin colțuri, era cu neputință să le ocolești. Nu știu dacă spaima lui Tata-mare se explica prin faptul că știa mai multe decât spunea sau prin aceea că cei optzeci de ani de experiență îl

învățaseră posibilitățile infinite ale răutății omenești. Pentru mine a fost o surpriză să descopăr că lumea e violentă și prădalnică, guvernată de legea implacabilă a celor mai puternici. Selecția naturală n-a servit la înflorirea inteligenței și la evoluția spiritului, cu prima ocazie ne căsăpim reciproc, exact ca șobolanii închiși într-o cușcă prea mică.

Am intrat în legătură cu o parte a Bisericii Catolice, într-un fel reîmpăcându-mă cu religia de care mă depărtasem complet în urmă cu cincisprezece ani. Știam de dogme, rituri, de păcat și de vină, de Vaticanul care conducea destinele a milioane de credincioși din toată lumea, de Biserica oficială, mereu de partea celor puternici, în ciuda enciclicelor cu tentă socială pe care le emitea. Auzisem vag de Teologia Eliberării și de mișcarea preoților muncitori, dar nu cunoșteam Biserica militantă, miile de creștini care aleseseră să-i slujească pe nevoiași în anonim și smerenie. Ei au reprezentat singura organizație în stare să-i ajute pe fugari prin intermediul Vicariatului Solidarității, creat în acest scop de cardinal în chiar primele zile ale dictaturii. Un grup numeros de preoți și măicuțe avea să-și riște viața mai bine de șaisprezece ani pentru a o salva pe a altora și a denunța crimele. Un preot a fost cel care mi-a indicat căile cele mai sigure prin care se obținea azilul politic. O parte dintre persoanele pe care le-am ajutat să sară un gard au ajuns în Franța, Germania, Canada sau în țările scandinave, care au primit sute de refugiați chileni. Odată implicată în treaba asta, mi-a fost imposibil să mai dau înapoi: un caz ducea la altul, apoi la următorul, așa că am intrat în activitatea clandestină, am ascuns și am transportat oameni, am transmis informații despre torturați și dispăruți, care ajungeau în Germania, unde erau date publicității, am înregistrat interviuri cu victimele ca să se știe ce se petrece în Chile, sarcină pe care și-au asumat-o atunci mai mulți ziași. Nu bănuiam că peste opt ani tot materialul acesta îmi va servi la scrierea a două romane. La început nu am realizat pericolul și am acționat la lumina zilei, în zarva din centrul capitalei, timp de o vară fierbinte și o toamnă aurie; abia la jumătatea anului 1974 mi-am dat seama de riscuri. Știam atât de puține despre mecanismele terorii, că mi-a luat mult timp să percep semnele premonitiei; nimic nu arăta că ar fi existat o lume paralelă în umbră, o dimensiune crudă a realității. Mă simțeam invulnerabilă. Motivațiile mele nu erau eroice, nici pe departe, era vorba doar de milă pentru cei disperăți și, trebuie să recunosc, de o atracție irezistibilă pentru aventură. În clipele de pericol maxim îmi aminteam de sfatul unchiului

Ramón din seara primei mele petreceri: *Nu uita că celorlalți le e și mai frică decât ție...*

În acea perioadă de nesiguranță a ieșit la iveală adevăratul chip al oamenilor: politicienii cei mai combativi au fost primii care s-au retras în tăcere sau au fugit din țară, în schimb, cei care duseseră o viață ștearsă și lipsită de ostentație au dovedit un curaj extraordinar. Aveam un bun prieten, psiholog de meserie, dar care-și câștiga pâinea lucrând ca fotograf la revistă, un om pașnic și cumva naiv, cu care petreceam duminicile în familie împreună cu copiii și pe care nu-l auzisem niciodată vorbind despre politică. Îi spuneam Francisco, deși îl chema altfel, și nouă ani mai târziu mi-a servit ca model pentru protagonistul din *Despre dragoste și umbră*. Era în legătură cu grupurile religioase pentru că frate-său era preot-muncitor, prin el a aflat de atrocitățile care se comiteau în țară și a riscat adesea ca să-i ajute pe alții. În plimbările noastre tainice pe colina San Cristóbal, unde credeam că nu ne aude nimeni, mă puneam la curent. De câteva ori am colaborat, alteori am acționat singură. Stabilise un sistem destul de simplist pentru primul contact, care de regulă era și singurul: stabileam ora, iar eu rulam foarte încet înconjurând Piața Italia cu mașina mea inconfundabilă până ce percepeam un mic semn, mă opream o clipă și cineva se urca iute. N-am aflat niciodată numele sau istoriile ascunse după chipurile palide și mâinile tremurânde, consemnul era să schimb doar cuvintele strict necesare, primeam un sărut pe obraz și mulțumirile spuse cu glas scăzut și nu mai știam apoi nimic de acești oameni. Era mai greu când era vorba de copii. Am aflat de un bebeluș introdus în ambasada în care se aflau deja părinții lui, dopat cu somnifere și ascuns pe fundul unui coș cu zarzavat, ca să treacă de portar.

182

Michael era la curent cu activitățile mele, dar nu s-a opus niciodată, chiar dacă trebuia să ascundem pe cineva la noi acasă. Senin, mă prevenea de riscuri, puțin mirat că eu aveam atâtea cazuri de rezolvat, iar el abia de afla câte ceva. Nu știu, presupun că asta ținea de calitatea mea de ziaristă, umblam pe străzi, vorbeam cu lumea, în vreme ce el se mișca printre oamenii de afaceri, categoria care a beneficiat cel mai mult de pe urma dictaturii. M-am dus într-o zi la restaurantul unde mânca zilnic cu partenerii din compania de construcții și le-am explicat că pentru o singură masă ei cheltuiau o sumă cu care douăzeci de copii de la cantina preoților ar fi mâncat timp de o lună; i-am rugat ca o dată pe săptămână să mănânce un sandvici la birou și să-mi dea mie banii

astfel economisiți. O uimire de gheață mi-a primit vorbele, până și chelnerul a încremenit cu tava în mână, toți ochii s-au întors spre Michael, bănuiesc că se întrebau ce fel de bărbat e acela care nu e în stare să țină sub control obrăznicia nevastei. Directorul și-a scos ochelarii, i-a șters alene cu batista, după care mi-a completat un cec cu o sumă de zece ori mai mare decât cea pe care o cerusem. Michael n-a mai luat de atunci masa cu ei, gest prin care și-a demonstrat limpede poziția. Lui, crescut în rigiditatea celor mai nobile sentimente, îi era greu să creadă poveștile de groază pe care i le spuneam sau să-și imagineze că riscam să sfârșim cu toții, inclusiv copiii, dacă vreunul dintre nefericiții care treceau prin viața noastră ar fi fost arestat și ar fi mărturisit sub tortură că petrecuse noaptea sub acoperișul nostru. Aflam vești înfiorătoare, dar, grație unui misterios mecanism al minții, care uneori refuză să vadă evidențele, le dădeam la o parte zicându-ne că erau exagerări; asta până când n-a mai fost cu puțință să ne facem că nu vedem. Noaptea ne trezeam în sudori pentru că o mașină se oprea pe stradă în timpul interdicției de circulație, sau pentru că suna telefonul și nu vorbea nimeni, dar a doua zi era iar soare, copiii și cățelul veneau peste noi în pat, făceam cafea și viața reîncepea ca și cum totul ar fi fost normal. Au trecut luni întregi până ce realitatea să ne apară așa cum era și spaima să pună stăpânire pe noi. Cum de se schimbase totul atât de repede și de total? Cum de se răsucise totul așa? Cu toții eram complici, societatea în întregul ei o luase razna. Diavolul din oglindă... Uneori, singură pe cărările tainice de pe colina San Cristòbal, când aveam ceva timp să mă gândesc, revedeam apele negre ale oglinzilor din copilărie în care Necuratul apărea noaptea; mă aplecam deasupra oglinzii și constatam îngrozită că Cel Rău avea chipul meu. Nu eram curată, nimeni nu e, în fiecare din noi pânđește un monstru, cu toții aveam în noi o părticică întunecată și malignă. Asta înseamnă că aș fi fost și eu în stare să torturez și săucid? Să zicem că cineva le-ar fi făcut rău copiilor mei... de câtă cruzime aș fi fost în stare în cazul ăsta? Diavolii scăpaseră din oglindă și umblau liberi...

La finele anului următor, țara fiind de-acum supusă pe de-a-ntregul, a început să funcționeze un sistem capitalist pur, care favoriza în principal întreprinzătorii, căci muncitorii își pierduseră drepturile, și care a fost instaurat prin forță. Nu era vorba de legea cererii și ofertei, cum afirmau tinerii ideologi de dreapta, căci forța de muncă se găsea la cheremul patronilor. Câștigurile și avantajele sociale pe care oamenii le

dobândiseră în urmă cu zeci de ani au fost desființate, dreptul la întrunire și la grevă a fost abolit, liderii muncitorilor au dispărut sau au fost asasinați. Fabricile, lansate într-o întrecere nemiloasă, cereau randament maxim la un salariu minim. Erau atâția șomeri care făceau coadă în fața porții, că mâna de lucru se dobândea la nivel de sclavie. Nimeni nu îndrăznește să protesteze, în cel mai bun caz și-ar fi pierdut slujba, însă ar fi putut fi și acuzat de comunism sau de subversiune și ajungea să fie torturat de poliția politică. S-a creat un miracol economic aparent cu un preț social uriaș, niciodată nu se mai văzuse în Chile o asemenea etalare nerușinată de bogăție și nici atâta lume care trăia în sărăcie extremă. Ca manager, Michael a fost nevoit să concedieze sute de muncitori; îi chema după o listă în birou ca să le spună ca de a doua zi să nu mai vină la lucru și, conform noilor regulamente, își pierdeau și dreptul de a primi vreo compensație. Știa că fiecare din ei avea familie și că nu puteau găsi altă slujbă, concedierea echivalând cu o condamnare irevocabilă la mizerie. Ajungea acasă demoralizat și trist, în doar câteva luni s-a gărbovit și i-a albit părul, într-o zi și-a chemat asociații și le-a spus că lucrurile atinseseră niște limite de-a dreptul obscene, maiștrii lui câștigau pe zi echivalentul a trei litri de lapte. I-au răspuns râzând că asta n-avea importanță, căci „oricum, ăștia nu beau lapte”. Între timp îmi pierdusem postul la cele două reviste și-mi înregistram emisiunea la TV păzită în studio de un gardian cu mitralieră. Însă doar cenzura mă împiedica să lucrez, curând mi-am dat seama că dictaturii îi convenea ca la televizor să apară cineva din familia Allende, ce dovadă mai bună de normalitate a țării puteau da. Am renunțat. Mă simțeam urmărită, frica mă făcea să nu dorm, m-am umplut de blânde și mă scărpinam până la sânge. Mulți prieteni au plecat în străinătate, unii au dispărut și nimeni nu le mai pomenea numele, de parcă nici n-ar fi existat. Într-o după-amiază a venit la mine un desenator pe care nu-l mai văzusem de luni de zile; și-a scos cămașa și mi-a arătat niște cicatrici încă proaspete. Îi scrijeliseră pe spate cu cuțitul litera A, de la Allende. Din Argentina, maică-mea mă implora să am grijă, să nu fac vreo trăsnaie care să provoace o nenorocire. Nu puteam uita profețiile Mariei Teresa Juárez, clarvăzătoarea, îmi spuneam că, așa cum prevestise baia de sânge, la fel de bine se putea îndeplini și treaba cu imobilizarea sau paralizia. Să fi fost oare vorba de ani de închisoare? Am început să mă gândesc la posibilitatea de a pleca din țară, fără să am curaj s-o enunț cu glas tare, căci aveam impresia că dacă aș fi formulat-o în cuvinte, aș fi

pus în mișcare o mașinărie implacabilă a morții și distrugerii. Rătăceam adesea pe cărările colinei San Cristóbal, unde cu ani în urmă ne adunam la picnic cu familia, și mă ascundeam printre copaci ca să țin de disperare; alteori puneam în coș niște mâncare și o sticlă cu vin și mergeam acolo cu Francisco, care încerca degeaba să mă ajute cu știința sa de psiholog. Numai cu el puteam vorbi despre activitățile mele clandestine, despre temerile mele și dorința nemărturisită de a fugi. „Ești nebună”, îmi spunea, „orice e preferabil exilului, cum o să-ți lași casa, prietenii, patria?”

Copiii și Granny au fost primii care și-au dat seama prin ce treceam. Paula, pe atunci o fetiță înțeleaptă de unsprezece ani, și Nicolás, care avea cu trei mai puțin, au perceput că în jurul lor se întindeau frica și sărăcia, ca un șuvoi de neoprit. Au devenit tăcuți și prudenți. Au aflat că soțul unei învățătoare de la școala lor, un sculptor care înainte de lovitura militară făcuse un bust al lui Salvador Allende, fusese arestat de trei bărbați neidentificați, care dăduseră buzna în atelier și-l luaseră pe sus. Nu se știa unde e, nevastă-sa nu spunea nimic ca să nu-și piardă slujba, pe atunci încă se mai credea că dacă cineva dispăre, trebuia că e vinovat. Nu știu cum prinseseră de veste copiii, dar în seara aceea au vorbit cu mine. O vizitaseră pe învățătoare, stătea la câteva străzi de noi, și-o găsiseră înfofolită în broboade și pe întuneric, pentru că nu putea plăti factura la electricitate și nici cumpăra combustibil pentru sobă, abia de-și putea hrăni cei trei copii, pe care îi retrăsese de la școală. „Vrem să le dăm bicicletele noastre pentru că n-au bani de autobuz”, m-a anunțat Paula. Așa au făcut, iar de-atunci activitățile ei misterioase s-au tot înmulțit, de-acum nu mai asq^udea doar sticlele goale ale bunică-sii și ducea cadouri bătrânilor de la azil, ci căra cu ghiozdanul și conserve și pungi de orez pentru învățătoare. După câteva luni, când sculptorul s-a întors acasă, supraviețuind torturilor și închisorii, a făcut din fier și bronz un Crist pe cruce și l-a dăruit copiilor. De atunci Nicolás îl ține pe perete deasupra patului.

Copiii nu repetau niciodată ce se vorbea acasă, nici nu pomeneau de necunoscuții care veneau la noi. Nicolás a început să-și ude așternutul noaptea, se trezea rușinat, venea cu capul plecat în camera mea și mă îmbrățișa tremurând. Trebuia să-i arătăm mai multă afecțiune ca oricând, numai că Michael era copleșit de problemele lucrătorilor săi, iar eu alergam de la o treabă la alta, vizitam cartierele sărace,

ascundeam oameni și eram cu nervii la pământ; cred că nici unul dintre noi doi n-a reușit atunci să le ofere copiilor siguranța și mângâierea de care aveau nevoie. Între timp, Granny era sfâșiată între două forțe opuse, pe de o parte bărbatul ei celebra fanfaronada dictaturii, iar pe de alta, noi îi vorbeam de represiune; neliniștea ei se transforma în panică, mica ei lume era amenințată de un uragan. „Ai grijă”, îmi repeta întruna, fără să știe nici ea la ce se referea, căci mintea ei refuza să accepte pericolele pe care inima de bunică le presimțea. Viața ei se învârtea în jurul celor doi nepoți. „Minciuni, astea-s minciuni ale comunismului sovietic menite să discrediteze Chile”, spunea socrul meu când îi vorbea de zvonurile care infectau aerul. Exact ca și cei mici, a învățat să-și ascundă îndoielile și să evite orice comentariu care ar fi putut atrage nenorocirea.

La un an după puci, Junta Militară l-a asasinat la Buenos Aires pe generalul Prats, crezând că fostul șef al Forțelor Armate ar fi putut conduce de acolo o rebeliune a militarilor democrați. Se temeau și că și-ar fi putut publica memoriile, dezvăluind trădarea generalilor; între timp, se răspândise versiunea oficială a evenimentelor de la 11 septembrie, care justifica faptele și exalta până la eroism imaginea lui Pinochet. Generalul Prats fusese avertizat prin note anonime și apeluri telefonice că viața îi era în pericol. Unchiul Ramón, bănuind că păstrează o copie a memoriilor generalului, a fost și el amenințat în același timp, dar nici o clipă n-a dat atenție, în schimb, Prats cunoștea bine metodele colegilor săi și știa că în Argentina începeau să acționeze escadroanele morții, care făceau cu dictatura din Chile un trafic fioros de persoane, prizonieri și acte de identitate ale celor dispăruți. A încercat în van să-și procure un pașaport ca să plece în Europa; unchiul Ramón a vorbit cu ambasadorul chilian, vechi funcționar cu care fusese mulți ani prieten, rugându-l să-l ajute pe generalul exilat, dar a fost îmbrobodit cu promisiuni care nu s-au materializat nicicând. Pe 29 septembrie 1974, puțin înainte de miezul nopții, o bombă a explodat în mașina lui Prats, tocmai când ajungea acasă după o cină cu părinții mei. Forța exploziei a aruncat fragmente aprinse de metal la o sută de metri distanță, l-a făcut bucăți pe general și a ars-o de vie pe nevastă-sa. După câteva minute, la locul tragediei au și apărut ziaristi chileni, înaintea poliției argentinene, de parcă ar fi pândit atentatul de după colț.

Unchiul Ramón m-a sunat la două noptea, m-a rugat să le anunț pe fetele lui Prats și mi-a spus că el și mama plecaseră din casă și se

ascundeau într-un loc secret. A doua zi mă urcam în avion și plecam la Buenos Aires orbește, neștiind cum să dau de ei. La aeroport a venit la mine un tip foarte înalt, m-a luat de braț și m-a dus aproape pe sus la o mașină neagră parcată la intrare. „Nu te teme, sunt un prieten”, mi-a spus într-o spaniolă cu puternic accent german, și era atâta bunătate în ochii lui albaștri că l-am crezut. Era cehoslovac, reprezentant al Națiunilor Unite, și avea ca sarcină ascunderea alor mei, pentru ca brațul lung al terorii să nu-i ajungă. M-a dus la un apartament din centru, unde i-am găsit senini, pregătindu-se de plecare. „Vezi și tu de ce sunt în stare criminalii ăștia, trebuie să pleci din Chile”, m-a rugat încă o dată mama. N-am avut timp să stăm împreună, abia au apucat să-mi povestească evenimentele și să-mi spună ce aveam de făcut, căci în aceeași zi prietenul ceh i-a și scos din țară. Ne-am luat rămas-bun îmbrățișându-ne puternic, neștiind dacă aveam să ne mai revedem. „Tu să-mi scrii mai departe în fiecare zi și să păstrezi scrisorile până când vei avea o adresă la care să le trimiți”, mi-a spus mama în ultima clipă. Sub protecția bărbatului înalt cu ochi blânzi, am mai rămas în oraș ca să ambalez mobila, să plătesc facturi, să restitui apartamentul închiriat de ai mei și să obțin aprobarea de a lua cu mine cățeaua elvețiană, pe care bomba de la ambasadă o cam țicnise. Animalul a ajuns apoi singura companie a lui Granny, atunci când toți ceilalți am fost nevoiți s-o părăsim.

Puțin mai târziu, la Santiago, în casa în care familia Prats locuise până când au fost dați afară, soția lui Pinochet l-a văzut pe generalul Prats ziua-n amiaza mare, așezat la masa din sufragerie, cu spatele la geam și scâldat în soarele timid de primăvară. După ce i-a trecut sperietura, a priceput că era doar o viziune provenită din conștiința-i încărcată, dar în săptămânile ce au urmat fantoma prietenului trădat a revenit de multe ori, apărând prin saloane, tropăind pe scări, ițindu-se pe după uși, până când prezența lui încăpățânată n-a mai putut fi suportată. Pinochet a cerut să i se construiască un buncăr uriaș, înconjurat de ziduri de fortăreață, în stare să-l apere de dușmanii vii și morți, dar cei însărcinați cu securitatea i-au spus că ar fi fost o țintă lesne de bombardat din aer. Atunci a întărit zidurile și a blindat ferestrele casei bântuite, a dublat gărzile înarmate, a instalat cuiburi de mitralieră de jur-împrejur și a închis strada ca să nu se apropie nimeni. Nu știu cum de reușește generalul să treacă de atâta pază...

La jumătatea anului 1975, represiunea s-a perfecționat și am căzut victimă propriei mele terori. Mi-era frică să vorbesc la telefon, îmi cenzuram scrisorile către mama de teamă să nu fie deschise la poștă și-mi măsuram vorbele chiar și în sânul familiei. Niște cunoștințe care aveau legături cu militarii mă puseseră în gardă: numele meu figura pe listele negre. După puțin timp am primit două amenințări cu moartea la telefon. Eu știam că există oameni care făceau asta doar din plăcerea de a produce panică și poate că n-aș fi luat în seamă glasurele anonime, dar după ce pățise Prats și după plecarea miraculoasă a părinților mei nu mă mai simțeam în siguranță. Într-o zi de iarnă, m-am dus cu Michael și cu copiii să-i conducem la aeroport pe niște prieteni care aleseseră să plece, ca atâția alții. Aflaseră că în Australia noii imigranți primeau pământ și hotărâseră să-și încerce soarta ca fermieri. Ne uitam după avionul care tocmai decolase, când s-a apropiat de mine o necunoscută și m-a întrebat dacă eu eram aia de la televizor; apoi a insistat să merg cu ea pentru că avea să-mi spună ceva între patru ochi. Înainte de mă dezmetici, m-a tras după ea la toaletă, unde a scos din geantă un plic și mi l-a pus în mână.

- Trebuie să predai asta, e o problemă de viață și de moarte. Eu trebuie să plec cu avionul următor, omul meu de legătură n-a venit și nu mai pot să aștept.

M-a pus să repet adresa de două ori, ca să fie sigură că o țineam minte, după care a plecat în fugă.

- Cine era? m-a întrebat Michael când am revenit.

- Nu știu. M-a rugat să predau asta, a zis că e ceva foarte important.

- Ce-i asta? De ce-ai acceptat? Poate fi o cursă...

188

Cotropiți de întrebările astea și de multe altele, am stat trei o bună parte din noapte. Nu voiam să deschidem plicul pentru că era mai bine să nu știm ce conținea, nu îndrăzneam nici să-l ducem la adresa indicată, dar nici nu ne venea să-l distrugem. Cred că în ceasurile alea Michael a priceput că nu eu căutam problemele, ci ele mă găseau pe mine. Am constatat în sfârșit în ce hal se întorseseră lucrurile pe dos, dacă un comision atât de simplu ca acela de a preda o scrisoare putea să ne coste viața, iar tortura și moartea făceau parte din conversația cotidiană, ca un lucru pe deplin acceptat. În zori, am întins pe masa din sufragerie harta lumii ca să vedem unde am fi putut merge. Pe atunci, jumătate din America Latină era sub dictatură militară; sub pretextul luptei împotriva

comunismului, armatele din mai multe țări deveniseră mercenarii claselor privilegiate și instrumentele de represiune împotriva celor săraci. În deceniul care a urmat, militarii au dus un război nemilos împotriva propriilor lor popoare, milioane de oameni au murit, au dispărut sau au plecat în exil, niciodată nu se văzuse pe continent o deplasare atât de vastă de mase de oameni care treceau granițele. În acea dimineață, Michael și cu mine am constatat că erau puține democrații în care ne-am fi putut refugia, iar în unele țări, precum Mexicul, Costa Rica sau Columbia, nu se mai dădeau vize pentru chilieni, pentru că de un an și jumătate veniseră deja prea mulți. Imediat ce s-a putut circula, am lăsat copiii cu Granny, împreună cu niște instrucțiuni pentru cazul că nu ne întorceam și am plecat să ducem plicul la adresa indicată. Am sunat la o casă veche de pe o stradă din centru, ne-a deschis un bărbat în blugi și am constatat ușurați că purta coleretă de preot. I-am recunoscut accentul belgian pentru că trăiserăm mult în țara asta.

După ce-au fugit din Argentina, mama și unchiul Ramón n-au reușit să găsească un loc în care să se stabilească, luni în șir au acceptat ospitalitatea prietenilor din străinătate, neavând un loc al lor în care să-și desfacă definitiv valizele. Atunci mama și-a amintit de venezueleanul pe care-l cunoscuse la clinica de geriatrie din România și a dat frâu impulsului inimii, i-a căutat cartea de vizită, pe care o păstrase în toți acești ani și l-a sunat la Caracas, povestindu-i pe scurt cele întâmplate. „Dar vino, fată, aici e loc pentru toți”, a spus imediat Valentín Hernández. Asta ne-a dat ideea să ne instalăm în Venezuela, am presupus că era o țară verde și generoasă, în care contam pe un prieten și unde puteam rămâne până se schimbau lucrurile în Chile. Am început să facem planuri de plecare, trebuia să închiriem casa, să vindem mobila și să ne găsim de lucru, dar totul s-a întâmplat în mai puțin de o săptămână. În miercurea aceea, copiii s-au întors de la școală speriați; niște necunoscuți îi agresaseră pe stradă, îi amenințaseră, apoi le transmiseră un mesaj pentru mine: „Spuneți-i curvei care e mama voastră că are zilele numărate”.

A doua zi l-am văzut pentru ultima oară pe bunicul. Mi-l amintesc stând ca de obicei în fotoliul pe care i-l cumpărasem cu ani în urmă la o licitație, cu coama lui argintie și bastonul de țaran în mână. În tinerețe pesemne c-o fi fost înalt, pentru că dacă stătea așezat încă mai părea așa, dar vârsta îi deformase oasele și se prăbușise ca o casă căreia îi cedează

temeliile. N-am putut să-i spun adio, n-am avut curaj să-i spun că plec, însă cred că a bănuț.

- Tată Mare, mă frământă de mult timp ceva... Ai ucis vreodată un om?

- De ce-mi pui întrebarea asta smintită?

- Pentru că ai o fire afurisită, am insinuat, gândindu-mă la pescarul întins cu fața în jos pe nisip din vremea de demult, pe când aveam opt ani.

- Nu m-ai văzut niciodată cu o armă în mână, așa-i? Am motivele mele să n-am încredere în ele.... Pe când eram tânăr, m-am trezit într-o dimineată cu bătăi în fereastră. Am sărit din pat, am apucat revolverul și, pe jumătate adormit, m-am aplecat pe geam și am apăsat pe trăgaci. Atunci m-am trezit de-a binelea și, îngrozit, mi-am dat seama că trăseseam în niște studenți care veneau de la o petrecere. Unul atinsese obloanele cu umbrela. Slavă Domnului că nu l-am omorât, s-a întâmplat să nu ucid un om nevinovat. De atunci, armele de vânătoare zac în garaj. Nu le mai folosesc de mult timp.

Era adevărat. Ținea deasupra patului niște bile, din cele pe care le folosesc *gauchos* din Argentina, două bile de piatră legate printr-o fâșie lungă de piele, pe care le păstra la îndemână în cazul că l-ar fi călcat hoții.

- Și nu le-ai folosit niciodată ca să omori pe cineva? Cineva care te-a jignit sau i-a făcut ceva rău cuiva din familie...

- Nu știu despre ce dracu' vorbești acolo, fato. Țara geme de criminali, dar eu nu sunt unul din ei.

Era prima dată că pomenea despre situația din Chile, până atunci se limitase să asculte în tăcere și cu dinții strânși tot ce-i relatam. S-a ridicat în picioare cu oasele scârțâindu-i și blestemând, căci făcea un efort serios să păsească, dar nimeni nu îndrăznea să-i pomenească de soluția unui scaun cu rotile, și mi-a făcut semn să-l urmez. Nimic nu se clintise în odaia aceea de când murise bunica, mobila neagră era așezată la fel, pendula și mirosul de săpun englezesc din dulap erau tot acolo. A deschis biroul cu o cheie pe care o purta asupra sa în buzunarul de la haină, a căutat într-un sertar, a scos o cutie veche de biscuiți și mi-a dat-o.

- Asta era a bunică-tii, acum e a ta, mi-a spus, cu glasul spart.

- Trebuie să-ți mărturisesc ceva, Tată Mare...

- Vrei să-mi spui că ai furat oglinda de argint a lui Memé...

- De unde știi?

- Pentru că te-am văzut. Am somnul ușor. Acum că ai oglinda, ia-le și pe celelalte. E tot ce-a rămas de la Memé, dar eu n-am nevoie de obiecte ca să-mi amintesc de ea și prefer să stea la tine, ca, dacă mor, să nu ajungă la gunoi.

- Nu te gândi la moarte, Tată Mare.

- La vârsta mea doar la asta te gândești. Precis c-o să mor singur, ca un câine.

- Am să fiu lângă dumneata.

- Vezi să nu uiți ce mi-ai promis. Dacă ai de gând să pleci undeva, adu-ți aminte că, atunci când va veni clipa, trebuie să mă ajuți să mor decent.

- Nu uit, fii fără grijă, Tată Mare.

A doua zi am plecat singură în Venezuela. Nu știam că pe bunicul n-aveam să-l mai văd niciodată. Am trecut prin formalitățile de la aeroport cu relicvele de la Memé lipite de piept. Cutia de biscuiți conținea ce mai rămăsese dintr-o coroniță de flori de portocal din ceară, niște mănuși de copil din piele de căprioară care primiseră culoarea timpului trecut și o cărticică de rugăciuni cu tartane de fildeș. Mai plecam și cu o punguță de plastic în care pusesem un pumn de pământ din grădină, în ideea de a sădi o tufă de nu-mă-uita în altă parte. Funcționarul care mi-a verificat pașaportul a văzut ștampilele multor ieșiri și intrări în Argentina, carnetul de ziarist și, deși presupun că nu mi-a găsit numele pe listă, mi-a dat voie să plec. Avionul s-a ridicat peste salteaua de nori, iar câteva minute mai târziu trecea peste crestele înzăpezite ale cordiliei Anzilor. Vârfurile lor albe printre norii de iarnă au fost ultima imagine a patriei mele. „Mă voi întoarce, mă voi întoarce”, îmi repetam ca pe o rugăciune.

Andreea, nepoată-mea, s-a născut în camera cu televizorul într-una dintre primele zile calde de primăvară. Apartamentul Celinei și al lui Nicolăs se află la etajul trei într-o clădire fără ascensor; nu e practic în caz de urgență, drept care au ales parterul nostru pentru venirea pe lume a copilului, o încăpere mare, cu geamuri imense care dau pe terasă, locul unde ne petrecem cea mai mare parte a timpului; în zilele senine

se văd cele trei poduri ale golfului, iar noaptea sclipesc pe malul celălalt luminile de la Berkeley. Celia s-a adaptat atât de bine la stilul de viață californian că a hotărât să aplice *muzica Universului* indiferent de consecințe, sărind peste spital și doctori, pentru a naște în familie. Primele semne au apărut la miezul nopții, în zori s-a trezit scăldată în lichidul amniotic și imediat după asta au venit la noi. Au apărut cu nutra ofuscată pe care o au victimele catastrofelor naturale, în papuci, cărând cu ei o sacoșă cu lucruri și pe Alejandro în pijama, pe jumătate adormit. Puștiul nici nu bănuia că după puține ore avea să împartă viața cu o surioară și că domnia sa în calitate de copil și nepot unic avea să ia sfârșit. După două ceasuri a ajuns și moașa, o tânără dispusă să-și asume riscul lucrului la domiciliu, la volanul unei camionete în care-și ducea instrumentarul profesiei și îmbrăcată în șort și pantofi de sport. S-a integrat atât de bine în rutina familiei, că după câteva minute pregătea în bucătărie micul dejun împreună cu Willie. În vremea asta, Celia se plimba calmă, sprijinindu-se de Nicolăs, respirând scurt când o tăiau durerile și odihnindu-se când pruncul din burtă o mai lăsa în pace. Norămea poartă în vene muzica secretă care-i dictează ritmul pașilor, în timpul contracțiilor găfâia și se legăna de parcă ar fi ascultat de dinăuntru un zvon irezistibil de tobe. Mai târziu am avut impresia că uneori strângea pumnii, iar prin ochi îi trecea o rafală de teroare, dar atunci bărbatul ei o privea fix, șoptindu-i ceva în codul lor conjugal secret și imediat tensiunea scădea. Astfel a trecut timpul, foarte repede pentru mine, extrem de încet pentru ea, care a suportat încercarea fără să se plângă, fără calmante și fără anestezie. Nicolăs a susținut-o, umila mea participare constând în a-i oferi gheață pisată și suc de mere, iar cea a lui Willie în a-l distra pe Alejandro; la o distanță prudentă, moașa urmărea scena fără să intervină, pe când eu îmi aminteam experiența nașterii lui Nicolăs, atât de diferită de aceasta. Din clipa în care trecusem pragul spitalului îmi pierdusem identitatea, devenind un pacient fără nume, dar cu număr. M-au dezbrăcat, m-au vârat într-un halat despicat la spate și m-au dus într-un loc izolat, unde am fost supusă unor umilințe adiționale, după care am rămas singură. Din când în când, cineva mă mai căuta între picioare, întreg corpul îmi devenise o cavernă zvâcnitoare și dureroasă; au trecut o zi, o noapte și încă o jumătate de zi, eram deja epuizată și moartă de spaimă când, într-un târziu, am fost anunțată că se apropia deznodământul și dusă în sala de nașteri. Culcată pe o masă metalică, simțindu-mi oasele de cenușă și

orbită de lumini, m-am lăsat în voia suferinței. Nimic nu mai depindea de mine, pruncul se lupta să iasă, șoldurile mi se desfăceau singure ca să-l ajute, independent de voința mea. Tot ce învățasem din cărți și la cursuri nu mi-a folosit la nimic. Există un moment când drumul odată început nu mai poate fi oprit, ajungem la o graniță, trecem printr-o poartă misterioasă și ne pomenim de partea cealaltă, în altă viață. Copilul vine pe lume, mama pătrunde în alt nivel de conștiință, nici unul dintre ei nu mai e același. Cu Nicolàs m-am inițiat în universul feminin, cezariana precedentă privându-mă de rital unic pe care doar femelele mamiferelor îl împărtășesc. Veselul proces de a zămisli un copil, răbdarea gestației, puterea de a-l aduce pe lume și sentimentul de adâncă mirare cu care culminează nu se pot compara decât cu scrierea unei cărți. Copiii, ca și cărțile, sunt călătorii spre interior, în timpul cărora corpul, mintea și sufletul își tot schimbă direcția, întorcându-se către centrul însuși al vieții.

Atmosfera de bucurie calmă ce domnea în casa noastră la nașterea Andreei n-avea nici o legătură cu groaza mea de acum douăzeci și cinci de ani din sala de nașteri. Pe la jumătatea după-amiezii, Celia a făcut un semn, Nicolàs a ajutat-o să se urce în pat și în mai puțin de un minut au apărut aparatele și instrumentele aduse de moașă cu camioneta. Fata în șort s-a maturizat ca prin minune, glasul i s-a schimbat, milenii de experiență feminină reflectându-i-se pe fața pistriuiată. „Spălați-vă pe mâini și pregătiți-vă, c-o să aveți treabă”, mi-a spus făcându-mi cu ochiul. Celia s-a agățat de bărbatul ei, și-a înțepenit fălcile și s-a scremut. Într-un val de sânge a apărut un căpșor acoperit de păr negru, cu o fețișoară roșie și turtită, pe care l-am primit în mână ca pe o cupă, în timp ce cu cealaltă desfăceam iute coarda albăstruie răsucită pe după gât. După altă sforțare brutală a mamei a apărut și restul nepoată-mii, un pachet însângerat și fragil, cel mai frumos cadou care-mi putea ajunge în brațe. Am suspinat, retrăind experiența sacră a nașterii, efortul, durerea, panica, am fost recunoscătoare pentru curajul eroic al noră-mii, pentru minunatul ei trup puternic și spiritul ei nobil, făcute pentru maternitate. Ca prin ceață mi s-a părut că-l văd pe Nicolàs emoționat, luându-mi copilul din mână pentru a-l pune în brațele mamei. Ea s-a ridicat puțin între perne, gâfâind, learcă de sudoare și transfigurată de o lumină interioară, absolut indiferentă la restul trupului ei, care continua să palpitate și să sângereze, și-a luat fiica în brațe, s-a aplecat peste ea, i-a spus bun-venit într-un șuvoi de cuvinte dulci într-o limbă atunci

inventată, sărutând-o și amușinând-o așa cum fac toate femelele și punându-și-o la sân cu gestul cel mai vechi al omenirii. Timpul a încremenit, soarele s-a oprit peste trandafirii din terasă, lumea și-a ținut respirația pentru a sărbători miracolul noii vieți. Moașa mi-a întins foarfecele, „tăiați cordonul ombilical”, a spus, și astfel Andreea și-a început destinul despărțită de mama ei. De unde vine asta mică? Unde era înainte de a crește în pânțele Celiei? Am mii de întrebări să-i pun, dar mă tem că atunci când va fi în stare să-mi răspundă, va fi uitat de mult cum era cerul acela... Tăcere înainte de naștere, tăcere după moarte, viața e doar un zgomot între două tăceri insondabile.

Paula a stat o lună la clinica de reabilitare; după ce i-au făcut toate analizele, au măsurat-o pe dinăuntru și pe dinafară, ne-au dat un verdict distrugător. Michael a venit din Chile, Ernesto era și el aici, cu o permisie specială de la slujbă. Reușise să fie mutat la New York, măcar acum eram în aceeași țară, la șase ore distanță în caz de urgență și putând vorbi la telefon când ne doboră tristețea. N-o mai văzuse pe Paula de când o adusesem de la Madrid în călătoria aceea de coșmar; deși l-am ținut la curent cu toate amănuntele, a fost uimit s-o vadă atât de frumoasă și parcă și mai absentă. Omul ăsta e precum copacii care se îndoie sub forța uraganelor, dar nu se rup. A venit plin de cadouri pentru ea, a intrat grăbit la ea în cameră, a luat-o în brațe murmurându-i că-i era dor și că era frumoasă, iar ea se uita drept înainte cu frumoșii ei ochi lipsiți de lumină, ca o păpușă. Apoi s-a întins lângă ea, i-a arătat fotografiile din luna lor de miere, i-a amintit de vremurile fericite de acum un an, în cele din urmă adormind amândoi, ca un cuplu normal care-și face siesta. Mă rog să găsească o femeie sănătoasă cu suflet bun ca al Paulei și să fie fericit departe de locul acesta, nu trebuie să rămână legat de o bolnavă tot restul vieții; deocamdată nu pot să-i spun asta, e prea devreme. Medicii și terapeuții care au avut grijă de Paula ne-au adunat pe toți și au emis verdictul: nivelul de conștiință e zero, n-au fost semne de schimbare în aceste patru săptămâni, n-au reușit să stabilească nici un fel de comunicare cu ea, așa că diagnosticul cel mai realist e că deteriorarea va continua. Nu va mai putea nici să vorbească, nici să înghită, nici să se miște prin proprie voință, e foarte improbabil să recunoască pe cineva, refacerea e imposibilă, dar exercițiile sunt necesare pentru a-i menține flexibilitatea. Finalmente, ne-au recomandat s-o internăm într-o instituție specializată în bolnavi de acest tip, pentru că

va necesita îngrijiri permanente și nu va putea fi lăsată singură nici măcar un minut. A urmat o tăcere îndelungată. De partea cealaltă a mesei stăteau Nicolàs și Celia, cu copiii în brațe, și Ernesto, cu capul în mâini.

- E important să decideți cum procedați în caz că face pneumonie sau altă infecție gravă. Optați pentru un tratament agresiv? a întrebat unul dintre medici.

N-am priceput nici unul ce voia să spună.

- Dacă i se administrează doze masive de antibiotic sau o internată la Terapie Intensivă de fiecare dată când va păți așa ceva, va mai putea trăi mulți ani. Dacă nu primește tratament, va muri mai devreme.

Ernesto și-a ridicat capul, privirile ni s-au întâlnit. M-am uitat și la Nicolàs, și la Celia; fără să se pună de acord și fără să ezite deloc, toți trei mi-au făcut semn.

- Paula nu se va mai duce la Terapie Intensivă și nici n-o s-o mai chinuim cu alte transfuzii de sânge, medicamente sau analize dureroase. Dacă starea ei e gravă, vom sta lângă ea ca s-o ajutăm să moară, am spus, cu un glas atât de ferm că nu mi l-am recunoscut.

Michael a ieșit descompus și după câteva zile s-a întors în Chile. Era limpede: fiica mea se întorcea în brațele mele, doar eu îmi luam răspunderea pentru viața ei și tot eu aveam să iau decizia în clipa morții. Noi două, împreună, ca în ziua în care se născuse. Un val de putere m-a zguduit ca un curent electric, făcându-mă să înțeleg că toate vicisitudinile lungului drum al vieții mele nu fuseseră decât o pregătire pentru această încercare. Nu sunt distrusă, mai sunt încă multe de făcut, medicina occidentală nu e singura alternativă pentru astfel de cazuri, ca s-o salvez am să bat la alte uși, am să apelez la alte mijloace, chiar și la cele mai imposibile.

Mi-am propus de la bun început s-o aduc acasă, drept care în luna în care a stat internată la clinica de reabilitare m-am antrenat ca s-o pot îngriji și în folosirea aparatelor de fizioterapie. În mai puțin de trei zile am făcut rost de echipamentul necesar, de la patul electric până la „macaraua” care avea s-o pună în mișcare, și am angajat pentru ajutor trei femei din America Centrală pentru trei ture, zi și nopți. Am interviuat cincisprezece candidate și le-am ales pe cele care mi s-au părut mai drăgăstoase, căci terminasem etapa eficienței, intrând în cea a dragostei. Toate cele trei femei au un trecut tragic în urma lor, dar și-au păstrat prospețimea zâmbetului matern. Una e plină de urme de cuțit pe

brațe și picioare; bărbatul ei a fost asasinat în Salvador, iar pe ea au lăsat-o aproape moartă într-o baltă de sânge, cu cei trei plozi alături; a reușit să se târască până a găsit ajutor, apoi a fugit din țară, lăsându-și copiii la bunica lor. Alta vine din Nicaragua, nu și-a văzut de ani de zile cei cinci copii, dar speră să reușească să-i aducă pe rând, muncește și pune bănuț peste bănuț în acest scop. Parterul casei a devenit regatul Paulei, dar continuă să fie locul unde ne adunăm, ca și până acum, acolo se află televizorul, muzica și jocurile copiilor. Acolo s-a născut Andreea acum o săptămână, acolo va trăi și mătușă-sa câte zile o mai avea. Prin ferestre se văd mușcatele verii și trandafirii din hârdaie, companionii noștri fideli din multe perioade grele. Nicolàs a zugrăvit pereții în alb, în jurul patului i-am pus pozele din anii fericiți și pe un raft - păpușa de cârpă. Sigur, aparatul enorm de care are nevoie nu poate fi ascunsă, dar măcar încăperea e mai primitoare decât camerele de spital în care a viețuit în ultimele luni. În dimineața însorită în care a adus-o ambulanța, casa parcă s-a deschis veselă ca s-o primească. Timp de o jumătate de oră a fost o vânzoleală nemaipomenită, apoi totul s-a liniștit, ea era instalată în pat, a început rutina, fiecare s-a dus la treaba lui, am rămas numai noi două și am perceput calmul din casa liniștită. M-am așezat lângă ea și i-am luat mâna. Timpul trecea foarte încet, orele se scurgeau, vedeam cum se schimbă culoarea golfului, a apus și soarele și s-a lăsat înserarea târzie de iunie. O pisică mare cu pete cenușii, pe care n-o mai văzusem, a intrat pe geamul deschis, s-a învârtit prin cameră de câteva ori, în recunoaștere, apoi a sărit în pat și s-a întins la picioarele Paulei. Îi plăceau pisicile, poate c-o chemase cu gândul ca să-i țină companie. Pentru mine, cursa grăbită a vieții s-a terminat, am intrat în ritmul Paulei, timpul s-a liniștit în ceasornice. Nu mai am ce să fac. ⁹⁸ Ți sta zile, săptămâni și ani alături de patul fiicei mele, omorându-mi timpul fără să știu ce aștept. Știu că niciodată nu va mai fi cum a fost, știu că mintea i-a plecat cine știe unde, dar corpul și spiritul ei sunt aici. Inteligența era trăsătura ei capitală, bunătatea i-o descopereai la a doua privire, mi-e greu să cred că creierul ei blagoslovit s-a redus la pata cețoasă ce apare în radiografie, că i-au dispărut pe vecie înclinația pentru studiu, simțul umorului, memoria pentru amănunțele cele mai mărunte. E ca o plantă, au spus medicii. Pisica îmi transmite și mă convinge să-i dau de mâncare și s-o las să doarmă pe pat, dar fata mea nu mă recunoaște, nici măcar nu mă poate strânge de mână pentru a-mi sugera ceva. Am încercat s-o învăț să clipească din ochi, o dată pentru

„da”, de două ori pentru „nu”, degeaba. Dar măcar o am lângă mine, la adăpost, apărată de noi toți. Nimeni n-o s-o mai chinuie cu ace și sonde, de-acum înainte nu va primi decât mângâieri, muzică și flori. Sarcina mea e să-i păstrez trupul sănătos și s-o apăr de durere, în felul acesta spiritul ei va avea pacea necesară pentru a-și îndeplini restul misiunii sale pe pământ. E liniște. Am din belșug ore în care să nu fac nimic. Îmi conștientizez trupul, respirația, felul în care greutatea mi se distribuie pe scaun, coloana vertebrală care mă susține și mușchii care-mi ascultă dorințele. Hotărâsc că vreau să beau apă, și brațul mi se ridică și apucă paharul cu forța și viteza de care e nevoie; beau, și simt mișcările limbii și ale buzelor, gustul proaspăt în gură, lichidul rece coborând pe gât. Nimic din toate astea nu poate face biata mea fiică, dacă vrea să bea, nu poate să ceară, trebuie să aștepte ca altcineva să-i ghicească dorința și să-i toarne apă printr-o seringă prin tubul înfipt în stomac. Nu simte ușurarea setei potolite, buzele ei sunt uscate, de-abia i le pot umezi puțin, pentru că dacă i le ud mai mult, lichidul riscă să-i ajungă în plămâni. Încremenite, amândouă suntem încremenite în paranteza asta brutală. Prietenele mi-au recomandat-o pe doctorița Cheri Forrester, care are experiență cu pacienții în fază terminală și faimă de om înțelegător; am sunat-o, am fost plăcut surprinsă aflând că-mi citise cărțile și era de acord să vină s-o vadă pe Paula. E o femeie tânără cu ochi negri și expresie intensă, m-a îmbrățișat la venire și a ascultat cu inima deschisă relatarea celor petrecute.

- De fapt, ce vrei de la mine?

- Să mă ajuți s-o mențin pe Paula sănătoasă și să-i fie bine; să mă ajuți în clipa morții ei, dar și să caut și alte formule. Știi că medicina nu mai poate să facă nimic pentru ea, însă aș încerca medicina alternativă: tămăduitori, plante, homeopatie, orice.

- Și eu aș face la fel dacă ar fi vorba de fiică-mea, dar experimentele astea trebuie să aibă o limită. Nu poți trăi din iluzii, iar aici cheștiile astea costă. Paula mai poate rămâne în starea asta mulți ani, administrează-ți bine forțele și banii.

- De cât timp ar fi vorba?

- De trei luni. Dacă în timpul ăsta nu apar rezultate vizibile, renunță.

- De acord.

Mi l-a prezentat pe doctorul Miki Shima, un acupunctor japonez pitoresc, pe care îmi propun să-l transform într-un personaj de roman,

asta dacă voi mai scrie ficțiune. S-a dat șfară în țară și-n curând au început să se perinde pe la noi tot felul de vindecători care-și ofereau serviciile: unul vinde saltele magnetice pentru energie, un hipnotizator înregistrează texte pe dos și i le pune Paulei la căști, o sfântă din India care o încarnează pe Mama Universală, un apaș care combină înțelepciunea străbunicilor săi cu puterea cristalelor, un astrolog care vede viitorul, însă viziunile îi sunt atât de confuze, că se pot interpreta în mod contradictoriu, îi ascult pe toți, având grijă să n-o deranjeze pe Paula. Am făcut și un pelerinaj la un celebru psihiatru din Oregon, un domn cu părul cănit și un cabinet ticsit de animale de pluș care, nemișcându-se de acasă, a examinat-o pe Paula cu cel de al treilea ochi. A recomandat o combinație de prafuri și picături destul de greu de administrat; Nicolăs, care e sceptic în ceea ce privește astfel de lucruri, a comparat rețeta cu un flacon de Centrum, multivitaminele de uz curent, și a rezultat că erau aproape identice. Nici unul dintre oamenii aceștia ciudați n-a promis că fata mea avea să se însănătoșească, cel mult să se simtă mai bine și să comunice cumva. Mi se oferă și rugăciuni, și remedii naturale; o tămăduitoare a adus apă sfințită de la un izvor sacru din Mexic și i-o administrează cu atâta credință, că poate-poate se va întâmpla o minune. Doctorul Shima vine săptămânal și ne ridică moralul, o cercetează atent, îi aplică acele lui subțiri în urechi și în picioare și îi prescrie picături homeopatice. Uneori o mângâie pe păr ca pe fiică-sa și ochii i se umplu de lacrimi, „ce drăguță e, dacă o ținem sănătoasă poate că medicina apucă să descopere o modalitate de a reface celulele distruse, sau de a transplanta chiar și creiere, de ce nu”, zice el. „Fără glume din astea, doctore, nu dau eu voie să se facă experiențe *à la* Frankenstein pe Paula. Mie mi-a adus niște ierburi orientale „împotriva tristeții provocate de doliu sau de pierderea dragostei” și bănuiesc că grație lor mai funcționez cât de cât normal. Doctorița Forrester asistă la toate astea fără să spună nimic și numără zilele din calendar; trei luni, îmi reamintește de fiecare dată. Și ea pare îngrijorată pentru sănătatea mea, crede că sunt deprimată și epuizată, mi-a prescris pastile pentru somn, prevenindu-mă să nu iau mai mult de una pe zi, că altfel pot fi mortale.

Îmi face bine să scriu, deși uneori mi-e greu, căci fiecare cuvânt e ca o arsură. Paginile astea sunt un drum fără întoarcere printr-un lung tunel căruia nu-i văd ieșirea, dar știu că trebuie să existe una; drum înapoi nu mai este, totul e să înaintez pas cu pas până la sfârșit. Scriu

căutând un semn, sperând ca Paula să rupă tăcerea implacabilă și să-mi răspundă fără glas în paginile astea gălbui; sau poate o fac doar ca să scap de spaimă și să pun pe hârtie imaginile fugare ale memoriei mele proaste. Îmi face bine și să merg. La jumătate de ceas de casă sunt coline și păduri dese, acolo mă duc să respir adânc când mă înăbușă frica și mă copleșește oboseala. Peisajul, verde, umed și oarecum sumbru, seamănă cu cel din sudul chilian, aceeași copaci seculari, aceeași aromă intensă de eucalipt, pin și mentă sălbatică, pâraiele care iarna se transformă în cascade, cântec de păsări și țârâit de greieri. Am descoperit un loc izolat unde coroanele arborilor formează o cupolă de catedrală gotică și un firicel de apă se strecoară murmurând printre stânci. Mă așez acolo, ascult apa și ritmul sângelui meu în vene, încerc să respir calm și să mă întorc în mine însămi, dar nu-mi găsesc liniștea, în capul meu se îngrămădesc premonițiile și amintirile. Întotdeauna am căutat singurătatea pădurii în perioadele mele grele.

Din clipa în care am trecut Anzii, care marchează granița cu Chile, totul a început prost și s-a înrăutățit în anii următori. Nu știam încă, dar prevestirea clarvăzătoarei argentiniene începea să se îndeplinească: aveam în față mulți ani de nemișcare. N-a fost să fie între zidurile unei închisori sau într-un scaun cu rotile, cum ne imaginaserăm mama și cu mine, ci în izolarea exilului. Rădăcinile mi-au fost retezate dintr-un foc și au trecut șase ani până să crească altele în memoria mea și în cărțile pe care aveam să le scriu. Perioada asta lungă de frustrare și tăcere mi-a fost închisoarea. În prima noapte din Caracas, într-un pat străin dintr-o cameră goală, în care pătrundea pe geam zarva neîncetată a străzii, mi-am făcut bilanțul celor pierdute și am intuit un drum lung, plin de piedici și singurătăți. Era ca și cum soseam pe altă planetă; veneam din iarnă, din ordinea înspăimântătoare a dictaturii și din sărăcia generalizată și ajunseseam într-o țară caldă și anarhică, în plin belșug petrolier, într-o societate saudită în care risipa atingea limite absurde: se importau de la Miami până și chiflele și ouăle, căci era mai comod decât să fie produse acolo. Din primul ziar care mi-a căzut în mână am aflat de sărbătorirea zilei de naștere, cu orchestră și șampanie, a unui cățel aparținând unei cucoane din înalta societate, la care asistaseră și alte potăi împreună cu stăpânii lor, îmbrăcați de gală. Mie, crescută în sobrietatea din casa lui Tata-mare, îmi venea greu să mă obișnuiesc cu atâta exhibiționism, dar cu timpul am reușit, ba chiar a început să-mi

placă. Mi-a luat ani de zile să pricep regulile acestei societăți și să descopăr forma de a mă strecura fără prea multe dificultăți pe terenul nesigur al exilului, dar când am reușit în sfârșit, m-am simțit eliberată de poverile pe care le dusesem în spate în țara mea. Am scăpat de teama de ridicol, de sancțiunile sociale, de „a-mi pierde rangul”, cum numea bunicul sărăcia, de propriul meu sânge fierbinte. Senzualitatea a încetat să mai fie un defect ce trebuia ascuns din bună-creștere și am acceptat-o ca pe un ingredient esențial al temperamentului meu, mai târziu și al scrisului meu. În Venezuela m-am vindecat de niște răni vechi și de niște ranchiuni mai noi, am năpârlit și am așteptat să-mi crească altă piele, mai rezistentă, acolo mi-am educat copiii, am dobândit o noră și un ginere, am scris trei cărți și am pus capăt căsniciei mele. Când mă gândesc la cei treisprezece ani petrecuți la Caracas am un sentiment de incredulitate și veselie. La cinci săptămâni de la sosirea mea la Caracas, când a fost limpede că o întoarcere, oricât de scurtă, în Chile era imposibilă, Michael a venit cu copiii, abandonându-ne casa cu toate cele în ea, căci nu voia s-o închirieze. Atâția își păraseau țara pe atunci că era mai simplu să cumperi o proprietate la preț de chilipir decât să plătești chirie; în plus, casa noastră era o cabană rustică, valoarea ei era mai mult sentimentală. Cât timp a stat nelocuită i-au fost sparte geamurile și totul a fost furat, dar asta n-am aflat-o decât după un an, când nu prea mai avea importanță. Cele cinci săptămâni fără copiii mei au fost un coșmar; îmi amintesc și acum, cu claritate fotografică, fața Paulei și a lui Nicolás coborând din avion în dogoarea umedă a verii eterne. Erau îmbrăcați în haine de lână, Paula ținea în brațe păpușa de cârpă, Nicolás, Christul greu de fier primit cadou de la soțul învățătoarei, mi s-a părut mai mic și mai slab; ulterior am aflat că în absența mea refuzase să mănânce. Câteva luni mai târziu, eram cu toții împreună grație vizelor obținute cu ajutorul lui Valentin Hernández, care nu uitase promisiunea făcută mamei în clinica din România. Ai mei s-au instalat în aceeași clădire, cu două etaje mai sus, iar la capătul unor demersuri complicate, fratele meu Pancho a reușit să plece cu familia de la Moscova și să vină și el în Venezuela. A venit și Juan, cu gând să rămână, dar n-a suportat căldura și agitația și a plecat în State, cu o bursă sudentească. În Chile a rămas doar Granny, copleșită de durere și singurătate, de pe o zi pe alta își pierduse nepoții pe care-i crescuse, pomenindu-se într-o viață golită de sens, îngrijind un bătrân care stătea toată ziua la televizor și cățeaua elvețiană nevrotică moștenită de la mama. A început să bea tot mai mult

și nici nu-și mai dădea osteneala să se ascundă, acum că nu mai erau copiii. Sticlele se adunau prin colțuri, soțul ei se făcea că nu vede, aproape că nu mai mânca, se legăna toată noaptea cu un pahar în mână în balansoarul în care-și adormise nepoții. Viermele tristeții a ros-o pe dinăuntru, acvamarinul ochilor a pălit, părul îi cădea, pielea i s-a îngroșat și s-a scorojit ca la broaștele țestoase, a încetat să se mai spele și să se îmbrace, umbla în halat și papuci, ștergându-și lacrimile cu mâna. După doi ani, sora lui Michael, care locuia în Uruguay, și-a luat acolo părinții, dar pentru Granny era prea târziu.

În 1975, Caracas era un oraș vesel și haotic și unul dintre cele mai scumpe din lume. Răsăreau peste tot clădiri noi și autostrăzi largi, comerțul etala o risipă de lux, la tot pasul erau baruri, restaurante și hoteluri pentru amoruri clandestine, străzile erau ticsite de mașini de ultimul tip care nu puteau să se miște din cauza traficului aglomerat, nimeni nu respecta semafoarele, dar se opreau pe șosea ca să nu calce un pieton neatent. Bani parcă creșteau în copaci, teancurile de bancnote treceau din mână în mână fără să fie numărate, bărbații aveau mai multe amante, femeile plecau în week-end la cumpărături la Miami, copiii li se părea normal să fie duși o dată pe an la Disneyland. Fără bani nu puteai face nimic, asta am constatat-o după câteva zile, când am schimbat la bancă ultimii dolari cumpărați în Chile pe piața neagră și am descoperit îngrozită că jumătate erau falși. Erau și cartiere marginase în care oamenii trăiau ca vai de ei, erau și regiuni în care apa contaminată decima populația exact ca în perioada colonială, dar în euforia banilor făcuți ușor nimeni n-avea timp să-și amintească lucrurile astea. Puterea politică se împărțea prietenește între partidele cele mai puternice, stânga fusese anulată, iar gherila anilor șaizeci, una dintre cele mai bine organizate din lume, înfrântă. Pentru cineva care venea din Chile, era înviorător să constăți că nimeni nu vorbea de politică sau de boli. Bărbații, făcând paradă de putere și virilitate, se împănau cu lanțuri și inele de aur, vorbeau răcnind și glumeau întruna, cu ochii după femei. Pe lângă ei, discreții chilieni cu glas subțire și discursul împănat cu diminutive făceau figură de bicisnici. Femeile cele mai frumoase de pe planetă, rezultat splendid al încrucișării mai multor rase, se deplasau purtând în șolduri ritmul de salsa, etalându-și trupul superb și câștigând toate concursurile internaționale de frumusețe. Aerul vibra, orice pretext era bun pentru a cânta, radiourile urlau în case, în mașini, peste tot. Tobe, chitare cu patru sau cinci coarde, cântec și dans, țara toată chefuia

celebrând belșugul petrolului. Din cele patru zări soseau emigranți în căutarea norocului, mai ales columbieni, care treceau granița cu milioanele ca să-și câștige pâinea în slujbe pe care nu le mai dorea nimeni. Străinii erau primiți inițial fără plăcere, însă foarte repede generozitatea nativă a poporului le deschidea ușile. Cei mai detestați erau cei din Conul Sudic -, localnicii îi spuneau Curul Sudic, adică argentinienii, uruguayenii și chilenii, pentru că erau mai ales refugiați politici, intelectuali, tehnicieni, profesioniști care intrau în competiție cu clasa medie din Venezuela. Mi-am dat repede seama că, odată emigrat, îți pierdeai cârjele care te sprijiniseră până atunci, trebuiai să o iei de la zero, trecutul se șterge dintr-o trășătură de condei și pe nimeni nu interesează de unde vii sau ce-ai făcut înainte. Am cunoscut în țara asta adevărate capacități care n-au reușit să-și echivaleze studiile și au sfârșit prin a vinde polițe de asigurări din ușă în ușă; dar și lichele care și-au inventat diplome și ierarhii și au reușit să ocupe posturi înalte, totul depindea de îndrăzneală și de relații. Orice se putea dobândi cu ajutorul unui prieten sau plătind tariful corupției. Un profesionist străin nu putea obține un contract decât prin intermediul unui asociat venezuelean, care-și punea propriul nume și era pe post de naș, altfel n-avea nici o șansă. Și era plătit la jumătate: unul făcea treaba, celălalt semna și-și încasa procentul imediat ce veneau primii bani. Michael a găsit o slujbă la o săptămână după venire, undeva în est, într-o zonă foarte caldă ce începea să se dezvolte grație tezaurului inepeuizabil din pământ. Întreaga Venezuela ședea pe o mare de aur negru, dacă băteai un țăruiș în pământ, țâșnea un șuvoi gros de țigăi, peisajul natural e paradisiac, există regiuni în care bucăți de aur și diamante brute zac pe jos precum semințele. Totul crește în clima asta, de-a lungul șoselelor vezi banane și ananasi sălbatici, e de-ajuns să arunci un sâmbure de mango și peste câteva zile crește copacul; pe antena noastră de televizor din oțel a răsărit o plantă care a făcut flori. Natura e încă la vârsta inocenței: plaje călduțe cu nisip alb și palmieri ciufuliți, munți cu creste ninse pe unde mai rățăcesc fantomele conchistadorilor, vaste întinderi lunare întrerupte pe neașteptate de umitoarele *tepuys*, niște cilindri înalți de piatră, parcă aruncați acolo de uriași de pe altă planetă, păduri de nepătruns locuite de triburi străvechi care încă nu folosesc metalul. Totul se găsește și se dă din belșug pe țărâmul acesta vrăjit. Michael a nimerit la un proiect gigantic al uneia dintre cele mai mari companii din lume, desfășurat într-o zonă verde și înțelenită, plină de șerpi, sudoare și crime. Bărbații

s-au instalat în tabere provizorii, lăsându-și familiile în orașele din apropiere, însă posibilitatea de a găsi de lucru pe acolo și de a-mi da copiii la o școală bună era nulă, drept care am rămas în capitală, iar Michael venea să ne vadă o dată la șase sau șapte săptămâni. Aveam un apartament în cartierul cel mai zgomotos și mai populat din oraș; pentru copii, obișnuiți să meargă la școală pe jos, să se plimbe cu bicicleta, să se joace în grădină și să meargă la Granny era însă un infern, nu puteau ieși singuri în traficul și nebunia străzii, se plictiseau închiși între patru pereți și privind la televizor, mă rugau zilnic să ne întoarcem în Chile, „te rugăm, mami”. N-am fost în stare să le ușurez neliniștea primilor ani, dimpotrivă, propria mea proastă dispoziție turna gaz peste foc. Nu reușeam să mă angajez într-o treabă pe care știam s-o fac, nu mi-a folosit la nimic experiența câștigată, toate ușile mi-erau închise. Am trimis sute de cereri, m-am dus după nenumărate oferte din ziar, am completat un munte de formulare la care n-am primit răspuns, totul rămânea suspendat în așteptarea unui răspuns care nu venea niciodată. Nu știam că acolo cuvântul „nu” denotă lipsă de educație. Când mi se spunea să revin a doua zi, speranțele îmi renășteau, nepricepând că amânarea era doar o formă amabilă de refuz. De la minora celebritate câștigată în Chile grație televiziunii și reportajelor mele feministe am trecut la anonimatul și la umilința cotidiană a celor care-și caută o slujbă. Datorită unui amic chilian am primit o rubrică săptămânală de umor la un ziar, pe care am păstrat-o timp de mulți ani doar ca să nu rup contactul cu presa, dar o făceam de amorul artei, era plătită cu echivalentul cursei cu taxiul ca să duc articolul. Am mai făcut niște traduceri, scenarii de televiziune, chiar și o piesă de teatru; unele mi-au fost plătite regește și n-au apărut niciodată, altele au apărut, dar n-am fost plătite. Două etaje mai sus, unchiul Ramón își îmbrăca în fiecare dimineață costumul de ambasador și pleca și el să caute de lucru, dar, spre deosebire de mine, nu se plângea. Eșecul lui era mai de plâns decât al meu, pentru că venea mai de sus, pierduse mult, era cu douăzeci și cinci de ani mai bătrân, demnitatea i-a avut, pesemne, de suferit de două ori mai mult, cu toate astea nu l-am văzut niciodată deprimat. La sfârșit de săptămână organiza plimbări la plajă cu cei mici, adevărate safariuri pe care le conducea hotărât la volanul mașinii, transpirat, cu radioul dat pe muzică din Caraibe, tot timpul cu zâmbetul pe buze, pișcat de țânțari și reamintindu-ne întruna că eram *nemăsurat de bogați*, până ajungeam să ne scufundăm în marea de culoarea turcoazului, alături de alte sute de

oameni care avuseseră aceeași idee. În câte o binecuvântată zi de miercuri plecam singură la mare și mă delectam cu o plajă pustie și curată, deși excursiile solitare erau riscante. În acele vremuri de singurătate și neputință aveam mai mult ca oricând nevoie de contactul cu natura, de pacea unei păduri sau de murmurul mării, dar femeile nu trebuiau să meargă singure nici la cinema, cu atât mai puțin într-o pustietate în care orice nenorocire se putea întâmpla. Mă simțeam prizonieră în apartament și în propria-mi piele, tot așa și copiii, dar măcar în spațiul vast al Venezuelei eram la adăpost de violența dictaturii. Găsisem un loc sigur în care să pun țărâna adusă din Chile și să plantez o tufă de nu-mă-uita, dar încă nu știam asta.

Așteptam nerăbdătoare rarele vizite ale lui Michael, dar când îl aveam în sfârșit lângă mine mă apuca o dezamăgire inexplicabilă. Era obosit de muncă și de viața din tabără, nu mai era bărbatul pe care-l visam în nopțile sufocante din Caracas. În lunile și anii care au urmat ni s-au terminat cuvintele, abia mai făceam câte o conversație neutră, presărată cu locuri comune și fraze politicoase. Îmi venea să-l apuc de piepții cămășii, să-l scutur și să țip, însă mă oprea simțul riguros de dreptate inculcat de școala englezească, astfel că-l primeam cu o tandrețe care se isca spontan în clipa când îl vedeam pentru a dispărea după numai câteva minute. Omul ăsta venea după săptămâni de junglă unde câștiga traiul familiei, își părăsise țara, prietenii și slujba sigură ca să mă urmeze într-o aventură incertă, n-aveam dreptul să-l supăr cu inima mea neliniștită. „Poate c-ar fi mult mai sănătos să vă luați de păr ca noi”, mă sfătuiau unchiul Ramón și maică-mea, singurii mei confidenți din perioada aceea, dar era cu neputință să te înfrunți cu un soț care nu opunea nici un fel de rezistență; orice agresivitate se oprea până la plictis în relația noastră vătuită. Am încercat să mă conving că, în ciuda împrejurărilor dificile, nimic nu se schimbese între noi. N-am reușit, dar cu ocazia asta l-am înșelat pe Michael. Dacă aș fi vorbit limpede, poate că am fi evitat eșecul final, dar n-am avut curaj. Ardeam de dorințe și neliniști nesatisfăcute, și am ajuns să am mai multe legături amoroase pornite din singurătate. Nu eram cunoscută, n-aveam de dat explicații nimănui. Căutam ușurarea acolo unde nu era cazul, căci nu sunt bună pentru viața clandestină, nu mă pricep în încurcatele strategii ale minciunii, lăsam urme peste tot, însă Michael e atât de decent, că nu-și poate imagina că celălalt ar putea minți. Mă luptam cu secretele și spumegam de culpabilitate, sfâșiată între sila și furia împotriva mea și

ciuda resimțită față de soțul de departe, care plutea netulburat în ceața ignoranței, mereu amabil și discret, cu seninătatea lui eternă, fără să ceară nimic și lăsându-se servit cu un aer distant și vag recunoscător. Aveam nevoie de un pretext pentru a rupe o dată pentru totdeauna această căsnicie, dar el nu mi l-a dat, dimpotrivă, în anii aceia faima lui de sfânt a sporit și mai mult în ochii celorlalți. Presupun că era atât de absorbit de munca sa și că avea atâta nevoie de un cămin, că prefera să nu-mi cerceteze sentimentele și activitățile; sub tălpi ne creștea o prăpastie, dar el n-a vrut să vadă ce era evident și s-a agățat de iluzii până în ultima clipă, când totul s-a prăbușit cu zgomot. Dacă a bănuit ceva, o fi pus-o pe seama unei crize existențiale și-o fi așteptat să-mi treacă, precum febra. De-abia după mulți ani am înțeles că această orbire în fața realității era trăsătura lui cea mai puternică; mi-am asumat întotdeauna întreaga vină pentru eșecul nostru: nu eram în stare să-l iubesc așa cum părea să mă iubească el. Nu mă întrebam dacă merita și mai multă dăruire din partea mea, ci doar de ce nu eram în stare să i-o dau. Drumurile noastre se despărțeau, eu mă schimbam, mergeam mai departe, n-aveam încotro. În timp ce el muncea în verdeața exuberantă și căldura umedă a unui ținut sălbatic, eu mă izbeam ca un șobolan înnebunit de pereții de beton ai apartamentului din Caracas, privind mereu spre sud și numărând zilele până la întoarcere. Nu mi-am închipuit nicicând că dictatura avea să dureze șaptesprezece ani.

Bărbatul de care m-am amoretat în 1978 era muzician, un refugiat politic din miile care veniseră la Caracas din sud în deceniul al șaptelea. Scăpase de escadroanele morții, lăsând în urmă Buenos Aires-ul, o nevastă și doi copii, căutând o locuință și o slujbă, cu un flaut și o chitară pe post de cărți de vizită. Presupun că amorul ăsta al nostru i-a picat pe cap întâmplător, atunci când și-o dorea mai puțin și când numai de asta n-avea nevoie, așa cum a fost și pentru mine. Un producător de teatru chilian, care ajunsese la Caracas ca să-și caute norocul, ca atâția alții atrași de belșugul petrolier, mă căutase și mă rugase să scriu o comedie cu un subiect local, o ocazie care nu trebuia scăpată din mână, căci n-aveam de lucru și firavele mele economii se topiseră. Era nevoie de un compozitor cu experiență în astfel de spectacole ca să compună

cântecele; nu știu de ce l-a preferat pe unul din sud în loc să angajeze unul dintre excelenții muzicieni venezueleni. Așa l-am cunoscut alături de un pian cu coadă prăfuit pe cel care-avea să fie amantul meu. Nu-mi amintesc prea multe din acea primă zi, știu că m-a cam enervat argentiniianul arogant și cu fire rea, dar m-a impresionat talentul său, faptul că putea, fără pic de efort, să-mi transpună vagile idei în fraze muzicale precise și să cânte la orice instrument după ureche. Mie, care nu sunt în stare să cânt nici măcar „Mulți ani trăiască”, omul mi s-a părut un geniu. Era slab și ațos ca un toreador, avea o barbă ca de mag, bine tăiată, era ironic și agresiv. La Caracas era la fel de singur și rătăcit ca și mine, presupun că asta ne-a legat. După câteva zile ne-am dus într-un parc să repetăm cântecele departe de urechi indiscrete, el și-a adus chitara, iar eu un caiet și un coș cu merinde pentru picnic. Strădania noastră, plus multe alte repetiții complete, a fost în zadar, căci producătorul a dispărut în ceață, părăsind teatrul și nouă oameni neplătiți. Dintre aceștia, unii au investit timp și efort, alții bani care s-au pierdut, eu măcar m-am ales cu o aventură memorabilă. La acea primă întâlnire în aer liber ne-am povestit viața, eu i-am vorbit despre puciul militar, el m-a pus la curent cu ororile „războiului murdar” și motivele plecării din țară; până la urmă m-am pomenit că apăram Venezuela de criticile sale, aceleași pe care le emiteam eu însămi cu o zi în urmă. „Dacă nu-ți place țara asta, de ce nu pleci, eu sunt mulțumită că pot trăi cu ai mei în democrația asta, cel puțin aici nu se omoară oameni ca în Chile sau Argentina”, am spus cu o patimă exagerată. A început să râdă, a luat chitara și a fredonat un tango batjocoritor; m-am simțit ca o provincială, sentiment pe care aveam să-l am adesea de-a lungul legăturii noastre. Tipul era unul dintre intelectualii noctambuli ai Buenos Aires-ului,²⁰⁸ stâlp de cafea, prieten cu oamenii de teatru, muzicienii și scriitorii, cititor vorace, genul luptător și cu reacții rapide, umblase prin lume și cunoscuse celebrități, era un adversar feroce care m-a sedus cu poveștile și inteligența sa, în schimb, mă îndoiesc că eu l-am impresionat cine știe ce: în ochii lui nu eram decât o emigrantă chiliană de treizeci și cinci de ani, care se îmbrăca precum o *hippie* și avea obiceiuri burgheze. Singura dată când l-am impresionat a fost când i-am spus că Che Guevara cinase cu ai mei în casa lor de la Geneva, asta i-a trezit interesul. De atunci am constatat că cina aceea cu luptătorul eroic al revoluției cubaneze reprezintă un afrodisiac irezistibil pentru majoritatea bărbaților. După o săptămână au început ploile de vară, s-a terminat cu ieșirile în parc, ne

întâlneam acasă la mine, unde intimitatea lăsa de dorit. Într-o zi m-a invitat la el; o cameră sărăcăcioasă și zgomotoasă, din cele care se închiriază cu săptămâna. Am băut cafea, mi-a arătat pozele de familie, am trecut de la un cântec la altul, ca în cele din urmă să ne pomenim cântând la flaut în pat. Nu, nu e o metaforă vulgară care-ar scandaliza-o pe maică-mea, chiar mi-a oferit un concert la acest instrument. M-am amoretat de el ca o adolescentă. După o lună, situația ajunsese de nesuportat, mi-a spus că avea să divorțeze, a insistat să las totul și să plec cu el în Spania, unde alți artiști argentinieni aveau deja succes și unde puteam găsi prieteni și de lucru. Am considerat rapiditatea cu care lua aceste decizii ca pe o dovadă incontestabilă de dragoste, dar mai târziu am descoperit că era un Geamăn destul de instabil, care la fel de repede cum era gata să fugă cu mine pe alt continent își putea schimba părerea cu o sută optzeci de grade. Dacă aș fi fost mai abilă, sau măcar dacă aș fi învățat ceva astrologie pe vremea când întocmeam horoscopul pentru revista din Chile, l-aș fi observat mai bine și aș fi fost mai prudentă, dar așa m-am aruncat cu capul înainte într-o melodramă ieftină care era gata să mă coste pierderea copiilor, dacă nu chiar viața. Eram atât de nervoasă, că-mi loveam mașina la tot pasul, o dată am trecut pe roșu, m-am izbit de trei mașini în mers, șocul m-a zăpăcit câteva minute bune și m-am trezit destul de mototolită și înconjurată de sicrie: mâini miloase mă transportaseră în prăvălia cea mai apropiată, care s-a dovedit a fi una de pompe funebre. În Caracas exista un cod nescris care înlocuia legile traficului: când ajungeau la o intersecție, șoferii se priveau și într-o fracțiune de secundă se stabilea cine trece primul. Sistemul era corect și funcționa mai bine decât semafoarele - nu știu dacă s-a schimbat, presupun că încă mai funcționează -, însă trebuia să fii atent și să știi să interpretezi expresia celorlalți. În halul emoțional în care mă găseam atunci, acest cod, ca și alte indicii pentru a circula prin lume mi se cam încurcau în cap. În vremea asta, atmosfera de acasă era tensionată, copiii simțeau că le fuge pământul de sub picioare și au început să-mi facă probleme. Paula, care fusese mereu o fetiță prea matură pentru vârsta ei, a început să facă crize de nervi, trântea ușile și se încuia ca să plângă cu orele. Nicolás se purta la școală ca un bandit, avea note catastrofale, era plin de bandaje, cădea, se tăia, își spărgea capul și-și rupea oasele cu o frecvență dubioasă. Atunci a descoperit plăcerea de a lansa cu praștia ouă în apartamentele vecine și în trecători. Am refuzat să dau crezare acuzațiilor vecinilor, deși consumam

nouăzeci de ouă pe săptămână și zidul de vizavi era acoperit cu o omletă uriașă care se prăjea la soarele tropical, asta până în ziua când un astfel de proiectil a aterizat în capul unui senator care trecea pe sub ferestrele noastre. Dacă unchiul Ramón n-ar fi intervenit cu talentul său diplomatic, cred că ne-ar fi revocat vizele și ne-ar fi expulzat. Ai mei, care bănuiau motivele plecărilor mele nocturne și absențele mele îndelungate, m-au luat la întrebări; am sfârșit prin a le mărturisi amorul meu ilegal. Mama m-a luat deoparte și mi-a reamintit că aveam doi copii de crescut, mi-a arătat riscurile și mi-a declarat că, în ciuda a toate, puteam conta pe ajutorul ei în caz de orice. M-a luat și unchiul Ramón între patru ochi: m-a sfătuit să fiu mai discretă - „nu e musai să te căsătorești cu amantii” - și mi-a spus că, oricare mi-ar fi fost hotărârea, el avea să fie alături de mine. „Ori vii chiar acum cu mine în Spania, ori nu ne mai vedem niciodată”, m-a amenințat flautistul între două acorduri muzicale pasionante; n-am putut să mă decid, așa că și-a luat instrumentele și dus a fost. Douăzeci și patru de ore mai târziu începeam să primesc telefoane urgente de la Madrid, care mă țineau pe jar toată ziua și mă făceau să nu dorm noaptea, între problemele copiilor, reparația mașinii și exigențele amoroase urgente am pierdut noțiunea timpului, așa că venirea lui Michael m-a luat prin surprindere.

Seara, am încercat să vorbesc cu el și să-i explic cele întâmplate, dar n-am apucat să deschid gura că m-a anunțat că pleacă în Europa cu serviciul și m-a rugat să-l însoțesc, de copii aveau să se ocupe părinții mei în săptămâna în care lipseam. „Familia e mai presus de toate, amantii vin și se duc fără să lase urme, du-te cu Michael în Europa, o să vă facă bine să fiți singuri”, m-a sfătuit mama. „Nu trebuie să mărturisești niciodată o infidelitate, chiar dacă ești prins în pat cu altul, pentru că asta nu se iartă”, m-a pus în gardă unchiul Ramón. Am plecat la Paris și-n timp ce Michael își vedea de treabă, eu stăteam la o cafenea de pe Champs-Élysées și mă gândeam la telenovela în care intrasem, chinuită de amintirile după-amiezilor fierbinți cu ploi tropicale în sunet de flaut și de împunsăturile de culpabilitate firească, dorin- du-mi să cadă un trăsnet din cer și să pună capăt îndoielilor mele. Aveam impresia că văd chipurile Paulei și al lui Nicolás în fiecare copil de pe stradă și măcar de un lucru eram sigură: nu-mi puteam lăsa copiii. „Nici nu trebuie, adu-i aici”, îmi spunea glasul persuasiv al amantului, care descoperise hotelul la care stăteam și mă suna de la Madrid. Mi-am zis că n-aveam să-mi iert niciodată dacă n-aș fi dat o șansă acestui amor,

poate ultimul din viața mea, căci la treizeci și șase de ani aveam impresia că mă aflam de-acum pe marginea decrepitudinii. Michael s-a întors în Venezuela, eu am pretextat că vreau să fiu singură câteva zile și am plecat cu trenul la Madrid.

Luna de miere clandestină, cu mers braț la braț pe caldarâmul străzilor, cine la lumânare prin hanuri vechi, dormind îmbrățișați și bucurându-mă de norocul incredibil de a fi dat peste amorul acesta unic în tot Universul, a ținut fix trei zile, până când a venit Michael să mă ia. L-am văzut apărând palid și răvășit, m-a luat în brațe și anii numeroși de viață în comun mi-au căzut în cap, acoperindu-mă ca un vâl inevitabil. Mi-am dat seama că aveam încă multă tandrețe pentru bărbatul discret care-mi oferea o dragoste fidelă și reprezenta stabilitatea căminului. Legătura noastră era lipsită de pasiune, dar era armonioasă și sigură; n-am avut putere să înfrunt un divorț și să le creez și mai multe probleme copiilor, aveau oricum destule, provocate de condiția lor de imigranți. M-am despărțit de amorul interzis sub copacii din parcul Retiro, care se deștepta la viață la capătul unei ierni lungi, și m-am suit în avionul de Caracas. „N-are importanță ce-a fost, totul se aranjează, n-o să mai vorbim despre asta”, a spus Michael și s-a ținut de cuvânt. În lunile care au urmat am încercat de câteva ori să deschid subiectul, dar fără rezultat, despre asta nu se vorbea. Infidelitatea mea a rămas nerezolvată, ca un vis nemărturisit plutind precum norii deasupra capetelor noastre, iar dacă n-ar fi fost telefoanele insistente de la Madrid, aș fi spus că fusese o altă invenție a imaginației mele exaltate. Când venea acasă, Michael căuta liniștea și odihna, avea o nevoie disperată să creadă că nimic nu se schimbase în pașnica lui existență și că nevastă-sa depășise complet episodul de nebunie. În mintea lui nu era loc de trădare, nu pricepea nuanțele celor petrecute, credea că dacă mă întorsesem la el era pentru că nu-l iubeam pe celălalt, că puteam redeveni cei de la început și că tăcerea avea să cicatrizeze rănilor. Dar nimic n-a mai fost la fel, ceva se rupsese și n-a mai putut fi reparat. Mă încuiam în baie și plângeam în hohote, pe când, în dormitor, el se prefăcea că citește ziarul ca să nu fie nevoit să afle motivele plânsului meu. Am mai avut un accident serios de mașină, dar de data asta am apucat să-mi dau seama cu o fracțiune de secundă înainte de impact că apăsasem pe accelerație în loc să frânez.

Granny a început să moară în clipa în care s-a despărțit de cei doi nepoți și agonia ei a durat trei ani întregi. Medicii au dat vina pe

băutură, au spus că-i plesnise ficatul, era umflată și pielea ei dobândise o nuanță pământie, dar adevărul e că a murit de inimă rea. La un moment dat a pierdut noțiunea timpului și a spațiului, i se părea că zilele durează două ore și nopțile nici nu există, se așeza la ușă și-și aștepta nepoții, nu dormea pentru că îi auzea cum o cheamă. Și-a neglijat gospodăria, și-a părăsit bucătăria, care a încetat să mai răspândească în tot cartierul aroma de scorțișoară a prăjiturilor, n-a mai făcut curat și n-a mai udat grădina, daliile s-au ofilit, prunii încărcăți s-au mănât și fructele au putrezit, neculese. Cățeaua elvețiană de la mama s-a retras și ea într-un colț, așteptând moartea, la fel ca noua ei stăpână. Socrul meu a petrecut iarna în pat, tratându-se de o răceală imaginară, pentru că nu putea concepe să rămână fără nevastă-sa și credea că dacă ignoră evidența realitatea se modifică. Vecinii, care vedeau în Granny zâna bună a comunității, veneau la început să stea cu ea și s-o țină ocupată, dar curând au început s-o evite. Cucoana cu ochii de culoarea cerului, impecabilă în rochia înflorată de bumbac, veșnic trebăluind în bucătăria producătoare de delicii și cu ușile deschise pentru toți copiii, se transformase rapid într-o babă nespălată care îngăima aiureli și întreba pe oricine dacă nu-i văzuse nepoții. În momentul când n-a mai fost în stare să se orienteze în propria ei casă și se uita la soțul ei ca la un necunoscut, a intervenit sora lui Michael. A sosit la părinții ei, i-a găsit viețuind într-o cocină unde nu se mai făcuse curat de luni de zile, plină de gunoaie și sticle goale, deteriorarea punând stăpânire pe locuință și pe stăpânii ei. Îngrozită, și-a dat seama că se depășise limita, nu mai era vorba să frece podelele, să faci ordine și să angajezi pe cineva care să aibă grijă de bătrâni, cum își propusese inițial, ci trebuia să-i ia cu ea. A vândut o parte din mobilă, restul a fost urcat în pod, a închis casa și a plecat cu părinții la Montevideo. În zăpăceala plecării, cățeaua s-a strecurat afară și a dispărut. După nici o săptămână, am fost anunțați că Granny nu mai avea pic de putere, nu se mai scula din pat și o internaseră într-un spital. Michael trecea la slujbă printr-o perioadă critică, jungla înghițea șantierul, ploile și râurile ieșite din matcă rupseseră digurile, în gropile săpate pentru fundații găseai crocodili. I-am lăsat încă o dată pe copii în grija părinților mei și am zburat să-mi iau rămas-bun de la Granny.

Pe vremea aceea, Uruguayul era o țară scoasă la mezzat. Sub pretextul lichidării gherilei, dictatura militară instaurase carcera, tortura și execuțiile sumare ca formă de guvernământ; mii de oameni au

dispărut sau au murit, și aproape o treime din populație a emigrat ca să scape de oroarea acelei perioade, în vreme ce militarii și o mână de colaboratori se îmbogățeau pe seama celor rămase în urmă. Cei ce plecau își luau cu ei foarte puține și erau siliți să-și vândă proprietățile, așa că la tot pasul vedeai anunțuri de vânzare și lucruri scoase la mezz, puteai cumpăra case, mobilă, mașini și opere de artă la preț de chilipir, colecționarii de pe tot continentul veneau precum un banc de piranha să caute antichități. Taxiul care m-a dus de la aeroport la spital în zorii triști de august, în sudul scufundat în plină iarnă, a străbătut străzi pustii cu mare parte din case părăsite. Mi-am lăsat valiza la portar, am urcat două etaje și am dat de un infirmier treaz care m-a condus la Granny. N-am recunoscut-o, în trei ani devenise un fel de șopârlă slabă, dar atunci a deschis ochii, am zărit ca prin ceață două sclipiri turcoaz și am căzut în genunchi lângă pat. „Bună, fetiço, ce-mi fac nepoții”, a șoptit ea și n-a mai apucat să-mi audă răspunsul, pentru că un val de sânge a aruncat-o în inconștiență și nu s-a mai trezit. Am rămas lângă ea așteptând să se facă ziuă, ascultând bolborositul tuburilor care-i aspirau stomacul și îi suflau aer în plămâni, revăzând anii fericiți și anii tragici petrecuți alături și mulțumindu-i pentru dragostea ei necondiționată. „Abandonează-te, Granny, nu mai lupta, nu mai suferi, te rog, du-te repede”, o rugam în timp ce-i mângâiam mâinile și o sărutam pe fruntea care ardea de febră. Când a răsărit soarele mi-am adus aminte de Michael și l-am sunat ca să sară în primul avion, ca să nu-i lase singuri în situația asta pe tatăl și sora lui.

Scumpa de Granny a așteptat răbdătoare până a doua zi, ca fiul ei s-o mai prindă în viață câteva minute. Eram amândoi lângă ea când a încetat să respire. Michael a ieșit să-și consoleze sora, eu am rămas să ajut infirmiera s-o spele pe soacră-mea, întorcându-i în moarte un pic din nenumăratele îngrijiri pe care le dăduse în viață copiilor mei, și-n timp ce-i treceam buretele ud pe trup, îi pieptănam cele patru fire de păr rămase pe cap, o stropeam cu apă de colonie și îi puneam o cămașă de noapte de la fiică-sa, îi povesteam de Paula și Nicolăs, de viața noastră la Caracas, de cât de tare mi-era dor de ea și câtă nevoie aveam de ea în perioada asta nenorocită a vieții mele, când căminul îmi era zgâlțâit de un vânt neprielnic și în pericol. A doua zi am lăsat-o pe Granny la cimitirul englezesc, sub o tufă de iasomie, în locul pe care l-ar fi ales cu siguranță pentru odihnă. Mi-am luat rămas-bun alături de familia lui Michael și-am fost mirată să-i văd pe toți fără lacrimi și excese

sentimentale, rezervați în sobrietatea elegantă de care dau dovadă anglo-saxonii când își îngroapă morții. Cineva a citit cuvintele rituale, dar nu le-am auzit, n-auzeam decât glasul lui Granny fredonând cântecelele ei de bunică. Fiecare a aruncat o floare și un pumn de țărână pe sicriu, ne-am îmbrățișat în tăcere și ne-am retras. Ea a rămas să viseze singură în grădină. De atunci, de câte ori simt miros de iasomie, știu că e Granny.

Întorși acasă, socru-meu s-a dus să se spele pe mâini în timp ce fiică-sa pregătea ceaiul. A intrat apoi în sufragerie în costumul său negru, proaspăt pieptănat și cu un boboc de trandafir la rever, simpatic și tânăr încă, și-a tras scaunul cu coatele, ca să nu-l atingă cu mâinile și s-a așezat.

- Unde e *my young lady*? a întrebat, mirându-se că nu-și vede soția.

- Nu mai e cu noi, *papa*, a răspuns fiică-sa, iar noi ne-am uitat unii la alții speriați.

- Spune-i că ceaiul e servit și c-o așteptăm.

Ne-am dat seama atunci că pentru el timpul înghețase și că nu-și dădea seama că nevastă-sa murise. Avea să rămână așa cât a mai trăit. Asistase la funeralii distrat, de parcă ar fi fost la înmormântarea unei rude de departe, iar de-atunci s-a închis în propriile amintiri, în fața ochilor săi a căzut o perdea de demență senilă și a plecat dintre noi. Singura femeie pe care o iubise a rămas pururi alături de el, tânără și veselă, a uitat că plecase din Chile și-și pierduse toată averea. În următorii zece ani, până când a murit redus la dimensiunile unui copil într-un azil de bătrâni nebuni, a fost convins că era acasă, în fața terenului de golf și că Granny era în bucătărie, făcând gem de prune, că noaptea vor dormi împreună, așa cum făceau de patruzeci și șapte de ani.

Venise timpul să vorbesc cu Michael despre lucrurile trecute atâta timp sub tăcere, nu mai trebuia să plutească instalat confortabil într-o fantezie, ca taică-său. Într-o după-amiază cu burniță am ieșit să ne plimbăm pe plajă, înfolați în poncho-uri de lână și fulare. Nu mai știu când am acceptat finalmente ideea că trebuia să mă despart de el, poate c-o fi fost în timp ce așteptam ca Granny să moară sau când am lăsat-o la cimitir, printre tufele de iasomie, poate că mă hotărâsem cu câteva săptămâni înainte; nu-mi amintesc nici cum i-am spus că nu mă întorceam cu el la Caracas, că mă duceam în Spania să-mi încerc

norocul și-aveam de gând să iau copiii cu mine. I-am spus că știam că avea să fie greu pentru ei, că-mi părea rău că aveau să treacă printr-o nouă încercare, dar copiii trebuie să-și urmeze mama. Vorbeam atent, cântărindu-mi cuvintele ca să-l rănesc cât mai puțin, copleșită de vină și de milă pentru el: în doar câteva ceasuri, acest om își pierdea mama, tatăl și nevasta. Mi-a replicat că nu eram în apele mele și nu eram în stare să iau decizii în momentele acelea, drept care va hotărî el pentru mine, ca să mă protejeze și să-și protejeze și copiii; puteam să plec în Spania, dacă asta voiam, acum n-avea să mai vină după mine și n-avea să mă împiedice, dar copiii n-avea să mi-i dea niciodată; și nici bani nu-mi dădea, pentru că, părăsindu-mi căminul, îmi pierdeam orice drept. M-a rugat să mă mai gândesc, dacă renunțam la ideea asta descreierată era dispus să mă ierte, am fi șters totul cu buretele și-am fi luat-o de la capăt. Am realizat atunci că muncisem douăzeci de ani și nu aveam nimic, toată truda mea se topise în cheltuielile zilnice, în vreme ce Michael făcuse investiții înțelepte și tot ce aveam era pe numele lui. Fără bani ca să-i țin nu-mi puteam lua copiii, chiar dacă tatăl lor i-ar fi lăsat să plece cu mine. Discuția a fost calmă, n-am ridicat tonul, abia dacă am vorbit douăzeci de minute, după care ne-am despărțit cu o îmbrățișare sinceră.

- Nu mă vorbi de rău Paulei și lui Nicolăs, l-am rugat.

- Niciodată n-o să vorbesc rău despre tine. Nu uita că toți trei te iubim mult și-o să te așteptăm.

- O să vin să-i iau imediat ce fac rost de o slujbă.

- N-am să ți-i dau. Poți să-i vezi oricând, dar dacă pleci acum, i-ai pierdut pe vecie.

- Asta rămâne de văzut...

213

În străfundul sufletului nu eram alarmată, presupuneam că mai devreme sau mai târziu Michael trebuia să cedeze, habar n-avea ce înseamnă să crești copii, până atunci își îndeplinise rolul de tată de la o distanță comodă. Slujba lui nu ușura lucrurile, nu-și putea căra copiii în sălbăticia în care-și petrecea cea mai mare parte a timpului, dar nu putea nici să-i lase singuri la Caracas; eram sigură că-n mai puțin de o lună avea să mă implore să-i iau.

Am plecat din iarna funebră din Montevideo și am aterizat în augustul dogoritor al Madridului, gata să-mi trăiesc amorul până la ultimele consecințe. Din iluzia romantică pe care mi-o inventasem prin întâlniri clandestine și scrisori grăbite am picat în realitatea sordidă a

sărăciei, care nu se lăsa învinsă de nopțile și zilele de pasiune. Am închiriat un apartament micuț și lipsit de lumină într-un cartier muncitoresc de la periferie, între zeci de clădiri de cărămidă roșie identice. Nu vedeai pic de verdeață, nici măcar un pom, doar curți de pământ bătut, terenuri de fotbal, ciment, asfalt și cărămidă. Simțeam urâtenia ca pe o palmă. „Ești o burgheză răsfățată”, râdea el de mine între două sărutări, dar reproșul era real. Am cumpărat din talcioc un pat, o masă, trei scaune, farfurii și oale, pe care un tip ursuz ni le-a adus acasă într-o camionetă hodorogită. Dintr-un impuls irezistibil am luat și o vază, dar niciodată n-au fost destui bani ca s-o umplu cu flori. Dimineața plecam să căutăm de lucru, seara ne întorceam extenuați și cu mâinile goale. Prietenii lui ne evitau, promisiunile s-au dovedit deșarte, ni se închideau ușile, nimeni nu răspundea ofertelor noastre, iar banii se topeau rapid. În fiecare copil care se juca pe stradă mi se părea că-i văd pe ai mei, despărțirea de ei mă durea fizic; am ajuns să cred că arsura din stomac era semn de ulcer sau de cancer. Au fost momente când trebuia să aleg între a cumpăra pâine sau timbre pentru scrisoarea către mama, au fost și zile în care am ținut post negru. Am încercat să scriem împreună o piesă muzicală, dar complicitatea simpatică cu picnic în parc și serile lângă pianul prăfuit din teatrul din Caracas dispăruseră, neliniștea ne despărțea, deosebirile ieșeau la lumină, defectele fiecăruia erau tot mai mari. Preferam să nu pomenim de copii, căci atunci între noi creștea un hău, eu deveneam tristă, el ursuz. Lucrurile cele mai mărunte se transformau în motiv de ceartă, împăcărilor erau adevărate turniruri pasionale din care ieșeam buimaci. Așa au trecut trei luni, timp în care n-am găsit de lucru, nu mi-am făcut prieteni, economiile mi s-au terminat și pasiunea mea pentru un bărbat care precis că merita o²/₄artă mai bună s-a epuizat. Pesemne că era iadul pentru el să-mi suporte dorul de copii, drumurile la poștă și plecările nocturne la aeroport, unde un chilian descarcăreț trafica telefoanele internaționale ca să putem vorbi gratis acasă. Acolo ne adunam, pe ascuns, refugiații cei mai săraci din America de Sud - *sudacii*, cum eram numiți cu dispreț - ca să vorbim cu familia din capătul celălalt al lumii. Așa am aflat că Michael se întorsese la lucru, iar copiii stăteau singuri, supravegheați de ai mei din apartamentul situat două etaje mai sus, că Paula vedea de casă și de frate-său cu o severitate de sergent, că Nicolàs își rupsesese un braț și slăbea văzând cu ochii pentru că refuza să mănânce. Între timp, amorul meu se făcea zdrențe, ajutat de sărăcie și dor. Am descoperit curând că

iubitul meu se lăsa doborât ușor de problemele de zi cu zi, apucându-l ori depresia, ori un umor frenetic; nu puteam să mi-l imaginez ca tată vitreg al copiilor mei, astfel că, atunci când Michael a admis în cele din urmă că nu putea să aibă grijă de ei și că era dispus să mi-i trimită, am știut că ajunsese la capăt și n-avea rost să mă mai mint cu basme. Venisem după flautist într-o transă hipnotică precum șoarecii din Hamelin, însă nu-mi puteam târî și familia în așa ceva. Mi-am analizat în noaptea aceea nenumăratele greșeli din ultimii ani, de la riscurile absurde în care mă băgasem în plină dictatură, din cauza cărora am fost silită să părăsesc Chile, până la tăcerile politicoase care m-au despărțit de Michael și la modalitatea lipsită de prudență în care fugisem de acasă fără explicații și fără să mă gândesc la aspectele esențiale ale unui divorț. În zori, tinerețea mea a luat sfârșit și am intrat în altă etapă a existenței. Ajunge, mi-am zis. La ora cinci dimineța m-am dus la aeroport, am reușit să sun gratis și am vorbit cu unchiul Ramón să-mi trimită bani pentru un bilet de avion. Amantului i-am spus adio, convinsă că n-am să-l mai văd, și unsprezece ore mai târziu aterizam în Venezuela, făcută praf, fără bagaje și nedorind decât să-mi îmbrățișez copiii și să nu-i mai las niciodată. La aeroport mă aștepta Michael, m-a sărutat cast pe frunte și, cu lacrimi în ochi, a spus emoționat că totul fusese din vina lui, pentru că nu se ocupase mai mult de mine, și m-a rugat ca de dragul anilor petrecuți împreună și al familiei să-i mai dau o șansă și s-o luăm de la început. „Am nevoie de timp”, am răspuns, copleșită de noblețea lui și furioasă fără să știu de ce. A condus tăcut și, în fața casei, m-a anunțat că o să am tot timpul: el pleca la munca lui din junglă și aveam să ne vedem rar.

215

Astăzi e ziua mea, împlinesc o jumătate de secol. E posibil ca după-masă să vină prietenii în vizită, aici lumea vine neanunțată, e o casă deschisă unde viii și morții merg ținându-se de mână. Am cumpărat-o acum câțiva ani, când Willie și cu mine ne-am dat seama că dragostea la prima vedere nu dădea semne să scadă și aveam nevoie de o casă mai mare decât cea pe care o avea el. Văzând-o pe aceasta, ni s-a părut că ne aștepta, mai bine spus, că ne chema. Era cam obosită, cam dărăpănată, necesita destule reparații, era cam întunecoasă, dar avea o vedere spectaculoasă spre golf și un duh binevoitor. Am aflat că fosta proprietăreasă murise acolo de câteva luni și ne-am zis că fusese fericită între pereții aceia și că odăile îi mai păstrau amintirea. Am cumpărat-o

fără să ne tocmim într-o jumătate de ceas, pentru ca în anii care au urmat să devină un adăpost pentru un adevărat trib anglo-latin în care răsună cuvinte în spaniolă și engleză, se fierb crățiți cu mâncăruri picante și se adună mulți la masă. Camerele se lungesc și se modifică pentru a-i găzdui pe toți: bunici, nepoți, copiii lui Willie, acum Paula, fata care se transformă lent în înger. Sub fundație s-a oploșit o colonie de sconși și în fiecare seară vine pisica cenușie misterioasă, care pesemne ne-a adoptat. Acum câteva zile a depus pe patul fiică-mii o pasăre cu aripi albastre proaspăt vânată, sângerândă încă, probabil o modalitate de a-și arăta recunoștința. În ultimii patru ani, casa s-a modificat, primind ferestre largi ca să intre soarele și stelele, covoare și vopsea albă pe pereți, dale mexicane și o mică grădină. Am angajat o echipă de chinezi să construiască o magazie; nu pricepeau engleza, au confundat instrucțiunile și nici n-am prins de veste când au adăugat la parter două camere, o baie și un spațiu bizar care a sfârșit prin a deveni atelierul de tâmplărie al lui Willie. La subsol le-am pregătit nepoților tot felul de surprize oribile: un schelet din ipsos, hărți cu comori, cutii cu deghizări de pirați și podoabe fanteziste. Trag nădejde că o pivniță sinistră va fi un îmbold pentru imaginație, așa cum a fost pentru mine cea a bunicului. Noaptea, casa se mișcă, geme și cască, îmi spun că e vorba de fantomele foștilor locatari, de personajele care ies din cărți și din vise, de fantoma blândă a fostei proprietărese și de sufletul Paulei, scăpat de dureri și de legăturile care-l ținut de trup. Ca să devină cămine, casele au nevoie de nașteri și de morți. Azi e zi de sărbătoare, vom avea un tort de aniversare, Willie se va întoarce de la birou încărcat cu ce-a cumpărat de la piață și pregătit să-și răsădească trandafirii în grădină. Acesta e cadoul lui pentru mine. Bietele tufe în hârdaie simbolizează atitudinea transhumantă a stăpânului, care-și lăsa mereu câte o porțiță pentru fugă atunci când situația era albastră. Așa a fost în toate legăturile pe care le-a avut, la un moment dat își strângea lucrurile, își lua hârdaiele cu trandafiri și o ștergea. „Dar cred că vom rămâne aici mult timp, e momentul să-mi plantez trandafirii în grădină”, mi-a spus ieri. Îmi place acest bărbat de altă rasă, care umblă cu pași mari, râde zgomotos, vorbește cu glas tunător, devorează puii la masă și gătește fără mofături, atât de diferit de ceilalți pe care i-am iubit. Mă bucur de energia lui masculină pentru că o compensează cu o capacitate inepuizabilă de bunătate pe care mă pot baza mereu. A trecut prin mari nefericiri fără să devină cinic, iar acum se poate dăruii fără rezerve

acestei iubiri târzii și tribului latin pentru care a devenit personajul principal. Mai târziu vor veni și ceilalți, Celia și Nicolàs se vor așeza la televizor, Paula va picoti în fotoliul ei, vom umple piscina de plastic de pe terasă ca să se bălăcească Alejandro, obișnuit de-acum cu tăcerea mătușă-sii. Cred că vom avea parte de încă o duminică liniștită.

Am cincizeci de ani, am intrat în ultima jumătate a vieții, dar mă simt tot atât de puternică ca la douăzeci, corpul nu m-a lăsat încă. Băbuțo... așa mă alinta, dragăstos, Paula. Acum termenul ăsta mă cam sperie, îmi sugerează un muieroi cu negi și varice. În alte culturi, femeile bătrâne se îmbracă în negru, își pun o basma pe cap, își lasă mustața la vedere și se retrag din agitația lumii pentru a se consacra riturilor pioase, a-și plânge morții și a-și crește nepoții, dar în America de Nord femeile fac eforturi grotești pentru a părea sănătoase și vesele. În jurul ochilor am un evantai de riduri fine, urmele răsului și plânsului din trecut; semăn cu poza bunicii mele clarvăzătoare, am aceeași expresie intensă atinsă de tristețe. Îmi cade părul la tâmples; în săptămâna în care Paula a căzut la pat mi-au apărut două locuri goale, ca două monezi, mi s-a spus că de supărare, și că părul o să crească la loc, dar zău dacă-mi pasă. A trebuit să-i tai pletele Paulei, acum are un cap de băiat, pare mult mai tânără, a redevenit copilă. Mă întreb cât am să mai trăiesc și pentru ce. Vârsta și împrejurările m-au ținut lângă scaunul cu rotile ca să-mi veghez fiica. Am ajuns să fiu paznicul ei și al familiei mele... Deprind iute avantajele desprinderii. Am să mai scriu oare? Fiecare etapă a drumului e altfel, poate că aceea a literaturii s-a terminat. Voi ști peste câteva luni, pe 8 ianuarie, când mă voi așeza la mașina de scris ca să încep alt roman și voi constata prezența sau absența spiritelor. În lunile astea m-am golit, inspirația mi s-a epuizat, dar e posibil ca poveștile să fie niște fapte cu viață proprie, aflate în umbrele unei dimensiuni misterioase, caz în care totul e să mă deschid iar ca să pătrundă în mine, să se organizeze după bunul lor plac și să iasă la iveală transformate în cuvinte. Nu-mi aparțin, nu sunt creațiile mele, dar dacă reușesc să sparg zidurile de tristețe care mă țin prizonieră, e posibil să le slujesc din nou pe post de medium. Iar dacă nu, va trebui să-mi schimb meseria. De când s-a îmbolnăvit Paula, o perdeau de beznă îmi ascunde lumea fantastică în care mă mișcăm atât de liber; realitatea a devenit implacabilă. Experiențele de azi sunt amintirile de mâine; înainte, nu-mi lipseau evenimentele extreme din care-și trăgea seva memoria, de acolo s-au născut toate poveștile mele. Zice Eva Luna

în finalul celei de-a treia cărți a mea: *Când scriu, povestesc viața așa cum mi-ar plăcea să fie, ca pe un roman*. Nu știu dacă drumul meu a fost ieșit din comun sau dacă mi-am scris cărțile pornind de la o existență banală, dar memoria mea e compusă doar din aventuri, amoruri, bucurii și suferințe; faptele meschine din viața de zi cu zi s-au șters. Când privesc în urmă am impresia că sunt protagonista unei melodrame, însă acum totul a încremenit, n-am ce povesti, prezentul are certitudinea brutală a tragediei. Închid ochii și văd imaginea dureroasă a fiică-mii în scaunul cu rotile, privind fix spre mare, dincolo de orizont, acolo unde începe moartea.

Ce va fi cu întinderea asta vastă și goală care am devenit? Cu ce-o s-o umplu dacă o să-mi dispară orice umbră de ambiție, orice proiect, orice urmă a mea? O să fiu aspirată într-o gaură neagră și-o să dispar. Să mor... Să-mi părăsesc trupul, fascinantă idee. Nu vreau să trăiesc mai departe fiind moartă pe dinăuntru, dacă e să continui pe lumea asta trebuie să-mi planific anii pe care-i mai am de trăit. Poate că bătrânețea e un alt început, poate reușești să te întorci la timpul magic al copilăriei, acel timp care precede gândirea liniară și prejudecățile, când percepeam universul cu simțurile exaltate ale unui nebun și eram liberă să cred incredibilul și să explorez lumi care, mai târziu, în epoca rațiunii, au dispărut. Nu mai am multe de pierdut și nimic de apărut: asta să fie oare libertatea? Îmi trece prin minte că noi, bunicile, trebuie să fim zânele protectoare, să veghem asupra femeilor mai tinere, a copiilor, a comunității și, de ce nu, asupra planetei ăsteia nenorocite, atât de siluită. Mi-ar plăcea să zbor pe o coadă de mătură și să dănțuiesc printre alte vrăjitoare păgâne în pădure, la lumina lunii, invocând puterile pământului și gonind demonii, învățând vrăji de demult și taine de vindecător. Nu cer puțin. Ca și sfinții, vrăjitoarele sunt stele solitare care strălucesc cu o lumină proprie, nu depind de nimic și de nimeni, fapt pentru care nu cunosc frica și-și pot da drumul în prăpastie fără teamă, cu certitudinea că, în loc să se zdrobească de stânci, vor zbura. Se pot transforma în păsări ca să vadă lumea de sus sau în gândaci ca s-o vadă din interior, pot sălășlui în alte dimensiuni și călători în alte galaxii, navighează pe un ocean infinit de conștiință și cunoaștere.

După ce-am renunțat definitiv la pasiunea carnală pentru un muzician argentinian indecis, în fața ochilor mi s-a așternut un pustiu nesfârșit de plictis și singurătate. Aveam treizeci și șapte de ani și, confundând dragostea în general cu amantul în particular, mă hotărâsem să mă lecuiesc o dată pentru totdeauna de viciul amozării, care în definitiv nu-mi adusese decât complicații. Din fericire, n-am reușit pe de-a-ntregul, înclinația a rămas în stare latentă, precum o sămânță prinsă sub doi metri de gheață polară care încolțește încăpățânată la primul vânt căldicel. După ce m-am întors acasă, la Caracas, și la bărbatul meu, argentinianul a mai insistat o vreme, cred că mai mult din obligație. Telefonul suna, se auzea clic-ul caracteristic apelurilor internaționale și închideam fără să răspund; la fel de hotărâtă, i-am rupt scrisorile nedeschise, până când flautistul a pus capăt oricărei încercări de comunicare. Au trecut cincisprezece ani, iar dacă mi-ar fi spus atunci cineva c-aveam să-l dau uitării, n-aș fi crezut în ruptul capului, căci eram sigură că trăiam o dragoste rară și istorică, care, prin finalul tragic, poate deveni subiect de operă. Acum am o viziune mai modestă și sper doar ca, dacă drumurile ne mai aduc față în față, să fiu în stare să-l recunosc. Amorul acesta frustrat a fost o rană deschisă mai bine de doi ani; am fost literalmente bolnavă de dragoste, dar asta n-a știut-o nimeni, nici chiar maică-mea, care mă observa îndeaproape. Uneori, dimineața n-aveam putere să mă scol din pat, copleșită de durere, noaptea năvăleau peste mine amintirile și dorința clocotitoare - pe acestea le potoleam cu dușuri reci, cum făcea bunicul. În pornirea asta de a rupe cu trecutul am rupt chiar și partiturile cântecelor și piesa mea de teatru - mai târziu am regretat, am impresia că nu era chiar rea. M-am vindecat cu leacul radical pe care mi-l sugerase Michael: mi-am îngropat amorul sub o lespede de tăcere. Ani de zile n-am vorbit cu nimeni despre asta, până când a încetat să mai doară, și am fost atât de drastică în a elimina chiar și amintirea nopților celor mai înflăcărâte, încât am exagerat: am în cap o lacună alarmantă în care s-au ascuns nu doar necazurile acelei perioade, dar și o bună parte din bucuriile ei.

Aventura asta mi-a adus aminte de prima lecție primită în copilărie, mă mir că o uitasem: nu există libertate fără independență economică. Fără să-mi dau seama, în anii de căsnicie mă găsisem în aceeași situație vulnerabilă în care fusese maică-mea pe vremea când depindea de mila bunicului. Încă de mică îmi spusese că n-aveam să trec prin așa ceva, eram hotărâtă să fiu puternică și productivă asemenea

patriarhului familiei, pentru a nu fi nevoită să cer nimic de la nimeni, ceea ce și făcusem, dar în loc să administrez singură beneficiul muncii mele, l-am încredințat, din lene, bărbatului meu, bazându-mă pe reputația sa de sfânt. Omul acesta rațional și practic, care-și controla perfect emoțiile și părea incapabil de vreo faptă necinstită sau lipsită de onorabilitate, mi se păruse mai potrivit decât mine să vegheze asupra intereselor mele. Nu știu de unde o scosesem. În tumultul vieții în doi și cu ajutorul talentului meu risipitor, am pierdut totul. După ce m-am întors la el, am decis că primul pas în noua etapă era să fac rost de o slujbă sigură, să fac economii și să schimb regulile economiei domestice: venitul lui să fie destinat cheltuielilor zilnice, iar al meu, investițiilor. Nu-mi propuneam să strâng bani pentru divorț, nu era nevoie de o astfel de strategie cinică, deoarece, trubadurul odată dispărut în ceață, soțului meu îi trecuse furia și precis că ar fi negociat o separare în niște termeni mai corecți decât cei enunțați în iarna aceea pe plaja de la Montevideo. Am mai rămas cu el nouă ani, cu bună-credință, sperând că, cu ceva noroc și perseverență, ne vom putea îndeplini legământul de eternitate făcut la biserică. Dar fibra cuplului nostru se rupsesse, cum aveam să constat mai târziu, din motive care aveau puțin de-a face cu infidelitatea mea și mult mai mult cu niște lucruri mai vechi. Acum în balanță trăgeau copiii, jumătatea de viață pe care o investisem în căsnicia noastră, tandrețea calmă și interesele noastre comune. N-am pus la socoteală propriile mele pasiuni, care se dovediseră mai puternice decât planurile prudente. L-am iubit sincer ani în șir; îmi pare rău că ultimii au stricat frumoasele amintiri din tinerețe.

Michael a plecat deci în provincia de departe, unde crocodilii își făceau culcuș în gropile pentru fundații, ca să termine șantierul și apoi să-și găsească un post care să ceară mai puține sacrificii, eu am rămas cu copiii, care se schimbaseră mult cât fusesem plecată, păreau perfect aclimatizați în noua lor țară și nu mai vorbeau de întoarcerea în Chile. În cele trei luni, Paula lăsase în urmă copilăria, devenind o fată frumoasă și obsedată de studiu: lua cele mai mari note din clasă, se apucase să învețe chitara, pentru care n-avea pic de talent, iar după ce-a stăpânit engleza a învățat franceza și italiana cu ajutorul discurilor și al dicționarelor. Nicolàs s-a înălțat cu o palmă, într-o bună zi pantalonii și cămașa i-au rămas scurte, și semăna perfect cu bunicul și cu tatăl său; avea o urmă de cusătură pe cap, cicatrici peste tot și ambiția secretă de a escalada fără corzi cel mai înalt zgârie-nori din oraș. Se apucase să

târască după el bidoane metalice pe care le umplea cu excremente de om și de diferite animale, o sarcină ingrată primită de la profesorul de științe naturale. Scopul era să demonstreze că gazele de putrefacție puteau sluji drept combustibil și că, printr-un proces de reciclare, excrementele puteau folosi la gătit în loc să fie duse în ocean prin canalizare. Paula, care-și luase carnet de conducere, îl ducea cu mașina la grajduri, cotețe de găini, cocine de porci și closete ale cunoștințelor, de unde-și aduna materia primă pentru experiment, păstrată în casă cu riscul ca gazele să facă explozie din cauza căldurii și să ne pomenim cu toții plutind în rahat. Camaraderia anilor de copilărie se transformase într-o complicitate solidă, care i-a unit până la ultima sclipire de luciditate a Paulei. Cei doi adolescenți deșirați mi-au înțeles tacit dorința de a îngropa definitiv episodul penibil din viața noastră; bănuiesc că au rămas cu urme adânci și cu destulă ranchiună pentru că-i trădasem, dar nici unul din ei n-a pomenit nimic despre asta; după nouă ani, ne-am apucat să comentăm povestea și am constatat, amuzați, că nu mai țineam minte amănunțele și uitasem până și numele amantului care era să le fie tată vitreg.

Cum se întâmplă îndeobște atunci când o iei pe drumul stabilit de soartă, o serie de coincidențe m-au ajutat să-mi pun în practică planurile. Timp de trei ani nu reușisem să-mi fac prieteni și să am o slujbă în Venezuela, dar de cum mi-am pus în cap să mă adaptez și să supraviețuiesc, am făcut-o în mai puțin de o săptămână. Cărțile de tarot ale maică-mii, care mai demult îmi preziseseră clasică intervenție a unui bărbat brunet și mustăcios - presupun că era vorba de flautist -, mi-au anunțat acum o femeie blondă. Într-adevăr, la câteva zile²² după întoarcerea mea la Caracas în viața mea a apărut Marilena, o profesoară cu coamă aurie care mi-a oferit o slujbă. Era directoarea unei instituții în care se învăța artă și predă unor copii cu probleme. În timp ce mama ei, o spanioloaică energică, administra școala în calitate de secretară, Marilena predă zece ore pe zi și-și dedica alte zece unor metode ambițioase de cercetare menite să schimbe sistemul de educație din Venezuela și, de ce nu, din toată lumea. Sarcina mea era s-o ajut la supervizarea dascălilor, organizarea claselor, să atrag elevi printr-o campanie publicitară și să păstrez relațiile bune cu părinții. Am devenit prietene. Era la fel de luminoasă precum îi erau pletele aurii, pragmatică și directă, obligându-mă să accept cruda realitate atunci când mă

rătăceam în confuzii sentimentale sau nostalgii patriotice și retezându-mi scurt orice încercare de autocompătimitate. Alături de ea am împărțit secrete, am învățat o nouă meserie și m-am scuturat de depresia care mă paralizase atâta timp. Ea m-a învățat codurile și cheile subtile ale societății din Caracas, pe care nu le ghicisem pentru că le analizam prin prisma chiliană, iar doi ani mai târziu mă adaptasem așa de bine, că nu mi mai lipsea decât accentul din Caraibe. Într-o zi am dat, pe fundul unei valize, peste o punguță de plastic în care era un pumn de pământ adus din Chile, cu gândul de a semăna în el amintirile mele cele mai frumoase; n-o făcusem pentru că n-avusesem intenția să rămân, stăteam agățată de veștile din sud, așteptam să cadă dictatura și să mă întorc. Am decis că așteptasem destul, într-o discretă ceremonie intimă, am amestecat într-un ghiveci țărâna din fosta mea grădină cu pământul venezuelean și am sădit semințe de nu-mă-uita. A răsărit o plantă rahitică, nepotrivită pentru clima asta, care s-a și uscat rapid; am înlocuit-o ulterior cu o plantă tropicală exuberantă, care a crescut cu o voracitate de caracatiță.

S-au adaptat și copiii. Paula s-a îndrăgostit de un june de origine siciliană, imigrant de primă generație, ca și ea, rămas credincios tradițiilor de acasă. Tatăl lui, care făcuse avere cu materiale de construcție, aștepta ca Paula să termine liceul - dacă asta era dorința ei - și să învețe să gătească, ca apoi să facă nunta. M-am opus din răspuțeri, deși simțeam o simpatie certă pentru băiatul cel blajin și rubedeniile lui încântătoare, o familie numeroasă, veselă și lipsită de complicații metafizice sau intelectuale, care se aduna zilnic să se bucure de viață cu agape savuroase ale celei mai bune bucătării italienești. Amorezul era fiul și nepotul cel mai mare, un băiețoi înalt, blond și cu temperament polinezian, care-și petrecea timpul pe iaht, în casa de pe plajă, printre automobile de colecție și în petreceri nevinovate. Singura mea obiecție era că acest ginere potențial nici nu lucra, nici nu studia, trăia din renta generoasă dată de tată, care îi promisese și o casă mobilată după ce-avea să se însoare cu Paula.

Într-o zi m-a oprit, palid și tremurând, dar cu glas ferm, ca să-mi spună că era cazul să vorbesc limpede, fără ocolișuri, și să încetez cu aluziile astea în doi peri. Mi-a spus că, în ce-l privește, munca nu e o virtute, ci o necesitate, că dac-ar putea mânca fără să muncească numai un prost ar face asta. Nu pricepea pasiunea noastră pentru sacrificiu și efort, era de părere că și de-am fi fost „nemăsurat de bogați”, vorba

unchiului Ramón, tot ne-am fi sculat în zori și am fi muncit douăsprezece ceasuri pe zi, că pentru noi asta era singura valoare. Mărturisesc că mi-a cam clătinat stoica scară de valori moștenită de la bunicul meu și că de atunci înțeleg munca într-un sens ceva mai jucăuș. Căsătoria s-a amânat pentru că Paula a declarat la absolvire că nu era încă pregătită pentru cratiță, în schimb avea de gând să studieze psihologia. Logodnicul n-a avut încotro și a fost de acord, oricum nu fusese consultat, în plus, această profesie ar fi ajutat-o să-și crească mai bine cei șase copii pe care avea de gând să-i zămislească. Totuși, nu s-a împăcat cu gândul că avea să urmeze un seminar de sexologie, că avea să umble cu o geantă plină cu obiecte rușinoase cu care să măsoare penisuri și orgasme. Nici mie nu mi s-a părut o idee bună, totuși nu eram în Suedia, lumea n-avea să fie de acord cu o astfel de specializare, dar n-am zis nimic, Paula mi-ar fi demolat părerea cu argumentele feministe pe care i le inculcasem din fragedă copilărie. I-am sugerat doar să fie discretă, căci dacă dobânda faimă de sexoloagă n-ar mai fi îndrăznit nimeni să-i facă curte, bărbații se tem de comparații; m-a fulgerat cu o privire profesională și așa s-a terminat discuția. Mai avea puțin până să termine cursul când a trebuit să plec în Olanda; m-a rugat să-i cumpăr de acolo materialul didactic greu de procurat în Venezuela. Așa m-am trezit într-o seară bătând cartierele cele mai sordide din Amsterdam și căutând în prăvălii indecente artefactele de pe listă: penisuri telescopice de cauciuc, păpuși cu orificii și casete video cu combinații fanteziste de femei și paraplegici plini de bunăvoință sau câini libidinoși. Jena simțită la cumpărare n-a fost nimic în comparație cu aceea de pe aeroportul din Caracas, unde mi s-a deschis valiza și obiectele bizare au trecut prin mâna autorităților, sub ²²³prăjirile batjocoritoare ale celorlalți călători, iar eu a trebuit să le spun că nu erau pentru mine, ci pentru fiică-mea. Asta a pus capăt logodnei Paulei cu sicilianul cu inimă bună. Cu timpul, și lui i-a venit mintea la cap, a terminat școala, a început să lucreze la firma tatălui său, s-a însurat și a avut un fiu, dar prima dragoste n-a uitat-o. De când a aflat că Paula e bolnavă mă sună des și-mi oferă tot sprijinul, așa cum o fac încă vreo șase bărbați care plâng aflând veștile proaste. Habar n-am cine sunt ei, ce rol au jucat în viața fiică-mii, ce urme adânci le-a lăsat ea în inimă. Paula semăna în viața oamenilor semințe care încolțeau, care dădeau roade, am constatat asta în lunile nesfârșite ale agoniei sale. Peste tot a lăsat prieteni și iubire, oameni de toate vârstele și condițiile mă sună să

mă întrebe de ea, nu le vine să creadă că i-a căzut pe cap nenorocirea asta.

Între timp, Nicolás escalada crestele cele mai abrupte ale Anzilor, explora peșteri submarine ca să fotografieze rechini și-și rupea oasele atât de des că mă apuca tremuratul de câte ori suna telefonul. Chiar dacă nu aveam motive reale de îngrijorare, avea el grijă să mi le inventeze, cu același talent pe care-l dovedise în experimentul cu gazele naturale. Într-o seară m-am întors de la lucru și am găsit casa în beznă și aparent goală. Am zărit o luminiță în fundul culoarului, m-am dus într-acolo distrată și, strigându-l, în ușa băii am dat de fi-miu atârând cu gâtul prins într-o frânghie. Înainte de a mă prăbuși lată, am avut timp să-i văd expresia de osândit, limba scoasă și ochii întorși pe dos. N-am leșinat, dar eram incapabilă să mă mișc, paralizasem. Văzându-mi reacția, Nicolás și-a lepădat harnașamentul de care se spânzurase cu măiestrie, s-a repezit la mine, m-a pupat și a jurat că n-o să-mi mai dea motive de groază. Bunele intenții îl țineau două săptămâni, după care-l găseam în baie, respirând printr-o țevușcă subțire ca să cred că s-a înecat, sau apărea cu un braț în atele sau cu un bandaj pe ochi. Conform manualelor de psihologie ale Paulei, aceste accidente vădeau o tendință suicidară ascunsă, iar dorința lui de a mă tortura cu glume feroase se explica printr-o ranchiună inavuabilă; spre liniștea noastră a tuturor, am conchis că manualele mai și greșesc. Nicolás era un băiețandru neastâmpărat, nicidecum un nebun cu tendințe sinucigașe, dragostea pe care mi-o purta era atât de limpede, că maică-mea a diagnosticat chiar un complex al lui Oedip. Timpul ne-a dat dreptate, la șaptesprezece ani băiatul meu a devenit bărbat, și-a adunat bidoanele pentru experiențe, frânghiile, corzile pentru ascensiuni montane, harpoanele de omorât rechini și trusa de prim-ajutor în fundul garajului și ne-a anunțat că se apucă de calculatoare. Când îl văd acum cu mutra lui de intelectual și doi copii în brațe, mă întreb dacă nu cumva am visat că se bălângănea într-o spânzurătoare improvizată.

Cam pe atunci Michael a terminat șantierul din junglă și s-a mutat în capitală cu gândul să-și pună pe picioare propria sa afacere de construcții. Cu multă precauție, am cârpit amândoi pânza ruptă a legăturii noastre, făcând-o să pară atât de plăcută și armonioasă că puteam trece drept proaspăt îndrăgostiți. Am trăit o vreme din ce câștigam eu, în timp ce el căuta contracte într-un Caracas exploziv, unde zilnic se doborau copaci, se nivelau coline și se demolau case pentru a

construi cât ai clipi din ochi alți zgârie-nori și alte șosele. Afacerea cu școala amicei mele era cam instabilă, uneori trebuia să apelăm la pensia maică-mii sau la micile noastre economii pentru a termina luna. Elevii năvăleau în turmă cu puțin înaintea examenelor de sfârșit de an, când părinții lor bănuiau că n-or să treacă clasa, și reușeau să se pună la zi, grație cursurilor speciale, dar în loc să învețe mai departe pentru a rezolva cauza problemei, se făceau nevăzuți de cum luau examenul. Timp de multe luni, veniturile erau fluctuante, instituția supraviețuind cu greu; mereu ne apuca frica în ianuarie, când trebuia să avem suficienți copii înscriși ca să menținem barca pe apă. În acel decembrie, situația era critică, mama Marilenei și cu mine, însărcinate cu partea administrativă, verificând de mai multe ori registrul contabil și încercând fără succes să echilibrăm cifrele negative. Exact asta făceam când a trecut prin fața biroului femeia de serviciu, o columbiancă mămoasă care ne aducea prăjituri de casă făcute de ea. Văzându-ne cufundate în socoteli disperate, ne-a întrebat care era problema; am pus-o la curent cu dificultățile.

- Știți, după-amiezele lucrez la un serviciu de pompe funebre, iar când nu avem clienți spălăm localul cu *Scapă-de-ghinion*

- Cum vine asta?

- Păi, e un fel de descântec. Trebuie să faci o curățenie zdravănă. Mai întâi trebuie să speli dușumelele dinspre fundul casei spre ușă, ca să scoți afară ghinionul, apoi de la ușă spre interior, ca să chemi spiritele luminii și ale învoielii.

- Ei, și?

- Și atunci încep să vină iar morții.

- Bine, dar aici n-avem nevoie de morți, ci de copii.

225

- E tot aia. *Scapă-de-ghinion* e bun să faci să meargă orice afacere.

I-am dat ceva bani, iar a doua zi a venit cu un bidon plin cu un lichid puturos și înfățișare suspectă: la fund era un fel de iaurt gălbui, cu un strat de zeamă ca o supă cu găluști deasupra, iar peste toate alt strat uleios și verzui. Trebuia amestecat bine înainte de folosire și să ne protejăm nasul cu batista, căci puțea înfiorător. „Să nu afle fiică-mea de barbaria asta”, suspina mama Marilenei, care mergea pe șaptezeci de ani, dar nu-și pierduse nimic din vitalitatea și buna dispoziție care o făcuseră să-și lase Valencia natală cu treizeci de ani în urmă pentru a-și urma în Lumea Nouă bărbatul care o înșela, să-l înfrunte prinzându-l cu

concubina, să-i ceară divorțul și să-l dea imediat uitării. Cucerită de țara asta exuberantă în care pentru prima dată se simțea liberă, a rămas aici cu fata ei și au reușit s-o scoată la capăt cu tenacitate și istețime. Am frecat amândouă cu cârpa pe jos, șoptind vorbele rituale și abia ținându-ne râsul, că dacă ne-am fi bătut joc, totul s-ar fi dus dracului: vrăjitoriile nu funcționează decât cu seriozitate și bună-credință. Am muncit două zile la rând, aveam spinarea înțepenită și genunchii o rană vie, iar mirosul n-a ieșit oricât de mult am aerisit, dar a meritat: în prima săptămână din ianuarie s-a format o coadă lungă de părinți cu odrasle de mână. Constatând rezultatul spectaculos, mi-a venit ideea de a folosi restul rămas în bidon pentru soarta lui Michael; m-am dus seara pe furiș la biroul lui și l-am spălat la fel cum făcusem la școală. Câteva zile n-am avut vești, cu excepția unor comentarii în legătură cu mirosul ciudat de acolo. Am consultat-o pe femeia de serviciu, care m-a asigurat că ghinionistul era chiar soțul meu și că totul avea să se rezolve dacă-l duceam la Muntele Sfânt și îi găseam un vindecător profesionist, dar sfatul îmi depășea cu mult posibilitățile. Un om ca el, produs desăvârșit al educației britanice, al studiilor inginerești și al viciului șahist, nu s-ar fi pretat nicicând la ceremonii magice, dar, în bună logică vrăjitorească, mi-am zis că dacă lichidul-minune era bun pentru frecat podelele, de ce n-ar fi fost bun și să curețe ființa omenească. A doua zi dimineața, în timp ce Michael era sub duș, m-am apropiat din spate și l-am stropit cu ce mai rămăsese în bidon. A scos un țipăt și pielea i s-a făcut precum racul fiert; i-au căzut câteva smocuri de păr, însă două săptămâni mai târziu punea mâna pe un asociat local și pe un contract fabulos.

Marilena n-a știut niciodată care a fost motivul belșugului extraordinar din anul acela, oricum, nu-l vedea continuând, era sătulă să se lupte cu bugetul și se gândea serios să-și schimbe meseria. Tot priticind subiectul, ne-a venit ideea - inspirată de efluviile descântecului care ieșeau și acum din crăpăturile dușumelelor - să transformăm institutul într-o școală în care să punem în practică fantasticele ei teorii educaționale și să rezolvăm pe bune problemele de învățare ale elevilor și, cu aceeași ocazie, să eliminăm și fluctuațiile registrului contabil. A fost începutul unei instituții solide care, în doar câțiva ani, a devenit una dintre școlile cele mai respectabile din oraș.

Am destul timp să meditez în toamna californiană. Trebuie să mă obișnuiesc cu fata mea așa cum e acum, să nu mi-o amintesc pe tânăra

grațioasă și veselă de dinainte, dar nici să mă pierd în viziunile pesimiste ale viitorului, ci să iau fiecare zi așa cum vine și să nu aștept miracole. Paula depinde de mine pentru a supraviețui, îmi aparține din nou, este iarăși în brațele mele ca un nou-născut, pentru ea bucuriile și greutățile vieții s-au terminat. O instalez pe terasă învelită în șaluri, cu fața la golful San Francisco și la trandafirii lui Willie, plini de flori de când au ieșit din hârdaie și rădăcinile li s-au înfipt în pământ. Uneori fiică-mea deschide ochii și se uită fix la suprafața irizată a apei; mă așez în fața ochilor ei, dar nu mă vede, pupilele-i sunt hăuri fără fund. Nu comunicăm decât noaptea, când vine la mine în vis. Dorm iepurește, mă trezesc adesea convinsă că mă cheamă și alerg în camera ei unde găsesc mereu ceva în neregulă: ori temperatura sau tensiunea au luat-o razna, ori transpiră, ori îi e frig, stă într-o poziție proastă sau are cărcei. Femeia care stă noaptea cu ea adoarme de obicei când se termină emisiunea în limba spaniolă la televizor. Atunci mă întind lângă Paula, încerc s-o strâng la pieptul meu, lucru dificil, căci e mai mare decât mine, mă rog să aibă liniște, să se odihnească în seninătatea misticilor, să aibă parte de un paradis de armonie și calm și să-l găsească pe Dumnezeu acela pe care l-a căutat atât în scurta ei viață. Mă rog să-i pot ghici nevoile ca să pot s-o fac să se simtă bine, astfel ca spiritul ei să călătorească fără piedici până la locul întâlnirii. Ce-o fi simțind? E ori speriată și tremurătoare, cu ochii holbați de parcă ar vedea imagini din infern, ori absentă și nemișcată, de parcă s-ar fi depărtat de tot și de toate. Viața, acest miracol, i s-a terminat brusc, fără să-i lase timp să-și ia rămas-bun sau să facă bilanțul, exact când era în floarea tinereții. Avântul i-a fost tăiat tocmai când începea să se întrebe despre sensul lucrurilor, mi-a lăsat mie sarcina să găsesc răspunsul. Uneori mă preambul²²⁷toată noaptea prin casă, asemenea sconșilor ascunși în subsol, care vin să mănânce mâncarea pisicii sau fantomei bunică-mii, care iese din oglindă să vorbească cu mine. După ce Paula adoarme, mă întorc în patul meu, mă lipesc de spinarea lui Willie și mă uit fix la cifrele verzi ale ceasului. Orele trec inexorabil, epuizând prezentul: suntem deja în viitor. Ar trebui să iau pastilele pe care mi le-a dat doctorița Forrester, nu știu de ce le adun ca pe o comoară, ascunse în coșul cu scrisori de la mama. În unele dimineți văd răsăritul soarelui în ferestrele mari din camera Paulei; cu fiecare dimineață, lumea se naște din nou, cerul capătă nuanțe portocalii, peste apă se ridică ceața nopții, învăluind peisajul în dantele diafane, ca într-o delicată pictură japoneză. Sunt o geamandură ce

rătăcește pe un ocean de durere. În lunile astea lungi m-am cojit ca o ceapă, vâl după vâl, m-am schimbat, nu mai sunt aceeași, frica mea mi-a dat ocazia să privesc în mine și să-mi descopăr aceste spații pustii, întunecoase și ciudat de blânde, pe care nu le cercetasem niciodată. Sunt niște locuri sacre, ca să ajung la ele trebuie să străbat un drum îngust și presărat de obstacole, să birui fiarele imaginației care-mi ies în cale. Când mă cuprinde spaima, închid ochii și mă abandonez, senzația e de scufundare în ape tulburi, în valuri furioase. Preț de câteva clipe, care mi se par eterne, cred că mor, descopăr treptat că n-am murit totuși, pentru că în vârtejul teribil e o crăpătură misterioasă care-mi îngăduie să respir. Mă las târâtă fără să opun rezistență, încet-încet frica dă înapoi. Plutesc spre o peșteră submarină, stau un pic să mă odihnesc, la adăpost de balaurii nenorocirii. Plâng tăcut, sfâșiată pe dinăuntru, așa cum plâng poate animalele, dar atunci soarele a răsărit, pisica vine să ceară de mâncare, aud pașii lui Willie în bucătărie, aroma cafelei umple casa. Începe o altă zi, la fel ca în fiecare zi.

Anul Nou, 1981. Mi-am făcut atunci socoteala că în august aveam să împlinesc patruzeci de ani și că încă nu făcusem nimic important. Patruzeci! Începutul decrepitudinii; nu-mi era deloc greu să mă văd într-un balansoar și tricotând ciorapi. Pe când eram o copilă singuratică și furioasă în casa bunicului, visam isprăvi eroice: aveam să fiu o actriță celebră, dar, în loc să-mi cumpăr blănuri și bijuterii, îmi donam toți banii unui orfelinat, aveam să descopăr un vaccin împotriva 228 gâștelor rupte, aveam să astup cu un deget spărtura din dig, salvând încă un sat olandez. Voiam să fiu Tom Sawyer, Piratul Negru sau Sandokan, iar după ce l-am citit pe Shakespeare și i-am asimilat tragediile în repertoriul propriu, voiam să fiu asemenea splendidelor personaje care trăiau în mod exagerat și mureau în ultimul act. Ideea de a deveni o călugăriță anonimă mi-a venit mult mai târziu. Pe atunci mă simțeam deosebită de frații mei și de alți copii, nu reușeam să văd lumea ca ei, mi se părea că oamenii și lucrurile erau transparente și că poveștile din cărți și visele erau mai adevărate decât realitatea. Uneori aveam o clipă de luciditate cutremurătoare și credeam că ghicesc viitorul sau trecutul îndepărtat, cu mult înainte de nașterea mea, toate timpurile coincideau

parcă în mod simultan în același spațiu și, deodată, printr-o fereștrică deschisă doar o fracțiune de secundă, eu treceam în altă dimensiune. Ce n-aș fi dat să fac parte în adolescență din gașca de băietani zgomotoși ce dansau *rock-n'roll* și fumau pe ascuns; nici n-am încercat, eram atât de convinsă că nu eram de-a lor. Sentimentul de singurătate pe care-l târâm după mine din copilărie s-a acutizat, însă mă consolam cu speranța vagă că eram sortită unui destin special, ce avea să se vădească într-o bună zi. Mai apoi am intrat din plin în rutina căsniciei și a maternității, când nefericirile și singurătățile primei tinereți s-au șters, iar planurile grandioase au fost date uitării. Munca de jurnalist, teatrul și televiziunea m-au ținut ocupată, nu m-am mai gândit la destin până când lovitura de stat militară m-a pus cu brutalitate în fața realității și m-a obligat să-mi schimb direcția. Anii de exil din Venezuela s-ar putea rezuma printr-un singur cuvânt, care pentru mine are greutatea unei condamnări: mediocritate. La patruzeci de ani era cam târziu pentru surprize, timpul mi se scurta rapid, singurele certitudini erau viața mea de proastă calitate și plictisul, dar n-o recunoșteam din mândrie. Maică-mii - singura interesată să știe - îi spuneam că toate mergeau bine în viața mea cea nouă și curată, mă vindecasem de amorul neizbutit printr-o disciplină stoică, aveam o slujbă sigură, pentru prima dată în viață puneam ceva bani deoparte, bărbatu-meu părea să fie încă îndrăgostit de mine și familia reintrase pe un făgaș normal, ba chiar mă îmbrăcam ca o învățătoare inofensivă, ce să ceri mai mult? Se terminase cu șalurile franjurate, cu fustele lungi și florile în păr, deși, le mai scoteam câteodată, pe furiș, din fundul unei valize și mi le puneam câteva minute în fața oglinzii. Mă sufocam în rolul de burgheză chibzuită, ardeam de aceleași pasiuni din tinerețe, însă n-aveam nici un drept să mă plâng, riscasem o dată, pierdusem, iar viața îmi oferise a doua șansă, drept era să fiu recunoscătoare sorții. „E de-a dreptul miraculos ce ai reușit, fata mea, niciodată nu mi-am imaginat c-ai să lipești la loc bucățile rupte ale căsniciei și existenței tale”, mi-a spus mama cu un suspin care nu denota ușurare și pe un ton ce mi s-a părut ironic. Cred că era singura care intuia conținutul cutiei Pandorei, dar n-a avut curajul să ridice capacul. De Anul Nou în 1981, în timp ce se destupa șampania și afară artificiile anunțau anul nou-născut, mi-am propus să birui plictisul și să mă resemnez cu umilință la o viață lipsită de strălucire, aidoma tuturor celorlalți. Mi-am zis că nu era chiar așa de greu să renunț la amor dacă aveam ca substitut nobila camaraderie a soțului meu, că fără doar și

poate era de preferat o slujbă sigură la școală incertelor aventuri ziaristice sau teatrale, că trebuia să mă instalez definitiv în Venezuela în loc să suspin în continuare după o patrie idealizată din fundul lumii. Erau niște idei rezonabile; în plus, după douăzeci sau treizeci de ani, când pasiunile mi se vor fi fost uscat și nici măcar n-aveam să țin minte gustul rău al amorului eșuat, puteam să mă retrag liniștită și să trăiesc din vânzarea acțiunilor pe care le cumpăram de pe urma afacerii Marilenei. Planul plin de chibzuință n-a ținut nici o săptămână. Pe 8 ianuarie am fost sunată de la Santiago: bunicul era foarte bolnav. Vestea mi-a anulat promisiunile de bună purtare și m-a dus într-o direcție neașteptată. Tata-mare mergea pe o sută de ani, ajunsese un fel de schelet de pasăre, era semiinvalid și trist, însă perfect lucid. După ce-a citit ultimul articol din *Enciclopedia Britanica* și a învățat pe de rost *Dicționarul Academiei Regale*, când și-a pierdut interesul pentru ceilalți și pentru telenovele a priceput că îi venise ceasul și a vrut să moară demn. S-a așezat în fotoliu îmbrăcat în costumul negru și cu bastonul pe genunchi, invocând fantoma bunică-mii, dat fiind că nepoată-sa îi dăduse plasă. În toți anii ăștia fuseserăm în contact prin corespondența mea tenace și răspunsurile sale sporadice. M-am hotărât să-i scriu pentru ultima dată și să-i spun că putea pleca în pace, pentru că n-aveam să-l uit niciodată și-aveam să-i transmit amintirea copiilor și nepoților. Ca să-i demonstrez, am început scrisoarea cu o poveste despre sora bunică-mii, Rosa, prima lui logodnică, o fată de o frumusețe aproape supranaturală, care murise în împrejurări suspecte cu puțin timp înainte de nuntă, otrăvită din greșeală sau răutate, a cărei fotografie într-o suavă nuanță sepia stătuse mereu pe pianul din casă, zâmbind cu frumusețea neștirbită de trecerea anilor. După câțiva ani, Tata-mare se însurase cu sora ei mai mică, cu bunică-mea. Dar de la primele rânduri, puteri străine de mine au pus stăpânire pe scrisoare și m-au depărtat de istoria familială, făcându-mă să explorez lumea mai sigură a ficțiunii. Pe parcurs am cam încurcat motivele, granița dintre adevăr și invenție s-a șters, personajele au dobândit viață proprie și au devenit mai pretențioase chiar decât copiii mei. Cu capul în nori, îmi făceam treaba la școală, de la șapte dimineața la șapte seara, făcând greșeli catastrofale de contabilitate; nu-mi explic cum de n-am ajuns la ruină în anul acela; mă ocupam de registrul contabil, de profesori și elevii din clase cu o jumătate de ochi, căci toată atenția mi se îndrepta spre sacoșa în care aveam paginile însăilate în timpul nopții. Trupul îmi acționa automat,

mintea îmi era dusă în lumea care se năștea cuvânt cu cuvânt. Ajungeam acasă pe înserat, cinam cu ai mei, făceam un duș și mă așezam în bucătărie sau în sufragerie în fața mașinii de scris portabile până mă doboră oboseala. Scriam fără efort, fără să mă gândesc, căci bunica mea clarvăzătoare îmi dicta totul. La șase dimineața mă sculam să plec la lucru, dar puținele ore de somn îmi erau suficiente; parcă eram în transă, crăpam de energie, de parcă aș fi purtat în mine o lampă aprinsă. Ai mei auzeau țacănitul tastelor, vedeau că sunt pe altă lume, dar nu mă întrebau nimic, poate intuiau că nu aveam răspuns pentru ei; adevărul e că nici eu nu știam prea bine ce făceam, căci intenția de a-i scrie bunicului s-a spulberat repede, și eu nici nu puteam declara că mă apucasem de un roman, ideea mi se părea prea nerușinată. Mă învărtisem mai bine de douăzeci de ani la periferia literaturii; jurnalism, povestiri, teatru, scenarii de televiziune, bașca sute de scrisori - neîndrăznind să-mi mărturisesc adevărata vocație; a trebuit să public trei romane, traduse în mai multe limbi, pentru a trece „scriitoare” la rubrica „Ocupație” din formularele oficiale. Căram foile după mine de frică să nu le pierd sau să nu piară într-un incendiu; teancul de coli legate cu o panglică era ca un copil nou-născut. Într-o bună zi, când sacoșa devenise cam grea, am numărat cinci sute de pagini, atât de corectate și recorectate cu pastă albă, că unele deveniseră de consistența cartonului, altele erau pătate cu supă, pe când altele aveau fragmente lipite cu scoch și se desfăceau precum o hartă - binecuvântat computerul care-mi permite acum să fac corecturi curate. N-aveam cui trimite scrisoarea asta uriașă, bunicul deja nu mai era pe lumea asta. Când am fost anunțați că murise am simțit un soi de bucurie, căci asta-și dorea de ani de zile, și am continuat să scriu cu nădejde sporită: minunatul bătrân se înțâlnise în sfârșit cu Memé și amândoi citeau peste umărul meu. Comentariile fantastice ale bunicii și râsul ironic al bunicului mă însoțeau de-acum în fiecare noapte. Epilogul mi-a ieșit cel mai greu, l-am rescris de mai multe ori fără să găsesc tonul potrivit, ba ieșea prea sentimental, ba ca o predică sau ca un manifest politic, dar tot fantomele au fost cele care mi-au venit în ajutor. Într-o noapte l-am visat pe bunicul, era întins pe spate în pat, cu ochii închiși, poate exact cum stătea în dimineața aceea de demult când am intrat la el să fur oglinda de argint. În vis, ridicam cearșaful, îl vedeam îmbrăcat în doliu, cu cravată și pantofi, pricepeam că murise, mă așezam printre mobilierul greu din cameră să-i citesc cele scrise de mine, și-n timp ce glasul meu spunea povestea, mobila se

transforma în lemn deschis la culoare, patul se acoperea de văluri albastre și soarele intra pe geam. M-am trezit brusc la trei dimineața cu soluția în cap: Alba, nepoata, scrie istoria familiei alături de bunicul Esteban Trueba, mort, așteptând dimineața înmormântării. M-am dus la bucătărie, m-am așezat la mașină și în nici două ore am scris fără ezitare cele zece pagini ale epilogului. Se zice că o carte nu se încheie niciodată, că pur și simplu autorul se dă bătut; în cazul meu, bunicii, supărați pesemne că-și vedeau amintirile trădate, m-au obligat să pun cuvântul „sfârșit”. Scrisesem prima mea carte. Nu știam că paginile astea aveau să-mi schimbe viața, simțeam însă că se terminase o lungă perioadă de paralizie și muțenie.

Am legat teancul cu aceeași panglică pe care o folosisem un an de zile și i l-am dat, timidă, maică-mii; după câteva zile, a venit la mine și m-a întrebat, cu o figură îngrozită, cum de-mi permiteam să dezvălui secrete de familie și să-l descriu pe tata ca pe un degenerat, dându-i și numele adevărat. Introdusesem în carte un conte francez, cu un nume ales la întâmplare: Bilbaire. Probabil că auzisem numele, îl păstrasem ascuns în memorie și, inventând personajul, îl numisem astfel neavând habar că era vorba de al doilea nume al tatălui meu. Reacția maică-mii mi-a împropătat unele bănuieli despre tata care mă chinuseră în copilărie. Ca s-o liniștesc, am decis să schimb numele; după multe căutări, am găsit unul, tot franțuzesc, mai mic cu o literă, ca să încapă în același spațiu; am șters cu pastă primul nume și am scris deasupra Satigny, treabă care mi-a luat mai multe zile, căci trebuia să verific fiecare pagină și să o introduc în mașină, dar m-am consolată gândindu-mă că Cervantes scrisese *Don Quijote* cu o pană de pasăre, la lumina unei lumânări, în închisoare și cu singura mână rămasă. După ~~292~~ am operat schimbarea, mama a intrat entuziasmată în ficțiune, a luat parte la alegerea titlului - *Casa spiritelor* - și a venit cu idei excelente, inclusiv în legătură cu controversatul conte. Ei i-a venit ideea - are o imaginație bolnăvicioasă- ca printre fotografiile scabroase pe care le colecționa contele să fie și una care reprezenta „o lamă îmbălsămată călărind o servitoare șchioapă”. De atunci, mama e editoarea mea și singura persoană care-mi corectează cărțile, căci cineva în stare să inventeze un lucru atât de aiuristic merită întreaga mea încredere. Tot ea a insistat să public cartea, a intrat în legătură cu editori argentinieni, chilieni și venezueleni, a scris în stânga și în dreapta și nu și-a pierdut speranța, deși nimeni nu și dădea osteneala să citească manuscrisul. Într-o zi am aflat de numele

cuiva care ne-ar fi putut ajuta în Spania. Habar n-aveam că există agenți literari, adevărul e că, asemenea majorității oamenilor normali, nu citisem nici critică literară și nici nu bănuiam că o carte se analizează la universitate cu aceeași seriozitate cu care se cercetează astrele de pe firmament. Dacă-ș fi știut, n-aș fi îndrăznit să public teancul de foi pătate cu supă și pastă albă, pe care poșta le-a depus pe biroul lui Carmen Balcells din Barcelona. Această catalană magnifică, nașa aproape a tuturor marilor scriitori latino-americieni din ultimele trei decenii, a făcut efortul să-mi citească povestea și câteva săptămâni mai târziu m-a sunat să-mi spună că era de acord să fie agentul meu și să mă prevină că, deși romanul nu era rău, asta nu însemna nimic, oricine o poate nimeri cu prima carte, de-abia la a doua avea să se vadă dacă sunt scriitoare. După șase luni eram invitată în Spania la lansare. În preziua plecării, mama a dat o masă ca să sărbătorim evenimentul în familie. La desert, unchiul Ramón mi-a dat un pachet: în fața ochilor mei uimiți a apărut primul exemplar, proaspăt ieșit din tipar, de care făcuse rost uzând de scamatoriile lui de vechi negociator, implorând editorii, mobilizând ambasadori de pe două continente și folosind valiza diplomatică ca să ajungă la timp. Nu pot descrie emoția de atunci, ajunge să spun doar că n-am mai simțit-o la cărțile următoare, la traduceri în limbi pe care le credeam moarte sau la adaptările cinematografice sau teatrale; exemplarul acela din *Casa spiritelor* cu banderolă trandafirie și o femeie cu plete verzi pe copertă, mi-a rămas la inimă. Am plecat la Madrid cu cartea la piept și la vedere, însoțită de Michael, la fel de mândru de isprava mea ca și mama. Intrau în librării, întrebau dacă aveau cartea, făceau scandal dacă li se spunea că nu, la altele se mai găsea, nu se vânduse. Carmen Balcells ne-a primit la aeroport învăluită într-o blană vișinie și târând pe jos, precum o coadă de cometă, un șal de mătase liliachie, mi-a deschis brațele și din clipa aceea a devenit îngerul meu păzitor. A organizat un banchet ca să mă prezinte intelectualității spaniole, dar eram așa de speriată că am stat mai mult ascunsă în baie. În seara aia am văzut pentru prima dată la ea acasă un kilogram de caviar din Iran din care se lua cu lingura, o extravaganță faraonică absolut nejustificată, nu eram decât un purice, ea n-avea cum bănuia atunci traiectoria fericită pe care avea s-o ia romanul, sigur este că au înduioșat-o numele meu ilustru și aspectul meu de provincială. Mai țin minte și acum prima întrebare pe care mi-a pus-o cel mai faimos critic literar al momentului: „Ne puteți explica structura

ciclică a romanului dumneavoastră?” Pesemne că m-am uitat la el cu o expresie bovină, habar n-aveam despre ce dracu' vorbește, credeam că doar clădirile au o structură, iar singurele lucruri ciclice din repertoriul meu erau luna și menstruația. Nu după mult timp, cei mai buni editori din Europa, din Finlanda până-n Grecia, au cumpărat drepturile de traducere și astfel cartea și-a început cariera meteorică. Se produsese unul dintre rarele miracole la care visează orice autor, dar nu am realizat succesul ieșit din comun decât după un an și jumătate, când mă pregăteam să termin al doilea roman doar ca să-i dovedesc lui Carmen Balcells că eram scriitoare și că acel kilogram de caviar nu fusese risipă inutilă.

Am continuat să muncesc douăsprezece ore pe zi la școală, n-am avut curajul să renunț, pentru că contractul de milioane al lui Michael, dobândit și grație descântecului lichid al femeii de serviciu, se făcuse praf. Printr-o coincidență atât de exactă că pare metaforă, lucrul s-a produs chiar în timp ce-mi lansam cartea la Madrid. La întoarcerea în Caracas, ne-a primit la scara avionului asociatul cu vești rele, iar toată bucuria triumfului meu a fost înlocuită de nori negri. Acuzele de corupție și luare de mită de către banca finanțatoare obligaseră justiția să intervină, plățile fuseseră înghețate, construcția se oprise. Prudența cerea ca firma să fie imediat închisă și să se lichideze ce se mai putea, însă el credea că banca era puternică și erau prea multe interese politice în joc pentru ca scandalul să se eternizeze, că dacă reușea să se mai țină o vreme pe linia de plutire, lucrurile aveau să se aranjeze, iar contractul așijderea. Numai că, între timp, asociatul, mai versat în regulile jocului, a șters-o cu partea lui de bani, lăsându-l fără lucru și copleșit de datorii. Grijile i-au pus capac lui Michael, dar a refuzat să-și recunoască eșecul și depresia până a picat lat. Paula și Nicolàs l-au cărat în pat, eu am încercat să-l trezesc din leșin cu apă rece și palme peste față, cum văzusem în filme. Un pic mai târziu, medicul a diagnosticat zahăr în sânge și mi-a comunicat amuzat că diabetul nu se tratează cu căni de apă. A continuat să leșine destul de frecvent, dar ne-am obișnuit. Nu auzisem încă de cuvântul „porfirie”, nimeni nu i-a pus simptomele pe seama acestui haos metabolic rar, dar după trei ani o nepoată s-a îmbolnăvit grav și, la capătul unei luni de analize exhaustive într-o clinică americană, medicii au diagnosticat boala; toată familia a fost obligată să facă analize și așa am descoperit că Michael, Paula și

Nicolás sufereau de porfirie. Între timp, căsnicia noastră se transformase într-o bulă de cristal pe care o tratam cu multă atenție ca să nu se facă țândări; îndeplineam un ritual ceremonios de reguli de curtoazie și făceam eforturi serioase să rămânem împreună, deși drumurile noastre se despărteau tot mai mult. Ne respectam și ne simpatizam, dar relația noastră mă apăsa pe umeri ca un sac cu ciment; aveam coșmaruri în care trăgeam un cărucior prin deșert; la fiecare pas, pașii și roțile se înfundau tot mai mult în nisip. În perioada aceea lipsită de dragoste mi-am găsit evadarea în scris. În timp ce în Europa primul meu roman își croia drum, continuam să scriu noaptea în bucătărie, dar deja mă modernizasem, aveam acum o mașină de scris electrică. Am început *Despre dragoste și umbră* pe 8 ianuarie 1983, pentru că ziua îmi purtase noroc cu *Casa spiritelor*, și astfel am inaugurat o tradiție de care mă țin încă și pe care n-am curaj s-o schimb: încep o carte nouă în această zi. Încerc atunci să fiu singură și liniștită, am nevoie de câteva ore bune ca să uit de zgomotul străzii și să-mi curăț memoria de agitația cotidiană. Aprind lumânări ca să chem muzele și spiritele protectoare, pun pe masă flori împotriva urâtului și operele complete ale lui Pablo Neruda sub computer ca să mă inspire prin osmoză; dacă sculele astea pot primi viruși, nu văd de ce n-ar primi și un suflu poetic. Într-o ceremonie secretă îmi pregătesc mintea și sufletul pentru prima frază, care vine ca în transă, astfel se întredeschide o ușă care mă lasă să trag cu ochiul dincolo și să zăresc ca prin ceață povestea care mă așteaptă. În lunile următoare am să-i trec pragul, ca să explorez ce-i pe-acolo și, dacă am noroc, personajele vor prinde viață, vor deveni tot mai clare și adevărate și voi afla povestea toată. Nu știu cum și de ce scriu, cărțile mi se nasc în minte, îmi cresc în burtă, sunt fapte capricioase cu viață proprie, gata mereu să mă trădeze. Nu eu aleg subiectul, el mă alege pe mine, sarcina mea constă doar în a-i dedica destul timp, singurătate și disciplină ca să se scrie singur. Cum a fost și cu cel de-al doilea roman. În 1978 au fost descoperite în Chile, în localitatea Lonquén, foarte aproape de Santiago, trupurile a cincisprezece țărani asasinați de dictatură, ascunse în niște gropi de var părăsite. Biserica Catolică a denunțat știrea, scandalul a izbucnit înainte ca autoritățile să poată lua măsuri, era prima dată că ieșeau la iveală urmele unor dispăruți, așa că degetul tremurător al justiției chiliene a trebuit să arate spre armată. Câțiva carabinieri au fost puși sub acuzație, judecați, condamnați pentru omucidere din culpă, după care au fost imediat puși în libertate de

generalul Pinochet prin- tr-un decret de amnistie. Vestea a apărut în presa lumii, așa am aflat și eu la Caracas. Pe atunci dispăreau mii de oameni în multe părți ale continentului, Chile nu făcea excepție. În Argentina, mamele celor dispăruți demonstrau în Piaza de Mayo cu fotografiile fiilor și nepoților absenți, în Uruguay numele deținuților prisoseau, dar lipseau persoanele. Cele întâmplute la Lonquén au fost ca un pumn în stomac, o durere pe care am simțit-o câțiva ani. Cinci bărbați din aceeași familie, Moreira, fuseseră uciși de carabinieri. Conduceam uneori pe o șosea și vedeam parcă femeile Moreira căutându-și bărbații cu anii, întrebând în zadar prin închisori, lagăre de detenție, spitale și garnizoane, la fel ca alte mii de oameni care-și căutau rudele. Măcar ele au avut „norocul” să afle că bărbații lor muriseră, așa i-au putut plânge, nu și îngropa, căci militarii au risipit resturile și au dinamitat gropile de var pentru a nu deveni loc de pelerinaj. Femeile au căutat o zi întregă pe mesele pe care erau întinse resturile - chei, un pieptene, o bucată de haină albastră, ceva păr, niște dinți - și spuneau: „Asta e bărbatul meu”, „Ăsta e fi-miu”, „Ăsta e frate-meu”. Mă gândeam la ele și retrăiam teribil de limpede epoca în care trăisem în Chile sub vălul gros al terorii, cenzura și autocenzura, delatiunile, interdicția de circulație, soldații vopsiți pe față ca să nu fie recunoscuți, mașinile cu geamuri negre ale Poliției Politice, arestările pe stradă, în case, la birou, drumurile mele ca să duc urmăriții la ambasade pentru a primi azil politic, nopțile de veghe când ascundeam pe cineva acasă, strategiile complicate prin care trimiteam pe furiș informații în străinătate sau primeam bani de ajutor pentru familiile arestaților. N-a fost nevoie să caut subiectul celui de-al doilea roman: femeile Moreira, mamele din Piaza de Mayo și alte milioane de victime au năvălit²³⁸ peste mine, obligându-mă să scriu. Povestea morților de la Lonquén o purtam în inimă încă din 1978, apoi am adunat tăieturi din ziar fără să știu de ce, pe atunci încă nu bănuiam c-o să mă îndrept spre literatură. În 1983 aveam un dosar gros cu date, știam cum să aflu altele, sarcina mea a fost doar să împletesc firele într-o singură coardă. Contam pe prietenul meu Francisco din Chile, pe care aveam de gând să-l transform în personaj principal, pe o familie de refugiați republicani spanioli, ca model pentru familia Leal, și pe două colege de la revista pentru femei la care lucrasem, care mi-au inspirat personajul Irene. Pentru Gustavo Morante, iubitul Irenei, am avut ca model un ofițer din armata chiliană, care mă urmărise pe colina San Cristóbal într-o zi de toamnă a anului 1974.

Stăteam sub un copac privind orașul Santiago de sus, cu cățeaua elvețiană a maică-mii alături, o scosesem la plimbare, când la câțiva pași de mine s-a oprit o mașină, din care a coborât un bărbat în uniformă și a venit spre mine. Am înghețat de frică, o clipă mi-a trecut prin cap s-o iau la goană, dar am înțeles că ar fi fost inutil, așa că am rămas pe loc, tremurând. Spre mirarea mea, ofițerul n-a răcnit un ordin, ci și-a scos chipiul, și-a cerut scuze pentru deranj și m-a întrebat dacă-i permit să se așeze lângă mine. Încă nu puteam scoate nici un cuvânt, dar m-am liniștit văzându-l singur: pentru arestări era nevoie de mai mulți. Era un tip la vreo treizeci de ani, înalt și prezentabil, cu un chip oarecum ingenuu, lipsit de riduri de expresie. A început să vorbească și mi-am dat seama că era nervos. Mi-a spus că știa cine sunt, îmi citise câteva articole și nu-i plăcuseră, în schimb îl amuzau emisiunile mele de la televizor, mă văzuse adesea urcând pe deal și mă urmărise pentru că trebuia să-mi povestească ceva. A spus că era dintr-o familie foarte religioasă, era catolic practicant și în tinerețe voise să urmeze Seminarul, dar făcuse Academia Militară pentru a-i face pe plac tatălui său. Și-a dat repede seama că-i plăcea, iar cu timpul armata i-a devenit al doilea cămin. „Am fost pregătit să mor pentru patrie, dar n-am știut cât de greu e să ucizi pentru ea”, a spus el. După o pauză lungă, mi-a descris prima lui execuție: a trebuit să împuște un deținut politic, atât de torturat că nu se putea ține pe picioare, așa că a fost nevoie să-l lege de scaun; a ordonat să se tragă, era ora cinci dimineața și curtea strălucea de brumă; după ce s-a oprit zgomotul tirului, și-a dat seama că omul era viu și-l privea calm în ochi, căci ajunsese mai presus de teamă.

- A trebuit să mă apropii de el, să-i pun pistolul la tâmplă și să apăs pe trăgaci. Sângele mi-a stropit uniforma... Nu-mi iese din²³⁷ minte imaginea asta, nu pot dormi, mă urmărește amintirea.

- Și de ce-mi spui mie?

- Pentru că nu ajunge că i-am spus-o confesorului meu, trebuie s-o împărtășesc cuiva care poate face ceva cu asta. Nu toți militarii suntem criminali, cum se spune pe aici, mai avem și conștiință.

S-a ridicat, m-a salutat aplecându-și ușor capul, și-a pus chipiul și a plecat.

După câteva luni, alt bărbat, de data asta în civil, mi-a relatat ceva asemănător: soldații trag la picioare ca să-i oblige pe ofițeri să dea lovitura de grație și să se mânjească de sânge.

Am păstrat nouă ani aceste povești în fundul unui sertar, scrise pe o foaie, și le-am folosit în romanul *Despre dragoste și umbră*. Unii critici au spus că romanul e sentimental și prea politic; pentru mine e plin de magie pentru că mi-a revelat ciudatele puteri ale ficțiunii. În procesul lent și tăcut al scrisului pătrund într-o stare de luciditate, uneori reușesc să dau la o parte câteva văluri și să zăresc invizibilul, cam cum făcea bunică-mea la masa de spiritism cu trei picioare. Nu e cazul acum să menționez toate premonițiile și coincidențele cărții, e de ajuns și una. Chiar dacă informația era bogată, povestea avea încă multe lacune, pentru că o bună parte din procesele militarilor au fost secrete, iar ce s-a publicat era modificat de cenzură. Lasă că eram departe și nu mă puteam duce în Chile să întreb persoanele implicate, cum aș fi făcut în alte împrejurări. Anii de jurnalism m-au învățat că motivele, cheile și emoțiile unei istorii se dobândesc prin interviu față în față, nici o cercetare de bibliotecă nu poate înlocui datele de la prima mână primite într-o conversație de la om la om. Cu toate astea, am scris romanul în nopțile fierbinți din Caracas cu materialul din dosar, câteva cărți, câteva înregistrări făcute de Amnesty International, plus glasurile neobosite ale femeilor celor dispăruți care îmi veneau în ajutor peste spațiu și timp. Ca să umplu golurile am făcut apel la imaginație. Citind originalul, mama mi-a obiectat un fragment absolut neplauzibil: protagoniștii se duc noaptea cu motocicletă, în timpul interdicției de circulație, la mina închisă de militari, forțează împrejmuirea, pătrund în zona interzisă, deschid gura minei cu târnăcopul și cazmaua, descoperă rămășițele celor uciși, fac fotografii, se întorc cu dovada și i-o dau cardinalului, care ordonă finalmente deschiderea mormântului. „E imposibil”, mi-a spus, „nimeni n-ar îndrăzni să riște toate astea în plină dictatură.” „Nu-mi vine altă idee, n-ai decât să o consideri o licență literară”, am răspuns. Cartea a apărut în 1984. Patru ani mai târziu, eram scoasă de pe lista exilaților indezirabili și am revenit pentru prima dată în Chile, liberă să votez la plebiscitul care l-a dat jos pe Pinochet. Într-o seară am auzit soneria, eram în casa maică-mii din Santiago, era un bărbat care a insistat să-mi vorbească între patru ochi. Pe terasă, mi-a spus că era preot, că aflase sub taina spovedaniei de cadavrele îngropate la Lonquén, că plecase acolo pe motocicletă și în timpul interdicției de circulație, deschisese mina baricadată cu un târnăcop și o cazma, fotografiase rămășițele și i le dusesese cardinalului, care condusese un grup de preoți, ziariști și diplomați să deschidă mormântul clandestin.

- Nimeni nu bănuiește, știm doar cardinalul și eu. Dacă s-ar fi aflat de participarea mea în afacerea asta, n-aș mai fi aici, aș fi dispărut și eu. Cum ați aflat?

- Mi-au spus morții, i-am spus, dar nu m-a crezut.

Cartea asta l-a adus și pe Willie în viața mea, de aceea îi sunt recunoscătoare.

Primele două cărți au cam întârziat să traverseze Atlanticul, dar în cele din urmă au ajuns și în librăriile din Caracas, unii le-au citit, am avut și vreo două critici favorabile, viața mea s-a schimbat. Mi s-au deschis cercuri la care nu avusesem acces, am cunoscut oameni interesanți, unele mijloace de presă mi-au cerut colaborarea, producători de televiziune m-au primit pe ușa din față, dar eu știam foarte bine ce nesigure sunt astfel de promisiuni, așa că tot n-am vrut să renunț la slujba sigură de la școală. Într-o seară, la teatru, s-a apropiat de mine un bărbat cu glas blând și accent îngrijit, care mi-a spus că-mi citise primul roman, care-l emoționase profund, printre altele și pentru că locuise cu familia în Chile în timpul guvernării lui Salvador Allende și asistase la lovitura militară. Am aflat mai târziu că fusese și închis în primele zile de violență generalizată, asta pentru că vecinii îl crezuseră agent cubanez, din cauza accentului, și l-au denunțat. Așa a început prietenia mea cu Udemaro, cea mai semnificativă din viața mea, un amestec de voie bună și învățături severe. Am învățat multe alături de el, îmi îndruma lecturile, revedea o parte din ce scriam și vorbeam despre politică; mă gândesc la el și parcă-l văd ațintindu-mă cu un deget în timp ce mă lămurește despre opera lui Benedetti sau îmi risipește ceața de pe creier cu un doct discurs socialist, dar asta nu e singura imagine, mi-l mai amintesc și râzând cu lacrimi sau înroșindu-se de rușine când îi făceam praf solemnitatea cu glumele noastre. Ne-a primit în familia lui, după mulți ani iată că ne bucuram din nou de căldura unui trib, au reînceput prânzurile duminicale, copiii noștri se considerau veri, cu toții aveam cheile ambelor case. Ildemaro, care e medic, dar are mai curând vocație culturală, ne procura bilete la nenumărate manifestări culturale, la care mergeam ca să nu-l jignim. La început, singura care a avut destul curaj să rădă în prezența sa de vacile sacre ale culturii a fost Paula, apoi i-am urmat și noi exemplul, sfârșind prin a forma o echipă de teatru la domiciliu prin care parodiam aceste manifestări culturale și predicile intelectuale ale prietenului nostru, care însă a găsit o modalitate

deșteaptă cu care să ne dea planurile peste cap: a devenit membrul cel mai activ al companiei. În regia lui am montat câteva spectacole care au depășit cercul îngăduitor al prietenilor, ca atunci când am ținut o conferință despre gelozie, prezentând o mașină de invenție proprie care măsura nivelul de „gelotipie” al victimelor gravului flagel. O societate de psihiatrie - nu mai țin minte dacă erau jungieni sau lacanieni - ne-a luat în serios și ne-a invitat să facem o demonstrație, așa că într-o seară ne-am dus la sediul institutului lor ca să ne ținem conferința aiuristică. Mașina cu pricina era o cutie neagră cu beculețe care se aprindeau și se stingeau în mod capricios și indicatoare care se opreau în fața unor cifre, conectată cu cabluri de baterie de o cască de pe capul Paulei, care juca plină de curaj rolul de cobai, în timp ce Nicolás învârtea o manivelă. Psihiatrii ascultau atent și luau notițe, unii păreau uluiți, dar, una peste alta, s-au declarat satisfăcuți și a doua zi a apărut în ziar o cronică doctă. Paula a supraviețuit mașinii de măsurat gelozia și a prins drag de Ildemaro într-atât, încât l-a făcut confidentul mărturisirilor ei cele mai intime și accepta fără crâcnire rolul de vedetă în toate producțiile companiei. Acum Ildemaro mă sună des ca să afle vești despre ea, ascultă în tăcere detaliile și încearcă să-mi dea curaj, nu și speranță, căci nici el nu speră nimic. Pe atunci nimic nu prevestea că fiică-mea avea să fie lovită de nenorocire, era o studentă frumoasă de douăzeci de ani, strălucitoare și veselă, gata să se prostească pe scenă dacă i-o cerea Ildemaro. Bunica Hilda cea neobosită, care-și urmase familia în exil și trăia mai mult în casa noastră, improvizase în sufragerie un atelier de cusătorie pentru costume, deghizări și decoruri. Michael participa cu trageri de inimă, deși sănătatea și entuziasmul său lăsau de dorit. Nicolás, care avea trac de scenă și era rușinos, se ocupa de partea tehnică: lumină, sunet și efecte speciale, așa că stătea în culise. Treptat, majoritatea prietenilor noștri a început să participe la piesele pe care le montam, aproape că nu mai erau spectatori, dar era atât de amuzant să faci pe actorul sau pe muzicianul, că nu ne păsa că jucăm în fața unei scene goale. Casa ni s-a umplut de lume, de zgomot și râs, aveam în sfârșit o familie extinsă și ne simțeam bine în noua noastră patrie.

Nu și părinții mei. Unchiul Ramón se apropia de șaptezeci de ani și dorea să se întoarcă în Chile ca să moară acolo, după cum ne-a declarat cu oarece dramatism, făcându-ne să pufnim în râs, căci îl credem nemuritor. Dar după două luni și-a făcut bagajele și a plecat cu mama în țara pe care o părăsise cu mulți ani în urmă și care era condusă

de același general. M-am simțit orfană, mă temeam pentru ei, presimțeam că n-o să mai locuim în același oraș, mă pregăteam să reiau vechea rutină a scrisorilor zilnice. Înainte de plecare le-am oferit o petrecere cu feluri și vinuri chilene și ultima producție teatrală. Cu cântece, dansuri, actori și marionete am relatat viețile zbuciumate și amorurile ilegale ale maică-mii și ale unchiului Ramón, jucați de Paula și Ildemaro, care-și pusese niște sprâncene false diabolice. Am avut și public, căci au asistat toți prietenii care ne primiseră în țara asta caldă. La loc de onoare stătea Valentin Hernández, ale cărui vize generoase ne deschiseseră ușile. Atunci l-am văzut pentru ultima oară, căci după puțin timp a murit de o boală subită, lăsându-și soția și copiii nemângâiați. Era genul de patriarh iubitor și atent care-și întinde pulpana protectoare peste toată familia. I-a fost greu să moară, nu-i venea să-și lase familia expusă tăvălugului timpurilor moderne, cred că în fundul sufletului ar fi vrut să-i ia cu el. Un an mai târziu, văduva și-a adunat fetele, ginerii și nepoții la parastas pentru a-l comemora așa cum i-ar fi plăcut lui, cu veselie, drept care i-a dus în excursie în Florida. Avionul a explodat în aer, n-a mai rămas nimeni în urmă să plângă morții și să primească condoleanțe.

În septembrie 1987 a apărut în Spania al treilea roman al meu, *Eva Luna*, scris la lumina zilei și pe computer, în livingul mare al unei case noi. Cele două cărți precedente o convinseseră pe agenta mea că aveam de gând să iau literatura în serios, iar pe mine că merita riscul să-mi las slujba și să mă dedic scrisului, cu toate că bărbatul meu era falit și mai aveam de plătit datorii. Mi-am vândut acțiunile de la școală și am cumpărat o căsoaie cocoțată pe un deal, cam dărăpănată, dar pe care Michael a reușit s-o aranjeze, transformând-o într-un adăpost însoțit în care era suficient spațiu pentru musafiri, rude și prieteni, unde Bunica Hilda și-a instalat în voie atelierul de cusătorie, iar eu biroul. Casa era prevăzută cu un subsol luminos și aerisit, atât de mare că am plantat acolo o grădină tropicală, inclusiv tufișul care înlocuise planta de numă-uita a nostalgiilor mele. Pereții erau acoperiți de rafturi de cărți și singura piesă de mobilier era o masă enormă pusă în mijloc. A fost o perioadă de mari schimbări. Paula și Nicolàs, doi tineri independenți și ambițioși, se duceau la universitate, călătoreau singuri și era limpede că nu mai aveau nevoie de mine, totuși, complicitatea noastră a rămas neștirbită. După amorul cu junele sicilian, Paula și-a perfecționat studiile de psihologie și sexologie. Pletele castanii îi băteau mijlocul, nu

se farda și-și accentua înfățișarea virginală purtând fuste lungi de bumbac alb și sandale. Făcea muncă voluntară în cartierele marginase, acolo unde nici poliția nu se aventura după apusul soarelui. În vremea aceea, violența și delincvența explodaseră în Caracas, casa noastră fusese călcată de hoți în mai multe rânduri, circulau zvonuri oribile despre copii răpiți în centrele comerciale pentru a le scoate corneea și a o vinde băncilor de ochi, despre femei violate în parcări, oameni uciși ca să li se fure ceasul. Paula pleca la volanul micului ei automobil cu un rucsac de cărți, eu rămâneam să tremur de frică. Am rugat-o de mii de ori să nu se ducă acolo, dar nu m-a ascultat niciodată, se simțea apărută de bunele ei intenții și era convinsă că pe-acolo o cunoșteau toți. Avea o minte limpede, dar nivelul emoțional al unei copile; femeia în stare să memoreze în avion harta unui oraș în care nu călcase niciodată, să închirieze la aeroport o mașină și să conducă fără ezitare până la hotel sau să pregătească în patru ore un curs de literatură cu care să mă dau mare la vreo universitate, leșina când trebuia să facă un vaccin și tremura de frică la un film cu vampiri. Își făcea testele psihologice pe mine și pe Nicolàs; așa a constatat că frate-său are un nivel intelectual apropiat de genialitate, în schimb maică-sa e retardată. Mi-a repetat testele și rezultatele au fost aceleași, de fiecare dată îmi ieșea un coeficient intelectual rușinos. Noroc că n-a încercat pe noi accesoriile de la seminarul de sexologie.

Cu *Eva Luna* am devenit conștientă că drumul meu e literatura și am avut în sfârșit curajul să spun că sunt scriitoare. Așezându-mă să încep cartea, n-am mai făcut-o ca până atunci, plină de scuze și îndoieli, ci ca un act de voință, ba chiar cu oarece trufie. Am să scriu un roman, am rostit cu glas tare. După care am deschis computerul și, fără să stau pe gânduri, am așternut prima frază: *Mă cheamă Eva, ceea ce înseamnă viață...*

A venit mama în vizită în California. Aproape să n-o recunosc la aeroport, părea o băbuță de porțelan îmbrăcată în negru, cu glas tremurător și chipul răvășit de tristețe și de oboseala zborului de douăzeci de ore de la Santiago. M-a îmbrățișat izbucnind în plâns și nu s-a mai oprit până acasă, dar acolo s-a dus direct la baie, a făcut un duș,

s-a îmbrăcat în culori vesele și a coborât s-o vadă pe Paula. A fost impresionată, deși se aștepta la mai rău, și-o amintește pe nepoata ei preferată așa cum era înainte. „Copila e de-acum în limb, conică, acolo unde se duc bebelușii care mor nebotezați și sufletele salvate din purgatoriu”, a încercat s-o consoleze o îngrijitoare. „Ce păcat, Dumnezeu, ce păcat”, murmură mama, dar niciodată lângă Paula, pentru că poate o aude, crede ea. „Doamnă”, a prevenit-o doctorul Shima, „nu-i transmiteți neliniștea și speranțele, viața anterioară a nepoatei dumneavoastră s-a terminat, acum se află în altă stare de conștiință.” Cum era de așteptat, maică-mea s-a amoretat de doctorul Shima. E un om fără vârstă, uzat la trup, dar cu chipul și mâinile tinere, poartă bretele de elastic care-i ridică pantalonul până la subțiori, umblă șchiopătând ușor și râde malițios, ca un copil prins asupra unei năzbâții. Se roagă amândoi pentru Paula, ea după credința creștină, el după cea buddhistă. La ea e vorba de victoria speranței asupra experienței, căci de șaptesprezece ani se roagă ca generalul Pinochet să plece într-o lume mai bună, însă nu numai că e încă sănătos tun, dar continuă să aibă pâinea și cuțitul în Chile. „Dumnezeu întârzie, dar până la urmă tot face ceva”, îmi răspunde când îi aduc aminte, „îți spun eu că Pinochet se îndreaptă spre groapă”. Dar asta facem toți de când ne naștem, murim încetul cu încetul. După-amiază, bunica asta ironică se duce să tricoteze lângă nepoată-sa și îi vorbește neluând în seamă tăcerea siderală care-i primește cuvintele, îi spune povești din trecut, ultimele bârfe, amintiri de-ale ei, uneori îi cântă fals un imn către Fecioara Maria, singurul cântec pe care îl știe de la cap la coadă. E convinsă că de pe patul ei de suferință Paula face minuni nevăzute, ne învață căile milei și ale înțelepciunii. Suferă pentru ea, suferă pentru mine, două dureri inevitabile.

- Unde era Paula înainte de a o aduce eu pe lume? Unde va fi după moarte?

- E cu Dumnezeu de-acum. Dumnezeu e *ceea ce unește*, ceea ce menține firul vieții, exact ce numești tu dragoste, îmi spune ea.

Profitând de o săptămână de vacanță, a venit și Ernesto. Încă mai spera că nevastă-sa ar fi putut să-și revină cât de cât, că ar fi putut avea o viață comună, deși foarte limitată. Visa la o minune, își imagina că avea să se trezească dintr-o dată, căscând lung, căutându-i mâna și întrebându-l ce s-a întâmplat, cu un glas dogit de nefolosință. „Doctorii se înșală adesea și despre creier se știe încă puțin”, repetă el. Totuși, de

data asta n-a mai intrat impetuos, ci prudent, aproape speriat. O pieptănasem frumos și o îmbrăcasem cu rochia pe care i-o adusese cu altă ocazie. A îmbrățișat-o cu o tandrețe imensă, îngrijitoarele au șters-o la bucătărie, eu și mama ne-am refugiat pe terasă. În primele zile a stat cu orele pândind reacțiile Paulei, căutând o sclipire de inteligență, după care treptat s-a dezumflat, a renunțat, aura optimistă cu care venise s-a întunecat la fel ca penumbra care ne învăluie pe toți. I-am sugerat că Paula nu mai e nevastă-sa, ci sora lui spirituală, că nu mai trebuie să se considere legat de ea; s-a uitat la mine de parcă aș fi făcut un sacrilegiu. În ultima noapte a cedat, s-a prăbușit, a înțeles că miracolul care să i-o redea pe iubita lui eternă nu se va petrece și că, oricât ar căuta, n-avea să vadă nimic în hăul ochilor ei goi. S-a trezit din coșmar și a venit pe întuneric la mine în cameră, tremurând și scaldat în sudoare și lacrimi, să-mi povestească.

- Am visat că Paula se cățara pe o lungă scară telescopică și, de sus, se arunca în gol fără ca eu s-o pot opri, lăsându-mă deznădăjduit. Pe urmă o vedeam moartă pe o masă, rămânea intactă mult timp, iar viața mea mergea mai departe. Treptat, se făcea mai ușoară și părul îi cădea, deodată se ridica și încerca să-mi spună ceva, dar o întrerupeam reproșându-i că mă părăsise. Adormea din nou pe masă; se deteriora tot mai mult, dar fără să moară de tot. Până la urmă îmi dădeam seama că n-o pot ajuta decât distrugându-i trupul, o luam în brațe și o puneam pe foc. Se transforma în cenușă, o luam în pumn și o presăram într-o grădină. Atunci fantoma ei apărea ca să-și ia rămas-bun de la ai ei, pe urmă venea la mine, îmi spunea că mă iubește și se risipea...

- Las-o să se ducă, Ernesto, l-am implorat.

- Dacă tu ești în stare să te desparți de ea, o să fiu și eu... 244

Atunci mi-am zis că de când e lumea lume femeile își pierd copiii, e durerea cea mai veche și de neocolit a omenirii. Nu sunt singura, aproape toate mamele trec prin încercări de soiul ăsta, li se frânge inima, dar trăiesc mai departe pentru că trebuie să aibă grijă și să-i iubească pe cei care rămân. Doar un grup de femei privilegiate din anii cei mai din urmă și din țări avansate, unde sănătatea e garantată dacă o poți plăti, au siguranța că fiii și fiicele lor vor atinge vârsta adultă. Moartea stă la pândă. L-am luat pe Ernesto în camera Paulei, am închis ușa și am improvizat un scurt rit de adio. I-am spus cât de mult o iubeam, am recapitulat anii minunați petrecuți împreună și am asigurat-o că va rămâne veșnic în amintirea noastră. I-am promis că vom fi cu ea până în

ultima clipă pe lumea asta și că ne vom reîntâlni în cealaltă, de fapt nu sunt despărțite. „Mori, dragostea mea”, a implorat-o Ernesto, îngenuncheat lângă pat. „Mori, fata mea”, am adăugat și eu, dar în gând, glasul nu m-a ascultat.

Willie pretinde că umblu și vorbesc în somn, dar nu-i adevărat. Noaptea umblu desculță și tăcută prin casă, ca să nu deranjez spiritele și sconeșii care vin pe furiș la mâncarea pisicii. Uneori ne întâlnim față în față, ei își ridică frumoasele cozi dungate, precum niște pâuni păroși, și mă privesc cu boticurile tremurătoare, dar s-au obișnuit pesemne cu mine pentru că până acum nu și-au slobozit în casă efluviile fatidice, o fac doar la subsol. Nu sunt somnambulă, sunt tristă. „Ia o pastilă și încearcă să dormi câteva ore”, mă imploră Willie, „ar trebui să te duci la un psihiatru, ești obsedată de Paula și ajungi să ai vedenii.” Îmi repetă că fiică-mea nu vine noaptea la noi în cameră, e imposibil, nu se poate mișca, e doar un coșmar, ca atâtea altele care mi se par mai adevărate decât realitatea. Cine știe... poate că există și alte căi de comunicare spirituale în afară de vise, poate că în invaliditatea ei teribilă Paula a descoperit modalitatea de a-mi vorbi. Simțurile mi s-au ascuțit pentru a percepe invizibilul, e adevărat, dar n-am înnebunit. Doctorul Shima mă susține, e convins că Paula i-a devenit ghid. S-au împlinit cele trei luni, au plecat psihoticii, hipnotizatorii, clarvăzătorii și mediumii, au rămas doar el și doctorița Forrester să aibă grijă de ea. Uneori el meditează câteva minute lângă patul ei, alteori o examinează meticolos, îi înfinge ace împotriva durerilor, îi administrează leacuri chinezești, după care bem împreună un ceai și vorbim fără ocolișuri, nu ne aude nimeni. Am îndrăznit să-i spun că Paula vine noaptea la mine și nu i s-a părut deloc ciudat, zice că vorbește și cu el.

- Cum îți vorbește, doctore?

- Dimineața mă trezesc cu glasul ei.

- De unde știi că e glasul ei? N-ai auzit-o niciodată...

- Câteodată o văd limpede. Îmi arată unde o doare, îmi sugerează să-i schimb medicația, mă roagă s-o ajut pe maică-sa în încercarea asta, știind cât suferă. Paula e tare obosită și ar dori să plece, dar are o natură puternică, mai poate trăi mult.

- Cât de mult, doctore Shima?

Scoate din geanta lui magică o punguță de catifea în care ține bețișoarele I Ching, se concentrează într-o rugăciune misterioasă, le amestecă și le aruncă pe masă.

- Șapte...

- Șapte ani?

- Sau luni, sau săptămâni, nu știu, I Ching-ul e foarte vag...

Înainte de plecare mi-a dat niște ierburi, crede că anxietatea slăbește capacitatea de apărare a corpului și a minții și că există o legătură directă între cancer și tristețe. Și doctorița Forrester mi-a prescris ceva contra depresiei, dar păstrez flaconul nedesfăcut în coșul cu scrisori de la mama, alături de pastilele pentru dormit, căci am decis să nu recurg la medicamente; drumul pe care merg se parcurge cu sânge. Revăd adesea imagini de la nașterea Celiei, o văd transpirată, sfâșiată de efort, mușcându-și buzele, trecând prin încercare fără ajutorul calmantelor, senină și conștientă, ajutându-și fata să vină pe lume. O văd în efortul final, deschisă ca o rană, se vede capul Andreei, îi aud strigătul de triumf, suspinul lui Nicolàs, le simt fericirea în odaia tăcută în care acum doarme Paula. Poate că boala ciudată a fiică-mii e asemenea acelei nașteri; trebuie să strâng din dinți și să rezist eroic, știind că totuși chinul nu va fi veșnic, că într-o zi va lua sfârșit. Cum? Doar prin moarte... Numai să aibă Willie răbdare să mă aștepte, drumul poate fi lung, poate chiar cei șapte ani prevestiți de I Ching; e greu să păstrezi dragostea în aceste condiții, totul conspiră împotriva intimității, sunt epuizată fizic și cu mintea în altă parte. Willie nu știe cum să mă ajute, eu nu știu ce să-i cer, nu are curaj să se apropie prea mult ca să nu mă deranjeze, dar nici nu vrea să mă lase singură; după mentalitatea lui pragmatică, cel mai indicat ar fi ca Paula să fie internată într-un spital, iar noi să ne continuăm viața, dar n-o spune de față cu mine pentru că știe că asta ne-ar despărți în mod irevocabil. „Aș vrea să-ți iau greutatea asta de pe umeri și s-o pun pe ai mei, care sunt mult mai largi”, îmi spune disperat, dar are și el destule probleme. Fiica mea se duce încet în brațele mele, dar a lui se sinucide cu droguri în cartierele cele mai sordide de dincolo de golf, e posibil să moară chiar înaintea Paulei de o supradoză, un cuțit în spate sau de SIDA. Fiul lui cel mare rătăcește pe străzi ca un cerșetor și se ocupă cu furțișaguri mărunte și afaceri sordide. Dacă sună telefonul în timpul nopții, Willie sare din pat cu presimțirea că fiică-sa zace într-un șanț din port sau că glasul unui polițist îi va spune de încă un delict comis de fiu-său. Umbrele

trecutului stau tot timpul la pândă și îl lovesc atât de des că nu-l mai doboară nici măcar veștile cele mai rele, cade în genunchi, dar se ridică imediat. Mă întreb adesea cum am picat eu în melodrama asta. Mama o pune pe seama faptului că-mi plac istoriile feroce, crede că e principalul ingredient care m-a atras la Willie, chiar spune că o femeie cu mai mult bun-simț ar fi luat-o la sănătoasa văzând atâta dezastru. Când l-am cunoscut, n-a ascuns deloc că viața lui era un haos, am aflat de la bun început de copiii delincvenți, de datoriile și încurcăturile pe care le avea, însă am hotărât, cu impetuozitatea dragostei redescoperite, că acestea nu erau piedici în stare să ne doboare.

E greu să-ți imaginezi doi oameni mai deosebiți decât Michael și Willie. La jumătatea lui 1987, căsnicia mea se epuizase, urâtul se instalase definitiv între noi și, ca să nu ne trezim dimineța în același pat, îmi reluasem vechiul obicei de a scrie noaptea. Deprimat, fără nimic de lucru și închis în casă, Michael trecea prin perioada lui cea mai rea. Ca să mai scap, plecam uneori la volanul mașinii pe șoselele Caracasului. Luptându-mă cu traficul, am rezolvat multe scene din *Eva Luna* și mi-au venit în cap și alte povești. Într-un ambuteiaj memorabil, când am stat încremenită două ore sub un soare ca plumbul topit, am scris *Două cuvinte* dintr-un foc, pe dosul filelor de cec, un soi de alegorie despre forța halucinantă a narațiunii și a limbajului, care mai târziu mi-a folosit drept cheie pentru o culegere de povestiri. Cu toate că mă simțeam în fine sigură pe ciudata meserie de scriitor - compusesem cele două cărți precedente cu senzația că alunecam tot timpul pe un teren mlăștinos -, *Eva Luna* se scria singură, aproape fără participarea mea. N-aveam nici un control asupra poveștii fără cap și fără coadă, habar n-aveam cum și unde se va sfârși, am fost gata să-mi omorâtoate personajele ca să ies din încurcătură și să scap de ele. Culmea, la jumătatea drumului m-am pomenit fără protagonistul masculin. În intenția mea era ca Eva și Huberto Naranjo, doi copii orfani și săraci, care creșteau pe stradă și evoluau pe drumuri paralele, să se îndrăgostească. La jumătatea cărții, întâlnirea așteptată se produce, dar când în sfârșit se iau în brațe, se constată că pe el nu-l interesează decât activitatea revoluționară și, în plus, e un amant lamentabil; Eva merita mult mai mult, mi-a dat-o de înțeles și n-a fost chip s-o fac să se răzgândească. Ajunsesem într-o fundătură: eroina aștepta plictisită, eroul stătea pe marginea patului curățându-și pușca. Tocmai atunci a trebuit să plec pentru câteva zile în Germania, într-un turneu de

promovare. Am aterizat la Frankfurt, de unde am mers mai departe prin țară cu o mașină al cărui nerăbdător șofer zbura pe șoselele acoperite cu polei cu o viteză sinucigașă. Într-o seară, într-un oraș din nord, după conferință a venit la mine un tip care m-a invitat la o bere, spunându-mi că are o poveste pentru mine. La cafenea, aproape fără să ne vedem din cauza întunericului și a fumului de țigară, în timp ce afară ploua cu găleata, necunoscutul mi-a povestit viața lui. Tatăl său fusese ofițer în armata nazistă, era un om crud care-și maltrata nevasta și copiii și pentru care războiul fusese prilejul de a-și da frâu liber instinctelor celor mai brutale. Mi-a povestit de sora lui cea mică, înapoiată mintal, pe care tatăl, impregnat de rasism, n-o accepta și o silea să viețuiască în tăcere pitită sub masă, ascunsă de faldurile feței de masă, ca să n-o vadă. Mi-am notat pe un șervețel toate astea și încă multe altele. La plecare l-am întrebat dacă-mi dădea voie să folosesc datele, mi-a spus că pentru asta îmi și povestise. Întoarsă la Caracas, am introdus datele în calculator: așa a apărut

Rolf Carlé, un fotograf austriac care devine protagonistul romanului și ia locul lui Huberto Naranjo în inima Evei Luna.

Într-una din diminețile fierbinți de iunie, când norii se adună devreme pe dealurile Caracasului, prevestind furtuna, Michael a venit în biroul meu de la subsol ca să-mi aducă poșta, în timp ce eu rătăceam în jungla amazoniană împreună cu Eva Luna, Rolf Carlé și tovarășii lui de aventură. Auzind ușa, mi-am ridicat privirile și am văzut că-n odaia mare și goală intra un necunoscut, un bărbat înalt, slab, cu barbă cenușie și ochelari, cu umerii căzuți și învăluit într-o aură opacă de fragilitate și melancolie. Mi-a luat câteva secunde să-mi recunosc soțul și mi-am dat seama cât de mult ne înstrăinaserăm; am căutat în amintire ²⁴⁸ jarul amorului de la douăzeci de ani și n-am găsit nici măcar cenușa, doar povara nemulțumirilor și a plictisului. Am avut viziunea unui viitor arid, m-am văzut îmbătrânind zi după zi alături de un bărbat pe care nu-l mai admiram și nu-l mai doream, mi-am perceput un urlet de revoltă iscat din rărunchi. Și atunci cuvintele trecute sub tăcere ani în șir printr-o auto-disciplină orgolioasă au ieșit la iveală cu un glas pe care nu mi l-am recunoscut.

- Nu mai pot, vreau să ne despărțim -, am spus, neîndrăznind să mă uit în ochii lui, și imediat apăsarea dureroasă de vită de povară pe care o duceam de atâția ani pe umeri a dispărut.

- Văd că ești distantă de ceva vreme. Presupun că nu mă mai iubești, că trebuie să ne gândim la despărțire.

- Ce să ne mai gândim, Michael? Odată lucrurile spuse, e preferabil s-o facem chiar acum.

Așa am și făcut. Am chemat copiii, le-am explicat că nu ne mai iubeam ca soți, dar că prietenia noastră rămânea neștirbită, și le-am cerut ajutor în detaliile practice ale destrămării căminului conjugal. Nicolás s-a înroșit tot, așa i se întâmplă când încearcă să facă față unei emoții puternice, Paula a izbucnit în plâns de milă pentru el, întotdeauna și-a apărat tatăl. Am aflat mai târziu că pentru ei nu fusese o surpriză, se așteptau de mult la asta. Michael era ca paralizat, în schimb pe mine mă apucase o activitate febrilă, scoteam din bucătărie cești și farfurii, haine din dulap, cărți de pe rafturi, cumpăram oale, o cafetieră, perdele de duș, lămpi, alimente, chiar și plante ca să le plantez în alt loc; cu energia rămasă am cusut o cuvertură de pat din petice, o am și acum ca să-mi aducă aminte de ceasurile frenetice care mi-au hotărât a doua parte a vieții. Copiii ne-au împărțit avutul, au redactat o înțelegere simplă pe care am semnat-o tuspătru fără ceremonie și fără martori, pe urmă Paula a făcut rost de un apartament pentru taică-său, iar Nicolás de un camion cu care să-i mute lucrurile. În câteva ore am desfăcut douăzeci și nouă de ani de iubire și douăzeci și cinci de căsnicie, fără uși trântite, incriminări sau avocați, doar cu câteva lacrimi inevitabile, căci, în ciuda a toate, ne iubeam și, într-un fel, ne mai iubim și acum. Seara a venit furtuna care ne amenințase toată ziua, o vijelie tropicală teribilă, cu tunete și fulgere, din cele care transformă Caracasul în oraș calamitat, cu canalizare înfundată, străzi inundate, mașini încremenite în trafic precum un șarpe uriaș și cartiere mărginașe înecate în noroiul care se scurge de pe dealuri. După ce camionul divorțului s-a făcut nevăzut, urmat de mașina în care erau copiii, care mergeau să-și ajute tatăl să se instaleze în noul său cămin, rămasă singură acasă, am deschis ușile și ferestrele ca să intre vântul și apa, să măture și să spele trecutul, m-am apucat să dansez și să mă învârtesc precum un derviş înnebunit, plângând de tristețe pentru tot ce pierdusem și râzând de bucurie pentru tot ce câștigasem, în timp ce afară țârlăiau greierii și orăcăiau broaștele, iar în casă dușumelele erau pline de apă, de frunze moarte și de pene de pasăre, într-un vârtej de despărțire și de libertate.

Aveam patruzeci și patru de ani, credeam că soarta mea era să îmbătrânesc singură și mă pregăteam s-o fac cu demnitate. L-am sunat pe unchiul Ramón, rugându-l să se ocupe el de aranjarea nulității matrimoniale în Chile, procedeu simplu dacă soții sunt de acord, dacă plătești un avocat și găsești doi amici dispuși să jure strâmb. Ca să nu dau prea multe explicații și să nu mă simt prea vinovată, am acceptat o serie de conferințe care m-au purtat din Islanda în Puerto Rico, trecând prin vreo zece orașe nord-americane. Variațiile de climă îmi dictau să-mi iau cu mine toată garderoba, am hotărât însă să nu-mi iau decât strictul necesar, pe atunci cochetăria era încă departe de mine, mă credeam instalată fără drept de apel într-o maturitate lipsită de pasiune, drept care am avut o plăcută surpriză constatând că unei femei disponibile nu-i lipsesc pretendenții. Așa că am redactat un document în trei copii prin care retractam un altul, semnat în Bolivia, în care-l acuzam pe unchiul Ramón că din vina lui n-aveam să cunosc alți bărbați, și i l-am trimis în Chile recomandat. Uneori e bine să dai înapoi... În cele două luni de turneu m-am bucurat de îmbrățișarea de urs polar a unui poet din Reykjavik, de compania unui june mulatru în noapțile toride din San Juan și de alte întâlniri memorabile. Mă tentează să înfloresc aceste pagini cu ritualuri erotice sălbătice inventate, așa cum presupun că fac alții, dar încerc să fiu onestă. Uneori aveam impresia că ajung la sufletul amantului, visam chiar la o relație mai profundă, dar a doua zi mă urcam în avion și toată exaltarea se topea în nori. Obosită de sărutări fugare, în ultima săptămână mi-am propus să-mi văd doar de treabă, în definitiv, sunt atâția oameni care trăiesc în castitate. Nici nu-mi imaginam că la capătul voiajului aceleia aiurit mă aștepta Willie și că viața mea avea să fie dată peste cap, n-am avut nici un fel de premoniții.

Într-un oraș din nordul Californiei, unde-mi țineam penultima conferință, mi-a fost dat să trăiesc o idilă ieftină, din cele care fac carnea romanelor roz pe care le traduceam când eram tânără. Willie citise *Despre dragoste și umbră*, personajele îl impresionaseră, credea că romanul îi dădea cheia pentru genul de iubire pe care-o dorea și pe care încă n-o găsisese. Bănuiesc că nu știuse unde să caute, pe atunci dădea anunțuri la ziar la rubrica de întâlniri, după cum mi-a declarat cu candoare de la bun început. Și acum mai zac în fundul vreunui sertar niște scrisori de răspuns, printre care fotografia zăpăcitoare a unei cucoane în pielea goală, cu un boa constrictor încolăcit în jurul corpului

și un număr de telefon dedesubt. În ciuda reptilei - sau poate din cauza ei -, Willie n-a avut nevoie decât de două ore ca să mă cunoască. O profesoară de la universitatea care mă invitase mi l-a prezentat ca pe ultimul heterosexual holtei din San Francisco. Am mers tot grupul să cinăm într-un restaurant italianesc; el stătea vizavi de mine, tăcut, cu un pahar cu vin alb în mână. Recunosc că și pe mine m-a făcut curioasă acest avocat american cu aspect aristocratic și cravată de mătase, care vorbea spaniola ca un bandit mexican și avea un tatuaj pe mâna stângă. Era o noapte cu lună plină, glasul catifelat al lui Frank Sinatra cânta *Strangers in the Night* și ni se serveau *ravioli* - iată o scenă pe care literatura o interzice, nimeni nu s-ar încumeta să combine într-o carte luna plină și pe Frank Sinatra. Problema ficțiunii e că trebuie să fie credibilă, deși realitatea rareori e așa. Nu-mi explic ce l-a atras pe Willie, care are un trecut de femei înalte și blonde, pe mine știu însă că m-a atras povestea lui, dar, și de ce n-aș recunoaște, amestecul de rafinement și grosolanie, caracterul puternic și un soi de blândețe interioară pe care am intuit-o grație maniei mele de a observa oamenii pentru a folosi mai târziu detaliile în scris. La început n-a vorbit mai deloc, mulțumindu-se să mă privească de pe partea opusă a mesei cu o expresie indescifrabilă. După salată, l-am rugat să-mi povestească viața lui, un truc care mă scapă de efortul de a face conversație: interlocutorul îți dă înainte, iar mintea mea umblă departe. Totuși, în cazul de față n-a fost nevoie să mă prefac interesată, de cum a început să vorbească am știut că picasem peste o nestemată rară, atât de prețuită de povestitori: viața tipului chiar că era un roman. Ce-am aflat în cele câteva ore m-a făcut și mai lacomă, la hotel n-am putut să dorm, trebuia să aflu mai mult. Am avut noroc, a doua zi Willie m-a găsit la San Francisco, ultima etapă a turneului, și m-a invitat să contemp lu golf ul de pe un munte și apoi să mâncăm la el acasă. Îmi imaginam o cină romantică într-un apartament modern cu vedere spre podul Golden Gate, cu un cactus în fața ușii, șampanie și *saumon fumé*; n-a fost nimic din toate astea, casa și viața lui semănau cu epavele unui naufragiu. A venit să mă ia într-o mașină sport, din acelea în care abia încap doi oameni și se merge cu genunchii la gură și fundul pe asfalt, plină de păr de animal, pet-uri turtite, cartofi prăjiți fosilizați și pistoale de jucărie. Drumul până în vârful muntelui și panorama maiestuoasă a golfului m-au impresionat, dar mi-am zis că nu după mult timp aveam să le uit, văzusem prea multe peisaje și nu-mi propuneam să revin în vestul Statelor Unite. Am

coborât pe un drum șerpuit, printre copaci înalți, ascultând un concert la radio, aveam senzația că mai trăisem clipa, că mai fusesem pe aici, că aparțineam acestor locuri. Mi-am dat seama mai târziu de ce: nordul Californiei seamănă cu Chile, aceleași coaste abrupte, aceleași dealuri, aceeași vegetație, aceleași păsări, aceiași nori pe cer.

Casa lui, fără etaj, de un cenușiu spălăcit și cam joasă, era pe malul apei. Unicul ei șarm era un mic doc în ruină pe care plutea o barcă ajunsă cuib pentru pescăruși. Ne-a ieșit în întâmpinare Harleigh, fiul lui de zece ani, atât de hiperactiv că părea dement; scotea limba la mine, dădea cu picioarele în uși și lansa proiectile de cauciuc dintr-o pușcă de jucărie. Pe o consolă am văzut tot felul de hidoșenii de sticlă și porțelan, dar mobilat nu era decât livingul. Am aflat că bradul de Crăciun luase foc și stricase lucrurile, așa am văzut că de tavan atârnav și acum globuri printre pânzele de păianjen formate de zece luni încoace. M-am oferit să-l ajut să pregătească masa, dar bucătăria ticsită de scule și jucării m-a lăsat mască. Willie m-a prezentat și celorlalți locatari: fiica sa cea mare, născută, printr-o coincidență, în același an și aceeași zi cu Paula, atât de drogată că abia-și putea clinti capul, alături de care era altă fată în aceleași condiții; un exilat bulgar cu fetița sa, care ceruseră găzduire pentru o noapte și rămăseseră acolo; Jason, fiul vitreg, rămas cu tatăl său după ce acesta divorțase de maică-sa, singurul cu care am putut stabili o comunicare omenească. Am aflat mai târziu de existența unei fiice rătăcite în droguri și prostituție, pe care n-am apucat s-o văd decât la închisoare sau la spital, unde ajunge des. Într-o cușcă lânzeau trei șoareci cu cozile mușcate și sângerânde, câțiva pești leșinați pluteau într-un acvariu cu apă tulbure; mai era și un câine care a făcut pipi în living, după care a ieșit voios să se bage în apă, revenind la deșert cu leșul putrezit al unei păsări. Eram gata să mă întorc la hotel, dar curiozitatea a fost mai tare decât frica, așa că am rămas. În timp ce bulgarul se uita la un meci de fotbal la televizor, cu fetița adormită în brațe și drogații sforăiau în paradisul lor personal, Willie făcea toată treaba: gătea, umplea mașina de spălat cu rufe, hrănea jivinele, asculta răbdător o poveste suprarealistă pe care Jason tocmai o scrisese și ne-o citea cu glas tare, pregătea baia pentru băiatul cel mic, care, la zece ani, încă nu era în stare s-o facă singur. Era prima dată că vedeam un tată făcând treburile unei mame și asta m-a înduioșat mai mult decât eram dispusă să recunosc; oscilam între un refuz sănătos al acestei familii aiurite și o atracție periculoasă pentru bărbatul cu vocație maternă.

Poate că în seara aia mi s-a născut în minte *Planul infinit*. A doua zi m-a sunat iar, atracția reciprocă era limpede, dar știam că sentimentul nu putea avea viitor; pe lângă inconvenientele evidente - copii, animale de companie, limbă, diferențe culturale și stiluri de viață -, ne mai despărțeau și zece ore de zbor. Oricum, m-am hotărât să-mi amân intențiile de castitate și să petrec cu el o singură noapte, urmând ca a doua zi să ne despărțim pentru totdeauna, ca în filmele proaste. Planul n-a putut fi dus la capăt în intimitatea camerei mele de hotel, ci la el acasă, pentru că n-a avut curaj să-și lase băiatul cel mic pe mâinile bulgarului, ale drogaților sau ale junelui intelectual. Am ajuns cu valijoara mea la casa lui bizară, în care duhoarea animalelor se împletea cu aerul salin și cu parfumul celor șaptesprezece trandafiri din hârdaie, gândindu-mă că aveam să petrec o noapte de neuitat și, în definitiv, n-aveam ce pierde. Să nu te miri dacă Harleigh are o criză de gelozie, n-am adus niciodată o prietenă acasă, m-a prevenit Willie și am răsuflat ușurată: măcar știam că n-aveam să găesc un boa constrictor printre prosoapele din baie. Culmea e că băiețelul m-a acceptat și nici nu s-a mai uitat la mine; auzindu-mi accentul, m-a confundat cu una dintre nenumăratele slujnice latine care, după prima curățenie, se făceau nevăzute, îngrozite. Când s-a prins că aveam să împart patul cu taică-său era prea târziu, venisem ca să rămân. În noaptea aceea Willie și cu mine ne-am iubit în ciuda exasperantelor bătăi în ușă ale plodului, ale urletelor câinelui și certurilor celorlalți. Dormitorul era singurul refugiu din casă; pe geam se vedeau stelele și ruinele bărcii, și asta producea o senzație de pace. Lângă patul mare se aflau o comodă, o lampă și un ceas, ceva mai încolo era instalația de muzică, în șifoniere am văzut cămăși și costume de calitate, iar în baia impecabilă am dat de săpunul englezesc pe care-l folosea bunicul₂₃-am mirosit nevenindu-mi să cred, de douăzeci de ani nu mai mirosisem amestecul acela de lavandă și dezinfectant; figura ironică a neuitatului bătrân mi-a zâmbit în oglindă. E ceva fascinant să cercetezi lucrurile bărbatului pe care începi să-l iubești, îi descoperi astfel obiceiurile și secretele. Am desfăcut patul, am pipăit cearșafurile albe și salteaua spartană, am citit titlurile cărților îngrămădite pe jos, am căutat în sertarul cu medicamente - nu avea decât un antialergic și pastile contra paraziților câinelui -, i-am amușinat hainele fără să găesc urme de parfum și tutun, astfel că în câteva minute știam deja o grămadă de lucruri despre el. Eram o intrusă în universul lui lipsit de urme feminine, totul era simplu, practic și bărbătesc. Dar asta mi-a dat și siguranță.

Odaia austeră mă invita s-o iau de la început, departe de Michael, de Venezuela și de trecut. Willie însemna alt destin, în altă limbă și altă țară, era ca o altă naștere, îmi puteam inventa o versiune nouă doar pentru el. M-am așezat pe marginea patului, tăcută, ca un animal la pândă, cu antenele întinse în toate direcțiile, cercetând cu toate cele cinci simțuri, plus intuiția, semnalele locului străin, percepend semnalele imperceptibile, informația subtilă pe care mi-o transmiteau pereții, mobila, obiectele. Am avut impresia că încăperea curată anula grozăvia din restul casei, am știut că o parte din sufletul lui Willie tânjea după ordine și rafinament. Acum, după câțiva ani de viață în comun, totul are amprenta mea, dar n-am uitat cum era el atunci. Uneori închid ochii, mă concentrez și mă regăsesc în odaia aceea și-l văd pe Willie cum era înainte de a apărea eu. Îmi place să-mi amintesc aroma trupului său înainte de a ne fi atins, a ne fi amestecat și a fi mirosit la fel. Scurtul răgaz în care am fost singură în dormitor, în timp ce el se lupta cu Harleigh, a fost hotărâtor pentru mine, în minutele acelea am decis să mă dăruiesc fără rezerve experienței unei noi iubiri. Ceva esențial se schimbase în mine, dar încă nu știam asta. De nouă ani, din perioada confuză de la Madrid, mă feream de pasiuni. Eșecul amorului cu flautul fermecat mă învățase lecția elementară a prudenței. Nu-mi lipsiseră idilele, dar până în noaptea cu Willie nu mă mai dăruisem și nici nu mai primisem fără rezerve; o parte din mine era mereu în alertă și chiar în timpul întâlnirilor intime și speciale, care mi-au inspirat scenele erotice din romane, inima mea era la adăpost. Înainte ca Willie să încuie ușa și să rămânem singuri și să ne îmbrățișăm, mai întâi cu precauție, apoi cu o pasiune rară, care ne-a zguduit ca loviți de trăsnet, intuiam deja că n-avea să fie o aventură lipsită de importanță. Ne-am iubit senin și încet, ne-am învățat toate hărțile și căile, de parcă am fi avut înainte tot timpul de pe lume, vorbindu-ne în amestecul acela imposibil de engleză și spaniolă care e propriul nostru esperanto, povestindu-ne în pauzele între două mângâieri crâmpie din trecut, total străini de loviturile în ușă și de urletele câinelui. La un moment dat s-a făcut liniște, pentru că-mi amintesc limpede șoaptele noastre de iubire, fiecare cuvânt și fiecare suspin. Pe fereastră pătrundea strălucirea slabă a luminilor depărtate ale golfului. Obișnuită cu căldura Venezuelei, dărdăiam în camera neîncălzită, în ciuda hainei de cașmir cu care Willie mă acoperise până la genunchi, îmbrățișându-mă cu parfumul lui de săpun englezesc. De-a lungul vieții, acumulaserăm amândoi o experiență care ne-a folosit

poate să ghicim dorințele celuiilalt, dar chiar dacă am fi dat dovadă de stângăcie, cred că noaptea tot ar fi rămas decisivă. Ce a fost nou pentru noi atunci? Nu știu, îmi place să cred că era menit să ne întâlnim, să ne recunoaștem și să ne iubim. Sau poate că e din cauză că navigam între doi curenți la fel de puternici, de pasiune și tandrețe. Nu m-am gândit la mine, mă mișcăm fără încordare, nu căutam orgasmul, știam că totul merge bine. M-am pomenit cu lacrimi în ochi, topită de afecțiunea aceea subită, mângâindu-l recunoscătoare și liniștită. Voiam să stau cu el, copiii lui nu mă mai înspăimântau, dar nu voiam nici să-mi las lumea mea și să-mi schimb iar țara; intuiam că dragostea noastră putea să ne înnoiască, să ne spele trecutul, să ne lumineze colțurile întunecate. Am adormit adânc, încleștați, de parcă am fi fost mereu împreună, așa cum se întâmplă de-atunci mereu.

Avionul de Caracas pleca devreme, era încă întuneric când a sunat ceasul deșteptător. În timp ce făceam duș, amețită de oboseală și impresii de neuitat, Willie a pregătit o cafea neagră care a avut darul de a mă readuce cu picioarele pe pământ. Mi-am luat rămas-bun de la odaia care timp de câteva ore fusese un templu, cu bănuiala ciudată că aveam s-o revăd curând. În drum spre aeroport, începea să se lumineze de ziuă, Willie mi-a dat de înțeles, cu o timiditate inexplicabilă, că *îi plăceam*.

- Asta nu e mare lucru. Trebuie să știi dacă tot ce s-a întâmplat astă-noapte a fost propria mea imaginație sau dacă într-adevăr mă iubești și îți iei față de mine un fel de angajament.

A fost atât de uluit că a tras mașina pe dreapta și a oprit; habar n-aveam că „angajament” e un cuvânt pe care n-ai voie să-l rostești în prezența unui american holtei.

255

- De-abia ne-am cunoscut, iar tu mai trăiești și pe alt continent!

- Adică problema ta e distanța?

- Am să vin să te văd în decembrie în Venezuela și vorbim atunci.

- Acum suntem în luna octombrie, până în decembrie poate mor.

- Ești bolnavă?

- Nu, dar nu se știe niciodată... Uite ce e, Willie, nu mai sunt la vârsta la care pot să aștept. Spune-mi acum, pe loc, dacă dragostea noastră are o șansă sau e mai bine să uităm toată povestea.

Palid, a pornit motorul și restul drumului l-am parcurs tăcuți. La despărțire, m-a sărutat prudent și mi-a repetat că avea să vină în vacanța de Crăciun. Avionul a decolat, am încercat imediat, din răspuțeri, să mi-

I scot din minte, dar e limpede că n-am reușit mare lucru, căci de cum am coborât la Caracas, Nicolàs și-a dat seama.

- Ce-ai pățit, mami? Arăți ciudat.

- Sunt epuizată, fiule, călătoresc de două luni, trebuie să mă odihnesc, să mă schimb de haine și să mă tund.

- Cred că mai e ceva.

- Oi fi amorezată...

- La vârsta ta? De cine? a râs el.

Nu eram sigură care era numele de familie al lui Willie, dar aveam numărul lui de telefon și adresa, așa că, la sugestia fiului meu, care a fost de părere să plec pentru o săptămână în California ca să mi-l scot pe acest *gringo* din cap, i-am trimis prin curier special un contract pe două coloane, una cu pretențiile mele, alta cu ceea ce eram dispusă să ofer într-o relație. Prima coloană era sensibil mai lungă decât a doua și includea câteva puncte-cheie, precum fidelitatea, căci experiența mă învățase că opusul distruge amorul și obosește teribil, cât și altele mai amuzante, precum dreptul de a aranja casa după gustul meu. Contractul se baza pe bună-credință: nu aveam voie să ne rănim reciproc, iar dacă așa ceva se întâmpla, trebuia să fie o greșeală la mijloc, nu intenționat sau din răutate. Pe Willie l-a amuzat atât de mult, că a lăsat la o parte orice prudență avocățească, a semnat hârtia, gata să ducă gluma mai departe, și mi-a trimis-o înapoi. Am aruncat într-o geantă ceva haine și fetișurile de care nu mă despart niciodată și l-am rugat pe fiu-meu să mă ducă la aeroport. „Ne revedem curând, mami, după câteva zile o să te întorci cu coada între picioare”, mi-a spus zeflemitor la plecare. Din Virginia, unde făcea un masterat, Paula și-a exprimat telefonic îndoielile în legătură cu aventura asta.

256

- Te cunosc bine, băbușo, ai să te vâri într-o încurcătură din alea mari. N-o să-ți treacă într-o săptămână, așa cum crede Nicolàs. Dacă te duci la el e pentru că vrei să rămâi cu el; să știi că te-ai ars, pentru că o să iei în cârcă toate problemele lui -, așa mi-a zis, dar de-acum era prea târziu pentru sfaturi raționale.

La început a fost un coșmar. Până atunci considerasem Statele Unite dușmanul meu personal din cauza politicii lor externe dezastruoase față de America Latină și a participării la lovitura militară din Chile. A trebuit să trăiesc în acest imperiu și să-l străbat de la un capăt la altul ca să-i înțeleg complexitatea și să învăț să-l iubesc. Nu mai

folosisem engleza de mai bine de douăzeci de ani, abia de reușeam să descifrez meniul la restaurant, nu pricepeam știrile de la televizor, nici bancurile, cu atât mai puțin limbajul copiilor lui Willie. Când am mers prima dată la cinema și m-am pomenit așezată pe întuneric lângă un iubit cu cămașă în carouri și cizme de cowboy, cu o strachină cu floricele pe genunchi și un litru de cola alături, în timp ce pe ecran un dement sfâșia sânii unei fete cu ciocanul de spart gheața, am crezut că ajunseseam la limita rezistenței. În seara aia am sunat-o pe Paula, ca de obicei. În loc să-mi repete avertismentele, mi-a reamintit sentimentele profunde care mă legaseră de Willie de la bun început și m-a sfătuit să nu-mi pierd energia cu mărunțișuri și să mă concentrez pe problemele esențiale. Și adevărul e că erau probleme mult mai grave decât niște cizme de văcar sau o strachină cu floricele, de la lupta cu personajele insolite care ne năvăleau în casă până la adaptarea mea la stilul și ritmul lui Willie, burlac de opt ani și care numai de o femeie care să-i comande viața n-avea nevoie. Am început prin a cumpăra așternuturi noi și a le arde pe cele vechi în curte, într-o ceremonie simbolică menită să-i fixeze în minte ideea de monogamie. „Ce face femeia asta?” a întrebat Jason, pe jumătate sufocat de fum. „Nu-ți face griji”, l-a liniștit Harleigh, „or fi niște obiceiuri aborigene din țara ei.” Pe urmă m-am apucat să fac ordine și curățenie în casă și, luată de val, am aruncat la gunoi toate sculele; Willie a fost gata să explodeze, l-a apucat o furie de nedescris, dar și-a amintit de punctul principal din contract: nu fusese răutate din parte-mi, ci doar o greșeală. La gunoi au ajuns și vechile globuri de Crăciun, bibelourile de sticlă, fotografiile fostelor iubite cu picioare lungi, bașca patru sertare cu pistoale, mitraliere, bazooka și tunuri ale lui Harleigh, pe care le-am înlocuit cu cărți și jucării didactice. Peștii în agonie au ajuns la canal, șoarecilor le-am dat drumul din cușcă. Oricum, duceau o viață mizerabilă, nu făceau decât să-și roadă reciproc cozile. I-am explicat copilului că nefericitele rozătoare aveau s-o ducă mai bine în grădinile din jur, dar după două zile am auzit la ușă o răcâitură, am deschis și am dat cu ochii de unul din ei, rănit, privindu-ne disperat și implorându-ne cu horcăieli să-i dăm drumul înăuntru. Willie l-a luat în brațe și în următoarele săptămâni am dormit cu șoarecele în cameră, tratându-l cu antibiotice și comprese cicatrizante, până s-a făcut bine. Văzând atâtea schimbări, bulgarul a plecat să caute un loc mai liniștit, au plecat și fiul cel mare și iubita lui, asta după ce-au furat mașina tatălui. Jason, care de un an de zile se odihnea ziua și petre-

cea noaptea, n-a avut încotro și a început să se scoale dimineața, să facă duș și ordine în cameră și să se ducă mârâind la școală. Harleigh a fost singurul care mi-a acceptat prezența și mi-a tolerat noile reguli de bunăvoie pentru că se simțea în sfârșit în siguranță și protejat; era atât de mulțumit, că mi-a iertat până la urmă dispariția jivinelor și a arsenalului războinic. Până atunci nu avusese nici un fel de opreliști, se purtase ca un sălbatic, gata să spargă geamurile într-un acces de revoltă. Inimioara lui suferise atâta, că în schimbul dragostei și al glumelor a acceptat-o în cele din urmă pe mama asta vitregă și străină, care întorsese casa pe dos și îi răpise o bună parte din atenția tatălui. Cei patru ani de experiență la școala din Caracas cu copiii dificili nu mi-au fost de mare folos cu Harleigh, problemele lui depășeau pedagogul cel mai expert, dracii pe care-i avea te scoteau din răbdări, din fericire, ne unea o simpatie jucăușă, destul de asemănătoare cu iubirea, și asta ne-a ajutat să ne suportăm reciproc.

- Nu sunt obligat să te iubesc, mi-a spus sfidător după o săptămână, când era limpede că n-avea cum să scape de mine.

- Nici eu. Putem face un efort și să încercăm să ne iubim sau pur și simplu să conviețuim politic; ce preferi?

- Să încercăm să ne iubim.

- Foarte bine, iar dacă nu ne reușește, măcar ne rămâne respectul.

Puștiul s-a ținut de cuvânt. Ani în șir mi-a pus nervii la încercare cu o tenacitate de nezdruncinat, dar totodată venea la mine în pat să citim povești, îmi dedica cele mai frumoase desene și nici chiar în crizele de furie nu uita de pactul cu respectul reciproc. Ca și Jason, a fost pentru mine ca un fiu. Acum sunt mari, unul e la facultate, celălalt termină școala după ce-a trecut cu bine de traumele copilăriei, ²³⁸ mai lupt încă cu ei să ducă gunoiul sau să-și facă patul, dar suntem prieteni buni și râdem cu poftă de hărțuielile teribile din trecut. Au fost clipe când mi-era teamă să-i înfrunt, altele când căutam pretexte să n-ajung acasă. Atunci îmi aminteam de refrenul unchiului Ramón: *Nu uita că celorlalți le e și mai frică decât ție*, și mă întorceam la galere. Cu ei am pierdut toate bătlăiile, dar, în mod miraculos, am câștigat războiul.

Nici nu mă instalasem bine când am primit un contract de la Universitatea din California pentru a preda tehnică narativă tinerilor care aspirau să devină scriitori. Dar cum poți preda cuiva cum să spună o poveste? La telefon, Paula mi-a dat soluția: „Spune-le să scrie o carte proastă, e ușor, oricine poate s-o facă”, a sunat sfatul ei ironic. Așa am

și făcut, iar studenții au lăsat la o parte vanitatea lor secretă de a produce „Marele Roman American” și s-au apucat să scrie fără teamă. Pe parcurs, am ajustat, am corectat, am tăiat și am cizelat, după multe discuții și răsete și-au finalizat proiectele, unul chiar a fost publicat cu surle și trâmbițe de o mare editură din New York. De atunci, ori de câte ori trec printr-o perioadă de îndoială, îmi spun c-o să scriu o carte proastă și panica trece pe loc. Mi-am adus o masă în camera lui Willie, am pus-o lângă fereastră și am scris pe niște coli galbene liniate, aceleași pe care-mi aștern acum aceste amintiri. În timpul rămas liber după ce terminam cursurile la Universitatea Berkeley, treburile casei și problemele lui Harleigh, aproape fără să-mi dau seama, în anul acela de viață convulsionată din State au prins viață niște povești cu parfum de Caraibe, pe care le-am publicat la puțin timp după aceea sub titlul *Povestirile Evei Luna*. Au fost ca niște daruri primite din altă dimensiune, pe fiecare am primit-o întregă ca un măr, de la prima până la ultima frază, la fel cum s-a întâmplat cu *Două cuvinte* în ambuteiajul de pe autostrada din Caracas. Romanul e un proiect de largă respirație în care contează mai ales rezistența și disciplina, e ca și cum ai țese o tapiserie complicată cu fire de diverse culori, lucrezi pe dos, împunsătură după împunsătură, având grijă să nu se vadă nodurile, urmând un model vag ce nu se poate aprecia decât în final, când pui ultimul fir și întorci țesătura pe față ca să vezi desenul realizat. Cu un pic de noroc, frumusețea ansamblului ascunde defectele și stângăciile țesăturii. În schimb, într-o povestire se vede totul, nimic nu trebuie să prisosească sau să lipsească, ai spațiu limitat și timp puțin, iar dacă faci prea multe corecturi, dispare gura de aer proaspăt de care are nevoie cititorul ca să simtă că zboară. E ca și cum ai lansa o săgeată, ai nevoie de instinct, practică și precizie de arcaș bun, de forță ca să încordezi arcul, de ochi bun ca să măsoari distanța și viteza, de noroc ca să nimerești ținta. Romanul se face cu trudă, povestirea, cu inspirație; pentru mine e un gen la fel de greu ca poezia, nu cred c-o să recidivez, doar dacă-mi mai pică din cer, ca în cazul *Povestirilor Evei Luna*. Și mi-am dat seama încă o dată că timpul petrecut cu scrisul e timpul meu magic, ceasul vrăjilor, singurul lucru care mă salvează atunci când toate se prăbușesc în jurul meu.

Ultima bucată din această culegere, *Din țărână suntem făuriți* se bazează pe o tragedie petrecută în 1985 în Columbia, când erupția violentă a vulcanului Nevado del Ruiz a produs o avalanșă de zăpadă

topită și noroi care s-a scurs pe coaste și a îngropat complet un sat. Au pierit mii de oameni, dar lumea-și amintește catastrofa mai ales datorită Omairei Sánchez, o fetiță de treisprezece ani care a rămas imobilizată în noroi. A agonizat înfiorător de lent în fața fotografiilor, ziariștilor și cameramanilor de televiziune, sosiți cu elicopterele. Ochii ei, văzuți pe micul ecran, m-au bătut încă de-atunci. Mai am și acum fotografia ei pe birou, am privit-o adesea îndelung, încercând să pătrund semnificația martiriului său. După trei ani, în California, am încercat să exorcizez coșmarul spunându-i povestea, am vrut să descriu chinul bieteii copile îngropate de vie, dar pe măsură ce scriam îmi dădeam seama că esența poveștii îmi scăpa. Am început-o altfel, încercând să relatez faptele din unghiul sentimentelor bărbatului care stă cu ea pe parcursul celor trei zile, dar nici așa nu era bine. Adevărata poveste e a unei femei - și femeia asta sunt eu - ce urmărește pe un ecran bărbatul care stă cu fata, încercând s-o susțină. Povestea e despre propriile mele sentimente și despre modificările inevitabile prin care am trecut asistând la agonia acelei ființe. Când povestirea a apărut într-o culegere, am crezut că scăpasem de datoria față de Omaira, dar mi-am dat curând seama că nu era așa: e un înger încăpățânat care nu mă va lăsa să-l dau uitării. Când Paula a intrat în comă și-am văzut-o prizonieră într-un pat, inertă și murind încet sub privirile noastre neputincioase, am revăzut imediat în minte chipul Omairei Sánchez. Fiica mea rămăsese prinsă în propriul ei corp, așa cum pe fetița aceea o imobilizase noroiul. Abia atunci am înțeles de ce mă gândisem atâția ani la ea și am descifrat în fine mesajul transmis de ochii aceia negri și intenși: răbdare, curaj, resemnare, demnitate în fața morții. Dacă scriu ceva, mă tem să nu se întâmple, dacă iubesc prea mult pe cineva, mă tem să nu-l pierd; și totuși nu renunț să scriu și să iubesc, nu pot...

Deoarece furia devastatoare a măturii nu reușise să descâlcească întru totul haosul din casă, l-am convins pe Willie că era mai simplu să ne mutăm decât să facem curat și astfel am ajuns în această casă a spiritelor. A fost anul când Paula l-a cunoscut pe Ernesto, cu care s-a instalat pentru o vreme în Virginia, în vreme ce Nicolàs, rămas singur în căsoiul din Caracas, ne reproșa că-l părăsisem. Dar nu după multă vreme în viața lui a apărut Celia, alături de care a descoperit anumite taine, astfel că în euforia amorului proaspăt descoperit sora și mama au trecut pe planul doi. Vorbeam la telefon în complicate convorbiri

triunghiulare ca să ne comunicăm ultimele aventuri și să comentăm entuziasmați formidabila întâmplare de a ne fi îndrăgostit toți trei în același timp. Paula aștepta să-și termine studiile și să plece cu Ernesto în Spania, unde voiau să-și înceapă împreună cea de-a doua etapă a vieții. Nicolàs mi-a spus că logodnica lui făcea parte din zona cea mai reacționară a Bisericii Catolice, nici gând să doarmă sub același acoperiș fără să fie căsătoriți, drept care aveau de gând s-o facă cât mai repede. Mi-era greu să înțeleg ce putea avea în comun cu o fată cu păreri atât de diferite de ale sale, însă el mi-a explicat cu mult calm că Celia era senzațională în toate celelalte privințe și că, dacă n-o s-o batem la cap, precis va renunța la fanatismul ei religios. Încă o dată, timpul i-a dat dreptate. Strategia imbatabilă a fiului meu e să se mențină ferm pe poziție, s-o lase mai moale și să aștepte, evitând astfel o confruntare inutilă. Până la urmă învinge obosindu-și adversarul. La patru ani, când l-am rugat să-și facă patul, mi-a răspuns peltic că era gata să facă orice altceva, numai asta nu. A fost inutil să încerc să-l silesc, mai întâi a mituit-o pe Paula, apoi a implorat-o pe Granny, care intra pe fereastră și-l ajuta, până am descoperit-o și am avut prima și singura noastră ceartă. Mi-am zis că n-avea să rămână căpos toată viața, dar de ziua lui, când împlinea douăzeci și doi de ani, a stat întins pe jos, alături de câini, ca un cerșetor. Acum avea o iubită, nu mai era în puterea mea. În timp ce se îndrăgostea de Celia și studia computere la universitate, a învățat karate și kung-fu, trebuia să se poată apăra la nevoie, pentru că hoții din Caracas puseseră ochii pe casă și veneau să fure ziua în amiaza mare, poate chiar cu complicitatea poliției. Grație corespondenței noastre asidue, mama a aflat de amănuntele aventurii mele nord-americane, dar tot a căzut pe spate când a venit în vizită în noul meu cămin. Ca să-i fac impresie bună, am apretat fețele de masă, am disimulat cu vase de flori petele lăsate de câine, l-am pus pe Harleigh să jure c-o să se poarte ca o ființă omenească, iar pe taică-său că n-o să înjure în spaniolă de față cu ea. Willie nu numai că și-a controlat vocabularul, dar și-a lepădat și cizmele de cowboy și s-a dus la un dermatolog ca să-și scoată tatuajul de pe mână cu laserul; hârca de pe braț a lăsat-o, numai eu o văd. Maică-mea a fost prima care a pronunțat cuvântul „căsătorie”, la fel cum făcuse și cu Michael, cu mulți ani în urmă. „Până când ai de gând să fii iubita lui? Dacă tot vrei să trăiești în dezastrul ăsta, măcar mărită-te, în felul ăsta lumea nu mai bârfește și faci rost și de o viză ca lumea, sau crezi c-o să stai mereu ilegal?”, mi-a

spus, pe tonul acela pe care i-l cunosc atât de bine. Sugestia l-a făcut să sară în sus de bucurie pe Harleigh, care se obișnuise de-acum cu prezența mea, și i-a provocat o criză de panică lui Willie, care avea în spate două divorțuri și o legiune de amoruri nereușite. Mi-a cerut timp de gândire, ceea ce mi s-a părut rezonabil; i-am dat un termen de douăzeci și patru de ore sau mă întorceam în Venezuela. Ne-am căsătorit.

Între timp, în Chile, părinții mei se pregăteau să voteze la referendumul care urma să decidă soarta dictaturii. Una dintre clauzele Constituției create de Pinochet cu scopul de a deveni președinte legal stipula că în 1988 poporul avea să fie întrebat dacă guvernarea sa poate continua și, în caz că răspunsul ar fi fost nu, s-ar fi organizat alegeri democratice în anul următor; generalul nu-și imagina că poate fi învins în propriul său joc. Militarii, chitiți să se eternizeze la putere, n-au luat în seamă faptul că, în ciuda modernizării și a progresului economic, în anii aceia nemulțumirea sporise și poporul învățase niște lecții dure și se organizase. Pinochet a orchestrat o campanie masivă de propagandă, în schimb, opoziția n-a obținut decât cincisprezece minute zilnice la televiziune, la ora unsprezece seara, când se spera că lumea doarme. Cu câteva clipe înainte de ora începerii emisiunii, sunau trei milioane de ceasuri deșteptătoare și chilenii se trezeau pentru a urmări sfertul de oră fabulos în care ingeniozitatea populară ajungea la genialitate. Campania lui NU s-a caracterizat prin umor, tinerețe și spirit de reconciliere și speranță. Campania lui DA era o făcătură de imnuri militare, amenințări, discursuri ale generalului înconjurat de lozinci patriotice și fragmente de filme documentare care arătau lumea stând la coadă în perioada Unității Populare. Dacă mai existau nehotărâți, scânteia lui NU a învins nerozia grosolană a lui DA și Pinochet a pierdut la referendum. În acel an am venit împreună cu Willie la Santiago, după treisprezece ani de absență, într-o superbă zi de primăvară. Am fost imediat înconjurată de un grup de carabinieri și am simțit din nou mușcătura terorii, dar am constatat repede că nu veniseră să mă aresteze, ci să mă apere de o mică mulțime care-mi striga numele. Am crezut că mă confundau cu vară-mea Isabel, fiica lui Salvador Allende, dar nu, oamenii veneau spre mine ținându-mi în mâini cărțile. Primul meu roman sfidase cenzura, circulând din mână în mână în copii xeroxate înainte de a intra în librării pe ușa din față, câștigând astfel curiozitatea binevoitoare a cititorilor, care poate o citiseră doar din spirit de

contradicție. Am aflat mai târziu că un prieten ziarist îmi anunțase la radio sosirea, așa că vizita mea discretă ajunsese știre. Vrând să facă un banc, spusese și că eram căsătorită cu un milionar din Texas, patron de puțuri de petrol, drept care am dobândit și un prestigiu imposibil de atins prin literatură. Mi-e greu să descriu emoția care m-a cuprins în clipa când zburam peste crestele mărețe ale Anzilor sau când am pășit iar pe pământul meu, am respirat aerul cald al văii, am auzit din nou accentul nostru și am fost întâmpinată la vamă de salutul solemn, aproape ca un avertisment, tipic pentru funcționarii noștri publici. Mi s-au muiat genunchii, Willie m-a sprijinit în timp ce treceam de control, pe urmă i-am văzut pe părinții mei și pe Bunica Hilda așteptându-mă cu brațele deschise. Pentru mine, întoarcerea în patrie era metafora perfectă a vieții mele. Fugisem din țară speriată și singură, într-o seară înnorată de iarnă, iar acum mă întorceam triumfătoare la brațul bărbatului meu, într-o dimineață superbă de vară. Viața mea e făcută din contraste, am învățat în timp să văd ambele fețe ale monedei. În clipele de succes maxim nu pierd din vedere că mă așteaptă altele, de adâncă durere, iar când sunt în necazuri până în gât aștept să iasă soarele. Atunci, la prima călătorie, am avut parte de o primire caldă, dar timidă, căci pumnul dictaturii era încă strâns. M-am dus la Isla Negra să văd casa lui Pablo Neruda, părăsită de ani de zile, acolo unde fantoma bătrânului poet continuă să scrie versuri nemuritoare cu fața întoarsă spre mare și unde vântul face să bată clopotul marinăresc chemând pescărușii. Pe scândurile gardului din jurul proprietății sunt sute de mesaje, multe dintre ele scrise cu creionul peste umbrele decolorate ale altora, șterse de ploii, altele sunt scrijelite în lemnul mâncat de sare. Mesaje de speranță pentru poetul care supraviețuiește în inima poporului său. M-am întâlnit cu prietenii mei, l-am revăzut pe Francisco, aproape neschimbat în acești treisprezece ani. Ne-am dus împreună pe colina San Cristóbal să vedem lumea de sus și să ne amintim de perioada când ne refugiam aici ca să scăpăm de brutalitatea cotidiană și să împărtășim o dragoste curată, pe care n-am îndrăznit s-o exprimăm în cuvinte. M-am dus să-l văd pe Michael, recăsătorit și bunic al altei familii, locuind în casa ridicată de tatăl său, trăind exact așa cum își propusese în tinerețe, ca și cum eșecurile, trădările, exilul și alte nenorociri n-ar fi fost decât o paranteză în destinul lui perfect organizat. M-a primit cu amabilitate, ne-am plimbat pe străzile fostului nostru cartier și am sunat la ușa casei unde crescuseră Paula și Nicolás, atât de neînsemnată sub peruca ei de paie și

cireșul de lângă fereastră. Ne-a deschis o femeie zâmbitoare, care ne-a ascultat motivele sentimentale și ne-a lăsat să intrăm și s-o mai vedem o dată. Pe jos se găseau jucăriile altor copii, pe pereți fotografiile altor chipuri, dar amintirile noastre dănuiau încă. Totul părea mai mic, scăldat în nuanța palidă de sepia a amintirilor aproape uitate. M-am despărțit de Michael pe stradă și, după ce nu l-am mai văzut, am început să plâng nemângâiată. Plângeam după perioada perfectă a primei noastre tinereți, când ne iubeam sincer și credeam că așa va fi mereu, când copiii erau mici și ne credeam în stare să-i apărăm de orice rău. Oare ce s-a întâmplat cu noi? Poate că așa-i pe lumea asta, suntem făcuți să căutăm dragostea, s-o găsim și s-o pierdem de mai multe ori. Cu fiecare dragoste ne mai naștem o dată, cu fiecare despărțire ni se deschide o rană. Sunt plină de cicatrici pe care le port cu mândrie.

Un an mai târziu am revenit să votez la primele alegeri de după lovitura militară. Înfrânt la referendum și prins în corzile propriei sale Constituții, Pinochet a fost obligat să convoace alegerile. S-a prezentat cu aroganța învingătorului, nici măcar nu i-a trecut prin cap că ar fi putut fi învins de opoziție, pentru că se baza pe unitatea de monolit a Forțelor Armate, pe sprijinul celor mai puternice sectoare economice, pe o campanie electorală de milioane și pe frica de libertate a multora. În favoarea sa mai trăgeau și disputele neîmpăcate dintre partidele politice, un trecut plin de ranchiună și probleme nerezolvate ce făceau imposibilă reconcilierea; cu toate acestea, refuzul dictaturii a fost mai puternic decât deosebirile ideologice, s-a format o alianță de partide de opoziție și în 1989 candidatul acesteia a câștigat alegerile, devenind primul președinte legitim după Salvador Allende. Pinochet a fost nevoit să cedeze eșarfa și fotoliul prezidențial și să facă un pas înapoi, însă nu s-a retras complet, sabia lui rămânând mai departe suspendată peste gâtul chilenilor. Țara s-a deșteptat după o letargie de șaisprezece ani și a făcut primii pași într-o democrație de tranziție, în care generalul Pinochet a continuat să fie comandantul suprem al Forțelor Armate încă opt ani, în care o parte a Congresului și întreaga Curte Supremă de Justiție era numită de el, iar structurile militare și economice rămâneau neschimbate. N-avea să se facă dreptate pentru crimele comise, făptașii erau protejați de o lege de amnistie pe care tot ei o decretaseră, în favoarea lor. „Nu voi admite ca soldaților mei să li se clinească nici un fir de păr”, amenințase Pinochet, iar țara i-a acceptat condițiile fără crâcnire, temându-se de altă lovitură militară.

Victimele represiunii, familia Moreira și mii de alții ca ei, și-au amânat doliul și au fost nevoite să aștepte. Poate că dreptatea și adevărul ar fi ajutat la cicatrizarea rănilor adânci pe care le primise Chile, dar trufia militarilor a împiedicat să se întâmple asta. Democrația ar trebui să înainteze cu pași mărunți și răsuciți de rac.

Azi-noapte Paula a venit iar, am auzit-o intrând în cameră cu pasul ei ușor și grația ei mișcătoare, așa cum era înainte de prăpădul bolii, în cămașă de noapte și papuci; s-a așezat pe pat, la picioarele mele, și mi-a vorbit pe tonul vechilor noastre confidențe. „Auzi, mami, trezește-te, nu vreau să crezi că visezi. Am venit să-ți cer ajutor... vreau să mor și nu pot. Văd în fața mea un drum luminos, dar nu pot face pasul hotărâtor, sunt înțepenită. În patul meu nu mi-e decât trupul în suferință, care se dezintegrează zi după zi, mă usuc de sete și urlu să fiu lăsată în pace, dar nimeni nu mă aude. Sunt foarte obosită. La ce bun toate astea? Tu, care spui că vorbești cu *spiritele prietenoase*, întreabă-le care e misiunea mea, ce trebuie să fac. Bănuiesc că nu trebuie să-mi fie frică, moartea e doar un prag, ca și nașterea; îmi pare rău că nu-mi pot păstra memoria, oricum m-am desprins de ea, când am să plec voi fi goliță. Singura amintire pe care o iau cu mine e a iubirii pe care o las, într-un fel, noi vom fi legate mereu. Mai ții minte ce ți-am spus înainte de a mă prăbuși în noaptea asta lungă? Te iubesc, mami, asta ți-am spus. Ți-o repet și acum, ți-o voi spune în vis în toate nopțile vieții tale. Tot ce mă reține un pic e că plec singură, de mână cu tine mi-ar fi mai ușor să trec dincolo, mi-e frică de singurătatea nesfârșită a morții. Mai ajută-mă o dată, mami. Te-ai luptat ca o leoaică să mă salvezi, dar realitatea te învinge, de-acum totul e zadarnic, predă-te, renunță la doctori, vrăjitori și rugăciuni, nimic nu mă poate însănătoși, n-o să se producă nici un miracol, nimeni nu-mi poate schimba soarta, de fapt, nici nu vreau să se schimbe, timpul meu s-a încheiat, ceasul despărțirii a venit. Toți din familie au priceput asta, doar tu nu, toți așteaptă să mă eliberez, tu ești singura care nu admite că n-am să mai fiu cea care am fost. Uită-te la corpul meu vătămat, gândește-te la sufletul meu care tânjește să evadeze și la nodurile strânse care nu-l lasă. Of, băbuțo, știu că e foarte greu, și pentru mine, și pentru tine... dar ce putem face? În Chile, buncii se

roagă pentru mine și tata se agață de amintirea poetică a unei fiice fantomatice, în partea cealaltă a țării Ernesto plutește într-un ocean de ambiguități, încă nu pricepe că m-a pierdut definitiv. De fapt, e deja vădov, dar nu mă va plânge și nu va putea iubi altă femeie atâta timp cât corpul meu mai respiră acasă la tine. Am fost tare fericiți în scurtul timp cât am fost împreună, îi las atâtea amintiri frumoase cât să-i ajungă pentru toată viața, spune-i că n-am să-l părăsesc, nu va fi singur niciodată, am să fiu îngerul său păzitor, ca și al tău. Cei douăzeci și opt de ani pe care i-am petrecut noi două au fost și ei fericiți, nu te frământa gândindu-te la ce-ar fi putut fi și n-a fost, la ce-ar fi trebuit să faci altfel, la scăpări și greșeli... scoate-ți asta din cap! După ce-am să mor, o să fim în legătură așa cum ești tu cu bunicii tăi și cu Granny, ai să mă porți în tine ca pe o prezență constantă, am să vin când mă vei chema, comunicarea va fi mai ușoară odată scăpată de mizeriile trupului meu bolnav, atunci mă vei vedea iar ca în clipele mele cele mai bune. Ții minte când am dansat un *pasodoble* pe străzile din Toledo, țopăind prin băltoace și râzând în ploaie sub o umbrelă neagră? Și mutrele speriate ale turiștilor japonezi care ne fotografiau? Așa vreau să mă vezi de-acum înainte: două prietene apropiate, două femei mulțumite care sfidează ploaia. Da... am avut o viață frumoasă... Și e greu să te desparți de lumea asta... Dar nu mai sunt în stare să duc existența asta mizerabilă încă șapte ani, așa cum crede doctorul Shima; frate-meu știe și e singurul care-ar avea destul curaj să mă elibereze, așa cum aș face și eu pentru el. Nicolàs n-a uitat vechea noastră complicitate, are păreri clare și inima senină. Ții minte când mă apăra de umbrele balaurului din fereastră? Habar n-ai tu câte minciuni îți trăgeam și cum te păcăleam ca să ne apărăm reciproc, de câte ori îl pedepseai pe unul pentru greșelile celuilalt, pentru că nu ne-am pârât niciodată. Nu pretind să mă ajuți să mor, nimeni nu-ți poate cere asta, te rog doar să nu mă mai reții. Dă-i o șansă lui Nicolàs: cum să-mi întindă o mână de ajutor dacă nu mă lași singură nici o clipă? Te rog, nu fi tristă, mami..."

„Trezește-te, plângi în somn!” Aud glasul lui Willie ca de foarte departe și mă afund și mai tare în întuneric, nu deschid ochii pentru ca Paula să nu dispară: poate că e ultima ei vizită, poate n-am să-i mai aud niciodată glasul. „Trezește-te, ai un coșmar”, mă scutură bărbatul meu. „Așteaptă-mă, vreau să merg cu tine!” țip eu, și-atunci el aprinde lumina și vrea să mă ia în brațe, dar îl împing cu bruschețe pentru că din pragul ușii Paula îmi zâmbește și-mi face cu mâna un semn de rămas-bun, după

care dispare pe culoar în cămașa ei albă care flutură ca niște aripi, pășind desculță, abia atingând covorul. Jos, lângă pat, i-au rămas papucii din blană de iepure.

A sosit Juan, venise pentru două săptămâni la un seminar de teologie. A fost foarte ocupat cu cercetarea căilor Domnului, dar și-a făcut timp să stea destule ore cu mine și cu Paula. De când și-a abandonat convingerile marxiste ca să se dedice studiilor divine, ceva neprecizat s-a schimbat în felul cum arată: ține capul ușor aplecat, are gesturi mai lente, privirea mai compasivă, limbajul mai controlat, nu mai termină fiecare frază cu o înjurătură, ca înainte. Am de gând să-l scutur de aerul acesta solemn, ar fi culmea ca religia să-iucidă simțul umorului. Fratele meu se descrie în noul rol de pastor ca pe un *manager al suferinței*, își ocupă timpul alinând și încercând să-i ajute pe cei lipsiți de speranță, administrând modestele mijloace disponibile celor în agonie, drogaților, prostituatelor, copiilor abandonați și altor nefericiți din această uriașă Curte a Miracolelor care e omenirea. Inima lui e prea mare pentru atâtea nenorociri. Cum trăiește în regiunea cea mai conservatoare din Statele Unite, California i se pare un tărâm de țicniți. A nimerit peste o defilare a homosexualilor, un carnaval dionisiac exuberant, iar la Berkeley a asistat la marșuri frenetice pentru și contra avortului, la încăierări politice în campusul universității și la o convenție stradală a predicatorilor care-și urlau doctrinele printre cerșetori și hippies bătrâni, ultimii mohicani ai anilor șaiszeci, cu mărgele la gât și flori pictate pe față. Plin de oroare, Juan a descoperit că la seminar se predau cursuri de *Teologia Hula-Hop* și *Cum să-ți câștigi traiul făcând bășcălie de Biblie*. De fiecare dată când vine iubitul meu²⁶ frate deplângem împreună soarta Paulei, ascunși ca să nu ne vadă nimeni, dar mai și râdem ca în tinerețe, când abia descopeream lumea și ne credeam invincibili. Cu el pot să vorbesc orice, chiar și despre lucrurile cele mai secrete. Îi ascult sfaturile în bucătărie în timp ce amestec în oală și îi pregătesc feluri vegetariene, osteneală inutilă, căci abia de ciugulește, se hrănește doar cu idei și cu cărți. Stă mult cu Paula, cred că se roagă. Nu mai susține că se va face bine, spune că spiritul ei se simte cu putere în casă, că ne deschide căi spirituale și elimină lucrurile neînsemnate din viața noastră, lăsând doar esențialul. În scaunul cu roțile, cu ochii goi, nemișcată și palidă, e un înger care ne întredeschide ușile cerești ca să aruncăm o privire spre imensitatea lor.

- Paula se desparte de lume, Juan. E extenuată.
- Ce-ai de gând să faci?
- Aș ajuta-o să moară, dacă aș ști cum.
- Nici să nu te gândești! Te-ai simți vinovată toată viața ta.
- Mă simt mai vinovată lăsând-o să se chinuie... Și dacă mor eu înainte? Imaginează-ți, cine-ar avea atunci grijă de ea?

- Dar nu e cazul, nu câștigi nimic punând problema în felul ăsta. Viata și moartea au mersul lor. Dumnezeu nu ne face să suferim fără să ne dea și putere ca să rezistăm.

- Vorbești ca un popă, Juan...

- Paula nu-ți aparține. Nu trebuie să-i prelungești viața în mod artificial, dar nici să i-o scurtezi.

- Și care e limita artificiei? N-ai văzut spitalul instalat acolo? Îi controlez toate funcțiile corpului, măsoar cu pipeta până și apa pe care o primește, am o duzină de seringi și flacoane pe masă. Dacă n-o hrănesc prin tubul care-i intră direct în stomac, moare de foame într-o săptămână, nici măcar să înghită nu poate.

- Te simți în stare să-i suprimi hrana?

- Nu, niciodată. Dar dac-aș ști cum să-i grăbesc moartea fără durere, cred c-aș face-o. Dacă n-o fac eu, mai devreme sau mai târziu o va face Nicolàs, și nu cred că e drept să-și asume el responsabilitatea. Am un pumn de pastile de dormit pe care le păstrez de luni de zile, dar nu știu dacă sunt suficiente.

- Vai, vai, surioară... cum e posibil să suferi atât?

- Nu știu. Aș vrea să-i dau viața mea și să mor eu în locul ei... Mă simt pierdută, nu mai știu cine sunt, încerc să-mi amintesc cum eram înainte și nu găsesc decât măști, deghizări, proiecții, imagini confuze ale unei femei pe care n-o recunosc. Sunt feminista care credeam că sunt odată, sunt tânăra frivolă care apărea la televizor cu pene de struț pe cap? Sunt mama obsedată, soția necredincioasă, aventuriera temerară sau femeia lașă? Sunt cea care-i adăpostea pe cei urmăriți politic sau cea care a fugit pentru că nu putea să suporte frica? Prea multe contradicții...

- Ești toate astea la un loc, plus samuraiul care se luptă cu moartea.

- Care se lupta, Juan. Sunt înfrântă.

E o perioadă dură, sunt săptămâni de când nu vreau să văd pe nimeni, abia vorbesc, mănânc și dorm, scriu cu orele. Continui să slăbesc. Până acum eram atât de ocupată să mă lupt cu boala, că

reuşeam să mă mint și să-mi imaginez c-aș fi putut câștiga bătălia asta titanică, însă acum știu că Paula se duce, că strădaniile mele sunt absurde, că e terminată; mi-o spune în vis în fiecare noapte, mi-o spune dimineața când mă trezesc, mi-o spune vântul când mă duc în pădure. Aparent, totul e neschimbat, cu excepția acestor mesaje urgente în care glasul ei, tot mai slab, îmi cere ajutor. Nu le aud doar eu, femeile care au grijă de ea încep și ele să-și ia rămas-bun. Maseuza a hotărât că n-are rost să continue pentru că oricum fata nu răspunde, așa mi-a zis; fizioterapeutul a sunat și, bâlbâindu-se și încurcându-se în scuze, a mărturisit în cele din urmă că boala asta fără leac îi afectează energia. A venit dentistul, o fată de vârsta Paulei, cu aceleași plete lungi și aceleași sprâncene groase, seamănă de parc-ar fi surori. Vine tot la cincisprezece zile și îi curăță dinții cu multă blândețe, ca să nu sufere, după care pleacă repede, fără să mă privească în ochi, ca să nu-i văd expresia. Nu primește bani, n-a fost chip să-i dau ceva. Lucrăm împreună, pentru că Paula înțepenește când i se atinge fața, doar eu pot să-i deschid gura și s-o spăl pe dinți. Acum e îngrijorată, cu toate strădaniile mele zilnice, tot au apărut probleme cu gingiile. Doctorul Shima trece des pe aici când se întoarce de la lucru și-mi dă vești prin bețișoarele de I Ching. Stăm lângă patul ei vorbind despre suflet și acceptarea morții. „Am să simt un gol adânc când va pleca, m-am obișnuit cu Paula, e foarte importantă în viața mea”, îmi spune. Și doctorița Forrester pare neliniștită, după ce a examinat-o ultima dată a rămas mult timp tăcută, ca să-mi spună în cele din urmă că, din punct de vedere clinic, e cam la fel, dar pare tot mai absentă, doarme prea mult, are privirile sticloase, nu mai tresare la zgomote, funcțiile cerebrale s-au diminuat. Cu toate acestea, e tot mai frumoasă, are mâinile și încheieturile mai fine, gâtul mai lung, genele ei negre și lungi se desenează dramatic pe pomeții palizi, chipul i-a dobândit o expresie angelică, de parcă ar fi scăpat în sfârșit de îndoieli și ar fi găsit izvorul divin pe care l-a căutat atât. Nu găsesc nici o asemănare cu mine, e atât de diferită. Nu descopăr vreo asemănare nici cu maică-mea sau cu bunica, doar ochii mari, negri și ușor melancolici. Cine e fata asta a mea, ce hazard al cromozomilor care au navigat de la o generație la alta prin drumurile cele mai ascunse ale sângelui și ale speranței au determinat-o?

Nicolăs și Celia stau cu noi, petrecem o bună parte din zi împreună în camera Paulei, închisă acum. Vara, copiii se scăldau pe terasă într-o piscină de plastic în care pluteau țânțari morți și bucăți de

prăjituri, în timp ce bolnava se odihnea sub o umbrelă, dar vara a trecut, s-a dus și toamna, începe iarna, casa s-a zgribulit, acum ne adunăm cu toții în camera ei. Celia e o aliată de nădejde, generoasă și puternică, de luni de zile e secretara mea; nu mai am energie să lucrez, dacă n-ar fi ea, m-aș prăbuși sub un munte de hârtie. E tot timpul cu copiii în brațe sau atârnați de fustă, merge cu bluza descheiată, gata oricând s-o alăpteze pe Andreea. Nepoțica asta a mea e tare cuminte, se joacă singură, adoarme pe jos, sugând un colț de scutec, e atât de liniștită că uităm unde-am pus-o și riscăm să călcăm pe ea dacă nu suntem atenți. După ce-o să mă obișnuiesc cu tristețea, o să-mi încep meseria de bunică, o să inventez povești pentru copii, o să le fac prăjituri, marionete și costume frumoase care să umple cufărul pentru teatru. Îmi lipsește Granny, acum ar avea vreo optzeci de ani dac-ar mai fi trăit și-ar fi o bătrânică ușor dusă cu pluta, cu patru fire de păr în creștet și pe jumătate țicnită, dar cu talentul de a crește strănepoți intact.

Anul ăsta a trecut groaznic de încet, dar tot nu știu unde mi s-au dus orele și zilele. Am nevoie de timp. Timp ca să-mi descâlcesc confuziile, să mă cicatrizez și să mă reînnoiesc. Cum voi fi oare la șaizeci de ani? Din copila care am fost nu mi-a mai rămas nici măcar o celulă, doar memoria, persistentă și perseverentă. De cât timp voi avea nevoie pentru a străbate tunelul acesta întunecat? Cât o să-mi ia să mă repun pe picioare?

Păstrez scrisoarea Paulei în cutia de tablă în care sunt și amintirile de la Memé. Am scos-o frecvent de acolo, ținând-o în mână cu respect, ca pe un obiect sacru, imaginându-mi că ascunde explicația după care tânjesc și tentată s-o citesc, dar, în același timp, paralizată de o ²⁷⁰ teamă superstițioasă. Mă întreb de ce o femeie tânără, sănătoasă și îndrăgostită a scris în luna ei de miere o scrisoare pentru a fi deschisă după moartea ei, ce a văzut oare și în ce coșmar... Ce taine ascunde viața fiică-mii? Fac ordine prin fotografii și o găsesc proaspătă și plină de viață, mereu la braț cu bărbatul ei, cu fratele ei, cu prietenii ei, mereu în blugi, cu excepția pozelor de la nuntă, mereu într-o bluză simplă, cu părul legat la spate și fără podoabe; așa trebuie să-mi amintesc de ea, deși fata zâmbitoare din poze s-a schimbat într-o figură melancolică, cufundată în singurătate și tăcere. „Hai să deschidem scrisoarea”, m-a somat Celia pentru a mia oară. În ultimele zile n-am mai comunicat cu Paula, nu mai vine la mine în vis, dacă până acum era de-ajuns să intru în camera ei și

să-i ghicesc încă din prag nevoile, setea, crampele, neregularitățile de tensiune și temperatură, acum nu mai pot. „De acord, s-o deschidem”, am admis în cele din urmă. Am scos-o din cutie, am rupt cu degete tremurătoare plicul, am scos două pagini scrise cu caligrafia ei citeată și am citit cu glas tare. Vorbele ei limpezi ne veneau din alte timpuri:

Nu vreau să rămân prizonieră în propriul meu corp. Scăpată de el, voi putea fi mai aproape de cei pe care-i iubesc, chiar dacă s-ar afla la capătul lumii. E greu să vă vorbesc despre iubirile pe care le las, de sentimentele adânci care mă leagă de Ernesto, de părinții, fratele și bunicii mei. Știu că vă veți aminti de mine, cât timp o veți face, voi fi cu voi. Doresc să fiu incinerată și cenușa să-mi fie risipită în natură, nu vreau nicăieri o piatră de mormânt cu numele meu, prefer să rămân în inima celor dragi și să mă întorc pe pământ. Am un carnet de economii, folosiți-l pentru niște copii care au nevoie să învețe sau să mănânce. Împărțiți-mi lucrurile cui vrea să aibă o amintire de la mine, adevărul e că nu sunt deloc multe. Vă rog să nu fiți triști, rămân cu voi toți, chiar mai aproape decât înainte. După o vreme, spiritele noastre se vor reîntâlni dar deocamdată vom fi împreună atâta timp cât vă veți aminti de mine. Ernesto... te-am iubit enorm și te iubesc în continuare; ești un om extraordinar și nu mă îndoiesc că ai să fii fericit și după plecarea mea. Mamă, tată, Nicolàs, dragi bunici: n-aș fi putut avea o familie mai bună ca voi. Nu mă uitați și lăsați mutrele astea triste! Amintiți-vă că noi, spiritele, ajutăm, însoțim și apărăm cu mai mult spor oamenii veseli și mulțumiți. Vă iubesc mult, Paula.

S-a întors iarna, plouă întruna, e frig și tu ești cu fiecare zi care trece mai rău. Iartă-mă că te-am făcut să aștepti atât, fata mea... Am cam zăbovit, dar acum sunt sigură, scrisoarea ta e cât se poate de lămuritoare. Contează pe mine, îți promit c-o să te ajut, dar mai lasă-mă un pic. Mă așez lângă tine în tăcerea camerei, în iarna asta care pentru mine va fi veșnică, doar noi două, așa cum am fost de atâtea ori în lunile astea, și mă las pradă durerii fără opreliști. Îmi las capul pe pieptul tău și îți aud bătăile neregulate ale inimii, îți simt căldura pielii, ritmul lent al aerului din plămâni, închid ochii și-mi imaginez că dormi. Dar durerea răbufnește ca o furtună, lacrimile mele îți udă cămașa, un urlet visceral, iscat parcă din fundul pământului, îmi urcă în trup ca o lovitură de lance și-mi umple gura. Ei îmi spun că nu suferi, dar de unde știi? Poate că te-ai obișnuit cu armătura de oțel a paraliziei și ai uitat gustul unei

piersici sau plăcerea simplă de a-ți trece degetele prin păr, dar sufletul tău prizonier vrea să fie liber. Obsesia asta nu-mi dă pace, îmi dau seama că am dat greș în ceea ce privește pariul cel mai important din viața mea. Ajunge! Uite ce-a mai rămas din tine, feto, pentru Dumnezeu... Asta ai văzut tu în premoniția din luna ta de miere, de-asta ai scris scrisoarea aia. „Paula e de-acum o sfântă, a ajuns în cer, suferința i-a spălat toate păcatele”, îmi spune Ines, infirmiera din Salvador, cea plină de cicatrici și care te răsfață ca pe un bebeluș. Și ce grijă avem de tine! Nu ești singură nici ziua, nici noaptea, din jumătate în jumătate de oră îți schimbăm poziția ca să-ți păstrăm bruma de flexibilitate care ți-a mai rămas, îți controlăm fiecare picătură de apă și fiecare gram de hrană, îți dăm medicamentele la timp, înainte de a te îmbrăca îți facem baie și masaje cu balsamuri pentru piele. „E formidabil ce-ai reușit, e mai bine îngrijită decât la spital”, zice doctorița Forrester. „Mai poate rezista șapte ani”, zice doctorul Shima. La ce bun atâta efort? Ești precum frumoasa adormită din poveste, sub lepedea de sticlă, numai că pe tine n-o să te trezească sărutarea prințului, nimeni nu te poate trezi din somnul acesta fără întoarcere. Singura ta scăpare e moartea, acum citez să gândesc asta, să ți-o spun și s-o scriu în caietul galben. Îi chem pe zdravănelul meu bunic și pe bunica mea clarvăzătoare ca să te ajute să treci pragul și să te naști altundeva, o invoc mai ales pe Granny, bunica ta cu ochi transparentți, care a murit de inimă rea când a trebuit să se despartă de tine, o chem să vină cu foarfeca ei de aur și să taie firul care te mai ține legată de trup. Fotografia ei - tânără încă, zâmbind discret cu ochii ei lichizi - îți stă alături, ca și cele ale celorlalte spirite tutelare. Hai, Granny, vino să-ți iei nepoata, o implor, dar teamă mi-e că nici ea, nici altă fantasmă să-ți vină să-mi ușureze povara. Am să fiu doar eu cu tine să te duc de mână până în pragul morții, iar dacă se poate, să-l trecem împreună.

Pot trăi fără tine? Te pot purta în mine ca să mai trăiești cei cincizeci sau șaiszeci de ani ce ți-au fost răpiți? Vreau nu să-mi amintesc de tine, ci să-ți trăiesc viața, să fiu tu, să iubești, să simți și să palpiți prin mine, fiecare gest al meu să fie unul de-al tău, glasul meu să fie al tău. Vreau să mă șterg, să dispar ca să pui tu stăpânire pe mine, vreau ca bunătatea ta neobosită și veselă să-mi înlocuiască pe de-a-ntregul bietele mele ambiții, obosita mea vanitate. Aș vrea să-ți port doliul urlând până la ultima răsuflare, smulgându-mi hainele și părul din cap, acoperindu-mă cu cenușă, dar jumătatea de secol de reguli de bună purtare se simte,

am devenit expertă în a refuza indignarea și a suporta durerea, nu mai am glas ca să țip. Poate că medicii se înșală și aparatele mint, poate că nu ești total inconștientă și-ți dai seama de starea mea sufletească, poate că nu trebuie să te copleșesc cu plânsul meu. Mă sufoc de atâta tristețe stăpânită, ies pe terasă, dar aerul nu reușește să-mi oprească suspinele, lacrimile mele sunt mai dese decât ploaia. Atunci mă urc la volan și plec spre dealuri, ajung aproape orbește la pădurea în care mă plimbam, în care mă refugiam ca să fiu singură și să mă gândesc. O iau pe jos pe cărările neumblate din cauza iernii, alerg împiedicându-mă de crengi și pietre, îmi fac drum prin umezeala verde a vastului spațiu vegetal, atât de asemănător pădurilor din copilărie, pe care le străbăteam călare pe un catâr urmându-mi bunicul. Sunt plină de noroi, cu hainele ude și sufletul însângerat, se întunecă, am obosit tot umblând și împiedicându-mă și alunecând și ridicându-mă iar, cad în genunchi, îmi sfâșii bluza, nasturii se rup, îmi desfac brațele și, cu pieptul gol, îți strig numele. Ploaia e o mantie de sticlă întunecată, norii negri se zăresc printre coroanele negre ale copacilor, vântul îmi mușcă sânii, îmi pătrunde în oase și-mi biciuie măruntaiele cu rafalele lui înghețate, îmi afund mâinile în noroi, adun o mână de pământ și o duc la gură, mestec gogoloaie sărate de lut, aspir lacom mirosul acid de humus și aroma medicinală a eucaliptului. Pământule, primește-mi fiica, învelește-o, zeiță mamă, ajută-ne, mă rog și plec gemând în noaptea care s-a lăsat, continuând să te chem. Un cârd de rațe sălbatice trece în zare, repetând numele tău în timp ce zboară spre sud. Paula, Paula...

273

EPILOG

Crăciun, 1992

Duminică în zori, pe 6 decembrie, într-o noapte magică în care vâlul care ascunde realitatea s-a tras la o parte, a murit Paula. Era ora patru. Viața i s-a oprit fără luptă, neliniște sau durere, trecerea i-a fost învăluită în pace și în dragostea absolută a celor care eram cu ea. A murit în brațele mele, înconjurată de familie, de gândurile celor absenți

și de spiritele strămoșilor, care au venit s-o ajute. A murit cu aceeași grație perfectă pe care o avusese în tot ce făcuse în viață.

De la o vreme îmi presimțeam sfârșitul; o știam la fel de sigur cum știusem într-o zi a anului 1963, când mă treziseam convinsă că doar de câteva ceasuri în pânțele îmi creștea o fiică. Moartea a venit cu pas ușor. Simțurile Paulei s-au închis rând pe rând în săptămânile din urmă, cred că nici nu mai auzea, stătea aproape tot timpul cu ochii închiși, nu mai reacționa la atingere sau când o mișcam. Se îndepărta inexorabil. I-am scris fratelui meu, relatându-i simptomele imperceptibile celorlalți, dar evidente pentru mine, anticipând deznodământul cu un amestec ciudat de neliniște și ușurare. Juan mi-a răspuns doar atât: „Mă rog pentru ea și pentru tine”. Despărțirea de Paula era ceva groaznic de chinuitor, dar și mai rău era s-o văd agonizând încet încă șapte ani, conform celor pronosticate de bețișoarele de Yi Quing. Sâmbătă, Ines a venit devreme, am pregătit gălețile cu apă pentru baie și spălatul pe cap, hainele de zi și așternuturile curate, la fel ca în fiecare dimineață. Dezbrăcând-o, am constatat că era cufundată într-o torpoare anormală, ca un leșin, era moale și avea pe chip o expresie copilărească, de parcă s-ar fi întors la vârsta inocentă când culegea flori în grădina lui Granny. Am ghicit atunci că era pregătită pentru ultima aventură și că într-o clipă binecuvântată dispăruseră tot chinul și spaima ultimului an de durere, lăsând loc unui calm diafan. „Du-te, Ines, vreau să rămân singură cu ea”, am rugat-o. Femeia s-a aplecat peste Paula și a sărutat-o, „ia cu tine păcatele mele și fă cumva să-mi fie iertate acolo sus”, a implorat-o și n-a plecat până n-am asigurat-o că dorința îmi fusese auzită și Paula era de acord s-o facă pe curierul. Am anunțat-o pe mama, care s-a îmbrăcat în grabă și a coborât. Am rămas doar noi trei, plus pișica, nemișcată în colțul ei, cu ochii ei chihlimbarii ațintiți spre pat, așteptând. Willie era la piață, Celia și Nicolăș nu vin sâmbăta, atunci au zi de curățenie, așa că am socotit că aveam destul timp să ne luăm rămas-bun fără să fim întrerupte. Totuși, dimineața noră-mea s-a sculat cu o presimțire; fără nici o explicație, și-a lăsat bărbatul cu treburile, și-a luat copiii și a venit la noi. Ne-a găsit de o parte și de alta a patului Paulei, mângâind-o în tăcere. Pretinde că de cum a intrat în cameră a simțit aerul nemișcat și lumina diafană care ne învăluia și a înțeles că sosise clipa atât de temută și, în același timp, atât de dorită. S-a așezat lângă noi, în timp ce Alejandro se juca cu mașinuțele și Andreea moțăia pe covor, cu mânuța încleștată pe scutece. După două ore au venit

Willie și Nicolàs; nici ei n-au avut nevoie de explicații. Au făcut focul în cămin și au pus muzica preferată a Paulei, concerte de Mozart și Vivaldi, nocturne de Chopin. „Trebuie să-l sunăm pe Ernesto”, au zis, dar la New York nu răspundea nimeni, pesemne era încă în avionul cu care se întorcea din China. Ultimii trandafiri ai lui Willie se ofileau pe noptieră, printre flacoane cu medicamente și seringi. Nicolàs a plecat să cumpere flori și a adus un braț din cele pe care Paula le alesese pentru nunta ei; parfumul sălbatic de tuberoze și de crini s-a răspândit în toată casa, iar orele, tot mai încete, rămâneau agățate în ceasuri.

După-amiază a venit doctorița Forrester și ne-a confirmat că se schimbaseră ceva în starea bolnavei. N-a detectat febră sau semne de durere, plămâni erau curați, nu era vorba nici de un alt atac de porfirie, dar complicata mașinărie a corpului ei abia mai funcționa. „Poate fi un atac cerebral”, a presupus și ne-a sugerat să cheme o infirmieră și să aducă oxigen, pentru că de mutat la spital nici nu putea fi vorba, așa ne înțeleseserăm, dar am refuzat. N-a fost nevoie să mai discutăm, toată familia era de acord să nu-i prelungim agonia, ci doar să i-o ușurăm. Doctorița s-a retras discret lângă cămin, așteptând, prinsă și ea în magia acelei nopți unice. Ce simplă e viața, în definitiv... În anul acela de supliciu eu renunșasem treptat la tot, mai întâi m-am despărțit de inteligența Paulei, apoi de vitalitatea și de compania ei, pentru ca în cele din urmă să mă despart și de corpul ei. Pierdusem totul, fiica mea se prăpădea, dar îmi rămânea esențialul: dragostea. În ultimă instanță, singurul lucru pe care-l mai am e dragostea pentru ea.

Prin ferestrele mari vedeam cum se întunecă cerul. La ceasul ăsta, vederea de pe dealul nostru e fantastică, apa golfului e ca un oțel fosforescent, peisajul capătă relief de umbre și lumini. Când s-a înserat, copiii au adormit epuizați pe jos, i-am acoperit cu o pătură, iar Willie s-a dus la bucătărie să facă ceva de mâncare, și abia atunci ne-am dat seama că nu mâncaserăm nimic toată ziua. S-a întors cu o tavă și cu sticla de șampanie păstrată de un an pentru clipa când Paula avea să se trezească la realitate. N-am putut să mâncăm, dar am închinat pentru clipa când Paula avea să se trezească în altă viață. Am aprins lumânări, Celia a luat chitara și a cântat cântecele Paulei, are un glas adânc și cald, care parcă vine din pământ și o emoționa pe cumnata ei. „Cântă doar pentru mine”, o ruga uneori, „cântă-mi încetișor.” O luciditate de zile mari m-a făcut să trăiesc ceasurile acelea cu toate cele cinci simțuri în alertă, plus altele de care nici nu eram conștientă. Flacăra caldă a

lumânărilor îmi lumina fiica, pielea-i de mătase, oasele-i de cristal, umbrele genelor peste un somn fără întoarcere. Topite de iubire și în dulcea camaraderie pe care o au femeile în riturile esențiale ale vieții, mama, Celia și eu am purces la ultimele ceremonii, i-am spălat trupul cu buretele, i l-am frecat cu apă de colonie, am îmbrăcat-o cu haine groase, ca să nu-i fie frig, i-am pus în picioare papucii din piele de iepure și am pieptănat-o. Celia i-a pus în mâini fotografiile lui Alejandro și a Andreei: „Ai grijă de nepoții tăi”, a rugat-o. Am scris toate numele noastre pe o hârtie, am adus florile de lămâiță de la nunta bunică-mii și o linguriță de argint de la Granny și i le-am pus pe piept, în chip de amintire, alături de oglinda de argint a bunicii; dacă pe mine mă apăraseră timp de cincizeci de ani, precis că avea s-o apere și pe ea pe ultimul drum. Paula devenise opalină, albă, străvezie... și atât de rece! Răceala morții vine din răunchi, ca un rug de zăpadă care arde în interior; am sărutat-o și gheața mi-a rămas pe buze, ca o arsură. Adunați în jurul patului, am revăzut fotografii vechi și ne-am amintit de momentele cele mai fericite, de la visul în care am văzut-o pe Paula cu mult înainte de a veni pe lume și până la criza ei comică de gelozie când s-a căsătorit Nicolăs cu Celia; ne-am bucurat de darurile pe care ni le făcuse în viață, pe urmă fiecare ne-am luat rămas-bun de la ea și ne-am rugat în felul nostru. Pe măsură ce treceau orele, locul era cuprins de un aer solemn și sacru, ca atunci când se născuse Andreea, tot în camera asta; seamănă mult între ele nașterea și moartea, sunt făcute din aceeași substanță. Aerul era tot mai liniștit, ne mișcăm încet, ca să nu ne deranjăm odihna inimii, eram copleșiți de spiritul Paulei, ne simțeam o singură ființă, nedespărțiți, viața și moartea se contopeau. Timp de câteva ore am trăit într-o realitate lipsită de timp și spațiu.

276

M-am culcat în patul ei, strângându-mi fata la piept ca atunci când era mică. Celia a scos pisica din odaie și și-a pus copiii adormiți la picioare, s-o încălzească. Nicolăs i-a luat mâna, Willie și mama s-au așezat de o parte și de alta, înconjurați de făpturi eterice, de șoapte și arome din trecut, de fantome și duhuri, prieteni și rude, vii și morți. Am adăstat așa toată noaptea, amintindu-ne de clipele grele, dar mai ales de cele fericite, povestind, câteodată plângând, dar mai ales zâmbind, cinstind lumina Paulei, care ne scâldea în timp ce ea se afunda tot mai mult în somnul cel de pe urmă și pieptul i se ridica tot mai rar. Misiunea ei pe această lume a fost să-i unească pe cei care i-au trecut prin viață, iar în noaptea aceea am fost cu toții sub aripile ei siderale, adânciți în

tăcerea pură care e, poate, regatul îngerilor. Glasurile au devenit șoapte, contururile obiectelor și ale oamenilor au devenit neclare, siluetele se amestecau și se confundau, brusc mi-am dat seama că eram mai mulți, erau acolo Granny, cu rochia ei de percal, șorțul pătat cu marmeladă, mirosul pregnant de prune și ochii ei de peruzea; Tata-mare, cu basca pe cap și toiagul grosolan, așezat în fotoliu, lângă pat; lângă el am zărit o femeie mică și slabă, cu trăsături gitane, care-mi zâmbea atunci când privirile noastre se încrucișau, presupun că era Memé, dar n-am îndrăznit să-i vorbesc, ca să nu se topească precum un miraj, într-un colț am avut impresia că o văd pe Bunica Hilda, tricotând, pe fratele meu Juan rugându-se alături de măicuțele și copiii de la școala din Madrid, pe socrul meu, încă tânăr, pe bătrânii de la azilul de geriatrie pe care-i vizita Paula în copilărie. Am simțit apoi mâna înconfundabilă a unchiului Ramón pe umărul meu, am auzit limpede glasul lui Michael, l-am văzut în dreapta mea pe Ildemaro, uitându-se la Paula cu o duioșie nemărginită. Prin geam, am văzut cum apare Ernesto, era desculț, îmbrăcat în costumul de aikido, o siluetă albă care a plutit înăuntru, s-a aplecat peste pat și și-a sărutat nevasta pe gură. „Pe curând, fata mea frumoasă, așteaptă-mă dincolo”, a spus el și și-a scos crucea pe care o purta mereu, atârându-i-o ei de gât. I-am dat atunci verigheta, pe care o purtasem pe deget un an încheiat, iar el i-a pus-o pe deget la fel ca în ziua nunții lor. M-am pomenit din nou în turnul în formă de siloz și plin de porumbei, ca în visul premonitoriu din Spania, numai că fiică-mea nu mai avea doisprezece ani, ci douăzeci și opt bătuți pe muchie, nu mai purta rochița în carouri, ci o tunică albă, nu mai avea părul prins în coadă de cal, ci lăsat liber pe spate. A început să se ridice, și am urcat și eu, atârnată de rochia ei. Am auzit atunci glasul lui Memé: *Nu poți merge cu ea, a băut din licoarea morții...* Dar eu m-am forțat și am reușit s-o apuc de o mână, n-aveam de gând să-i dau drumul, am ajuns sus, acoperișul s-a deschis și am ieșit amândouă. Afară se crăpa de ziuă, cerul era pictat în tușe aurii și peisajul de la picioarele noastre strălucea spălat de ultima ploaie. Zburam peste munți și văi, într-un târziu am coborât în pădurea de sequoia, vântul bătea printre crengi și o pasăre sfida iarna cu cântecul ei singuratic. Paula mi-a arătat izvorul, am văzut trandafiri proaspeți pe mal și o pulbere de oase calcinate pe fundul apei, am auzit mii de voci printre copaci. Am simțit cum mă scufund în apa limpede și am știut că drumul durerii se termina într-un neant absolut. În timp ce mă topeam, am avut o revelație: neantul acela e plin de toate

lucrurile universului. E neant și, în același timp, e totul. Lumină sacramentală și întuneric de nepătruns. Sunt neantul, sunt tot ce este, sunt în fiecare frunză, în fiecare picătură de rouă, în fiecare grăunte de cenușă purtat de ape, sunt Paula și sunt eu însămi, nu sunt nimic și sunt totul, în viața asta și în celelalte, sunt nemuritoare.

Paula, femeie, adio.
Paula, spirit, bun venit.